

HUMANETTEN

Nummer 38 Våren 2017

INNEHÅLL:

Redaktörens förord	4
Gunilla Byrman & Stina Ericsson , Slidkransar, ickebinära genus och radikalhögerns jämställdhetsdiskurser Rapport från den nionde nordiska konferensen om språk och kön	5
<u>Refereegranskade artiklar</u>	
Finnur Friðriksson , Research on language and gender in Iceland: History and current trends	7
Fatima-Zahra Lamrani , Rape as loss of honor in the discourse of Moroccan rape trials*	25
Karin Milles , Från maninnor till cyborger: Hur feminister har skaffat sig språklig makt	26
Maria Bylin , Den otidsenliga böjningen: Föreställningar om den adjektiviska <i>a</i> - och <i>e</i> -böjningen 2002–2014	40
Gunilla Byrman & Ulf Drugge , Male offenders disclaiming accountability: A gender perspective on texts about domestic violence from two centuries	51
Gunilla Byrman & Astrid Skoglund , Äldre kvinnor och män i två dagstidningar: En genuskritisk komparativ studie	65
Linus Ekman & Robin Engström , The many feminist voices of the radical right: An actor-oriented study of the Sweden Democrats' conception of equality	82
Linnea Gustafsson , Kvinnlig intimitet och manlig solidaritet: Binamnens könade maktstrukturer	97
Hanna Hallgren , The I/eye is in the verb: Towards a poetics of the feminist poetic <i>I</i>	109
Lena Lind Palicki , Att bli till som feminist i 1990-talets feministiska tidskrifter: Exemplet <i>Darling</i>	115
Karin Milles, Jessica Holmdahl, Ida Melander, Lisa Hjortek & Kerstin Fugl-Meyer , "Den som töjs under sex": Ordet slidkrans som sexualpolitiskt verktyg	128
Alexis Rancken , "Kvinna i brist på bättre ord": Självkategorisering som utgångspunkt för en inkluderande språkvetenskap	141

---

* Länk till konferensbidrag publicerat i en annan tidskrift.

Jonita Siivonen , Den jämlika äktenskapslagen i Finland: Ett nedslag i medie-offentligheten	153
Hans T. Sternudd , I'm fine: Gender and modest displays of mental distress	167
Eva Sundgren , <i>Hans</i> och <i>hennes</i> i svensk tidningstext: frekvens och konstruktion av kön	180
<u>Populärvetenskaplig artikel</u>	
Christina Rosén , Behov av språkkunskaper på exportföretag	190
<u>Övrigt</u>	
Medverkande	207

Om HumaNetten

HumaNetten tillkom hösten 1997 för att förverkliga ett av målen i den dåvarande humanistiska institutionen vid Högskolan i Växjö ”Verksamhetsplan och kvalitetsprogram för läsåret 1997/98”, nämligen att göra texter producerade vid institutionen tillgängliga för en större läsekrets. Redan från början bestämdes att detta skulle bli en helt och hållet elektronisk tidskrift, med utgivning vår och höst, vilket idag betyder att *HumaNetten* är universitets-sveriges äldsta elektroniska tidskrift! Alltsedan starten har *HumaNetten*, förutom artiklar i skilda ämnen, innehållit recensioner av nyutkommen litteratur en debattavdelning.

Från och med vårnumret 2013, utges *HumaNetten* av Fakulteten för konst och humaniora vid Linnéuniversitetet.

HumaNetten tar emot såväl populärvetenskapliga bidrag som refereegranskade forskningsartiklar. Bidragsgivare bör ange till vilken kategori deras bidrag syftar. Forskningsartiklar anonymiseras och skickas till två anonyma granskare. Inskickade artiklar bör vara högst 12 000 ord och använda Harvardsystemet för referenser.

Bidrag till *HumaNetten* skickas som Word- eller RTF-dokument till redaktionen. Redaktionen förbehåller sig rätten att kvalitetsgranska och refusera insänt material.

© respektive författare. Det är tillåtet att kopiera och använda material ur *HumaNetten* för forskningsändamål om källan anges. För övriga ändamål kontakta respektive artikelförfattare.

HumaNettens redaktion utgörs för närvarande av: docent Hans Hägerdal, docent Karin Larsson Eriksson, lektor Per Sivefors och lektor Gunilla Söderberg.

Webb: <https://open.lnu.se/index.php/hn/index>

Kontakt med *HumaNetten*: Hans Hägerdal (hans.hagerdal@lnu.se).

Postadress och telefon:

HumaNetten, c/o Hans Hägerdal, Fakulteten för konst och humaniora, Linnéuniversitetet,
351 95 VÄXJÖ

Tel 0772-28 80 00 (vx)

ISSN: 1403-2279

Redaktörens förord

Vi är nu inne på andra året sedan *HumaNetten* började publicera referegranskade artiklar, och genväret har inte uteblivit. Flera av de alster som publicerats i de senaste numren har sitt ursprung i konferenser, såväl i Linnéuniversitetets regi som utanför, och det nya numret är inget undantag. Det har också ställt krav på språkgranskning eftersom flera bidrag har varit på engelska och skrivna av internationella forskare. Lyckligtvis har Fakulteten för konst och humaniora varit frikostig med medel för att granska dem språkligt för att bringa dem till internationell tidskriftsstandard. En mycket glädjande nyhet är också att *HumaNetten* numera finns på den lista över rankade tidskrifter som upprättats av *Norsk Senter for Forskningsdata* (DSB). Referegranskade artiklar sedan 2016 räknas därmed in i de beräkningar av forskningsmeriter som finns vid Linnéuniversitetet och flera andra skandinaviska lärosäten. För denna lista, se <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/Forside>.

Huvudtemat för detta nummer av *HumaNetten* är *Språk och kön*. Detta är även namnet på en återkommande konferens som hållits sedan 1991 och lockat forskare från de olika nordiska länderna. Bearbetade och granskade versioner av 14 av bidragen har här samlats, med teman som sträcker sig från den könsneutrala finländska äktenskapslagen till Sverigedemokraternas jämställdhetsagenda till den könade maktstruktur som döljer sig i våra binnamn. Vi i redaktionsrådet är skyldiga ett stort tack till våra gästredaktörer Gunilla Byrman och Stina Ericsson, bägge mångåriga medarbetare vid Fakulteten för konst och humaniora, som med stor noggrannhet gått igenom bidragen och sänt dem på referegranskning. I en separat inledning förklarar Gunilla och Stina temat mer i detalj. Av populärvetenskapliga alster finns i detta nummer en artikel av Christina Rosén, lektor i tyska vid Linnéuniversitetet. Hon presenterar här en fråga med stor vikt för framtiden: de försämrade kunskaperna i främmande språk, framför allt tyska, och hur man kan vända den nedåtgående trenden. Nästa nummer av *HumaNetten* kommer i december och kommer likaledes att ha ett tema med anknytning till fakultetens verksamhet.

Hans Hägerdal
Huvudredaktör

Slidkransar, ickebinära genus och radikalhögerens jämställdhetsdiskurser

Rapport från den nionde nordiska konferensen om språk och kön

Gunilla Byrman & Stina Ericsson

Sedan starten i Uppsala 1991 har konferensen *Språk och kön* engagerat ett stort antal forskare i de nordiska länderna. 2015 års upplaga hölls på Linnéuniversitetet i Växjö den 15–16 oktober och samlade drygt 80 deltagare, både forskare och yrkesverksamma lärare. Konferensen välkomnade alla med intresse för språk och kön inom olika forskningsfält och innehöll även två särskilda spår, det ena om skola och normkritik och det andra om rättslingvistik och språkvård.

Fyra särskilt inbjudna plenartalare deltog i konferensen. Susanne V. Knudsen, Høgskolen i Vestfold, höll ett föredrag som knöt an till temat skola och normkritik, och talade om kön och text i skolan i ett intersektionellt perspektiv. Fatima-Zahra Lamrani, Université Mohammed V, Rabat, talade inom konferens temat rättslingvistik, med fokus på genus i marockanska våldtäktsrättegångar. Plenarbidragen framförda av Finnur Friðriksson, Háskólinn á Akureyri, och Karin Milles, Södertörns högskola, ingår i denna volym och presenteras närmre nedan.

Utöver dessa fyra plenarföredrag hölls även 22 sektionföredrag på danska, engelska och svenska. En workshop i normkritisk pedagogik hölls av Renita Sörensdotter, Uppsala universitet; den samlade ett 30-tal deltagare, varav många lärare. Under konferensen hölls också en uppskattad, s.k. speed dating om genusforskning, där konferensdeltagarna parvis under 5 minuter kunde samtala och kort presentera sin forskning för varandra. I detta evenemang deltog 60 av konferensens deltagare.

En inbjudan om skriftliga bidrag gick ut till alla plenar- och sektionföredragshållare efter konferensen, vilket resulterade i de 14 skriftliga bidrag som ingår i denna volym, skrivna på engelska eller svenska. De är ordnade i bokstavsordning, med plenarföredrag först och sektionföredrag därefter. Bland plenarbidragen ger Finnur Friðriksson en översikt över forskningen om språk och kön på Island, både i samtiden och historiskt, och bidrar även med en studie av genusperspektiv på isländskt språkbruk i sociala medier. Karin Milles diskuterar feministisk språkplanering och språkaktivism i framförallt Sverige, även detta ur ett historiskt perspektiv, och ställer frågan om relevansen av sådan språkplanering och språkvård för språkvetare.

Bland sektionsbidragen är det några som knyter an till konferens temat om språkvård. Maria Bylin undersöker attityder till adjektivändelserna *-a* och *-e* som de framträder i mejlfrågor till Språkrådets rådgivningstjänst, medan Karin Milles, Jessica Holmdahl, Ida Melan-

der, Lisa Hjortek och Kerstin Fugl-Meyer undersöker hur ordet *slidkrans*, som ersättning för *mödomshinna*, fungerar bland vårdpersonal och besökare på ungdomsmottagningar. Alexis Rancken studerar queera självbenämningar på könsidentiteter och sexualiteter, och ifrågasätter därigenom de fasta kategorier som ofta används inom sociolingvistisk forskning. Konferenstemat rättslingvistik framträder i Gunilla Byrmans och Ulf Drugges bidrag, en analys av språket i texter kopplade till domstolsfall om våld i nära relationer, i både ett samtida och ett historiskt material.

Bland de bidrag som hanterar språk och kön ur andra perspektiv är det flera som analyserar mediematerial av olika slag. Gunilla Byrman och Astrid Skoglund granskar framställningen av äldre kvinnor och män i ord och bild i dagspressen, medan Lena Lind Palicki visar hur skribenter i tidskriften *Darling* på 1990-talet skrev sig till att bli feminister genom olika språkliga strategier. Jonita Siivonen undersöker hanteringen av Finlands *könsneutrala* eller *jämlika äktenskapslag* hos olika finska mediehus, Hans T. Sternudd analyserar unga kvinnors uttryck för dåligt-mående i text och bild och Eva Sundgren undersöker konstruktionen av kön genom att studera *hennes* och *hans* i tidningstext.

Bland övriga bidrag gör Linus Ekman och Robin Engström en analys av synen på jämställdhet hos Sverigedemokraterna baserat på ett intervjumaterial, medan Linnea Gustafsson undersöker ojämlika könskonstruktioner bland smeknamn och öknamn, så kallade *binamn*. Slutligen bidrar Hanna Hallgren med en text som härrör ur genusvetenskaplig, konstnärlig forskning. Hallgrens metod innebär att själva språket – skrivandet – fungerar som ett tankeverktyg, och hon använder detta för att utforska jaget i feministiska texter.

Tack till Crafoordska stiftelsen, Institutionen för konst och humaniora, och rektors fond för strategiska medel, båda vid Linnéuniversitetet. Dessa tre och alla deltagare möjliggjorde en framgångsrik konferens med goda genussamtal. Tack också till alla anonyma granskare av de skriftliga bidragen.

Vi lämnar med varm hand över Språk och kön-stafettpippen närmast till Háskólinn á Akureyri och därefter till kommande konferenser!

Linnéuniversitetet, Växjö, 9 juni 2017

Gunilla Byrman & Stina Ericsson

Research on language and gender in Iceland: History and current trends

Finnur Friðriksson

Introduction

Each of the two terms referred to in the title above has long been on the agenda in both scientific circles and the public debate in Iceland. Thus, Icelanders often pride themselves on being in the forefront, even in an international context, when it comes to equal rights, regardless of whether this refers to women's standing in society or the rights of groups that in one way or another deviate from the heterosexual norm that dominates, at least historically, most societies. For example, Icelandic women officially gained the parliamentary vote on 19 June 1915 – although this right was initially limited to women who were aged 40 or over – but at that time only a handful of countries had taken this step. In more recent times, Vigdís Finnbogadóttir became the first woman to be elected head of state in a democratic election when she won the presidential elections in Iceland in 1980. Three years later, Kvennalistinn (The Women's List), a feministic political party, was formed and it was to become quite influential in Icelandic politics until 1999 when it merged with other parties on the left of the political spectrum. Then, in 2009 Jóhanna Sigurðardóttir, who then led Samfylkingin (The Social Democratic Alliance), became Iceland's first female prime minister, thereby joining a rather select group of women around the world who held or had held such a post.

Jóhanna Sigurðardóttir's appointment as prime minister was also quite a landmark in the growing movement for LGBT rights in Iceland, as well as on an international level, as she was the world's first openly lesbian head of government. It can be claimed that the official starting point of the LGBT rights movement in Iceland was the foundation of Samtökin '78, The National Queer Organization, in 1978 and other important steps include e.g. the passing of anti-discrimination laws in 1996 and a gender-neutral marriage law in 2010. In general, the feministic and equal rights debate is quite lively, and so it has been for a number of years, and even though a number of issues still need to be addressed, Iceland is undoubtedly one of the world's most gender-equal countries and the general stance towards LGBT rights is liberal and relaxed.

In a similar way to equal rights, language is a frequently discussed topic in the general debate in Iceland, even though it may not have had as strong political implications in recent years, and the generally strong linguistic awareness is witnessed e.g. by the fact that one of the most popular television shows in Iceland over the last few years, *Orðbragð*, discusses various aspects of the Icelandic language in an accessible and often humorous way. Also, one does not need to observe Icelanders' use of social media for long to notice that language and the use and/or misuse of it often gives rise to heated debate. Furthermore, research indicates that the Icelandic language plays an integral part in the national identity of Icelanders (Friðriksson 2008), although recently the claim has been growing stronger that both the language and the national identity are being increasingly threatened by a growing use of

English and a more lenient stance towards this development. The first official Icelandic language policy, implemented in 2009, is in many ways a direct reaction to this as it emphasizes the use of Icelandic in all domains of public life (Íslenska til alls 2009). As for the scientific context, there is a long tradition of research on Icelandic and the research community is thriving, with most aspects of the Icelandic language being studied in one way or another.

Having now seen that both language and gender are firmly established topics for discussion in Iceland, it would be easy to assume that they have frequently been combined for an examination of the various aspects of the interplay between them. This, however, has been the case to only a very limited extent, both in scientific circles and in the public debate. Thus, in one of the first academic attempts to address the issue of language and gender in an Icelandic context, Gunnarsdotter Grönberg (2002:176) writes that:

There are a small number of Icelandic articles and student papers on language and gender issues. The leading researchers in the departments of linguistics and Icelandic at the University of Iceland are mainly specialized in the fields of philology, generative grammar, lexicography and language cultivation, and therefore there has not been much scope for either sociolinguistics in a broad sense ... or research on language and gender (Gunnarsdotter Grönberg 2002:176).

While some progress has certainly been made since 2002, Gunnarsdotter Grönberg's comment is still highly relevant as the academic interest in Iceland in language and gender has been quite limited, among both linguists and researchers working in related fields. Similarly, issues regarding language and gender have only emerged quite sporadically both in Icelandic media and in the public debate that is carried out there and on various social media. This does not mean, however, that these issues have not been touched upon at all, and it is the purpose of this article to give an overview of the language and gender related topics that have been discussed, among both researchers and the general public, and to present some of the main findings of the – all too few – studies that have been carried out.

When the full range of studies and discussions on language and gender in an Icelandic context is examined it quickly emerges that, even though there is very little history to speak of in this regard, as indicated by Gunnarsdotter Grönberg's (2002:176) comment referred to above, recent and/or current trends can be divided into three main categories. These are (1) Feminist and/or queer language reform; (2) Gendered discourse; and (3) Gender and language use. In what follows, the discussion will be structured roughly along these lines even though the categories are not mutually exclusive in all instances, as some studies touch on more than one of them and the public debate tends to roam rather freely from one topic to another. Similarly, even though the main focus will be on what scientific work there exists, the lines between the scientific debate and the public debate may at times be a little unclear as in some cases the research community is in a direct debate with the general public at the same time as the public debate often adds valuable insights to the results of the more structured scientific work. Finally, in the discussion on the last of the three categories mentioned earlier, attention will be given to ongoing work by the author of this article.

Feminist and/or queer language reform

As may perhaps be gleaned from the introduction, there is a strong feministic movement in Iceland and this can be said to be the main source of inspiration for a large part of both the scientific work that exists on language and gender in Iceland and the public debate on the topic. Not least of all, feminists have been the leading figures behind attempts at language reforms which aim at making the feminine gender more prominent in the Icelandic language. As pointed out by Gunnarsdóttir Grönberg (2002:171–172), there is a tendency in Icelandic to use masculine as a generic or unmarked gender when referring to a person of unknown gender or a heterogeneous group of people, which results in phrases such as “allir (m.pl.) velkomnir (m.pl.)”, i.e. “everybody welcome”. This tendency appears to have gone mostly unnoticed and uncontested throughout the history of Icelandic and it was not until a new Bible translation was commissioned, and subsequently published in 2007, that the first real and persistent calls for change emerged. This was led by a group of feminist theologians within the Church of Iceland who, partly inspired by the growing international debate on feminist language reform, as discussed in e.g. Pauwels (1998), claimed that “mál beggja kynja” (“the language of both genders”) should be used in the Bible, which called for a series of modifications to what in the eyes of this group was a predominantly masculine language. In their argumentation for this change the group leaned somewhat towards linguistic relativism through their claim that via the generic use of the masculine everyday Icelandic was in many ways discriminatory towards women and that rather than being mentioned directly in texts women had to look specifically for places where they were being referred to. In more concrete terms they wanted to change e.g. “Sá (m.sg) sem trúir á mig mun lifa þótt hann (m.sg) deyi” (“He who believes in me will live even though he dies”; John 11:25) to “Þau (n.pl) sem trúa á mig munu lifa þótt þau (n.pl) deyi” (“They who believe in me will live even though they die”) (Vilhjálmssdóttir 2005:43).

To cut a relatively long story short the feminist theologians were granted their wishes, at least in part, and the translation committee was instructed to take their standpoint into consideration. The results can be divided into two main categories. On the one hand, a certain level of feminization and/or gender specification was reached through vocabulary choices, such as through the usage of *systkin* (“siblings”) instead of the earlier *bræður* (“brothers”) in certain places where it seems clear that the reference includes both genders. On the other hand, the generic use of masculine forms of pronouns and adjectives was replaced, where it was deemed to be necessary due to the context, with neuter forms, such as in the example above (“Sá sem trúir á mig...” → “Þau sem trúa á mig...”) (Þórhallsdóttir 2008).

As could perhaps be expected, the proposed feministic reforms met some scepticism, among both general churchgoers and more traditional branches of the Church of Iceland. Interestingly, some linguists also expressed their doubts about the use of “mál beggja kynja” in the new translation. While making women more visible through the choice of vocabulary was seen as relatively unproblematic, the proposed deviation from using masculine generics and from regarding gender as strictly grammatically determined, was argued to cause too dramatic changes to the morphological and syntactical structure of Icelandic. Furthermore, the feminist theologians’ claims about the linguistic relativism of Icelandic, i.e. that the use of masculine generics caused Icelandic to be, in a sense, male-oriented, were not accepted as no

clear evidence corroborated that speakers of Icelandic interpreted the masculine generics in this way (Þórhallsdóttir 2005; 2008). Interestingly, however, the findings of a recent M.A. thesis (Helgadóttir 2011) suggest that in their language use Icelandic teenagers, boys in particular, lean increasingly towards semantic or biological agreement, at the expense of grammatical agreement. This means e.g. that many members of this group now use the neuter pronoun *þau* (“they”) to refer to the masculine noun *krakkar* (“kids”) instead of the masculine *þeir* required by standard language. Similarly, a phrase such as “Hjúkrunarfræðingurinn (m.sg) var skemmtileg (f.sg)” (“the nurse was funny”) now seems to be an option if the nurse in question is a woman, thereby bypassing the grammatical gender agreement required by standard language between the noun and the adjective. Nonetheless, within Icelandic linguistics, feminist language reform is yet to be met with the same level of interest or acceptance it appears to have reached within linguistics in much of the Western world (see e.g. Eckert & McConnell-Ginet 2003; Edlund, Erson & Milles 2007).

Apart from the debate described above, a number of smaller feminist language reform issues have emerged from time to time in the public debate. One of the first of these followed the previously mentioned election of Vigdís Finnbogadóttir as president in 1980. Vigdís Finnbogadóttir herself is, of course, a woman while the title *forseti* (“president”) is masculine and this resulted in some uncertainty amongst Icelanders, not the least journalists and news reporters, about whether to use the male personal pronoun *hann* (“he”) or the female pronoun *hún* (“she”) when referring to the president (Gunnarsdóttir Grönberg 2002:168). Similarly, the traditional Icelandic terms for “minister” and “member of parliament” are, respectively, *ráðherra* and *þingmaður*, both of which are masculine. On a number of occasions this has been the source of discussions, both in the Icelandic parliament and outside it, about whether more gender neutral terms should be introduced. As regards *ráðherra* no change seems yet to be in sight while the term *þingkona* (literally: “parliament woman”) is now quite commonly used both in the media and amongst the general public for female members of parliament, even though the parliament itself has not followed suit. It can be added that Helgadóttir’s (2011) M.A. thesis mentioned above also investigated the acceptance amongst the general public, especially teenagers, of gender-neutral or feminized forms of this kind and found it to be on the rise.

Another issue which has been addressed from time to time by those who lean towards feminist language reforms is the generic use of *maður*, which closely resembles the generic use of *man* in Swedish or the use of *one* in English in phrases such as “Hvernig segir maður þetta?” (Swedish: “Hur säger man detta?”; English: “How does one say this?”). Traditionally, women have used this masculine word, *maður*, in its generic sense in the same way as men have done, but even though the “resistance movement” in this case does not seem to be structured in any clear way, the use of *kona* (“woman”) instead of *maður* has in recent years been increasingly observable in the relevant contexts amongst women writing e.g. blog posts or on various social media. This development bears some resemblance to a recent increase in the use of generic *en* rather than *man* in Swedish (Institutet för språk och folkminnen 2015), where the aim is to reach a more gender neutral usage. Arguably, though, the Icelandic trend is somewhat more radical in that it involves a switch from a masculine to a feminine term, rather than a neutral one, for generic use. How far this use has reached is, however, quite unclear as no scientific studies exist on the subject.

As a final example of the feminist language reform debate in Iceland in recent years an article posted by Hildur Knútsdóttir (2013a) on a feminist website called Knúz can be mentioned. In the article, which was posted in the spring of 2013, Knútsdóttir claimed, in many ways along the same relativistic lines as the feminist theologians earlier (Vilhjálmssdóttir 2005), that through e.g. the use of generic masculine and other structural features, Icelandic is a male-oriented language which oppresses women. The article sparked quite a heated debate which went on for a few weeks in the comments field on the Knúz website and, again, the strongest reply came from the linguistics camp, but Iris Edda Nowenstein, who was at the time a master's student of linguistics (2013) posted a separate article, entitled "Að gera málkærfið að karlreimbusvíni" ("Turning linguistic structure into a male chauvinist pig"), where she argued strongly against the linguistic relativism that influenced Knútsdóttir's original article despite otherwise sharing Knútsdóttir's feminist agenda. Knútsdóttir (2013b) swiftly replied to Nowenstein's objections, reiterating her initial standpoint, but after this the discussion ebbed out and the issue has not come to the surface again in any prominent way.

The debate on language reform in relation to gender has not only circled around feminism as the queer community in Iceland has also made its voice heard and demanded certain amendments, much in line with similar developments abroad where both the queer community and linguists have discussed e.g. the heteronormativity and even homophobia that is often evident in the general debate on sexuality (see e.g. Eckert & McConnell-Ginet 2003; Edlund, Erson & Milles 2007; Kulick & Cameron 2003; Milani 2014; Queen 2014). As is the case with feminist language reform, queer language reform has received very limited attention in the scientific community in Iceland, but Þóra Björk Hjartardóttir's (2004) article on the words used in Icelandic to refer to homosexuality is an interesting exception. In the article, Hjartardóttir relates how, shortly after the formation of the above-mentioned Samtökin '78 in 1978, the gay community started fighting for the general acceptance and use of the terms that its members used to refer to themselves, i.e. *hommi* and *lesbía* (a "gay man" and "a lesbian"). Today, these terms may seem harmless enough, but in 1981 RÚV, the Icelandic National Broadcasting Service, refused to broadcast an announcement from Samtökin '78 where *hommar* and *lesbíur* ("gays" and "lesbians") were called to a meeting. If the announcement was to be read on the radio terms such as *kynvillingur* or *kynhvarfi* (both terms can be translated as "sexually deviant") should be used. This sparked a wave of protests from the gay community, and it seems that it was quite successful in its fight as from around the mid-eighties *hommi* and *lesbía*, and a few other terms used by the gay community to refer to their sexual orientation, have replaced older and more negatively charged terms which had been more or less forced upon this group. Interestingly, however, even here a slight gender bias seems to have crept in, as *hommi* appears to be more generally used than *lesbía*, probably as a result of men being, in general, more central in the public debate (Hjartardóttir 2004).

Much in line with a broadening of the scope of Samtökin '78, queer language reform has, in the last few years, also tackled the problems faced by people who, in one way or another, do not find their place in the traditional binary opposition between men and women or even between straight and gay people. Thus, Alda Villiljós, a leading figure in the gender queer or gender fluid community in Iceland, posted an article on the above-mentioned feminist website Knúz in the September 2013. In the article, Villiljós discusses the problems faced by gender fluid people, both in terms of finding their place in the gender spectrum and as regards

how these people can refer to themselves as the Icelandic language simply lacks terms that describe their placement in this spectrum in any precise way. Villiljós then mentions that in 2012 they¹ moved to Sweden, where they came across the pronoun *hen*, which had then recently been introduced in the country to replace *hon* or *han* (“she” or “he”) where relevant, either because of gender fluidity or to avoid specifically marking either gender in the context in question. On this basis, Villiljós suggests that *hán* be introduced in Icelandic for use in contexts where *hún* or *hann* (“she” or “he”), or even *það* (“it”), are not appropriate or precise enough. Villiljós rounds off their² article by pointing out that every now and then they run into people who refuse to use pronouns they would like them to use and point out that they are simply wrong or unnecessary as *það* can be used instead. Villiljós’s response to this is that language is created and shaped by the people who use it and that new words and word-forms are constantly added to it.

It is still too early to tell whether *hán* will become established in Icelandic in similar way to *hen* in Swedish, and no formal examination has yet been carried out on the possible inroads it has made. Nonetheless, it has been formally presented, by Alda Villiljós, to the Icelandic Linguistics Society, at a seminar in September 2015 and at about the same time it made its first “public appearance” when it appeared in the Icelandic subtitles to an episode of *Bron* (“The Bridge”), a Danish-Swedish crime series which is highly popular amongst Icelandic viewers, as a translation to the Swedish *hen* when it was used by one of the characters in the series. However, some of the reactions to *hán*, witnessed by the author of this article on various social media and blog posts, suggest that there is still a long way to go before general acceptance is reached.

As a final note regarding queer language reform, it can be added that in August 2015 Samtökin ’78 launched a competition called *Hýryrði 2015* (Queer Words 2015). In this competition the general public was invited to suggest neologisms for a set of 16 queer terms, in four different categories: sexual expression, sexual awareness, sexual orientation and gender-neutral kinship terms. A panel of judges, including e.g. linguists, translators and members of the queer community, was appointed and results were announced on 16 November, which is called *Dagur íslenskrar tungu*, i.e. the Official Day of the Icelandic Language. More than 300 suggestions were received and the winning contributions included terms such as *dulkynja* or *vífguma* for “androgynous”, and *bur*, a neuter word for *sonur/dóttir*, “son/daughter”. At the same time, Samtökin ’78 point out that the results should not be seen as final, but rather as suggestions for further discussion and experimentation, as it is imperative that the terms are generally accepted by the people they refer to (Samtökin ’78 2015a, Samtökin ’78 2015b).

---

¹ The appropriate use of pronouns in this context is just as problematic in English as it is in Icelandic, and a number of suggestions have been put forth regarding which form should be used. The use of singular they here follows Alda Villiljós’s own preference, as expressed in personal communication with the author of this article. Villiljós claims that this is the most commonly used form in the English-speaking gender fluid community.

² Here again, Villiljós’s preferred form is used.

Gendered discourse

Just as in other parts of the world where feminism has grown strong in the last few decades, some attention has been paid in Iceland to the potential imbalance between how men and women are portrayed and talked about in the public discourse, as it appears in e.g. mass media and, more recently, social media. As will become evident shortly, the issues addressed in this respect in Iceland are much the same as elsewhere, including e.g. the tendency to let men take centre stage in the public debate on most aspects of society, and to focus on women solely as women, rather than as e.g. professionals of various kinds, on the occasions that they are included in the debate (see e.g. Kendall & Tannen 2003).

We will start our discussion here in the sports section as the Icelandic interest in gendered discourse has, for some reason, been particularly evident, both in academic circles and in the public debate, in relation to sports and how male vs. female athletes are treated on newspapers' sports pages and in sports broadcasting. However, this particular attention that is paid to this part of media may be justified by some of the results of the academic studies that exist as well as the issues that have emerged amongst the general public. Thus, a report by Ólafsson and colleagues (2006) indicated that there are considerable differences, in terms of both quality and quantity, between how Icelandic media covered men's sports on the one hand and women's sports on the other, as female athletes only got about 10% of the coverage and were rarely put on a pedestal in this coverage in the same way as male athletes. These findings were confirmed a few years later, in a master's thesis by Daðason (2011), who found that women held only an 11% share of Icelandic media's online coverage of sports and that female athletes were interviewed and quoted to a far lesser degree than male athletes. Furthermore, non-Icelandic female athletes were mentioned only very sporadically in Icelandic media. At the same time, however, it appears that, on the relatively few occasions that female athletes get media attention in the first place, the coverage is slightly more thorough than is the case for male athletes. Also, pictures taken specifically for the article in question more often accompany coverage of women's sports than men's sports.

A more detailed analysis of the discourse itself and its gender aspects, as these appear in Icelandic newspapers, can be seen in a recent study by Sæmundsson (2012, 2014). In this study, which was a part of his Ph.D. thesis, Sæmundsson examined the discourse in relation to 19 successful Icelandic athletes, five of whom were women, in a total of 984 newspaper articles, most of which were from the late 1990s and the first few years of the twenty-first century. He concludes that this discourse can only be said to be gendered when it circles around the female athletes as it is only in their case that the athletes' gender is a separate issue. Thus, the female athletes included in the study tend to be regarded as women no less than as athletes, through frequent references about e.g. their beautiful smiles or their strong emotions, or about them as fair maidens, at the same time as photographs accompanying the articles tend to emphasize their female figure. Similarly, the female athletes' high levels of ambition are often mentioned, but this characteristic seems to be taken for granted when it comes to male athletes and their masculinity rarely enters the discussion in any direct way as, according to Sæmundsson, it is not necessary to point it out specifically in the highly masculine world of sports.

Despite this general picture of imbalance there are some signs that sports writers and reporters are starting to view female athletes in much the same way as male athletes, at least in certain sports. In her B.Ed. thesis, Karítas Þórarinsdóttir (2012) examined the coverage of, on the one hand, Iceland's national men's football team and, on the other, the women's national team and found few clear differences in the discourse regarding the two teams. There seemed to be a tendency to criticize the men's team somewhat more harshly than the women's team after a loss, and individual male players were singled out in this respect while the women's team as a whole was criticized, but otherwise the discourse followed the same lines for both teams. A possible reason for this is that the women's national team has in recent years been quite successful; it has reached the finals of the European Championship on three occasions, most recently for the upcoming 2017 finals in the Netherlands, and is ranked as one of the stronger teams in Europe. Meanwhile the men's team has lagged behind in this regard, and thus the women's team may have earned some extra respect, compared to the men's team, amongst sports journalists. It is also noteworthy that the phrase "spila eins og kerlingar" ("play like chicks"), which was, until recently, almost a standard phrase to describe a bad performance by a men's team, is now frequently used, albeit somewhat lightheartedly, as a positive description amongst the general public, probably mainly thanks to the recent successes of the women's national team. It should be noted, however, that in 2016 the men's team qualified for the first time for the finals of a major tournament, the European Championship in France, and even reached the quarter-finals. No formal analysis has been carried out of the effects of this as regards media coverage of men's vs. women's football in Iceland, but it seems safe to say that the success of the men's team by and large overshadowed the women's team's latest achievements both during the tournament in France and in the following months.

Furthermore, the positive example above, of the more or less equal standing of female and male athletes in Icelandic sports coverage, is an exception, and on the whole there appears to be a clear imbalance, in terms of both quality and quantity, in how sports journalists view athletes depending on their gender. This has not gone unnoticed by the general public, at least not the more feministically minded part of it. Thus, this topic has been taken up in a few blog posts on the previously mentioned Knúz website and it also pops up at regular intervals in various social media. The most noticeable contribution in this regard is probably that of Guðrún Harpa Bjarnadóttir, who followed the daily sports coverage in *Fréttablaðið*, one of the largest newspapers in Iceland, throughout the year 2015 (with the exception of August, when she was away on holiday). She posted her results through status updates on her personal Facebook page and also first declared her intentions and later wrote a summary of these results in two separate articles on the Knúz webpage (2015, 2016). Bjarnadóttir's approach is primarily quantitative and in her summary of 2015 (2016) she points out that, all in all, men's sports got 72.5% of the coverage while women's sports got 22.4% of it. The remaining 5.1% consists of coverage where the genders are mixed in one way or another. She also breaks these figures down a little further and mentions e.g. that on a week-to-week basis, men's sports get the majority of the coverage in 46 of the 48 weeks that she followed, while women's sports have the upper hand in only two weeks. Similarly, on a total of 52 days the coverage included only one of the genders and on 51 of these days men's sports were the only topic of discussion.

Bjarnadóttir also makes a few qualitative observations and she points out that, on the few occasions that female athletes are the main topic of news articles, the emphasis seems more often than not to be placed on their womanhood rather than on their athletic achievements, such as in the case of a top female handball player who scored 16 goals in a single game, which the reporter in question seemed to find all the more remarkable as she is the mother of three children (Bjarnadóttir 2015). This, of course, quite neatly mirrors the findings of Sæmundsson (2012, 2014) discussed above.

Even though sports coverage appears to have been the main field of study when it comes to gendered discourse, at the same time as it has been the main topic in the public debate on the matter, other themes have been touched upon. One of these is politics, but according to a recent B.A. thesis (Ingvarsdóttir 2012) female politicians face much the same situation as female athletes in that they tend to be discussed no less than women than as politicians in the media. This is evident in frequent references to female politicians' appearance and clothing, and to various aspects of their personal lives, their families in particular, which male politicians are by and large freed of, at the same time as reporters tend to primarily interview female politicians on topics that are perceived as "soft", e.g. the welfare system.

Another theme that has been examined to some extent in relation to gendered discourse is children's literature and the frequent stereotyping of gender roles in it. According to Þórarinsdóttir (2013), who is herself a writer of children's literature, girls in children's books are generally portrayed as responsible, passive and placid, and their main aim in life is more often than not to become a princess or a caring mother, while boys are presented as adventurous and carefree and they have a wide range of exciting career choices, such as pirate or astronaut. This distinction is further accentuated by the decoration in the books, where the girls' world is predominantly in pink tones while that of the boys is blue.

In an examination of then newly published school books to be used in the teaching of history at primary level in Icelandic schools, Guðmundsson (2010) points out that women are to a large extent neglected in this material and that little progress seems to have been made since an earlier examination by Þorvaldsdóttir (1996) which showed that women accounted for between 2.1% and 21.2% of the persons named in the 24 school books in history taken into consideration. Both Guðmundsson (2010) and Þorvaldsdóttir (1996) also mention that it is strange that so far not a single woman has authored a school book on Icelandic history. Þorvaldsdóttir (2002) has also made an interesting study of possible differences in the evaluation of male and female candidates applying for academic positions at the University of Iceland. Here she found that while a strongly gendered discourse was an exception rather than the rule in the 35 evaluations she studied, there were examples of stereotypical masculine values of strength and industry, and female virtues and conscientiousness being foregrounded when the candidates' credentials were accounted for.

Some studies also exist on the gendered discourse that can be said to reside in the Icelandic language itself, through the vocabulary that exists and is used to refer to men on the one hand and women on the other. The links to the language reform issues mentioned above are obvious, but the studies that are relevant here serve only to describe the current state without any particular reform agenda. A study by Kvaran (1996) can function as an example of these studies. She searched the main dictionary of the Icelandic language, the main etymological dictionary, and a database of spoken Icelandic hosted at the University of

Iceland for terms used for men and women and categorized them depending on whether their connotations were neutral, positive or negative, and on the personal characteristics that they referred to. Kvaran found that for both men and women the majority of the terms she found were negative while there were relatively few neutral or positive terms for both genders. However, there were some differences regarding which personal characteristics were the source of the terms. Thus, there appears to be plenty of terms in Icelandic that refer to rough and rude men while terms of that nature that refer to women are much fewer. Similarly, there are more terms to describe men that are regarded as silly or daft. Conversely, there is a greater number of terms that refer to the physical appearance of women than that of men, and terms that refer to promiscuity much more commonly describe women than men.

Another theme that links directly to the previously discussed language reform issues is that of the queer discourse in Iceland. In her master's thesis, Steinarsdóttir (2010) can be said to follow up on Hjartardóttir's (2004) work mentioned above on how Samtökin '78 and the gay community in Iceland in general fought for the recognition and general use of terms such as *hommi* and *lesbía* that this group used to refer to its own members. For her thesis, Steinarsdóttir (2010) carried out a discourse analysis of the use of these terms on the pages of *Morgunblaðið*, a leading Icelandic newspaper, from 1920–2006. Her main conclusion is that the queer discourse has in modern times become firmly established on its own terms, e.g. such that *hommi* and *lesbía* have become commonplace terms and that *samkynhneigð* (“homosexuality”, lit. “same-gender orientation”) has almost fully replaced the older term *kynvilla* (“sexual orientation error”). Interestingly, however, Steinarsdóttir, like Hjartardóttir (2004) a few years before her, found that *hommi* is more frequently used than *lesbía*, for much the same reasons.

Gender and language use

The third and final category into which work on language and gender in Iceland falls into is that of gender and language use, i.e. whether or not there are signs in Icelandic of linguistic variation according to the gender of the speaker, and how this variation appears. In contrast to the subject matter of the other two categories discussed in this article, this topic does not appear to have occupied the general public too much, at least not to the extent that it has been taken up for any direct discussion in blogs, on social media or other such venues. Nevertheless, the general public is very much involved in this topic, albeit in a somewhat indirect way, as it is of course mainly the gender aspects of its use of language that researchers in the field are interested in.

As is the case in the other two categories discussed above, this category includes only a handful of scientific studies, and most of these are fairly small in terms of their scope and content. The first of these studies, which is also probably the first Icelandic study to address the issue of language and gender in any direct way, was carried out by Stefánsdóttir in 1987. In the study some gender differences were found amongst Icelanders in the use of colour terms and adjectives. However, Stefánsdóttir can mainly be credited with taking the first steps in this direction as the study's results are of very limited value for methodological reasons.

Other studies in this category include e.g. that of Hjartardóttir (1997), who found that men in the Western Fjords of Iceland showed greater allegiance to the local dialect than women did, both in terms of their attitudes towards the dialect and in their actual use of it. More recently, Þorgrímsdóttir (2010) examined, in her B.A. thesis, whether gender differences could be found in the use of Icelandic Sign Language. Her conclusion, which, as she takes care to point out, is based on a very low number of users, is that the small differences she found are individual rather than relatable to gender in any direct way. She goes on to speculate as to whether this can be related to the fact that all sign language interpreters in Iceland are women, as are all teachers in Icelandic preschools where sign language is used, and all primary school teachers but one who know sign language, which means that the linguistic role models of deaf children in Iceland are predominantly women.

Yet another student thesis can be mentioned here as a final example of work that directly addresses gender and language use in Iceland. It has strong links to some of the work discussed above in relation to feminist language reform in that it examines the issue of linguistic gender in Icelandic, albeit in a slightly different way. In this M.A. thesis Ragnarsdóttir (2014), drawing on the work of e.g. Lakoff (1975) and Pauwels (1998), analysed broadcast interviews with male coaches of women's teams in basketball, football and handball in order to see whether they showed any tendency to feminization and the use of semantic or biological agreement rather than standard grammatical agreement. The coaches were also asked to fill out a written questionnaire for the same purpose. The results show that the coaches used feminized forms on 75% of the possible occasions in the written questionnaires and on 57% of the relevant occasions in free speech in interviews. This means that more often than not the coaches used phrases such as “við (n.pl) vorum yfirpilaðar (f.pl)” (“we were outplayed”), thus including themselves in the group of female players rather than separating themselves from it by using “við (n.pl) vorum yfirspiluð (n.pl)”. Similarly, the coaches were found to use a phrase like “leikmennirnir (m.pl) eru allar (f.pl) góðar (f.pl) í handbolta“ (“the players are all good at handball”) where, through the masculine plural noun *leikmennirnir*, standard grammatical agreement requires “leikmennirnir (m.pl) eru allir (m.pl) góðir (m.pl) í handbolta”. In this way, the coaches underline that the group of players consists of women and Ragnarsdóttir argues that this is, at least on occasion, a conscious choice.

Apart from the studies mentioned above, gender has on a few occasions been an indirect issue on studies regarding the use of Icelandic, mainly in that it has been one of the social background variables that is correlated with various kinds of linguistic variation. Thus, studies on Icelandic dialects generally include a gender aspect and some of them, just like Hjartardóttir's (1997) study discussed above, indicate that the familiar pattern of women adhering more closely to standard language while men hold on to local dialects also applies to Iceland (Gunnlaugsson 1984; Þráinsson & Árnason 1986; see also e.g. Norrby & Håkansson 2010; Wodak & Benke 1998 for overviews of this general pattern). Similarly, most Icelandic studies on language change take gender into account to some extent and while they generally show only small gender-related differences the few signs that do appear point in a direction similar to that in the dialectal studies as men appear to be slightly more likely than women to accept and use new, non-standard, forms while women stay closer to standard language (Friðriksson 2008; Jónsson & Eyþórsson 2003; Sigurjónsdóttir & Maling 2001; Svavarsdóttir, Pálsson & Þórlindsson 1984). Finally, there are some suggestions that in terms

of attitudes towards language change in Icelandic, women are more conservative than men (Friðriksson 2008).

Gender and language use in social media

To round off this discussion on gender and language use, a brief presentation will now be given of some ongoing work by the author of this article. This work addresses the issue of language and gender in social media, Facebook in particular, and is presented here mainly to give an indication of the possible direction that work on language and gender in general in Iceland might take in the nearest future.

It is probably needless to point out that social media and online communication in general has had a growing influence on language use in most corners of the world over the last few years and, as could be expected, this has sparked plenty of research on these issues as well. However, Facebook appears to have received relatively limited attention in the linguistics camp – although issues such as bilingual language use in this medium (Androuspoulos 2015; Cunliffe, Morris & Prys 2013; Riley 2013; Sharma 2012), as well as the use of different speech acts for different purposes (Carr, Shrock & Dauterman 2012; Ilyas & Khushi 2012) have been addressed – and the possible interaction between language and gender in this medium even less. Thus, with a few exceptions, such as Garcia-Gomez's (2011) study of how teenage girls use linguistic strategies to attack and humiliate one another on Facebook, the role of gender in Facebook language use has largely been ignored by linguists. However, a few glimpses can be found elsewhere, especially in more psychologically oriented work. Thus Joiner, Cuprinskaite, Dapkeviciute, Johnson, Gavin & Brosnan (2016) found that women show higher levels than men of emotional support when responding to so-called status updates from Facebook friends of the same gender, and, in a study of 10 million Facebook messages from more than 52,000 users, Park et al. (2016) found that while women use warmer and more affiliative language than men, no clear gender differences could be seen as regards assertive language. The results presented below can, at least in part, be viewed in light of these findings. At the same time, the present results should not be regarded as anything more than a tentative step towards a closer examination, in an Icelandic context, of the potential role of gender in e.g. the linguistic presentation of self on Facebook and the use of various linguistic means to get different messages across in this medium of communication. This is due both to the limitations of the work the results are based and the fact that no prior work of this kind exists in Iceland.

The first stage of the work consisted of a pilot study, the main aim of which was to identify which aspects called for further examination. In the study, the news or home page of two Facebook users was observed for 48 hours. On this page, both the user's status updates and those of their Facebook friends appear, together with comments made to these updates by both the user and his or her friends, as well as other friends of these friends whom the owner of the Facebook page studied may not be immediately linked to. These status updates and the comments made on them were the data gathered and analysed for this pilot study, but in the 48 hours in question a total of 199 status updates appeared on the two Facebook pages. These updates were made by 113 different individuals: 60 women, who made a total of 106 updates, and 43 men, who made the remaining 96 updates. To these status updates a total of 516

comments were made, by 362 different individuals; 201 of these were women, and they are responsible for 261 of the comments, while the 161 men made 255 comments. As for the two people whose Facebook pages were observed, they were, on the one hand, a woman in her late thirties and, on the other, a man in his early forties. They both describe themselves as active Facebook users, in the sense that they regularly post status updates on their own page and comment on the updates of others. It should be noted, though, that in the 48 hours that their pages were observed, the man only posted one status update and commented on two such updates from his friends, while the woman did not post any status updates and commented on three updates from friends. Thus, they can primarily be described as the “hosts” of this pilot study, as their contribution in terms of linguistic data is on a level similar to that of those of their friends whose actions appeared on their pages during the period of observation.

In these status updates, the users can take up most any topic they like, and the first step was to analyse what subjects were written about. Hence the updates were divided into categories such as “everyday issues” (which includes updates regarding e.g. family dinners or holidays, recounts of the user’s own doings during the day, etc.), “politics”, “society/news” and “sports”. Of these, “everyday issues” was the most common one, comprising 64 of the total 199 status updates, i.e. nearly one third. More interestingly, however, for the purposes of this article there was a clear gender division in some categories while it was less evident in others. Thus, men dominated the “sports” category, with eight contributions against only one from women, and the “music/movies” category, where 12 of the total 14 contributions came from men, while women were responsible for all four contributions in the “clothes/fashion” category and six of the seven contributions in the “food” category. Women also produced nearly twice as many status updates as men in the “everyday issues” category, i.e. 41 against 23. It should be noted, however, that this means that 39% of the women’s updates were of this kind while the corresponding figure for men is 24%, which suggests that the difference may not be as large as the sheer numbers indicate, at the same time as the number of contributions from men suggests that this is not a topic that they generally shy away from. Finally, the contributions in the “society/news” and “politics” categories were relatively evenly divided between the genders, with women producing 30 of the 53 contributions in the former category and 12 of the 27 in the latter.

As mentioned above, all 516 comments made to the 199 status updates were also analysed. From a gendered point of view, it is probably most interesting to note that here, as in the case of the status updates, some of the stereotypical gender patterns appear, with a few noteworthy exceptions. Thus, the results indicate that, in their comments, Facebook users primarily react to status updates made by users of their own gender. Furthermore, the genders are almost a perfect mirror image of each other in that 76% of all women’s comments found in this study were made to status updates from other women while 75% of all men’s comments were made to status updates from other men. A closer look also reveals that on the relatively few occasions that women react to men’s status updates they most often do so when these updates circle around everyday issues while men hardly react at all to women’s updates on such issues. Rather, men tend to comment on women’s updates when these stray into typically “male” topics, such as the “sports” category mentioned above. Finally, if men react to other men’s updates on everyday issues, this is often done in the form of teasing or light insults.

As indicated earlier, there are some exceptions to this general pattern in the comments. Thus, there are examples of men commenting in a very sincere way on other men's updates on everyday issues, e.g. in the case of a man who responds with "falleg börn" ("beautiful children") to pictures of another man's grandchildren that he posted with one of his status updates, and in that of a man who reacts with "samúðarkveðjur, kæri vinur" ("my condolences, my dear friend") to some sad news related in an update by his friend. Similarly, not all the contributions made by women fall in line with the stereotypical "feminine" style, as is made clear by the following status update (in my translation):

Now I can't keep it in any longer so I'll let it out, countryside style: Goddamit how much I'd like to get rid of this fucking snow from the pavements and be able to run (and then I mean run, not skate or crawl) along the streets in this wonderful weather that we have now. I'm getting bloody tired of this damned ice which has been here these last few months.

This update is then immediately followed by a comment which runs very much along the same lines and is made by a woman.

Finally, it quickly became quite clear during the analysis of the data that the men and women who wrote on the two Facebook pages during the 48 hours in question used both emojis (i.e. signs of this kind: 😊) and exclamation marks both to a different degree and for different purposes. Thus, the women used smileys on 27 occasions and while they were of eight different types they were always used in a positive or humorous context. The men, on the other hand used smileys on only 8 occasions and two of the three different types used were frowning smileys, used to underline an angry or negative comment. Similarly, women used (one or more) exclamation marks more frequently than men; on 45 vs. 26 occasions, and there was also a clear difference regarding the context in which they were used. The women generally used them in connection with everyday or social issues while the men used them in relation to updates or comments regarding sports, cars or politics.

In the pilot study just described, teenagers were by and large absent as they appear not to write Facebook status updates or comments on them to the same extent as adults do. To get some insight into teenagers' activities on Facebook, linguistic or otherwise, the pilot study was followed up by a study where this group takes centre stage. For this study, which is still ongoing, a group of 92 teenagers, 48 girls and 44 boys, gave the researchers access to their Facebook pages for a period of three weeks. These teenagers were recruited with visits to two different high schools: one which primarily focuses on vocational training and one which is more academically oriented. Twenty-five girls and 22 boys were recruited from the former and 23 girls and 22 boys from the latter. Care was also taken to recruit students from different lines of study within each of the schools.

During the three weeks of examination, the teenagers' activities were tracked and analysed, as well as all the material on their Facebook pages that is not locked or hidden from public view in one way or another. Furthermore, 30 of the participants provided examples of their writing in the messenger function of Facebook, which is a system that functions much like MSN messages did in their time. Finally, two focus group interviews were conducted, to follow up some of the initial findings.

From a language and gender point of view the first results from this study are primarily interesting due to the fact that gender appears in most ways to be a secondary issue and the

teenagers are, regardless of their gender, more occupied with exploring and adapting to the possibilities and restrictions that come with the Facebook medium. Thus, while teenage girls seem to be somewhat more active than teenage boys in terms of writing status updates, as they wrote an average of 6.23 updates over the three-week period as compared to 3.98 amongst the boys, very few qualitative differences are discernible. Thus, both genders generally use standard written language and adhere closely to standard punctuation in their updates, which, as was confirmed in the focus groups interviews, is relatable to the fact that the teenagers are aware that their updates are open for all their Facebook friends, including, in most cases, their parents and even grandparents whom the teenagers do not want to upset with bad or foul language.

Messages sent via Facebook are, on the other hand, only visible to those they are sent to and this means, by the teenagers' own admission in the focus group interviews, that "anything goes" in terms of language, at least when they are writing to their peers. This in turn means that the language tends to be highly informal and shows few signs of editing in terms of spelling, punctuation, various inflections or even sentence structure. Slang is frequently used, as are abbreviations of a very varied nature, and the text can be said to be on many levels in the sense that it generally contains frequent links to material on other media such as Youtube, various news/sports/entertainment websites, and other social media. However, these characteristics apply in equal measure to texts from both genders, with the possible exception that boys show a slightly greater propensity to use highly explicit language, i.e. strong swear words and sexual references. Interestingly, the teenagers' expression appears to be more gendered when its visual aspect is examined as photos posted by the girls often display them together with their families and/or boyfriends, while there appears to be little room for either family or girlfriends in photos posted by the boys; this space is rather taken by their friends or sports stars or other celebrities, almost all of whom are male.

Conclusion

This article has strayed far and wide in attempt to give an overview of how the topic of language and gender has been treated in Iceland, in academic circles as well as among the general public. As can be seen, a number of issues have been touched upon within this framework and they can roughly be categorized into the three themes that form the structure of this article, i.e. feminist and/or queer language reform, gendered discourse and gender and language use. The little scientific work that exists on these issues indicates that in general the language and gender patterns in Iceland do not differ in any significant way from those found in comparable societies. This means e.g. that while there may be some aspects of the Icelandic language and the use of it that are more characteristic of one of the genders, care should be taken not to look at the more female and the more male aspects as binary oppositions or mutually exclusive categories as there are plenty of examples from either side that this should rather be regarded as a scale or a spectrum along which each individual can, regardless of gender, glide from one end to the other according to needs and circumstances at any given time.

At this point, however, the points just mentioned can not be seen as anything more than slight indications, and if any general conclusion can be now made about language and gender

in an Icelandic context it is that much more work is needed before any real conclusions can be drawn. Apart from the three categories mentioned above, very few clear trends have yet appeared and much more depth, through systematic studies, is needed for the picture to become clearer. Hopefully, this overview and the indications given in it about possible future directions can function as an inspiration for further work, which can in turn raise awareness about language and gender issues in Iceland, amongst scientists and the general public alike.

References

- Androuspoulos, Jannis. 2015. Networked multilingualism: Some language practices on Facebook and their implications. *International Journal of Bilingualism* 19(2):185–205.
- Bjarnadóttir, Guðrún Harpa. 2015. Kynlegar íþrótafréttir. *Knúz – feminískt vefrit*. <https://knuz.wordpress.com/2015/02/02/kynlegar-ithrottafrettir/>
- Bjarnadóttir, Guðrún Harpa. 2016. Kynlegur íþrótaannáll 2015. *Knúz – feminískt vefrit*. <https://knuz.wordpress.com/2016/01/06/kynlegur-ithrottaannall-2015/>
- Carr, Caleb T., Shrock, David B. & Dauterman, Patricia. 2012. Speech Acts Within Facebook Status Messages. *Journal of Language and Social Psychology* 31(2):176–196.
- Cunliffe, Daniel, Morris, Delyth & Prys, Cynog. 2013. Young Bilinguals' Language Behaviour in Social Networking Sites: The Use of Welsh on Facebook. *Journal of Computer-Mediated Communication* 18:339–361.
- Daðason, Kolbeinn Tumi. 2012. *Íþrótafréttamenska á Íslandi: Íþrótaumfjöllun um karla og konur á íslenskum vefmiðlum*. Unpublished M.A. thesis, University of Iceland.
- Eckert, Penelope & McConnell-Ginet, Sally. 2003. *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edlund, Ann-Catrine, Erson, Eva & Milles, Karin. 2007. *Språk & kön*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Friðriksson, Finnur. 2008. *Language change vs. Stability in conservative language communities: A case study of Icelandic*. Doctoral thesis. Gothenburg: University of Gothenburg.
- García-Gómez, Antonio. 2011. Regulating girlhood: Evaluative language, discourses of gender socialization and relational aggression. *European Journal of Women's Studies* 18(3):243–264.
- Guðmundsson, Bragi. 2010. Nýjar Íslandssögur fyrir miðstig grunnskóla. *Ráðstefnurit Netlu – Menntakvika 2010*. <http://netla.hi.is/menntakvika2010/alm/004.pdf>
- Gunnarsdóttir Grönberg, Anna. 2002. Masculine generics in current Icelandic. In Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (eds.) *Gender across languages. The linguistic representation of men and women. Volume 2*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, pp. 163–185.
- Gunnlaugsson, Guðvarður Már. 1984. Tölfræðileg málvísindi (eða málfræðileg tölvísindi). *Íslenskt mál og almenn málvísindi* 6:177–181
- Helgadóttir, Anna. 2011. *Notkun málfræðilegra kynja í máli ungs fólks: Rannsókn á kynjanotkun í íslensku máli*. Unpublished M.A. thesis, University of Iceland.
- Hjartardóttir, Þóra Björk. 1997. Framburður, viðhorf og kynferði. In Helga Kress & Rannveig Traustadóttir (eds.) *Íslenskar kvennarannsóknir*. Reykjavík: Háskóli Íslands, Rannsóknastofa í kvennafræðum, pp. 67–76.
- Hjartardóttir, Þóra Björk. 2004. Baráttan um orðin. Orðanotkun tengd samkynhneigð. *Íslenskt mál* 26:83–122.
- Ilyas, Sanaa & Khushi, Qamar. 2012. Facebook Status Updates: A Speech Act Analysis. *Academic Research International* 3(2).

- Institutet för språk och folkminnen. 2015. Frågelådan: Har *en* börjat användas i stället för *man* i skrift? <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html?url=-27634753%2Fcgi-bin%2Fsrfl%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Den%26svar%3D78373&sv.url=12.e17e514db30bb2a810ea>
- Ingvarsdóttir, María Lind. 2012. *Kynjuð orðræða í fjölmiðlum: Orðræðugreining fjölmiðlaumfjöllunar um frambjóðendur Sjálfstæðisflokksins í aðdraganda formannskosninga flokksins í nóvember 2011*. Unpublished B.A. thesis, University of Iceland.
- Íslenska til alls: Tillögur íslenskrar málnefndar að íslenskri málstefnu samþykktar á Alþingi 12. Mars 2009. 2009. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- Joiner, Richard, Cuprinskaite, Juste, Dapkeviciute, Lina, Johnson, Helen, Gavin, Jeff & Brosnan, Mark. 2016. Gender differences in response to Facebook status update from same and opposite gender friends. *Computers in Human Behavior* 58:407–412.
- Jónsson, Jóhannes Gísli & Eypórsson, Þórhallur. 2003. Breytingar á frumlagsfalli í íslensku. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 25:7–40.
- Kendall, Shari & Tannen, Deborah (2003). Discourse and Gender. In Deborah Schiffrin, Deborah Tannen & Heidi E. Hamilton (eds.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden: Blackwell, pp. 548–567.
- Knútsdóttir, Hildur. 2013a. Þegar tungumálið talar okkur. *Knúz – femínískt vefrit*. <https://knuz.wordpress.com/2013/04/09/thegar-tungumalid-talar-okkur/>
- Knútsdóttir, Hildur. 2013b. Svar við svári Irisar. *Knúz – femínískt vefrit*. <https://knuz.wordpress.com/2013/04/23/svar-vid-svari-irisar/>
- Kulick, Don & Cameron, Deborah. 2003. *Language and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kvaran, Guðrún. 1996. Ambindrylla og puðruredi: Um heiti karla og kvenna. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 16–17:171–208.
- Lakoff, Robin. 1975. *Language and woman's place*. New York: Harper & Row.
- Milani, Tommaso M. 2014. Queering Masculinities. In Janet Holmes, Miriam Meyerhoff & Susan Ehrlich (eds.) *The Handbook of Language, Gender and Sexuality* (2nd ed.). Hoboken: Wiley Blackwell, pp. 260–278.
- Norrby, Catrin & Håkansson, Gisela. 2010. *Introduktion till sociolingvistik*. Stockholm: Norstedts
- Nowenstein, Iris Edda. 2013. Að gera málderfið að karlrembusvíni. *Knúz – femínískt vefrit*. <https://knuz.wordpress.com/2013/04/17/ad-gera-malkerfid-ad-karlrembusvini/>
- Ólafsson, Kjartan (ed.). 2006. *Sports, media and stereotypes – women and men in sports and media*. Akureyri: Jafnréttisstofa.
- Park, Gregory, Yaden, David Bryce, Schwartz, H. Andrew, Kern, Margaret L., Eichstaedt, Johannes C., Kosinski, Michael, Stillwell, David, Ungar, Lyle H. & Seligman, Martin E. P. 2016. Women are Warmer but No Less Assertive than Men: Gender and Language on Facebook. *PLOS One* 11(5)
doi: 10.1371/journal.pone.0155885
- Pauwels, Anne. 1998. *Women Changing Language*. London: Longman.
- Queen, Robin. 2014. Language and Sexual Identities. In Janet Holmes, Miriam Meyerhoff & Susan Ehrlich (eds.) *The Handbook of Language, Gender and Sexuality* (2nd ed.). Hoboken: Wiley Blackwell, pp. 203–219.
- Ragnarsdóttir, Guðbjörg Elín. 2014. *Leikmennirnir eru allar góðar í handbolta: Rannsókn á kynjanotkun í máli karlþjálfara íþróttaliða kvenna*. M.A. thesis, University of Iceland.
- Riley, Jacqueline. 2013. Bilinguals' Use of English and Spanish Digital on Facebook Status Updates. *International Journal of English Linguistics* 3(1):1–18.

- Samtökin '78. 2015a. Hýryrði 2015: Nýyrðasamkeppni Samtakanna '78. <http://www.samtokin78.is/frettir/nyjar-frettir/5851-hyryrdhi-2015-nyyrdhasamkeppni-samtakanna-78>
- Samtökin '78. 2015b. Burið mitt er vífguma – hýryrði 2015. <http://www.samtokin78.is/frettir/nyjar-frettir/5908-buridh-mitt-er-vifguma-hyryrdhi-2015>
- Sharma, Bal Krishna. 2012. Beyond social networking: Performing global Englishes in Facebook by college youth in Nepal. *Journal of Sociolinguistics* 16(4):483–509.
- Sigurjónsdóttir, Sigríður & Maling, Joan. 2001. Það var hrint mér á leiðinni í skólann: Þolmynd eða ekki þolmynd? *Íslenskt mál og almenn málfræði* 23:123–180.
- Stefánsdóttir, Steinunn. 1987. Um mun á orðavali kvenna og karla. *Mímir* 35:17–27.
- Steinarsdóttir, Gunnhildur. 2010. *Frá kynvillu til kynhneigðar: Hvað einkennir orðræðuna nú þegar baráttan um orðin er unnin*. Unpublished M.A. thesis, University of Iceland.
- Svavarsdóttir, Ásta, Pálsson, Gísli & Þórlindsson, Þórólfur. 1984. Fall er faraheill: Um fallnotkun með ópersónulegum sögnum. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 6:33–55.
- Sæmundsson, Guðmundur. 2012. Svo sæt og brosmild... Umfjöllun í blöðum og tímaritum um íslenskar afreksíþróttakonur á alþjóðavettvangi. *Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun*. <http://netla.hi.is/greinar/2012/ryn/008.pdf>
- Sæmundsson, Guðmundur. 2014. *Það er næsta víst ... : Hvað einkennir einkum umfjöllun um íþróttir í íslenskum fjölmiðlum og bókmenntum*. Doctoral thesis. Reykjavík: University of Iceland.
- Vilhjálmisdóttir, Auður Eir. 2005. Mál beggja kynja. *Skíma* 28(2):42–43.
- Villiljós, Alda. 2013. Hán – nýtt persónufornafn? *Knúz – femínískt vefrit*. <https://knuz.wordpress.com/2013/09/09/han-nytt-personufornafn/>
- Wodak, Ruth & Benke, Gertraud. 1998. Gender as a Sociolinguistic Variable: New Perspectives on Variation Studies. In Florian Coulmas (ed.) *The Handbook of Sociolinguistics*. Malden: Blackwell, pp. 127–150.
- Þórgrímsdóttir, Rúna Vala. 2010. *Um kynjamun í málfari: Rannsókn á kynbundnum málfarsmun í íslensku talmáli*. Unpublished B.A. thesis, University of Iceland.
- Þorvaldsdóttir, Þorgerður. 1996. Hvað er svona merkilegt við það að vera karlmaður? Athugun á hlut kvenna í kennslubókum í sögu fyrir grunn- og framhaldsskólanema. *Saga, tímarit Sögufélags* 34:273–305.
- Þorvaldsdóttir, Þorgerður. 2002. “Kynlegar víddir í dómnefndarálitum?” Er kynbundinn munur á umfjöllun um karl- og kvenumsækjendur í dómnefndarálitum Háskóla Íslands? Reykjavík: Jafnréttisnefnd Háskóla Íslands.
- Þórarinsdóttir, Brynhildur. 2013. *Prúðar prinsessur og sveilkaldir sjóræningjar*. Paper presented at Jafnréttistorg Kennaradeildar Háskólans á Akureyri. University of Akureyri, January 23rd.
- Þórarinsdóttir, Karítas. 2012. *Orðræða fjölmiðla og íslenskra A-landsliðsmanna um kvenna- og karlagnattspyrnu*. Unpublished B.Ed. thesis, University of Iceland.
- Þórhallsdóttir, Guðrún. 2005. Hvað mælir gegn “máli beggja kynja”? *Skíma* 28(2):44–47.
- Þórhallsdóttir, Guðrún. 2008. Karlkyn eða hvorugkyn? Íslensk málhefð, femínísk málstýring og verkefni þýðingarnefndar. *Glíman* 5, pp. 103–133.
- Þráinsson, Höskuldur & Árnason, Kristján. 1986. Um skagfirsku. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 8:31–62.

Rape as loss of honor in the discourse of Moroccan rape trials

Fatima-Zahra Lamrani

The invited talk by Fatima-Zahra Lamrani has been published as:

Lamrani, Fatima-Zahra (2013). Rape as loss of honor in the discourse of Moroccan rape trials. *Language and Law* 2: 1–18. DOI: <http://dx.doi.org/10.14762/jll.2013.n1>

Från maninnor till cyborger: Hur feminister har skaffat sig språklig makt

Karin Milles

Min artikel handlar om feministisk språkplanering och språkaktivism under hundra år, framför allt utifrån en svensk horisont. Jag ska försöka dra upp några viktigare utvecklingslinjer, diskutera idémässiga rötter och framtiden.

Min artikel har fyra delar. För det första vill jag ge några belysande exempel på hur feminister¹ genom åren har använt språket för att bedriva politik. Feminister har länge använt språket för sina syften – de har grundat tidskrifter, skrivit böcker, formulerat slagord och rent allmänt höjt sina röster för att höras.

För det andra vill jag också ge några exempel på hur de inte bara har använt språket för sina syften, utan också försökt initiera förändring när det visat sig att språket inte har passat deras syften. De har bedrivit regelrätt språkplanering och medvetet påverkat andras språk och språkbruk: lärt ut mötesteknik, infört nya pronomen och utvecklat nya språkliga praktiker. Jag kommer också att peka på hur språkplaneringen hela tiden har samspelat med det språksamhälle den bedrivits i, de mål feministerna just då kämpat för och det motstånd de mötte.

Efter denna, naturligtvis mycket översiktliga, historiska översikt kommer jag för det tredje att diskutera de teoretiska rötterna till de olika insatser feministerna har gjort. Här menar jag att det finns två strömningar som framförallt har influerat, gett kraft och riktning: svensk språkvård och feministisk teoribildning. Hur man inom dessa fält tänker kring språkets funktion och natur har påverkat, lika väl som hur de har tänkt kring kvinnor, kvinnlighet och kön.

Artikeln fjärde och sista del ägnas frågan om på vilket sätt feministernas förhållande till språket och språkfrågor är intressant för oss språkvetare. Vad finns det för oss som forskare att undersöka och beskriva här, hur ska vi göra det och kanske viktigast av allt – varför ska vi göra det?

Att använda språket för att bedriva politik

Låt oss först ta ett stort kliv på drygt 100 år bakåt i historien. Sverige var då ett land i stark omvandling. Ny teknik möjliggjorde nya kommunikationssätt: järnvägen byggdes ut, industrierna växte, tidningsmarknaden expanderade kraftigt. Och helt nya grupper av människor började kliva fram, organisera sig och kräva sin rätt. Det är där vi finner *maninnorna*. Vilka var nu det? Låt oss se på några exempel.

Från början var *maninna* bara en femininform av man, dvs. kvinna. Enligt Bibeln var det Adam som kom på benämningen. När han första såg Eva sa han nämligen: ”Detta är dock ben af mina ben och kött af mitt kött. Hon skall heta maninna, därför att hon är tagen af mannen” (Bibeln, Första moseboken 2:23, 1878).

---

¹ I artikeln använder jag på vissa ställen beteckningen *feminist* i vid bemärkelse eftersom jag gör en exposé ända från rösträttsrörelsen, då den beteckningen ännu inte var etablerad, till dagens läge då den är den vanligaste.

Men under förrförra sekelskiftet, när kvinnorörelsen började göra sig hörd på allvar, började benämningen också användas särskilt om de kvinnor som kämpade för sina rättigheter. I Gustaf Cederschiölds beryktade funderingar om kvinnospråkets särskilda egenskaper menar han ju exempelvis att det bara var kvinnor ”i den självständiga klass, som kallats ’maninnorna’, ’de emanciperade’ o.d.” som använde slang (Cederschiöld 1900:33). Ett annat exempel kommer från ett sagolustspel, skrivet av Frans Hedberg, en nu glömd men då mycket framgångsrik dramatiker, några år senare. Lustspelet handlar om en smålänning som sluter en pakt med djävulen och får fara framåt i tiden. I framtiden har utvecklingen gått framåt: Ladugårdsgärdet i Stockholm är bebyggt och folk har lindat koppartråd runt magen för att kunna ta emot telefonsamtal när de är ute och går. Det kanske mest omvälvande är att kvinnorna har tagit över:

Joo, nog finns det riksdagar men inga riksdagsmän mera – bara riksdagsmaninnor. Karlarna äro fockade från det politiska lifvet och nu är det kvinnorna som regera världen! (Hedberg 1906:89)

Citaten visar att kvinnosakskvinnorna både sågs som normbrytande och som ett hot. Benämningen *maninna* verkar ha använts på ett mer eller mindre raljerande sätt och var inget som kvinnosakskvinnorna själva använde.

Men när kvinnorörelsen formerade sig för att utkämpa sin första riktigt stora strid, den om rösträtten, la de mycket energi på att ta makten över språket. För att samla rörelsen och sätta kraft bakom sina politiska krav använde de många olika språkliga strategier: de startade tidningar, skrev artiklar, höll föredrag och arrangerade namninsamlingar (Florin 2006:145).

Och de höll möten. I romanen *Pennskaftet* av Elin Wägner, som handlar om en grupp rösträttskvinnor, beskriver huvudpersonen upplevelsen av ett rösträttsmöte så här:

Du vet man gaskar upp varandra vid de stora mötena, när man är tusen, som vill samma sak, vi hade talare ur alla partier, och jag var vild av entusiasm, o jag skulle utföra stora saker, det var roligt att arbeta, att leva, att vara med just nu -- (Wägner 1910:105)

Möten är kraftfulla politiska redskap som kan fungera som en kraftsamlande rit som skapar energi och fokus för deltagarna (Collins 2004). Detta kunde verkligen behövas för rösträttskvinnorna, som upptäckte att deras kamp blev mycket längre och hårdare än de hade föreställt sig från början.

Det handlade inte bara om att arrangera egna möten, föredrag och diskussioner för att skapa sammanhållning och kraft. För att få genomslag för sin politik måste rösträttskvinnorna också häva upp sina röster på männens politiska möten, där besluten om kvinnornas medborgarvärdighet skulle tas. Och det, insåg man inom rörelsen, var inte lätt för alla kvinnor, som hade uppfostrats till att, som det heter i Bibeln, ”tiga i församlingen”. För den sakens skull lät man mötesövningar ingå som en del i de många medborgarkurser som arrangerades för att förbereda kvinnorna för den kommande medborgarrollen och visa för rösträttsmotståndarna att kvinnorna var både redo och kunniga nog. Under dessa kurser fick deltagarna inte bara lära sig grunderna i statskunskap, hur den svenska fackföreningsrörelsen var uppbyggd och de olika ståndpunkterna i den så kallade sedlighetsfrågan. De övades också i att hålla föredrag, leda möten och delta i politiska diskussioner. Man tryckte också upp och spred möteshandledningar för de många lokala rösträttsföreningar som bildades. Kvinnorna uppmuntra-

des att arrangera studiecirkelar och fingerade möten för att öva sig i politisk praktik (för en närmare beskrivning, se Milles 2017).

Också efter att kvinnor för första gången kunde utnyttja sin vunna rätt att rösta 1921 fortsatte kvinnorörelsen att lära nya generationer kvinnor att våga och kunna delta i politiska möten. På den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad instiftades den fiktiva kommunen Komtemåtta under varje kurs. Alla kursdeltagarna tilldelades en roll i kommunen, som ordförande i kommunstyrelsen, prost etc. och skulle sedan styra kommunen tillsammans. Fogelstad, och gruppen som gjorde skolan möjlig, finns beskriven bland annat i Knutson 2004.

Det här är bara ett exempel på hur kvinnorörelsen har erövrat det offentliga språket för att driva sin politik. Och det var inte bara den muntliga arenan som erövrades. Kvinnorna hade också en genomtänkt mediestrategi för att använda det framväxande massmediesamhället i kampen för sina rättigheter. Så såg man till att få medietäckning och bjöd in journalister till de föredrag och möten som rörelsen arrangerade. Elin Wägner är här återigen ett bra exempel. Hon arbetade också som journalist och var en av dem som regelbundet rapporterade om rösträttsrörelsens aktiviteter i de tidningar hon arbetade för, *Idun* och *Dagens Nyheter*. Hon var dock inte den enda journalisten som skrev om kvinnokampen, men det var särskilt kvinnliga journalister som såg till att ge rösträtten täckning i tidningarna (Ney 2001).

För att få kontroll över vad som skrevs i spalterna och driva sina frågor på ett fokuserat sätt startade kvinnorörelsen dessutom egna tidskrifter. Den tidigaste av dessa var *Tidskrift för Hemmet*, som startades redan 1859 i syfte att öka bildningsnivån bland de svenska kvinnorna och diskutera kvinnofrågor. Den har följts av tidskrifter som *Hertha*, *Vi kvinnor*, *Tidevarvet*, *Kvinnobulletinen*, *Bang* och nu senast den feministiska nättidningen *Feministiskt perspektiv*, för att bara nämna några av de mer kända. (För mer om kvinnotidskrifter, se Nordenstam 2014.)

Vi kan alltså se att kvinnorörelsen, liksom alla politiska rörelser, har använt den offentliga arenans resurser för att göra sin röst hörd. De kvinnliga aktörerna inom rörelsen såg till att behärska den offentliga arenans genrer, medel och kanaler för att skaffa sig inflytande i den offentliga debatten och tillträde till de maktens rum där de viktiga besluten tas. Detta var resultatet av genomtänkta strategier, och en ansenlig mängd tid och kraft lades ner på arbetet.

Att förändra inifrån

Det här var en bitvis mycket framgångsrik strategi. Men när kvinnorna så äntligen hade garanterats fullständig medborgarstatus och både kunde rösta och röstas in i landets alla beslutande församlingar, märkte de att detta inte var slutet på kampen. För det första var det ganska få kvinnor som faktiskt blev inröstade, för det andra hade de ofta svårt att få gehör för sin politik. Urgamla, sega strukturer omöjliggjorde ofta all verklig förändring.

Och det här gällde också språket. Det var ett språk skapat av och för män. Det språk, de genrer, de mönster för kommunikation som användes på den offentliga arenan och i maktens innersta korridorer, de osynliggjorde ofta kvinnors närvaro och erfarenheter, och frantog dem den makt de nu åtminstone på papperet hade fått tillgång till.

Men när man väl är inne i systemet, då kan man börja förändra det. Nästa steg blev alltså att börja ifrågasätta strukturerna, att förändra dem och att ibland skapa helt egna, nya. Eller som gruppen *Tjejclown* sjunger 1974:

Det växer ett språk
Starkt ur våra strupar
Våra kroppar har en kraft av visshet om vår styrka
Och all den kunskap som föraktats och stulits, gömmts
har börjat visa sig i våra tankar
(text: Anne Lidén)

Jag ska nu ge tre exempel på detta, och börjar med hur man började diskutera mötesformer.

Mötesgenren var alltså något man alltsedan rösträttskampen hade siktat in sig på i kvinno- rörelsen. Då hade fokus varit att lära sig behärska alla samtalsformer och all formalia. Men med tiden började man också inrikta sig på *formen* för mötena och diskutera huruvida det fanns element i själva mötessamtalet som snarare än befriande, faktiskt var förtryckande. Grundfrågan var om mötesformen i sig reproducerade hierarkier och tystade viktiga röster. Under sjuttioalet ifrågasatte exempelvis Barbro Backberger från Grupp 8 stormötesformen, som hon menade ”var den mest odemokratiska form man kunde ha för det var bara de som kunde ta för sig som dominerade och styrde debatten” (Witt-Brattström 2010:59). Den här diskussionen, och andra, ledde till att man inom olika kvinnoaktivistiska sammanhang började utarbeta alternativa sätt att mötas och fatta beslut. Ett exempel på alternativa samtalsformer är så kallade *rundor* och *basgrupper*. Dessa började användas exempelvis på Kvinnohöjden, en folkhögskola av och för kvinnor som startade 1981 och som fortfarande har en levande verksamhet. Så här skriver de själva på sin hemsida:

Vi vill bryta ner det traditionella auktoritetsmönstret mellan olika roller och ge utrymme för allas erfarenheter. Viktigt är att varje kvinna får möjlighet att känna sig trygg, välkommen och respekterad i gruppen. En hörnsten i vår verksamhet är rundorna, där var och en får säga sin mening utan att bli avbruten eller ifrågasatt. Vi delar också in oss i basgrupper, små ledarlösa grupper, där vi har möjlighet att fördjupa oss i det som känns viktigt. (kvinnohojden.se)

Det finns tyvärr inte så mycket språkvetenskapligt inriktad forskning om det här, och det jag har kunnat hitta är pedagogiska beskrivningar (exempelvis Sundbro & Törnégren 1984 och Törnégren 2013), men jag tror definitivt det finns mycket att beskriva och diskutera utifrån ett mer språkvetenskapligt och samtalsteoretiskt perspektiv.

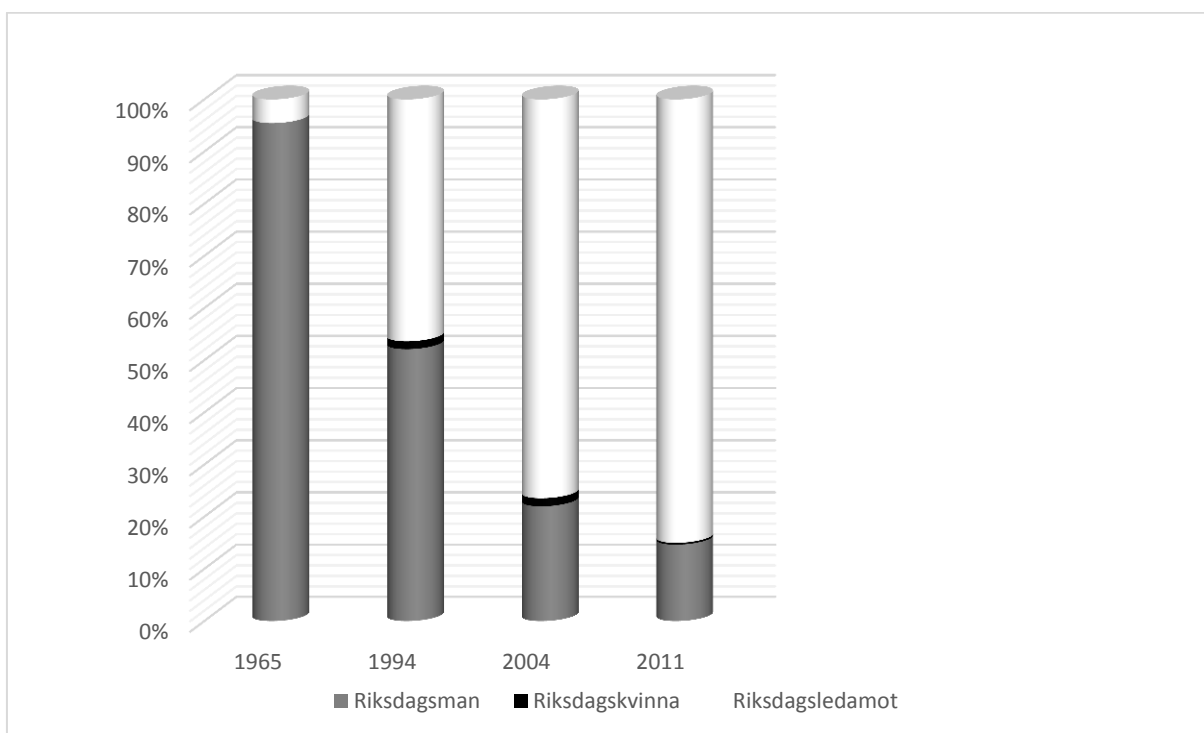
För det andra sattes fokus på orden, som snabbt visade sig färgade av att samhället styrts av män. Språket hade helt enkelt inte ord för den nya verklighet där också kvinnor skulle vara med, finnas till, spela roll, diskutera och bestämma. Ett exempel här är titlar och yrkesbenämningar, som ofta var tydligt markerade för kön. När kvinnorna kämpade sig in på traditionellt manliga områden upptäckte de snabbt att de benämningar och titlar som fanns var tydligt manliga. När de första kvinnorna tog plats i riksdagen 1922 fick de göra det som *riksdagsmän*, exempelvis. Kvinnors unika erfarenheter och verksamhetsfält verkade också liksom försvinna ur ordförrådet: den kvinnliga sexualiteten tystades ner genom att beröva flickor och kvinnor på orden för sina kön, och traditionellt kvinnliga domäner var underrepresenterade i de normerande ordböckerna (Mattisson 2006, Kram 1998, Milles 2009).

Denna insikt har lett till en mängd förslag på nya ord, och dessa förslag kan sägas följa i huvudsak två strategier: den könsneutrala eller den könsspecifika (Lindgren 2007, Wojahn 2015). Ett exempel på den könsneutrala linjen är lösningen på *riksdagsmans*-problematiken. Sedan några decennier kan vi nog säga att titeln *riksdagsledamot* har etablerats för både män

och kvinnor. Se figur 1, som visar utvecklingen i svensk presstext för orden *riksdagsman*, *riksdagskvinna* och *riksdagsledamot*.

Det kanske mest välkända nya könsneutrala ord vi fått i svenskan är nog *hen*, som funnits i svenskan åtminstone sedan 1960-talet, men inte började diskuteras på allvar förrän i början av 2000-talet. Då började genuspedagoger, feminister och htbq-aktivister ungefär samtidigt använda och försöka etablera ordet med en högljudd massmedial debatt som följde. Nu, 2016, har debatten ebbat ut och ordet används i många olika sammanhang som i reklamkampanjer, tidningstexter och studentuppsatser.

I *hen*:s kölvatten började också en del byta ut det obestämda pronomenet *man* mot *en*. Detta bruk har för närvarande viss spridning särskilt bland unga feministiskt orienterade personer i både tal och skrift. Men det förekommer också i en hel del medier med radikal profil som det gröna nyhetsmagasinet *Syre*, RFSU:s tidskrift *Ottar* och de feministiska *Bang* och *Feministiskt perspektiv*.²

Figur 1. Användningen av titlarna *riksdagsledamot*, *riksdagskvinna* och *riksdagsman* i svensk presstext 1965 till 2011, uttryckt i procent.

Men också en könsspecificerande strategi har använts: man har lanserat nya kvinnliga ord, framförallt för specifikt kvinnliga företeelser, som när man har spritt ordet *snippa* för flickors och kvinnors kön (Milles 2006) eller *slidkransen* som en ny och mer rättvisande benämning för det som traditionellt har kallats *mödomshinna* (Milles m.fl. 2017).

Hur kvinnorörelsen har diskuterat och introducerat nya ord och benämningar i Sverige under de senaste decennierna har rönt mycket uppmärksamhet också inom forskningen, se

² Vid mejlförfrågan till dessa tidningars redaktioner har de alla sagt att de låter skribenterna välja uttrycksätt själva.

bland annat Hornscheidt 2015, Ledin & Lyngfelt 2013, Lind Palicki & Milles 2015, Milles 2006, 2011, 2013, Milles m.fl. 2017, Rancken 2015, Wojahn 2015, Ängsal 2015).

För det tredje har feminister börjat diskutera inte bara nya mötesformer och nya ord, utan också nya sätt att skriva. Som en del i sökandet efter en egen röst och ett eget språk har feministiska skribenter börjat utveckla nya stilar och kanske rentav nya genrer. Detta är dock relativt obeforskat från språkvetenskapligt håll, och jag ska därför endast ta exempel från en för oss ganska välkänd domän: den vetenskapliga. Inom de feministiska och genusvetenskapliga disciplinerna har en hel del av de etablerade stilideal och genrekrav som ställts på akademisk text blivit ifrågasatta, och nya som bättre ska kunna bidra till det feministiska emancipatoriska projektet har utvecklats. Så här uttrycker sig Ulrika Dahl, docent i genusvetenskap vid Södertörns högskola, i inledningen till sin essäsamling *Skamgrepp*:

Denna bok som nu är i din hand eller på din skärm är den första som jag skrivit med modersmål i mun, mus och tangentbord. Även om formen är ny och Skamgrepp är min första är varken hon eller jag särskilt nya till vårt innehåll. I mitt försök att välkomna dig som läsarinna till denna skrift kan jag inte låta bli att också tänka på den betydelse som ”första gången” alltid tycks ha i den feminina tillblivelsen. Första förförelsen eller överträdelsen, första gången du har sex, första boken, de framställs alla ofta som särskilt viktiga och minnesvärda; något att längta efter (eller rädas) och något som ska kännas på ett speciellt sätt; förväntansfullt, mystiskt, roligt (eller traumatiskt). (Dahl 2014:18)

Även om boken är en essäsamling och utgiven på ett förlag som vill rikta sig till en läsekrets utanför den snäva ämnesdisciplinen, är den också klart vetenskaplig i sina ambitioner då texterna utgår från bland annat queerteori och feministiska teoretiker som Sara Ahmed, Judith Butler och Héléne Cixous. Den innehåller både notapparat och litteraturlista.

Men samtidigt har texten flera drag som gör att den bryter mot rådande genrekrav för mycket akademisk prosa. Här ska bara nämnas några. Kanske att ett direkt läsar-tilltal kan skrivas på essä-kontot, men man behöver inte ha läst Althusser för att lägga märke till att läsaren här blir ovanligt tydlig i konturerna då den ges både kropp – eller åtminstone en hand – och kön som *läsarinna* (Althusser har blivit känd för att ha rätt ut hur ett tilltal, eller en *interpellation*, av en person också är med och skapar personens identitet. Se vidare Althusser 1976).

Texten bryter också stilistiskt mot akademiprosans objektiva ideal som sällan uppmuntrar författaren att synas. I det citerade stycket syns hon ganska tydligt genom de många referenserna till sig själv som görs bland annat genom pronomen i första person singularis (”jag skrivit”, ”min första”, ”varken hon eller jag”, ”kan jag inte låta bli”). Också stilistiskt lyser en personlighet igenom, då Dahl är mycket mer stilistiskt yvig än en akademiker vanligtvis tillåter sig att vara. Här kan vi särskilt lägga märke till den sista långa grafiska meningen som är fylld med hopningar, tillägg och upprepningar. Detta tillsammans med ordlekar, alliterationer och andra stilistiska drag gör texten både flödande och rolig att läsa. I utdraget ovan syftar exempelvis ordet *mus* ganska tydligt på datortillbehöret, men på andra ställen i boken leker hon med dess både dubbla och trippla betydelser som datortillbehör, djur och kvinnligt kön:

Att tänka med musen är samtidigt ett näbbigt och otidsenligt sätt att i dessa nyliberala tider fortsätta att insistera på att erfarenheten av att födas in i ett ”man eller mus” samhälle, där att tilldelas eller kallas för mus förblir ett uttryck för svaghet och brist ... (Dahl 2014:359)

Allt det här verkar mycket medvetet. Det sista avsnittet handlar om skrivandet som frigörelseprojekt och inleds med ett citat av Elspeth Probyn: ”Ibland verkar det som om akademiker inte aspirerar på att vara författare” (Dahl 204:351). I avsnittet frågar Dahl också läsaren om den blivit provocerad ”av att ha tilltalats i femininum” (Dahl 2014:351), och hon bjuder in till ett vidare samtal. Dahl kallar sitt skrivande för ”femme-inint skrivande” (Dahl 2014:19). Hon anknyter därmed explicit till de franska feministerna (mer om dem nedan), och skriver fram skrivandet som en del i det feministiska frigörelseprojektet, där berättande i många olika självbiografiska skepnader ses som en viktig resurs.

Dahl är inte ensam. Inom Sveriges högskolevärld diskuteras detta nya skrivsätt inom ramen för så kallat *reflexivt skrivande*, och kopplingen till genusvetenskapen är oftast stark. Förutom att det hållits seminarier och symposier där gränserna för det akademiska skrivandet diskuteras och tänjs, finns det också en hel del publikationer som diskuterar ämnet, exempelvis böckerna *Genusforskning – en guide till feministisk teori, metodologi och skrift* (Lykke 2009), *Genus och det akademiska skrivandets former* (Bränström Öhman & Livholts 2007), *Emergent Writing Methodologies in Feminist Studies* (Livholts 2012), *Kreativt skrivande och kritiskt tänkande i genusvetenskap* (Lundberg & Werner 2014) och ett specialnummer av *Tidskrift för genusvetenskap*, TGV (2008). Denna diskussion har också trådar bakåt – kanske särskilt inom skönlitteraturen har kvinnor och kvinnorörelsen länge diskuterat skrivande som frigörelseakt (mer om detta nedan), men här är det alltså skrivandet som vetenskaplig metod som står i centrum.

Trots att språkvetenskapen rymmer mycket intressant skrivforskning, och en hel del sådan som fokuserar särskilt på akademiskt skrivande, verkar den här diskussionen framförallt hållas inom andra vetenskapsdiscipliner som sociologi, genus- och litteraturvetenskap. Det är synd. Jag tror att språkvetenskapligt skolade skrivforskare skulle kunna bidra med intressanta perspektiv på det vetenskapliga skrivandets funktioner, former och samhälleliga kontext här. Också textteorier som placerar in texter i ett sociokulturellt sammanhang borde kunna bidra på liknande sätt.

Detta för oss över på den tredje delen av artikeln, där jag ska försöka placera in det feministiska språkarbetet i ett vidare sammanhang och diskutera dess rötter och teoretiska kopplingar.

Språkaktivismens två rötter

Jag ska nu försöka, åtminstone översiktligt, att diskutera möjliga ideologiska rötter till feminismens och feministers förhållande till språkplanering, språkaktivism, språkliga uttryck och skrivande. Jag är medveten om att jag här målar med en bred pensel. Men kanske finns det också en poäng i just detta, då översikten kan göra behovet av nyansering och komplettering tydligt.

De exempel på hur feminister genom åren har erövat och i vissa stycken förändrat språkliga uttryck, genrer och praktiker som jag gett här har hela tiden ingått i ett sammanhang. De har ofta varit svar på förtryckande strukturer eller varit tänkta som strategiska projekt med emancipatorisk potential. De har också varit inbäddade i sin tids politiska landskap med dess handlingsmönster, dess ideologiska och teoretiska strömningar. Sålunda är det inte konstigt att rösträttskvinnorna fokuserade på möteskompetens – möten av olika slag var viktiga arenor

för politisk handling på den tiden, och många av de samtidiga folkrörelserna arbetade på liknande sätt med att bygga upp föreningar och träna sig i hur offentligt talande och skrivande. Se exempelvis Josephson 1996 för en beskrivning av hur detta gick till i arbetarrörelsen. Och under sjuttioalet var det fler än kvinnorna i kvinnorörelsen som ifrågasatte hierarkier och utarbetade nya mötesstrukturer. Särskilt vänsterrörelsen i bred bemärkelse och internationell feminism gav den svenska rörelsen tankar och impulser. (Se exempelvis beskrivningar i Hallgren 2008, Isaksson 2007, Witt-Brattström 2010 och Elgán 2015.)

Men detta handlar om de yttre politiska strömningarna och det samhällsklimat som rådde vid olika tidpunkter. Går det också att säga något mer specifikt om språkideologiska influenser? Vilken syn på språk, språklig handling och språkets politiska implikationer har inspirerat, väglett eller gett verktyg när feministerna diskuterat språkets roll i kvinnors underordning och motståndsstrategier?

Jag skulle vilja säga att de språkideologiska strömningarna kan delas upp i två huvudfåror, där den ena är den svenska språkvården, och den andra är feministisk teoribildning.

Låt oss ta språkvårdsspåret först. Här handlar det om att de feminister som velat förändra exempelvis kvinnors språkliga osynliggörande har kunnat ta stöd i den svenska språkvårdens arbete för klarspråk, dvs. tanken att den offentliga svenskan av demokratiska skäl ska vara inte bara vårdad, utan också klar och begriplig. Historiskt sett har det inte funnits något större samröre mellan den organiserade kvinnorörelsen och den organiserade språkvården, utan de kopplingar som funnits har varit mer slumpvisa och beroende på enskilda personer.

Jag ska inte gå in i detalj på historiken här. Den finns beskriven på annat håll (se exempelvis Lindgren 2007, Lind Palicki & Milles 2015 och Wojahn 2015). Men sammanfattningsvis kan kanske sägas att språkvården nog har spelat störst roll när det gäller feministernas kamp för mer inkluderande uttryckssätt och yrkestitlar och då genom att ganska genomgående förorda könsneutrala formuleringar.

Det andra spåret, som är mer vildvuxet och från svensk språkvetenskaplig horisont definitivt mer obeforskat, är det feministiska spåret. Det ska jag ägna lite större utrymme.

Feministiska teoretiker har nämligen ofta varit påfallande intresserade av språkets roll i könsförtrycket, och de kan ofta sägas följa det större postmoderna spåret, den så kallade språkliga vändningen (*the linguistic turn*). Den språkliga vändningen innebär fokus på hur språket inte bara avbildar, utan också aktivt är med och skapar verkligheten: "Language generates reality in the inescapable context of power; it does not stand for or point to at knowable world hiding somewhere ...", skriver Donna Haraway (1991:78, mer om henne nedan).

Häriifrån är det inte långt till tanken att könet är en del av den verklighet som skapas genom språket. Eller som feministikonen Simone de Beauvoir uttryckte det i sin epokgörande bok *Det andra könet*: "Man föds inte till kvinna, man blir det." Och om könet är något som skapas i det sociala sammanhanget av bland annat språkets strukturer och bruk, då är det heller inte långt till tanken att språket också kan användas för att initiera förändring. Det är därför inte att förvåna att många feminister har ägnat just språket en hel del uppmärksamhet när de har diskuterat motstånds- och förändringsstrategier. Den första jag ska nämna, men som jag sedan inte ska gå in på närmare, är filosofen Judith Butler. Hon lånade nämligen begreppet *performativitet* från talaktsteorin (se Austin 1962) och tänkte sig att precis som

performativa talakter förändrar världen skapar performativa genushandlingar illusionen av ett medfött och stabilt kön (Butler 1990).

Men även om Butler för en del resonemang om benämningar etc. finns det andra feministiska teoretiker som tydligare sätter språket i centrum också för motståndsstrategierna. Och jag ska här genom tre inflytelserika tänkare försöka ringa in tre viktigare teoretiska strömningar, för att något litet visa på bredden i de här tankarna.

För det första vill jag här nämna den feministiska kommunikativa etiken, där jag låter den amerikanske feministiska statsvetaren Iris Marion Young stå för ett belysande citat. Så här skrev hon:

Invånarna måste sluta upp bakom en princip om ömsesidig respekt för varandra – i den enkla formella betydelsen att man är beredd att acceptera allas rätt att uttrycka sina åsikter, och att alla bör lyssna. (Young 2000:158)

Med stöd i Habermas teori om deliberativ demokrati, som i korthet handlar om hur människor i ett gott samhälle kan komma överens genom saklig diskussion i stället för genom maktkamp, utvecklar hon tankar om hur kommunikationen i ett sådant samhälle måste utformas för att detta ska fungera. Centralt här är alla människors rätt att uttrycka sig och de personliga berättelsernas möjlighet att ge alla en unik röst. Hon och andra med henne poängterar dialogen och samtalens roll för att vi människor ska kunna leva väl tillsammans trots fundamentala olikheter. Det ska inte vara de med de starkaste rösterna som vinner. I samhället ska allas röster räknas, såväl de starka som de svaga, och detta kan direkt kopplas till Kvinnohöjdens rundor som jag nämnt ovan, där alla gavs utrymme i samtalet, i tur och ordning och på lika villkor. En annan som också har utvecklat den kommunikativa etiken är filosofen Seyla Benhabib (se exempelvis Benhabib 1992).

Dessa två teoretiker anlägger ett brett samhällsperspektiv, medan andra har haft en mer specifik inriktning på det kvinnliga och på hur kvinnor mer på ett individplan ska kunna förändra sin situation på ett mer individuellt plan. Här kan de franska så kallade *écriture féminine*-teoretikerna placeras in.

Hélène Cixous har redan nämnts ovan, låt oss ta henne som exempel. Hon är litteraturvetare, filosof, författare och skapare av den så kallade poststrukturella feministiska filosofin tillsammans med Julia Kristeva och Luce Irigaray. Så här visionärt placerar hon in skrivandet i den feministiska frigörelseprocessen:

Jag kommer att tala om den kvinnliga skriften: om vad den kommer att göra. Kvinnan måste skriva sig själv: kvinnan måste skriva kvinna och låta kvinnorna komma till skriften /.../ Kvinnan måste ta plats i texten – liksom i världen och i historien – genom sin egen rörelse. (Cixous 1996:238)

Skrivandet blir mer än ett sätt att kommunicera, den blir ett sätt att bli till. Cixous och de övriga franska feministerna har dragit synen på språket som något som är skapat av och för män till sin spets. Här handlar det inte om att språket innehåller enstaka osynliggörande ord och uttryck, utan här handlar det om att den manliga principen så till den milda grad genomsyrar hela språkstrukturen att det som kvinna överhuvudtaget inte går att tala. Talar en kvinna så gör hon det genom det manliga, falliska språket. För att återfå sin röst måste kvinnor skapa ett eget språk och skriva fram sig själva inom detta. Speciellt är att Cixous så tydligt förankrar

detta skrivande i en kvinnlig, reproduktiv kropp, då kvinnan ”skriver med vitt bläck”, alltså modersmjölk (Cicoux 1996:244). Här är inte platsen att i detalj beskriva denna teoribildning. En grundlig genomgång finns i Moi 1985, och en feministisk kritik av det finns i Cameron 1985 och Fraser 1992. Här kan det vara nog att poängtera de franska feministernas betonande av skrivandet som motståndshandling och den kraft de ser i huvudsak i det skrivna ordet. Kvinnor ska och måste skriva fram sitt eget språk, sin egen litteratur. Genom detta kan de förändra kvinnans ställning.

Det är naturligtvis inte förvånande att den feministiska litteraturvetenskapen länge har förhållit sig till dessa tankar. Men det har alltså också feministiska akademiker från andra discipliner gjort, som exempelvis den tidigare nämnda Ulrika Dahl, som ser möjligheten att det feministiska akademiska skrivandet inte bara kan driva den feministiska vetenskapen framåt. Det kan också ha kraft att befria den feministiska forskaren själv.

Jag ska avsluta med några ord om Donna Haraway, och det innebär att vi nu är framme vid *cyborgen* i artikelns titel. Den tidigare nämnda Haraway, vetenskapsteoretiker med en bakgrund inom zoologi och teknikvetenskap, har på senare år varit mycket inflytelserik inom feministisk teoribildning. Hon har ofta ifrågasatt vetenskapens anspråk på total objektivitet. Som citatet ovan avslöjar misstror hon också språkets förmåga att beskriva verkligheten. Hon menar att det snarare är så att vetenskapen *berättar fram* denna verklighet. Detta berättande, menar Haraway, är ovillkorligen färgat av uråldriga patriarkala sätt att se på världen, att förstå den och kanske framförallt att dela upp den i kategorier. Språket är inte ett neutralt medium, utan ett politiskt verktyg: ”Grammar is politics by other means” (1991:3), skriver hon exempelvis. Och precis som många feminister före henne låter hon analysen av ursprunget till de förvridna maktförhållandena bli utgångspunkten för en diskussion om det möjliga motståndet: ”how can we develop reading and writing practices, as well as other kinds of political work, to continue to contest for the material shapes and meanings of nature and experience?” frågar hon (Haraway 1991:4). Precis som för Young och Cixous blir alltså språkliga praktiker, i det här fallet både läsande och skrivande, en del av det politiska motståndet mot olika typer av förtryck. Men det intressanta med Haraway är att hon i centrum för sitt tänkande också sätter teknologin, användandet av verktyg och metoder för att organisera och underlätta våra liv, och hur vi använder denna teknik för att göra kön. Höga klackar är exempelvis en sådan genusteknologi. Skor med höga klackar kan ses som en slags kroppslig protes, som i vår kultur traditionellt skapar kvinnlighet. Också skapandet av kvinnliga och manliga avatarer i tevespel kan ses som genusteknologi. Men vi ska inte bara analysera och kritisera den tekniska utvecklingen, vi ska ta kontroll över den. Och det är här cyborgen, en sammansmältning av människa och robot, kommer in.

Cyborg imagery can suggest a way out of the maze of dualisms in which we have explained our bodies and ourselves. This is a dream not of a common language, but of a powerful infidel heteroglossia. It is an imagination of a feminist speaking in tongues to strike fear into the circuits of the supersavers of the new right. It means both building and destroying machines, identities, categories, relationships, space stories. (Haraway 1991:181).

Cyborgen blir en befriande tankefigur, som hjälper oss att ta kontrollen över tekniken. Haraway drömmer om kraften i en mångfacetterad feminism som ska kunna visa vägen mot en bättre framtid. Den kvinnliga cyborgen blir en respektingivande, mäktig hjälpare i det både

nedbrytande och uppbyggande arbete som krävs för att få en bättre, mer rättvis, värld. Men den cyborg det handlar om är inte den kvinnliga terminatorn – en robot med ett mänskligt yttre – utan om den datoranvändande feministen. Genom att använda sig av modern informationsteknologi kan kvinnor blir ett slags cyborger, som använder datorn, programvaran och internet för att överskrida tidsliga och rumsliga begränsningar. Haraway är både ekofeminist och antikapitalist och hoppas att denna dröm om en feminist som talar i tungor ska kunna bjuda motstånd mot kapitalistiska krafter genom att skriva fram nya identiteter och nya relationer mellan människor på jorden.

Detta är alltså några feministiska teoretiker vilkas tankar vi kan se spår av hos många av dagens språkaktivistiska feminister. Ett genomgående drag hos dem är att de hör hemma inom andra vetenskapliga discipliner än de språkvetenskapliga: de är filosofer, statsvetare, litteraturvetare, biologer etc. Allt utom lingvister.³ Det här är antagligen en av orsakerna till att de inte i någon högre grad utvecklar eller preciserar sina språkliga resonemang eller försöker placera in dem i någon språkvetenskaplig teoribildning, vilket för en språkvetare ofta blir frustrerande.

Två teman för framtida forskning

Detta för mig över på frågan om hur framtida feministisk språkvetenskaplig forskning kan utformas. Underrubriken på min artikel är ”hur feminister har skaffat sig språklig makt”, och genom att börja med *maninnan*, den hånade tidiga feministen, och avsluta med *cyborgen*, denna potentia vision av en radikal feministisk identitet, vill jag illustrera ett historiskt förlopp. Jag har också pekat på några forskningsluckor och gett förslag på forskningsuppgifter, och här går det att urskilja två övergripande teman: teoretiska rötter och praktisk tillämpning.

Det första temat, de teoretiska rötterna, handlar om hur vi borde fördjupa vår kunskap om – för att travestera Haruki Murakamis populära bok *Vad jag pratar om när jag pratar om löpning* – vad feminister pratar om när de pratar om språk. Den genomgång jag gett ovan bör ha visat att här finns det mycket intressant att undersöka. De feministiska teoretiker som menar att språket spelar en viktig roll i både skapandet av könsstrukturer och i vårt arbete med att förändra dem, vad har de för språksyn egentligen? Vad menar de med språk, och hur ser de på språkets förhållande till allt annat – samhälleliga, sociala strukturer, identitet, makt? Hur hänger deras språksyn ihop med språkvetenskapens beskrivning? Anknyter de till språkvetenskapens centrala teman eller ser de på språk på radikalt andra sätt? Ovan har jag bara gett några ytligt beskrivna exempel. Här finns mycket mer att göra. En djupare förståelse för de teoretiska grunderna skulle inte bara komplettera beskrivningen av den feministiska språkaktivismens ursprung och uttryck. Det skulle också utveckla den feministiska lingvistikens teoribildning.

Det andra temat skulle vara frågan om hur denna språkliga aktivism ser ut i sin praktik. Vad händer när de feministiska teorierna möter aktivismen? Mycket av den redan befintliga forskningen har intresserat sig för språkaktivism på ordnivå: nya benämningspraktiker, bruk av pronomen och liknande. Men minst lika intressant tycker jag det är med den aktivism som handlar om att förändra språkliga praktiker på ett mer övergripande plan: hur feminister har

---

³ Därmed naturligtvis inte sagt att det inte finns feministiska lingvister som diskuterar språkaktivism (se exempelvis Cameron 1990, 1985).

förändrat mötesrutiner och använder rundor inom sina olika organisationer, hur nya pronomen fungerar i de feministiska och aktivistiska kommunikationsgemenskaperna etc.

Och särskilt viktigt tycker jag att det vore att närmare undersöka det feministiska akademiska skrivandet, eftersom det som allt akademiskt skrivande har en särställning i samhället i och med de särskilda anspråk på mening och vetenskaplighet som det har. Akademiska texter är med och bygger upp ett samhälles självförståelse och historia.

Hur diskuterar lärarna skrivande med studenterna på de genusvetenskapliga utbildningarna utifrån de feministiska teoretikerna? Vilka textuella följder har deras idéer för texterna – tentorna, skrivuppgifterna, uppsatserna – som skrivs där? Är det gamla textmönster som används i nya sammanhang eller är det nya mönster som utvecklas? Vilka sociala och kognitiva funktioner har de texttyper och genrekonventioner som uppmuntras? Och hur går de nya textidelen ihop med de teorier och metoder för akademiskt skrivande som är etablerade på andra håll inom högskolevärlden? Finns det konfliktytor – vad händer exempelvis en genusstudent som möter andra akademiska ideal i andra ämnen?

Även om jag naturligtvis på intet sätt vill påstå att det feministiska projektet är avslutat och att vi numera lever i ett jämställt paradiset, har de senaste 100 åren ändå inneburit oerhört omvälvande förändringar av kvinnors situation. En hel del kraftfullt motstånd mot de patriarkala strukturerna har mobiliserats. Det är nog inte för mycket sagt att säga att feministisk politik och praktik under de senaste hundra åren har haft mer inflytande än någonsin tidigare under historien. Min genomgång ovan har också förhoppningsvis visat att språket har spelat en roll i både politik och praktik. Historien om hur en av vår tids mest inflytelserika politiska rörelser har påverkat – och fortsätter att påverka – både språk och språkbruk är något som vi som språkvetare definitivt borde utforska noggrannare! Inte för att nödvändigtvis utvärdera eller kritisera, utan framförallt för att förstå och kartlägga som en del i vår samtida språkshistoria.

Kanske är det för mycket att säga att jag är ”vild av entusiasm” och att utlova storverk som Elin Wägners rösträttskvinna i citatet i artikelns inledning, men nog är det ändå roligt att vara feministisk språkvetare, att forska och att få vara med just nu!

Referenser

- Althusser, Louis. 1976. Ideologi och ideologiska statsapparater. I: *Filosofi från proletär klasståndpunkt*. Staffanstorps: Cavefors.
- Austin, John Langshaw. 1962. *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.
- Beauvoir, Simone de. 2002. *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts. [Franskt original 1949.]
- Benhabib, Seyla. 1992. *Autonomi och gemenskap. Kommunikativ etik, feminism och postmodernism*. Daidalos: Göteborg.
- Bibeln*. 1878. Bibelkommissionen. Finns åtkomlig via länken: [http://www.bibel.se/bibeln/andra-bibeloversattningar/bk-1878-gt_1057].
- Bränström Öhman, Anneli & Mona Livholts (red.). 2007. *Genus och det akademiska skrivandets former*. Lund: Studentlitteratur.
- Butler, Judith. 1997. Det performativa könet. I: *Res Publica. Symposions teoretiska och litterära tidskrift*. Nr 35/36. S. 13–23.
- Butler, Judith. 1990. *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York & London: Routledge.
- Cameron, Deborah. 1985. *Feminism and Linguistic Theory*. London: Macmillan.

- Cameron, Deborah. 1990. *The Feminist Critique of Language: A Reader*. New York: Routledge.
- Cederschiöld, Gustaf. 1900. *Om kvinnospråk och andra ämnen. Anteckningar och reflektioner*. Lund: Gleerup.
- Cixous, Hélène. 1996 [1975]. Medusas skratt. I: Johanna Esseveld, & Lisbeth Larsson (red.): *Kvinnopolitiska nyckeltexter*. Lund: Studentlitteratur. S. 238–246.
- Collins, Randall. 2004. *Interaction ritual chains*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Dahl, Ulrika. 2014. *Skamgrepp. Femme-inistiska essäer*. Stockholm: Leopard förlag.
- Elgán, Elisabeth. 2015. *Att ge sig själv makten. Grupp 8 och 1970-talets feminism*. Göteborg: Makadam.
- Florin, Christina. 2006. *Kvinnor för röst. Kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*. Stockholm: Atlas.
- Fraser, Nancy. 1992. The uses and abuses of French discourse theories for feminist politics. I: Nancy Fraser & Sandra Lee Bartky (red.): *Revaluing french feminism. Critical essays on difference, agency, and culture*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Hallgren, Hanna. 2008. *När lesbiska blev kvinnor*. Göteborg: Kabusa böcker.
- Haraway, Donna. 1991. *Simians, cyborgs, and women*. New York: Routledge.
- Hedberg, Frans. 1906. *Hin och småländingen*. Stockholm: Bonniers.
- Hornscheidt, Lann. 2015. Trans_x_ing linguistic actions and linguistics. I: Jenny Magnusson, Karin Milles & Zoe Nikolaidou (red.), *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. Huddinge: Södertörns högskola. S. 29–46.
- Isaksson, Emma. 2007. *Kvinnokamp. Synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen*. Stockholm: Atlas.
- Josephson, Olle (red.). 1996. *Arbetarna tar ordet. Språk och kommunikation i tidig arbetarrörelse*. Stockholm: Carlssons.
- Knutson, Ulrika. 2004. *Kvinnor på gränsen till genombrott: grupporträtt av Tidevarvets kvinnor*. Stockholm: Bonniers.
- Kram, Kristina. 1998. ”...blott rent undantagsvis om kvinnor”. Om representation av kvinnan i moderna ordböcker. *Språk & Stil* nr 8 1998. S. 159–171.
- Ledin, Per & Benjamin Lyngfelt. 2013. Olika hen-syn. Om bruket av *hen* i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser. I: *Språk & Stil* nr 23. S. 141–174.
- Lind Palicki, Lena & Karin Milles. 2015. Feministisk språkplanering under den andra vågens kvinnorörelse: Exemplet Grupp 8 och den offentliga språkvården. I: Jenny Magnusson, Karin Milles & Zoe Nikolaidou (red.), *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. Huddinge: Södertörns högskola. S. 145–166.
- Lindgren, Birgitta. 2007. Språkvården och könsneutral referens. I: Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Enzenberg & Maria Ohlsson (red.), *Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv* Uppsala: Institutionen för nordiska språk. S. 237–242.
- Livholts, Mona. 2012. *Emergent writing methodologies in feminist studies*. London: Routledge.
- Lundberg, Anna & Werner, Ann. 2014. *Kreativt skrivande och kritiskt tänkande i genusvetenskap*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
- Lykke, Nina. 2009. *Genusforskning. En guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Stockholm: Liber.
- Mattisson, Anki. 2006. Genusperspektiv på SAOB:s källor. I: *LexicoNordica*. S. 55–68.
- Milles, Karin. 2006. En jämställd kroppsdel? Om lanseringen av ett neutralt ord för flickors könsorgan. I: *Språk & stil*, nr 16: 149–177.

- Milles, Karin. 2009. "Klitoris orsakar orgasm" – kön och sexualitet i svenska ordböcker. I: *Tidskrift för genusvetenskap* nr 2–3, 2009. S. 121–137.
- Milles, Karin. 2011. Feminist language planning in Sweden. I: A. J. Liddicoat (red.). *Current Issues in Language Planning*. Vol. 12, nr. 1. S. 21–33.
- Milles, Karin. 2013. En öppning i en sluten ordklass? Den nya användningen av pronomenet *hen*. I: *Språk & Stil* nr 23. S. 107–140.
- Milles, Karin. 2017. "Vi måste öva upp och ta mod till oss, enda sättet att sedan bli dugliga väljare" Strategiskt kommunikationsarbete inom den kvinnliga rösträttsrörelsen, *Språk och stil* nr 26 2017. S. 130–160.
- Milles, Karin, Holmdahl, Jessica, Melander, Ida, Hjortek, Lisa & Fugl-Meyer, Kerstin. 2017. "Den som töjs under sex" Ordet slidkrans som sexualpolitiskt verktyg. (I denna volym).
- Moi, Toril. 1985. *Sexual/textual politics. Feminist literary theory*. London & New York: Routledge.
- Ney, Birgitta. 2001. Osynliga förbindelser. Om kvinnliga journalisters dolda insats i rösträttskampen. I: Christer Jönsson (red.), *Rösträtten 80 år*. Stockholm: Justitiedepartementet. S. 33–42.
- Nordenstam, Anna (red.). 2014. *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*. Möklinta: Gidlunds förlag.
- Rancken, Alexis. 2015. Ett "knepig" men "fenomenalt" pronomen: Förhållningssätt till *hen* hos personer med queer identitet i Sverige och Finland. I: Jenny Magnusson, Karin Milles & Zoe Nikolaidou (red.), *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. Huddinge: Södertörns högskola. S. 167–184.
- Sundbro, Karin & Gull Törnegen. 1985. Feministisk pedagogik. Opublicerad c-uppsats. Stockholm: Stockholms universitet. Fanns 2016-02-22 tillgänglig via länken: [<http://www.kvinnohojden.se/wp-content/uploads/2014/10/SundbroTornegen1985Feministiskpedagogik.pdf>].
- TGV: *Tidskrift för genusvetenskap* nr. 2. 2008. Fanns 2016-02-23 tillgänglig via länken: [<http://dspace.mah.se/handle/2043/8094>].
- Törnegen, Gull. 2013. *Utmaningen från andra berättelser. En studie om moraliskt omdöme, utvidgat tänkande och kritiskt reflekterande berättelser i dialogbaserad feministisk etik*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Witt-Brattström, Ebba. 2010. *Å alla kära systrar! Historien om mitt sjuttital*. Stockholm: Norstedts.
- Wojahn, Daniel. 2015. *Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk.
- Wägner, Elin. 1910. *Pennskaftet*. Stockholm: Ljus.
- Young, Iris Marion. 2000 [1990]. *Kasta tjejkast*. Stockholm: Atlas.
- Ängsal, Magnus P. 2015. Queerande språkkritik: En jämförande analys av argument för svenskans *hen* och tyskans persons substantiv med inskjutet understreck. I: Jenny Magnusson, Karin Milles & Zoe Nikolaidou (red.), *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. Huddinge: Södertörns högskola. S. 185–204.

Andra källor

- Kvinnohojden.se, hemsida för den feministiska kursgården Kvinnohöjden. Hämtat den 2 mars 2017.
- Lidén, Anne. 1974. Det växer ett språk. Från skivan Tjejcrown – livmoder i strängarna – garanterat utan stake. MNW. Skivnummer MNW 48P.

Den otidsenliga böjningen: Föreställningar om den adjektiviska *a*- och *e*-böjningen 2002–2014

Maria Bylin

Inledning

De senaste årens feministiska språkplanering och debatten av den har främst diskuterat pronomen, som *hen* och *man/en*, samt benämningar på yrkeskategorier och positioner som *lära-re*, *brandman*, *sjuksköterska*, medan sexusböjningens *-a* och *-e* har bubblat lite utanför listan.¹ Drabbar denna reform *den enskilde individen* eller *den enskilda individen*? Är det *den unge* eller *den unga* som ska välja gymnasieskola? *Bäste Per Svensson* eller *Bästa Per Svensson*? Och ska man överhuvudtaget kategorisera efter kön på det sätt som en sexusböjning gör?

Idéer om språkriktighet och genus möts i de språkideologiska föreställningarna om sexusböjningen, och den som söker råd i grammatikböcker och normerande handböcker förstår snart att användningsmönstren för adjektivböjningens *-a* och *-e* är komplicerade: ”Då variationen mellan adjektivens *a*- och *e*-former är så pass brokig och beroende av fler faktorer än kön är det svårt att ge något entydigt råd för den som vill använda ett jämställt språk” skriver Milles (2008:58). Det är ett påstående som denna artikel vill understryka och utveckla med stöd av en undersökning av de mejlfrågor som ställts till Språkrådet om *-a* och *-e*, vilken ger en bild av normvariationen. Därefter diskuteras böjningen i förhållande till ett av de möjliga målen för feministisk språkplanering: ”to create a language in which the sexes are treated in an equal and symmetrical manner” (Pauwels 1998:97). Syftet är alltså att redovisa de skilda analyser av *-a* och *-e* som kan göras, och diskutera vilka lösningar som kan härledas därur, samt olika sätt att förstå och definiera ”ett språk i vilket könen behandlas lika och symmetriskt”

Snabba fakta om den adjektiviska *a*- och *e*-böjningen

Normerande litteratur som Hultman (2003:88–89), Språkriktighetsboken (2005:88–96) och Svenska skrivregler (2008:101) ger följande riktlinjer för böjningen. Om kvinnor bör *-a* användas som i (1), utom vid vissa fasta tjänstebeteckningar, då *-e* rekommenderas, som (2):

(1) vår nya medarbetare Elina Jansson

(2) förste arkivarie Elina Jansson

---

¹ Denna forskning har gjorts möjlig genom bidrag från Erik Wellanders fond samt Anna Ahlström och Ellen Terserus stiftelse. Tack till Olle Josephson och Ola Karlsson för läsning och kommentarer.

För manliga referenter rekommenderas i första hand s.k. maskulin-*e*, särskilt i formellare stilar, samtidigt som *-a* också beskrivs som korrekt, men associerat till vardagligare stillägen. Följande varianter beskrivs alltså båda som normenliga:

(3) vår nye medarbetare Dylan Jansson

(4) vår nya medarbetare Dylan Jansson

I Bylin 2016a, 2016b undersöks det faktiska bruket av *-e* och *-a* för kvinnor och män, och det visar sig att det finns viss variation även för kvinnliga referenter, främst då de beskrivs som yrkespersoner eller innehavare av maktpositioner:

(5) Nye ordföranden Else-Marie Svensson

(6) VBK:s nye lagledare Frida Dahlgren

Att det främst är i dessa sammanhang som kvinnor får *-e* framhålls också av den mer beskrivande *Svenska Akademiens grammatik* (1999:2:228–229), och som framgick ovan var det i ”vissa fasta tjänstebeteckningar” som den normerande Svenska skrivregler rekommenderade *-e* för kvinnor. Men även för män samvarierar offentliga roller och yrkesverksamhet med *-e*, på så sätt att även manliga referenter oftare får *-e* i sammanhang där de omtalas som offentliga personer eller yrkesutövare än där de omtalas som privatpersoner (Bylin 2016b). Detta kan kopplas till det faktum att arbetslivet historiskt sett varit de manliga referenternas arena, så att maskulin-*e* kommit att associeras med yrkeslivet och formella texter, och utifrån den aspekten kan *-e* beskrivas som något av ett tjänste-*e* i kontrast till ett privat-*a*.

För generiska nominalfraser, som i och med att de är generiska, ska passa in på alla som täcks av nominalfrasens beskrivning oavsett kön, uppges att bruket varierar, samtidigt som adjektivets funktion som attributivt styr mot *-a* (7) och självständig funktion styr mot *-e* (7).

(7) Den nya medarbetaren ska hela tiden ha någon att rådfråga om något är oklart.

(8) Den nye ska hela tiden ha någon att rådfråga om något är oklart.

För att ytterligare komplicera mönstret används *-e* då och då som ett animathets-*e* (SAG 1999:2:229, Bylin 2016b), dvs. om levande varelser som tillskrivs vilja och kontroll: hästar och hundar, företag, lag och andra kollektiver. Även män och kvinnor är förstas animater, så om man inkluderar dem kan man säga att animathet är det mest grundläggande villkoret för att använda *-e*.

Man kan alltså synkront uppfatta skillnaden mellan *-e* och *-a* på olika sätt i skilda sammanhang, som:

- maskulinum:femininum
- maskulinum:icke-maskulinum
- animathet:inanimathet
- offentligt:privat.

Ingen av dessa distinktioner täcker var för sig vare sig bruket eller det semantiska innehållet i *-e* och *-a*, men alla är relevanta i olika sammanhang (jfr Bylin 2016b).

Man antar ofta att denna variation är ett led i en förändring av sexusböjningen, men det finns inget som tyder på att det har förändrats särskilt mycket det senaste århundradet. Går man ytterligare några hundra år tillbaka i tiden har systemet dock sett annorlunda ut, och beroende på hur långt tillbaka man går kan man dock göra olika typer av beskrivningar. Man kan beskriva *-e* som en historiskt sett manlig form eftersom den härstammar från en maskulin nominativändelse i det fornsvenska kasussystemet. Men även *-a* skulle då kunna beskrivas som en manlig form, eftersom den bl.a. härstammar från en oblik maskulinändelse *-a* (Wes-sén 1965). Men man skulle också kunna använda språkhistoriska argument för att beskriva *-a* som en femininform i opposition till *-e*, t.ex. genom att återöppna den historiska tendensen att associera *-e* till män och *-a* till kvinnor generellt: *pojke/flicka*, *gubbe/gumma*, *Tore/Tora* (Tegnér 1886, Ståhle 1979). Möjligheterna att hämta olika argument ur språkhistorien är därmed på intet sätt uttömda, för användningen av *-a* och *-e* har inte följt något enkelt och konsekvent system, utan variationen har funnits i många hundra år, vilket framgår av bl.a. Tegnér 1886, Larsson 2004 och Santesson 1989. Sammanfattningsvis kan man alltså säga att böjningen är – och länge har varit – ett synnerligen mångfacetterat variationstillstånd. Därför kan det beskrivas på flera olika sätt, beroende på vilka betydelseaspekter som sammanhanget aktualiserar, och på vad man vill diskutera.

Språknormer i variation

Om bruket av *-a* och *-e* är komplext, så är föreställningarna om böjningen och tolkningen av dess former knappast mindre varierande. Här beskrivs sådana uppfattningar utifrån ett material bestående av frågor som ställts till Språkrådets rådgivning. Frågorna om *-a* och *-e* har alltså ställts spontant, och eftersom man bara frågar Språkrådet vid osäkerhet eller oenighet om språknormer ger materialet en bra bild av just normkonflikter. Men av samma skäl kan de inte ses som representativa för det svenska språksamhället i stort. Ytterligare ett skäl till att inte överskatta representativiteten i materialet är också att de flesta som ställer frågor till Språkrådet har språket som sitt yrkesredskap. De är redaktörer, skrivande handläggare, översättare, journalister och språkkonsulter, men även allmänheten kan ställa språkfrågor och gör det ibland också. Det är alltså inte några genomsnittliga språkbrukares föreställningar som utläses av detta material, utan frågor och kommentarer från personer som antingen har språket som yrke eller är tillräckligt språkintresserade för att kontakta Språkrådet på sin fritid.

I augusti 2014 innehöll Språkrådets arkiv över besvarade e-postfrågor strax under 50 000 mejl, daterade från och med maj 2002 fram till augusti 2014, och som brev till myndighet är de offentliga handlingar. För att få ett mer förutsättningslöst grepp om vad frågorna handlar om gjorde jag först ett representativt urval på så sätt att jag gick igenom alla mejl under två slumpmässigt valda månader per år (jan–feb under 2014, mars–april 2013, maj–juni under 2012 osv.) och excerperade alla frågor som rörde adjektiviska ord på *-a* och *-e*. Det resulterade i 31 mejl, vilket innebär att Språkrådet i genomsnitt har besvarat något mindre än en e-postfråga om detta i månaden. Därefter gjordes sökningar på ord som ofta diskuterats i dessa sammanhang, som *arga/-e snickaren*, *förstelärare*, *bästa/-e*, och slutligen på *maskulinum* och *femininum* samt *kvinn/man* och *kvinnlig/manlig*. Resultatet av sökningarna blev totalt 192 frågor om *-a* och *-e*, som utgör den empiriska grunden för analysen av tolkningar och föreställningar.

För att skapa överblick har jag grovt kategoriserat de utgångspunkter som gått att utläsa i de 192 mejlfrågorna, och då funnit att:

- 25 frågeställare undrar om man bör böja efter kön, dvs. om det är rätt eller fel, bra eller dåligt med sexusböjning.
- 19 vill få Språkrådet att bekräfta att *-a* är fel vid manlig referent, medan 21 vill få bekräftat att det är korrekt. Den typiska frågan utgår från en konflikt om en nominalfras, i vilken skribenten använt *-a* för en manlig individ.
- 4 vill få Språkrådet att bekräfta att *-e* är fel för kvinnlig referent, medan 16 undrar om det ska vara *-a* eller *-e* i en specifik nominalfras som betecknar en kvinna.
- 19 vill få bekräftat att *-a* är könsneutralt i en generisk eller anonymiserande nominalfras, medan 2 vill påtala att det inte är det.
- 8 utgår från att *-e* är den könsneutrala formen i generisk eller anonymiserande nominalfras, medan 28 vill få bekräftat att det inte är det.
- 38 undrar vilken form de ska välja i en generisk eller anonymiserande nominalfras för att texten ska bli könsneutral.²

Ur materialet framträder alltså ett antal normkonflikter, som rör morfemens betydelser och kodandet av kön. Samtliga 192 frågeställare aktualiserar på ett eller annat sätt kön i frågan, medan andra faktorer som spelar roll för variationsmönstret, som genre och attributivitet eller självständighet, nämns av ytterst få. Med andra ord framstår referentens kön som den *a*- och *e*-faktor som syns på radarn, medan övriga faktorer går under radarn. Närmare läsningar av frågorna uppdragar också en mängd sätt att tolka och förhålla sig till variationen utifrån olika sätt att se på språk och genusrelationer.

Även om alla är eniga om att *-a* och *-e* har med kön att göra, så råder det alltså delade meningar om huruvida man ska böja efter kön, och i så fall när *-a* kan användas för en man eller *-e* för en kvinna, liksom om vilken form som ska anses kunna representera båda könen i anonymiserande eller generiska funktioner. När denna oenighet kommer i dagen leder det också till osäkerhet om normen. Många presenterar en klar bild av vad de har lärt sig eller hur de anser att det ska vara, men ger sedan uttryck för de tvivel som uppstått när deras val av ändelse ifrågasatts av någon annan, eller när de iakttagit andras bruk av *-e* och *-a*. Hur osäkerheten kan uppstå i mötet mellan olika normer får detta korta diskussionsreferat belysa:

Hej!

På mitt jobb dök frasen ”den nya chefen” upp. Någon menade då att eftersom chefen är en man borde det heta ”den _nye_ chefen”, av samma anledning som man säger den lilla flickan och den lille pojken. En tredje påstod då att ordet ”nye” inte finns över huvud taget. Vilket är rätt? (15 juli 2008)

Mejlen avslutas ofta med kommentarer av typen:

---

² Om man lägger ihop dessa siffror får man inte 192, vilket beror på att vissa frågeställare gett uttryck för mer än en ståndpunkt, medan andra inte alls gått att placera in i dessa kategorier och då helt utelämnats ur denna grova kategorisering.

[Vi] är emellertid i minoritet när det gäller denna fråga. Varför är vi det? Har vi fel? (13 sep 2007)

Så även om grunduppfattningen att detta med *-a* och *-e* är könskodning står stabil, så har de som ställer frågor påtagligt skilda uppfattningar om *ifall* och i så fall *hur* referentens kön ska kodas.

Böjningen från förr i tiden

En av de vanligaste utgångspunkterna i mejlen är att variationen beror på en förändringsprocess, vilket i en eller annan form antyds i 35 frågor. Förändringen antas alltid gå i den riktningen att man inte längre böjer efter kön, vilket användningen av *fortfarande* och *bara vi äldre* i dessa citat får exemplifiera.

Om jag tilltalar en kund per brev, gäller då fortfarande ”bästa” för kvinnor och ”bäste” för män, eller är detta föråldrat ... (30 maj 2011)

Skriver man fortfarande ”Bäste Alexander” och ”Bästa Anna”, dvs könsspecifik ändelse (28 jan 2014)

Är det bara vi äldre som bemödar oss om att skriva som vi lärde i skolan, t. ex. den ”nye kungen” respektive ”den nya drottningen”? (22 juni 2014)

Sexusböjningen beskrivs som en generationsfråga, och frågeställarna tolkar ofta variationen som ett tecken på att systemet håller på att luckras upp. Som skäl till den hypotesen anförs ofta det faktum att *-a* används om män, vilket av många frågeställare uppfattas som direkt felaktigt. En av de frågeställare som också kommenterar språkbrukets påverkan på korrektheten, återges här:

Jag har märkt att man i media oftast använder en feminin böjning av adjektiv:

”Den tjugotvååriga mannen”

”Den amerikanska presidenten Obama”

”Arga snickaren”

”Den pålästa och kluriga Göran Persson”

För mig är detta väldigt dålig svenska, men eftersom språkbruket fungerar så att om tillräckligt många gör fel så blir det så småningom rätt. Frågan blir därför om det numera är acceptabelt att inte korrekt böja adjektiven? (17 dec 2012)

Frågeställaren är på intet sätt ensam om att anta att *-a* är en ren femininändelse, utan har sällskap av 18 andra. Att denna uppfattning är så pass vanlig är intressant, med tanke på att normerande litteratur från Wellander (1939:196–197, 1970:196–197, 1973:102) till *Svenska skrivregler* (1991:44, 2000:72, 2008: 100) beskriver *-a* för manlig referent som en frekvent och korrekt, om än stilmässigt informellare, variant till *-e*. Att uttryck som *idag*, *nu* och *numera* används så ofta i frågorna ger vid handen att skribenterna tror att *-a* inte alltid har an-

vänts för män, utan att det kommit först på senare tid. Den uppfattningen verkar också vara den vanligaste grunden till föreställningen att systemet är i upplösning.

Men även användningen av *-e* leder ibland till liknande tankar. Tre frågeställare antyder att systemet luckras upp av att *-e* ibland används för kvinnor. Innan man kontaktar Språkrådet har man ofta konsulterat någon normkälla, och att SAOL inte tar upp *e*-former tas enstaka gånger till intäkt för att *e*-formerna inte är riktigt lika korrekta som *a*-formerna: ”Hittar inte *e* som ändelse på ny i SAOL nämligen”, skriver en korrekturläsare som undrar om det inte är dags att sluta med *e*-böjning (27 maj 2014).

Föreställningen om att sexusböjningen befinner sig i en förändringsfas och är på väg bort är alltså påtagligt frekvent. Den tänkta utgångspunkten för denna förändring är ett system där nominalfraser som refererade till män alltid fick *-e* och de som refererade till kvinnor alltid *-a*, dvs. frågeställarna utgår från en enhetlighet som aldrig har funnits. Om denna tänkta enhetlighet i sexusböjningen skulle ha varit bra eller dålig tycker de olika om, men oavsett om de har en positiv eller negativ syn på konsekvent sexusböjning verkar de uppfatta den som något från ”förr i tiden”.

Språkformerna och genusnormerna

Könsneutralitet har varit viktigt i det offentliga språket under det senaste decenniet, vilket bland annat visar sig i att 38 av mejlen efterfrågar en könsneutral form. Flera frågor anknyter explicit till genusmedvetenhet och strävan efter jämställdhet och/eller könsneutralitet:

Vi har funderingar nu när vi ska ha ett jämställt språk. Ur ett genusperspektiv ska *e* bytas ut mot *a* i ord som lille, store och bäste att bli lilla och stora. (17 okt 2011)

Läser korrektur och några yngre personer undrade om man verkligen skriver nye när det är en man i dessa hentider. (27 maj 2014)

Är det självklart att använda ”den anställde” trots att både kvinnor och män inkluderas? Jag anar en smygmaskulinisering i språket och jämför med varför ordet ”hen” har introducerats. (14 maj 2012)

Några verkar uppfatta sexusböjning som ett avsteg från principen om likabehandling av könen, som nedanstående frågeställare.

Ska jag ändra ändelsen i adjektiv beroende på om jag skriver om en man eller kvinna? ”Den demente pappan” vs. ”Den dementa mamman”? Det heter ju ”dementa” i alla andra avseenden och borde väl så göra oberoende av kön också, eller har jag helt fel? (5 juli 2013)

Heter det ”den jämtländske polisen Ingrid Kvarnberg” eller ”den jämtländska polisen Ingrid Kvarnberg”? Ska man blanda in det faktum att Ingrid är en kvinna i det där? (29 april 2013)

Men hur man ska lyckas förhålla sig könsneutral med en sexusböjning i variation är långt ifrån givet. Som framgick ovan är det mer än dubbelt så vanligt att man utgår från att *-a* är könsneutralt som att *-e* är det (19 respektive 8 frågor), även i självständig användning. Det är också mycket vanligare att *-e* ifrågasätts som könsneutral form än att *-a* gör det (28 respektive 2 frågor). Doktoranden nedan verkar t.ex. ha använt *-e* som könsneutral form i självständig användning på ren ryggradsreflex, och sedan kommit att ifrågasätta sitt eget val:

Jag skriver en avhandling om ungdomar i institutionsvård och använder ganska ofta uttrycket ”den unge”. Är medveten om att det är ovanligt men har förstått att det iaf inte är felaktigt. Eftersom materialet är kvantitativt och jag inte talar om specifika individer har jag tyckt att detta ordval passar bäst. Min fråga gäller i vilken utsträckning detta begrepp är könsneutralt? När jag använder det talar jag om både pojkar och flickor och jag har för mig att jag hört att ”den unga” passar bättre när man talar om båda könen. Stämmer det? (21 aug 2012)

Frågan speglar förstås en osäkerhet kring normerna för könsneutralitet, men också en medvetenhet om att de egna normerna inte delas av alla. Om bakgrunden till att *-e* och *-a* nu ofta uppfattas som könade i generiska användningar kan jag dock bara spekulera, för även om frågeställarna har reflekterat över *varför* de uppfattar *-e* eller *-a* som könade i generiska sammanhang, så är det inget de explicitgör i frågorna.

Den slutsats jag drar av materialet är i likhet med Milles (2008:58) att det idag inte finns någon form som man med säkerhet kan beskriva som könsneutral i alla lägen, vare sig i generiska eller anonyma. Det ogynnsamma läget är det också två frågeställare som utgår från. De är båda handläggare som skriver med ambitionen att uttrycka sig könsneutralt, och den lösning båda föreslår för att slippa markera kön är ett alexanderhugg, dvs. ingen ändelse alls, vilket kanske kan uppfattas som adverbialt när huvudordet utgörs av ett particip, som i det följande exemplet.

I rekryteringssituationer anställer vi den bästa sökande utan hänsyn till kön, ålder, ras, nationalitet, religion, handikapp eller sexuell läggning. Kan man skriva ”den bäst sökande” för att vara neutral beträffande kön. (4 jan 2005)

Formerna *-a* och *-e* framstår här som ett problem, vilket bäst löses genom språklig kreativitet.

Samtidigt är det långt ifrån alla frågeställare som vill undvika könskodning. Flera uppfattar det som positivt och reagerar när det uteblir, som frågeställaren nedan.

Jag tjarar ihjäl kollegor om att de måste skilja på han och hon. Jag säger att ”Den svenska ambassadören i Kenya” måste vara en kvinna. Lik f-b visar det sig att ”hon” heter Gunnar Karlsson. Typ!

Undrar alltså om det är så att man i dag helt har lämnat denna lilla finess, att med ett *-a* eller ett *-e* visa vilket kön det är på vederbörande? (9 dec 2009)

Eftersom personen engagerar sig i sina kollegors adjektivböjning, och beskriver sexusböjningen som ”en finess”, får man anta att skribenten uppfattar böjningen som positiv – även om den också förskriver sig till uppfattningen att detta är en omodern böjning genom att undra om ”man idag helt har lämnat” den.

Det saknas inte heller män som påtalar att de vill bli tilltalade eller omtalade med *-e*:

Jag vill t ex inte bli beskriven som: ”den gaggiga, gamla, 71-åriga stöten.” Nej ”den gaggige, gamle, 71-årige stöten.” skall det vara enl min mening. (13 april 2014)

Dessa män uppfattar uppenbarligen *-a* som feminin-*a*, och reagerar då det används till dem eller om dem. Av mejlen framgår också att det finns kvinnor som inte alls vill bli tilltalade med *-e*:

Jag undrar vad som är korrekt.

Inleder man ett brev med ”Bästa kund” eller ”Bäste kund”?

En kund blev förargad när den läste ”Bäste kund” på sin faktura och ansåg att det enbart vänder sig till män.

Hur är det egentligen? (23 november 2013)

Sammanfattningsvis kan man säga att undersökningen visar på en oenighet om vad *-a* respektive *-e* signalerar i olika sammanhang, liksom på en osäkerhet om hur man ska uttrycka sig könsneutralt. Det varierar i vilka kontexter som osäkerhet kring *-e* och *-a* uppstår, men för de flesta är det vid anonym eller generisk referens som frågan aktualiseras. Utbredd enighet råder om att sexusböjning är något som håller på att försvinna (vilket att döma av resultaten i Bylin 2016b inte alls är sant), även om det varierar om man ser det som en positiv eller negativ utveckling. Enstaka frågeställare verkar nämligen se sexusböjningen som ett avsteg från likabehandlingsprincipen, medan andra tvärtom uppfattar det som lämpligt och positivt att signalera referentens kön.

Efter att ha etablerat att användningsmönstren är mångskiftande och normföreställningarna likaså, vill jag nu diskutera hur en feministisk språkplanering av detta variationstillstånd skulle kunna se ut, för precis som vid alla andra språkliga variationstillstånd kan föreställningar om rätt och fel, bra och dåligt, knyts till variantformerna. Språkliga normer är aldrig ideologineutrala, och därav följer att ideologineutral språkvård eller språkplanering knappast är tänkbar (jfr Cooper 1989:35, Vikør 1994:42). Men hur en ideologisk utgångspunkt knyts till en viss språkplaneringsrekommendation är långt ifrån självklart, vilket den nu följande diskussionen vill belysa.

Hur skulle en feministisk språkplanering kunna se ut?

Inom feministisk lingvistik har grammatik i vid mening ofta antagits reproducera sexistiska strukturer. ”Grammar is politics by other means” skriver Donna Haraway, utan att närmare gå in på vad hon menar med *grammar* (Haraway 1991:3). Och ofta ska *grammar* i sådana uttalanden kanske snarare förstås som ’(språklig) struktur’ än ’grammatik’, men några mer specifika delar av språkstrukturen som feministisk språkkritik ofta satt ljuset på är just grammatiskt och semantiskt genus, liksom olika former av manlig generiskhet (Cooper 1984, Pauwels 1989, Hornscheidt 2003, Wojahn 2015). Eftersom det är olika men besläktade saker, kommer jag först att diskutera sexusböjningen, som blir aktuell då man refererar till specifika individer, för att därefter diskutera generiska eller anonymiserande användningar.

Sexusböjning överhuvudtaget kan man förespråka utifrån en traditionellt konservativ idé om att det är viktigt att separera könen binärt, men också från en feministisk idé om könspecificering som ett synliggörande av kvinnor. En normkritisk utgångspunkt brukar vara att människor själva ska få välja hur de vill bli benämnda, och de män som vill bli tilltalade med *-e* och de kvinnor som vill tilltalas *Bästa kund!* skulle därmed kunna tas till intäkt för sexusböjningens moraliska giltighet.

Men sexusböjning kan man också invända mot utifrån en feministisk idé om att irrelevanta kön genom neutralisering, liksom utifrån en vilja att luckra upp den binära tvåkönsnormen. De två ambitionerna kan, men måste inte, kombineras. En feministiskt inriktad språkplanering kan vilja verka för ett tillstånd där distinktionen omtolkas från att primärt

signalera maskulinum:femininum till någon annan innebörd av variationen, som till exempel offentligt:privat, så att kvinnor och individer med icke-binärt kön får *-e* lika ofta som män i offentliga texter. Eller så kan den förespråka ett tillstånd där alla mänskliga individer alltid får samma form oavsett kön, varpå man kan välja att språkplanera antingen mot ett animathets-*e* gentemot inanimathets-*a*, eller i enlighet med den funktionella språkvårdsnormen mot ett *-a* som allroundform för alla referenter och ökad enhetlighet. Den ideologiska bevekelsegrunden avgör helt enkelt inte ensam formfrågan.

Maskulina former har ofta en parallell användning som generiska, vilket kan ses som att kvinnor osynliggörs genom att inkluderas i manliga former (Pauwels 1998:41–43, Wojahn 2015:73–102). Pauwels menar att detta är sexistiskt och påpekar att feministisk språkplanering har störst chans att lyckas om många språkbrukare uppfattar en språklig form som sexistisk, förutsatt att de också uppfattar språklig sexism som ett problem (1998:66). Som framgick av undersökningen ovan är det uppenbart att det finns folk i Sverige som uppfattar adjektiviskt *-a* och *-e* som problematiskt i genushänseende, såväl i generiska som i specifika användningar, vilket gör det till en potentiell kandidat för feministisk språkplanering à la Pauwels. Men som Pauwels understryker har feministiska språkplanerare ”very different views on what language is, how it operates, how meaning is created and how linguistic change occurs” (1998:95), och även om målet kan formuleras som ”a language in which the sexes are treated in an equal and symmetrical manner” (Pauwels 1998:97), så är det inte självklart vilket tillstånd den skulle sträva mot, än mindre vilka lösningar som leder dit. Lösningen kan vara pragmatisk eller radikal, den kan vara orienterad mot jämställdhet mellan kvinnor och män, eller sträva mot en könsneutralitet som inkluderar även andra könsidentiteter.

Man kan t.ex. förespråka *-a* som könsneutral form utifrån en feministisk idé om att den mer feminina formen bör bli den generiska, för att uppväga alla maskulina generiska uttryck i resten av språket. Det resonemanget bygger på en analys av *-a* som i grunden feminint, vilket inte är den enda möjliga analysen. Hur man ser på *-a* beror nämligen på vad man ser det i opposition till: maskulin-*e*, offentlighets-*e* eller animathets-*e*, liksom på om man väger in historiska förhållanden, och i så fall vilka. Den maskulina oblika kasusändelsen är, som framgick ovan, en av flera källor till dagens *-a*.

Man kan också förespråka *-e* som könsneutral form, som då också skulle kunna användas om kvinnor, utifrån minst två ideologiska ståndpunkter som kan beskrivas som varandras motsatser. Å ena sidan från en feministisk idé om att *-e* är en tjänste- och maktmarkör som inte bara manliga referenter borde förse med, å andra sidan från en direkt patriarkal idé om att maskulina former är normen som kvinnor får anpassa sig till.

Om man ser till målet så är det heller inte självklart på vilken språklig nivå det ska ligga. Som framgick av undersökningen ovan utgår de som ställer frågor till Språkrådet vanligtvis från att det svenska språksamhället behöver enas om en könsneutral form, som helst ska kodifieras och rekommenderas av Språkrådet. Två frågeställare tänker annorlunda och menar att ingen ändelse alls vore en tänkbar lösning. Och om man bara ser till det enskilda morfemets betydelse så krävs det att språksamhället enas om att ett av morfemen *-a* eller *-e* har könsneutral betydelse, eller att en ny, könsneutral ändelse (t.ex. *-ä* eller ett nollmorfem) lanseras och sprids. Men om man i stället för att fokusera på det enskilda morfemet tar det svenska språkbruket som utvärderingsnivå, så skulle man kunna argumentera för att språkbruket

vore jämställt om *-e* och *-a* användes ungefär lika ofta i generiska användningar. Då blir snarare ett tillstånd med 50 % *-e* och 50 % *-a* målet, och i så fall skulle man kunna beskriva målet som nästintill uppnått, eftersom *-e* och *-a* verkar vara ungefär lika frekventa i generiska nominalfraser.³ Statistisk frekvens har visserligen den nackdelen att man inte som individ kan välja den för att signalera sin ideologiska gruppstillhörighet, så som man kan göra med ett könsneutralt morfem. Men annars skulle man också kunna tänka sig att man i feministisk språkplanering aktualiserar det grammatiska systemet som helhet, och sätter målet att maskulinum och femininum ska ge upphov till lika många generiska morfem (pronomen, adjektivändelser etc.), eller – om man väljer en radikalt könsneutral inriktning – att alla ska nyskapas som könsneutrala. Det är alltså inte givet vad målet för en feministisk språkplanering av grammatiken skulle vara, eller när vi skulle bedöma den som jämställd respektive könsneutral.

Två slutsatser följer alltså av denna studie. Den första är att det idag inte finns någon helt könsneutral adjektivändelse för generiskt och anonymiserande bruk. Den andra är att det inte heller finns något ett-till-ett-förhållande mellan formval och ideologisk ståndpunkt när det gäller *-e* och *-a*. Samma form kan förespråkas utifrån mycket skilda ideologiska ståndpunkter, och samma ideologiska ståndpunkt kan leda till olika formval.

Referenser

- Bylin, Maria 2016a. Om den så kallade sexusböjningen: Tolknigen av adjektivböjningens *-a* och *-e*. I: A. W. Gustafsson, L. Holm, K. Lundin, H. Rahm och M. Tronnier (red.) *Svenskans beskrivning 34: Förhandlingar vid Trettiofjärde sammankomsten Lund den 22–24 oktober 2014*. Lund. S. 119–132.
- Bylin, Maria 2016b. Adjektivböjningens *-a* och *-e*. Ett seglivat variationstillstånd. I: *Språk och stil* NF 26. S. 69–100.
- Cooper, Robert L. 1984. The avoidance of androcentric generics. *International Journal of the Sociology of Language*. 50. S. 5–20.
- Cooper, Robert L. 1989. *Language planning and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haraway, Donna 1991. *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Hornscheidt, Antje 2003. Linguistic and public attitudes towards Gender in Swedish. I: (red.) M. Hellinger & H. Bussman *Gender Across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men*. Vol.3.
- Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens Språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Larsson, Ida 2004. *Språk i förändring. Adjektivändelserna -a och -e från fornsvenska till nysvenska*. (MISS 49) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Milles, Karin 2008. *Jämställt språk. En handbok i att skriva och tala jämställt*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Pauwels, Anne 1998. *Women changing language*. London & New York: Longman.
- SAG = Telemann, Ulf Hellberg, Staffan & Andersson, Erik 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. 1–4. Stockholm: Svenska Akademien.

³ Bylin 2016b redovisar 56 % för *-e* och 44 % för *-a* i generiska nominalfraser (attributiva och självständiga sammanslagna).

- Santesson, Lillemor 1986. *Tryckt hos Salvius. En undersökning om språkvården på ett 1700-talstryckeri med särskild hänsyn till ortografi och morfologi.* (Lundastudier i nordisk språkvetenskap) Lund: Lund University Press.
- Språkriktighetsboken* 2005. Utarbetad av Svenska språknämnden. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.
- Ståhle, Carl Ivar 1979. Svaga maskuliner i nysvenskan. Ett stycke svensk språk- och sparkvårdshistoria. I: *Språknorm och språkform. En bok till Bertil Molde på 60-årsdagen den 16 september.* Stockholm: Esselte studium. S. 203–235.
- Svenska skrivregler 1991. Utg. av Svenska språknämnden. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.
- Svenska skrivregler 2000. Utg. av Svenska språknämnden. Stockholm: Liber.
- Svenska skrivregler 2008. Utg. av Språkrådet. Stockholm: Liber.
- Tegnér, Esaias 1886. *Om genus i svenskan.* (Svenska Akademiens handlingar 6) Stockholm: Kungl. Boktryckeriet P. A. Nordstedt & söner.
- Wellander, Erik 1939. *Riktig svenska.* Stockholm: P.A. Nordstedt & Söner.
- Wellander, Erik 1970. *Riktig svenska.* Stockholm: P.A. Nordstedt & Söner.
- Wellander, Erik 1973. *Riktig svenska.* Stockholm: Esselte Studium.
- Wessén, Elias 1965. *Svensk språkhistoria. I. Ljudlära och formlära.* (Tredje upplagan) Stockholm.
- Vikør, Lars S. 1994. *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis.* Oslo: Novus forlag.
- Wojahn, Daniel 2015. *Språkaktivism Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015.* Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Male offenders disclaiming accountability: A gender perspective on texts about domestic violence from two centuries

Gunilla Byrman & Ulf Drugge

Introduction

This article compares cross-examination reports from nineteenth-century fatal domestic violence cases with interviews from contemporary cases of domestic violence. In these cases men who were closely related to women in both old and contemporary cases used violence against women, which is “violence directed towards women because they are women” (Hearn et al. 2016). The narrative of statements of the parties in these cases will be examined taking into account the various texts’ social and discursive practices in a comparative gender perspective. There are more than 150 years between the oldest and the contemporary texts in the studied material, and during that time society and the legislation have changed, and the relationship between men and women has become more equal through time.

Gender and domestic violence are often closely linked. In a majority of all these cases the violence begins in the unequal power relationship between men and women. What happens or does not happen after the assault and how society handles social problems is of crucial importance here.

Background

Swedish nineteenth-century society was considerably different from the post-modern, urbanized and highly technologically developed Sweden of today. For instance, about ninety per cent of the Swedish population was then living and working in agriculture (Carlsson 1994:28–29). Today fifteen per cent live in the Swedish countryside and only about two per cent are nowadays occupied in the agricultural sector (Statistisk årsbok 2014:88 & 265).

Laws utilized in the older cases derived initially from the year 1734, when the Misdemeanor Code (*Missgärningsbalken*) was introduced and became a conservative force in trying crimes in accordance with old Lutheran views combined with Mosaic elements from the Old Testament. At the same time this code was shaped in a clear, plain legal form, which contributed to minimizing arbitrary interpretations (Annars 1983:84; Inger 1997:132).

The nineteenth-century legal process meant that the county sheriff started the judicial inquiry and put the suspects in custody. Then the sheriff reported the crime to the county governor’s secretariat and the district judge’s commission prepared the trial. If necessary an autopsy was performed, with a forensic medical report. It should be pointed out that the cases selected from the nineteenth century are all domestic violence with fatal consequences. If these cases were not suspected murder cases they would mostly not have been recorded at all, since a husband was entitled to beat his wife, children, and servants at least as much as was

needed to keep order in the household. Moreover, domestic violence was not subject to public prosecution in older times.

The legal process related to contemporary cases can be described as follows. When a crime is committed this can become known to the police through the victim or through someone else who reports the crime. The police have an obligation to prepare an investigative report on the spot and as soon as possible if it is suspected that a crime has been committed. The investigation has two purposes: to investigate who may be suspected of the crime, and to assess whether there is sufficient evidence to prosecute (cf. Haworth 2013:173–176). Those who have been victims of the crime can have a support person and courtroom counsel, who helps the victim before, during and after the trial. In a similar way, the suspect also is entitled to a public defender. In the investigation, the suspect, the victim and witnesses are interviewed before the court trial, and the interviews can be audiotaped or videotaped, but they have to be documented in a written record that can be handed over to the prosecutor. The writer, often a police officer, has to decide what to put in the written interview and what to leave out, all non-verbal features, the investigator's questions, discourse markers and interruptions that can be significant for the interpretation of a statement (Coulthard 1996:170–171). Most of the time things that happen during the interview are not documented in the text. The interview should be read aloud to or read by the interviewee for approval. Sometimes the text is only in draft form when approved by the interviewee, as appears quite often in the data examined in this study. If necessary and for the clarity of the investigation, the police might also ask for opinions from experts such as social workers or forensic doctors.

If a person is detained, the suspect's social contacts might be restricted due to a decision by the prosecutor. Common measures to secure evidence include recording interrogations on video, documenting the victim's injuries and gathering forensic medical reports. The police can also seize clothing, weapons and other artefacts as evidence. The victim's own documentation, social media, diary entries, text and film can also be used to support the story.

The police have legal rights to detain a suspected person while awaiting a prosecutor's decision. The prosecutor can request that a person be held in custody if there is reasonable suspicion of a crime that can render a minimum of one year in prison, and if there is a risk of absconding; if no charge is made, the police are not allowed to keep the suspect more than 14 days. There is no limit to how long a person can be detained, which Sweden has been criticized for by the EU and the UN (Delling 2014).

The texts are important in an investigation, and it is in the police's best interest to get these texts right and judicially tenable (cf. Rock 2013:78–80). Ultimately, this study touches on matters of importance for the personal security and equality of all citizens in legal rights, and in cases of domestic violence it is also a serious problem for many women who live in apparently dependent relationships with violent men (Brottsförebyggande rådet 2009:24–34).

Domestic violence is a social problem in Swedish society, not only in the nineteenth (cf. Lindstedt Cronberg 2005:23) but also in the twenty-first century (Lundgren et al. 2001), and the language is often an issue. If the language in the investigations was handled with care and awareness it would perhaps be possible for Swedish prosecutors to be successful in bringing more cases of domestic violence to court than what is common today (Byrman 2014:260).

Below the aim and research questions and design of the study will be presented through an account of the material, method and theory. The results will be reported through illustrative

examples from the material, and by a presentation of the structure of the texts. In the examination of the content and the language, the focus is on how the suspects verbally defend their actions against the women and how the written texts construct this during cross-examination with the suspected men in the old days and in interviews nowadays. Obvious continuities and changes will be discussed by comparing old and modern texts and seeing how the violence could be understood. In a conclusion we address conditions and consequences in terms of power related to the gender system and to the legal context in the nineteenth century and in the present day.

Aim and research questions

The aim is to study how the words and the actions of the parties are presented in written reports and how we understand the cases and the violence, and what the cases convey about the society in which the texts were produced, i.e. what roles the texts play in the legal process of the nineteenth century and in the twenty-first viewed in a comparative gender perspective. We address the following research questions:

- How does the suspect speak about the crime he is suspected of?
- How can the suspect's words be understood in a gender perspective?

The structure, language and content are examined in written records of suspects' verbal defences of their criminal offences against women with whom they have a close relationship, but also what the texts contain and how the texts are structured on a macro level, i.e. what evidence emerges and how it corresponds to the constituent elements of the offence and how the suspect speaks of the crime and how his evidence is written in the texts. If the texts have a transparent macro structure it can make them easier to read and understand.

Material – four investigations of domestic violence past and present

For this study four court cases were strategically selected, that is, selected in order to represent crucial social factors such as the age of individuals involved and the social settings and circumstances commonly occurring in cases of men's violence against women. These cases originate from two much bigger corpora of texts about criminal investigations from written records from the nineteenth century of cross-examinations in court and from twenty-first-century interviews in police investigations.

The two old cases are from 1836 and 1851 and contain 26,014 words, and the cases are sampled from court records (Sw. *domböcker*). The cases have the offence of murder or manslaughter, which is the fatal result of years of repeated domestic violence (cf. Ferguson 2010: 209–217, 244–245), and consist of two, then middle-aged couples, both living in rural settings:

- From 1836: Anders (male, 46 years) and Brita Stina (female, 42 years)
- From 1851: Lars Erik (male, 40 years) and Johanna (female, 31 years)

Briefly, the material from the nineteenth century contains interviews with suspects, witnesses and written certifications from officials such as doctors and vicars. The victim of the offence is dead and therefore cannot testify.

The contemporary cases are all from 2007. They contain 8,956 words and involve one middle-aged couple and one young couple, both in urban settings:

- From 2007: Enoch (male, 61 years) and Erna (female, 66 years). The offence is gross violation of a woman's integrity or assault.
- From 2007: Besin (male, 24 years) and Bahiri (female, 24 years). The offence is gross violation of a woman's integrity.

The two cases from 2007 contain interviews with plaintiffs, suspects, witnesses, and police memoranda, written certificates from officials such as doctors and social workers. The texts – old and contemporary – contain altogether 34,970 words.

The documentation of the interviews in the legal process past and present

In this section the circumstances of the writing situation in the legal process will be described. Interviews are crucial in an investigation in both past and present times. All the cases discussed are under public prosecution. Interviews with the plaintiff, suspects and witnesses are conducted in court; they are intended for the public prosecutor and the statements are documented in reported written interviews. The written documentation is not only a communicative tool in the judicial process, but also a mirror of contemporary society's view of men's violence against women and thus becomes a social construction that is surrounded by specific attributes (cf. Gumbel 2000:31).

In the old cases the cross-examinations took place during the trial. The old texts can be described as summaries of what took place during and after the trial, documented with quill and ink.

In the contemporary reports all possible technical equipment is available, but it is not always used because it takes time to analyse the data. Therefore, it is routine that contemporary reports are typed into a computer during the interview. The modern written interviews are a part of the investigation, and the interview reports then become part of the larger investigation report, as important material for public prosecutors because they form a vital basis for the decision whether to drop the case or take it to court (Komter 2013:141–143). During trial, suspects, plaintiffs and witnesses will normally be re-asked questions that they have already replied to during the investigation preceding the trial in the court.

For both the old and the contemporary documents we cannot be sure about what was documented by the scribe in court or by the police officer and what was left out, which is a problem in the judicial process. For the contemporary texts, however, there might sometimes, but not always, be audiotapes or videotapes with documentation of the interviews as well.

Analytical framework: Comparative analysis, critical discourse analysis and gender theory

In this article we utilize comparative analyses that compare and contrast phenomena as two nineteenth-century legal cases are compared with two cases from the beginning of the twenty-first century. The two pairs of cases contain similar domestic crimes, men's violence against women in the home. The violence is in all cases repeatedly committed during a period of time between two parties who know each other well as spouses or as girlfriends and boyfriends. The various legal processes have both similarities and contrasting elements, including social and discursive practices, but although there are large contextual, social, economic and cultural differences between the old and the modern cases, comparative analyses aim at revealing both continuities and changes (cf. Macfarlane 2004).

The method used involves close reading of the four cases. Both the legal contexts and inequalities between women and men will be observed as well as the words and actions of the parties and what the cases convey about the society in which the texts were produced. The focus is on the narratives of the suspects and their description of their involvement in the crime (cf. Komter 2002:168–192; Komter 2006:201–228; Komter 2013).

To fulfil the aim and to answer the research questions we will use critical discourse analysis (CDA) to give a model for explaining what is detected in the analysis. CDA is a framework containing and implying social identities, power relations, knowledge and value systems that are established and maintained by discursive practices (Fairclough 2010:1–21). The theoretical framework is a dialectic approach to discourse, using methods from discourse analysis, and rhetoric with the focus on linguistic features. Particular attention is paid to the rhetoric and the narrative of the suspects in the texts (cf. Komter 2002).

Tina Mattsson (2013) has done research on domestic violence, and her research highlights how the work of such a unit takes place in a field of violence, power and gender where it is difficult to make visible violence and women's vulnerability (Mattsson 2013:150). In Mattsson's view research on violence based on different perspectives is divided on the issue of how violence is understood. Although the majority of research has feminist perspectives as a starting point, there is a dividing line between perspectives that are based on a *structural comprehension* (Eckert & McConnell-Ginet 2013:34) and perspectives based on a more *relational understanding* (cf. Hydén 1995a, 1995b). The relational approach places less emphasis on power relations and is interested instead in violence as the result of conflict between the two parties. The relational understanding highlights the violence enacted between women and men, rather than as exercised by men against women (Mattsson 2013:151–152).

A violent relationship alternates between violence and warmth, which creates the women's emotional dependence on the man. In combination with being insulated with the man, the line between what is good and evil is dissolved for the woman. Hydén (1995a, 1995b) is interested in how women and men have a shared interpretation of the violence created. Hydén states that violence tends to be generated from an argument. In the quarrel, the woman has the opportunity for initiative and action, but when it turns into violence, she becomes limited and a victim of the man's physical power. After the violence both often agree that the violence was a morally dubious act. The woman then assumes a position of power, because she has reasons to leave the relationship. If she chooses to stay the couple creates a common story of

violence that tones down the violent elements. The woman can then also take on the responsibility for the violence, for example by citing her nagging as a reason for the man's lack of control (cf. Hydén 1995a, 1995b).

Eckert & McConnell-Ginet's gender theory is applied (2013), where the gender system is assumed to have two basic logics: *dichotomy*, the taboo of keeping apart, i.e. the female and the male should not be mixed; and *hierarchy*, the fact that it is the man who is the norm. Why does the world look like this? Eckert & McConnell-Ginet explain it by saying that a general oppression must have a general and structural explanation. In their view, the gender system should be understood as a dynamic structure, a designation of a network of processes, phenomena, ideas and expectations. The ordering of people by gender has also become the basis for other social, economic and political arrangements in society. The development of non-traditional practices in recent years has contributed to changing the meaning of *male* and *female* and thus changing the gender order, the social structures that in their turn shape gender practices. It has also contributed to the development of new identity categories and labels for them (Eckert & McConnell-Ginet 2013:34). The researchers have proposed that there exists an implicit gender contract that must be negotiated as to how women and men relate to each other and which order will prevail: "Because structure and practice are in this dynamic and dialectical relation, there is always the possibility for change. One could say that the social order is in continual change [...] Life and daily living are about change – about things happening, about creativity and intelligence at work in the space left open by the incomplete hold of ideologies and institutions" (Eckert & McConnell-Ginet 2013:34).

Analysis of the texts

The analysis will start by giving some extracts from the suspected persons' verbal narrative about the criminal offence from the interviews and what that reveals about the texts' social and discursive practices in the society, views on gender, ethics, religion and the legal system.

First we will show two extracts from trials from the nineteenth century, which were actually significant for cross-examination of the suspects (Drugge & Lindgren 2001:39–40). The first example is from the case about Anders and Brita Stina, extract (1). During trial in 1836 Anders is confronted with all the evidence of the crime. The court operates under the Act from 1734. The judicial officials moralize over his offence, and he is asked if he repents and whether he understands what he has done and what the legal consequences are. Criminal Code 24, § 9 in the Act of 1734 says: "if someone strikes another with a stone, rod, log, club, stick, hand or something else, so that he dies of it, or takes another man by the neck or scarf, so that he is strangled: may life be given for life." [Sw. "Slår man annan med sten, stång, trä, stör, käpp, hand eller annat, så at han dör theraf; eller tager man annan i hals eller halsduk, at han strypes; gifwe lif för lif.")].

The protocol states: "Anders Persson, who assured that his statement would be truthful in all parts, could not provide any information about, or did not know how Brita Stina Andersdr had incurred the wounds in her face and skull that the autopsy protocol attested" ("att Anders Persson, som försäkrade att hans ofvanberörde upgifter till alla delar wore med sanning öfverrensstämmade, icke kunde lemna någon upplysning om, eller kände huru och på hvad sätt

Brita Stina Andersdr bekommit de åkommor i ansigtet och på hufvudskålen som Obductions Protocollet uptager”). Further on the protocol says:

(1) Anders Persson was confronted with the absurdity of his claim that he did not know how Brita Stina had sustained the injuries that were visible on her dead body. Anders declared, with obvious indifference, that his wife had gone out of the house for a short time, and when she returned had fallen down on the floor, probably because she was drunk, and thus inflicted the wounds on herself, and as Anders continued with this pretence, although the prosecutor tried to get Anders to remember that, immediately following the terrible event, he had voluntarily admitted to several people that he had beaten, kicked and rolled Brita Stina and that he had caused her death. The prosecutor requested [14 named witnesses] to be questioned, all of whom were now present, and because they were not disqualified, they spoke under oath.

Anders Persson föreställd orimligheten af sin upgift att icke känna hvarifrån Brita Stina Andersdr bekommit de svårare åkommor som på hennes döda kropp varit synliga, förklarade, under uppenbar liknöjdhet, att hustrun dels då hon på en kort stund aflägsnat sig från stugan, och dels då hon wid åter komsten omkullfallit på golfvet, troligen i fyllan och villan sjelf tillfogat sig desamma, och som Anders Persson uti ett slikt föregifvande fortfor, oaktadt Åklren sökte föra Anders Persson till minnes, att han genast efter den rysliga händelsen för flera tillstädes komne personer otvunget medgifvit att han slagit, sparkat och rullat Brita Stina Andersdr; och wore hennes bane man. Anhöll Åklren att såsom vittnen få afhörde [14 vittnen], hvilka samtliga nu woro tillstädes, och som Jäf emot dem icke förekom, fingo de aflägga vittneseden.

In extract (1) above, the words of the scribe “confronted with the absurdity” and “declared with indifference” show that the officials in the court were morally outraged by Anders Persson’s impudence in court and lack of remorse, failing to confess what he did, even though witnesses had said under oath that he had obviously killed his wife. A consequence of his behaviour was that he was sentenced to be beheaded. The verdict was tested on 20 July 1836 by the Court of Appeal and finally by the Supreme Court on 26 October the same year. These instances confirmed the death penalty for Anders Persson, and he was beheaded on 3 February 1837.

The law that was applied when he was convicted was grounded in *deontological ethics*, which means that one’s attitude towards fellow human beings is crucial, with the Old Testament’s view of the law and how it should be implemented as a role model. This meant that if an act is performed out of a desire to do good it is always right, even if the consequences are disastrous. The point is to do what feels morally right.

The second example is from the cross-examination with the suspect Lars Erik Larsson from 1851; he was accused of murdering his wife Johanna:

(2) After the report was read out aloud, Lars Erik was asked about the cause of the several minor injuries that the autopsy had found on his wife’s body. He said he could not say otherwise than that the injuries might have come from a bottle that Lars Erik had broken on the floor of the house or had been caused during the struggle when he had dragged her to the cellar, where she perhaps could have hit against doors and walls as well as casks and other things in the cellar; Lars Erik explained that he had not been drunk during the violent scene and had not had any intention to kill his wife.

Efter upläsandet hwaraf, Lars Erik Larsson, tillfrågad om orsaken till de flera mindre åkommor, hwilka wid obductionen befunnits å hustruns kropp, förmälde sig icke kunna derföre annorlunda redogöra, än att desamma möjligen dels tillkommit af på golfwet i stugan efter en af

Lars Erik Larsson sönderslagen boutelj, och dels orsakats under handgemänget wid hennes utförande till källaren, hwarwid hon till äfwentyrs slagit och stött sig mot dörrar ochwäggar samt i källaren befintlige laggekärl och andre saker; förklarade Lars Erik Larsson, att han wid wåldsupträdet icke warit ankommen af starka drycker och icke derwid haft upsåt att hustrun afdagataga.

From the wording of extract (2), we see that Lars Erik says that he assured the court that he had no intention to kill his wife and that he had not been drunk during the violent scene, even though Lars Erik is vague about how the victim got the injuries. Lars Erik Larsson was sentenced to death but later pardoned, probably because he said he did not kill his wife intentionally and he was not drunk when it happened. The verdict of this case shows that, like the case discussed above, it too was grounded in deontological ethics and the ethics of the Bible, and therefore spared the life of Lars Erik because he said that he did not kill Johanna intentionally and his behaviour in court was considered appropriate as he acted and spoke as a Christian should do in the courtroom.

The first extract (3) from contemporary interviews is with a suspect from the twenty-first century. It is Enoch who is suspected of gross violation of a woman's integrity. He is accused of having attacked Erna, whom he lives with:

(3) Enoch was informed that Elisabeth claimed that she saw that Enoch pushed Erna so that she fell on the stove. Enoch says that "it is obvious that they stick together" [...] Erna also says that she was struck in the chest by him. He answers that he has never done that. He also says that he would never hit any woman, men should not do things like that. [...] Asked if he hit her in the chest Enoch said that he does not remember, but he thinks that he did not, and goes on to say that Erna at one time was with a neighbour partying. The neighbour beat Erna, it was about a month and a half ago.

Enok informeras om att Elisabeth sagt att hon sett att Enok knuffade Erna så att hon föll in i spisen. Enok säger att "det är klart att de håller ihop" [...] Erna säger också att hon ska ha blivit slagen i bröstet av honom. På det svarar Enok att det har han aldrig gjort. Han säger också att han aldrig slagit någon kvinna, det gör man inte som man. [...] På frågan om han slagit henne i bröstet vid samma tillfälle berättar Enok att det minns han inte, det tror han inte att han har gjort. Enok berättar att Erna vid något tillfälle varit inne hos grannen och festat. Grannen skall då ha slagit Erna. Enok uppskattar att det var för ca en och en halv månad sedan.

During the interview, Enoch is informed of the accusations against him, that he pushed Erna so that she fell and hurt herself. Enoch denies pushing her. Erna has also said that he struck her in the chest. He answers that he has never done that, and says that "men should not do things like that", which indicates that he would never hit a woman. The police go through all the charges and ask him if he hit her in the chest. Enoch said he does not remember, but he thinks he did not, and goes on to say that Erna was once partying with a neighbour who had beaten her.

From this document, we can see that Enoch denies every accusation, and he tries to divert attention by talking about the neighbour, claiming that he had beaten Erna. He often answers the police officer's questions by saying that he does not remember, which might be correct, since he was drunk when the crime was committed, but might also be a strategy to avoid responsibility. Enoch's verbal strategy is to deny, diminish his violent acts against Erna, and to project by putting the blame on somebody else, in this case the neighbour, or Enoch says that he does not remember.

The second contemporary example (4) is from an interview with Besin, 24 years old, who, like Enoch, is suspected of gross violation of a woman's integrity against Bahiri, his girlfriend:

(4) Besin denied the offence. He stated that he had never been violent towards Bahiri, but he had only been verbally rude to her the times they quarrelled. [...] Besin stated that he has never beaten, kicked, threatened or given Bahiri hard shoves or "tackles" [...] Besin stated that he has never slapped Bahiri. [...] They [...] have just arrived home from a 15-day holiday trip. They have a good time together and have even talked about getting engaged. Besin also wants to add that he felt very bad when he was arrested. He got almost no food and therefore had trouble with his stomach for a week. He was very offended and wonders how he can get compensation for the suffering during the arrest.

Besin förnekade brott. Han uppgav att han aldrig hade varit våldsam mot Bahiri utan att han endast hade varit verbalt otrevlig mot henne de gånger de bråkade. [...] Besin uppgav att han aldrig har slagit, sparkat, hotat eller gett Bahiri hårdare knuffar eller "tacklingar" någonsin. [...] Besin uppgav att han aldrig har gett Bahiri några örfilar. [...] De [...] har precis kommit hem från en semester resa på 15 dagar. De har det bra tillsammans och har till och med pratat om förlovning. Besin vill också lägga till att han när han satt anhållen mådde mycket dåligt. Han fick nästan ingen mat utan hade besvär med magen en vecka efter detta. Han har under denna tiden upplevt sig mycket kränkt och undrar hur han kan få ersättning för det lidandet.

As we can see from the extracts, Besin denied the offence. He says that he has never been physically violent towards Bahiri and denies that he has ever mistreated her or been violent as he is accused of. But he admits that he has been verbally rude to her. Instead he claims that they had just arrived home from a holiday trip and that they had a good time together and had even talked about getting engaged. Besin also adds that he felt very bad when he was arrested and wonders how he can get compensation for the suffering during the detention. Besin's verbal strategy is to deny and diminish the accusations of his violent actions and to glorify the relationship between him and his girlfriend.

Results – a comparison between the old and the modern texts

A comparison between the texts shows that the contemporary texts seem to be put together like a patchwork quilt, and the reader gets no clear picture of what has happened; the text is probably difficult to grasp for any reader (cf. Byrman 2014). The interviews with statements from the parties in the case and the witnesses simply do not give a comprehensible structure. In comparison, the structure of the old texts written during trial is clear and easy to follow. One explanation for the clear structure might be that these old texts were probably edited before being printed.

From the personal data on the suspect we can conclude that the men in the old texts, suspects in trials for murder or manslaughter, are wealthy farmers in rural settings, often familiar with participating in decision-making bodies in the local community; they normally have high literacy and full legal capacity in society (cf. Gumble 2000). In contemporary trials of assault or gross violation of a woman's integrity the suspects are often unemployed workers in urban settings, not functionally literate and with weak legal capacity.

Concerning the nature of the crime, murder versus gross violation of a woman's integrity, it is doubtful whether the contemporary cases were regarded as crimes in accordance with the

rule of law in the nineteenth century, since it was every man's duty to maintain order and discipline in his house, even by using some violence if necessary (cf. Pleijel 1970; Dolan (1994:91–92). Thus as long as he was allowed to use violence that was probably both accepted in the community and legally required, it gave relatives and neighbours no grounds to restrain him. It depended on how much violence he used when he kept order in his house. From a modern perspective, we may suppose that, if this systematic violence over a longer period had been reported in terms described as gross, perhaps these cases could have saved the lives of both victims and perpetrators, and the case would not have ended up in murder trials. The society and the laws have changed, and religion and ethics in the sacred traditional form are not as important now as in the old times. Today it is insignificant and more or less a non-issue, as the interviews record parties and witnesses in a neutral way with no moralization over the conduct of the suspects. In both the old and the contemporary texts the crime committed in these cases falls under public prosecution. In the nineteenth century religion and ethics were highly significant as trials in general are marked by an “ethics of mentality” based on assumptions of intent by the accused to commit a crime. Crimes like murder or manslaughter fell under public prosecution, but not gross violation of a woman's integrity or non-fatal assaults within marriage. As recently as in 1974 the Swedish law was changed, and domestic violence came under public prosecution. Thus, domestic violence in Sweden was considered a private affair until 1974. Eva Österberg has pointed out that there was no explicit discourse at all in Sweden concerning crime victimization in this sphere before the 1970s (Österberg 2002:294).

Even though much has changed, the results also show some similarities in the contemporary and the old texts. For example, all these cases are problematic for society to handle, both past and present, and not many contemporary cases reported to the police lead to prosecutions and convictions, as these crimes are difficult to prove in court, since the crime was often committed in privacy. The suspect's strategies for disclaiming accountability are the same: they diminish, deny and project their criminal actions. Crucial factors that lead to these crimes were described in the texts as either mental instability in both parties, abuse of drugs and power, mainly among men, lack of accountability and responsibility in the relationship or not seldom also as loss of honour, mainly for the men.

In the old texts the sheriffs and the legal officials try to get the suspect to admit his criminal conduct. In the modern texts the investigators retell the suspect's words in a neutral way with no obvious progression in the text, for example that the suspect's narrative will end up with a confession or conclusion. This way of writing the texts may have consequences for the possibility of taking the case to court, since the content of the text is difficult to understand, even for a prosecutor who is used to reading texts like this. In both old and new investigations the offender practises the rhetoric of disclaiming accountability towards the victim by a mitigating description of his violent actions (Hydén 1995a:133–152).

The ethics have changed: in the old text a *deontological ethics* is applied and explicit in the trials and texts, which means that rules and moral duty are central, deriving the rightness or wrongness of one's conduct from the character of the behaviour itself rather than the outcome of the conduct. Deontological ethics go back to the Old Testament tradition – an eye for an eye (Hauerwas 1985:11, 18–19; Drugge 2009). Unlike this old ethics, legal proceedings today apply a *consequential ethics*, which means that the consequences of one's conduct are

the ultimate basis for any judgement about the rightness or wrongness of that conduct. These consequential ethics are implicit in the investigation and the trial.

Gender relations over 150 years – a conclusion

We can conclude that some significant changes have happened in society: the social structure, the interview techniques of the investigators, court proceedings, the application of the law in public prosecution, and in the enforcement of religion and ethics in legal matters.

We began by asking: How does the suspect speak about the crime he is suspected of, and how can his words be understood in a gender perspective? The men in the cross-examinations and interviews try to deny accountability for the crime and project their criminal behavior on others, especially on the woman in their relationship.

In a gender perspective this question could be explained through Eckert & McConnell-Ginet's gender theory and Mattsson's comprehension of the theory. It seems that both the dichotomy and the hierarchy were easier to notice in nineteenth-century civil society. At that time the master of the house had the right to exercise domestic chastisement against wife, children and servants, at least to a certain extent. When the man ended up in court accused of murder, the situation changed. He was then considered a perpetrator of violence and a murderer and would be tried in court and punished. Sweden acquired a new Criminal Code in 1864, when it was no longer legal for a man to beat his wife (cf. Lindstedt Cronberg 2005:25; Eriksson 2005:49; Eriksson 2010:65–77, 85–97). However, very few women took the step to report the violence they were subjected to, as cases of domestic violence were subject only to private actions but not open for public prosecutions. Furthermore, as long as the man fulfilled his duties as breadwinner, he was probably not reported, but neglecting his duty as a husband or having severe mental illness might change that. There were clear ideas about how a woman should behave. If the woman did not look after her household duties, or was moody and impudent, the violence she was subjected to could appear legitimate, even though it was not legal after 1864 (cf. Eriksson 2010:221–236).

The growing gender conflict in society as a consequence of the modern age, where the expansive economy and democracy create the conditions for admitting women into a society built by men for men, inevitably leads to a gender crisis, typical for all modern western societies, because there must be negotiations as to how women and men relate to each other and which order will prevail. Anyway, the crisis must be resolved and many different solutions are possible (cf. Hearn & Pringle 2009:1–19).

The results of this study indicate that the traditional hierarchy between women and men in the older texts could be altered when the man was weakened by ending up on trial. Although women and men are more equal in legal matters and in society at large than 150 years ago, the dichotomy and the hierarchy in contemporary texts still prevail and there is not yet full equality, although the gender contract has been renegotiated in different ways over the years due to changes in law and society.

How could the violence be understood? We can interpret the results from this study in the light of Mattsson's framework on domestic violence, which highlights how the tension of violence, power and gender makes it difficult to expose violence and women's vulnerability. Mattsson points out that there is a difference between perspectives that are based on *struc-*

tural and relational understanding of the violence. The structural perspective gives prominence to the gender dimension of violence as a structural expression of male superiority and female subordination. The relational understanding places less emphasis on power relations and more on violence as the result of conflict between the two parties, and Hydén adopts a feminist perspective which she combines with a social psychological understanding, which emphasises the root of the violence – the quarrel. We can conclude that there is a tendency to similar explanations for the violence generated in the studied cases, both old and modern.

Jeff Hearn et al. 2016 state “that violence against women denotes violence that is directed towards women because they are women [...]; it is a clearly gendered category; it is not de-gendered. This framing recognizes the structural element of violence; violence is shaped by and structures social positions and gender orders, and serves to maintain inequality” (2016:2). This is a troublesome assertion, and regrettably it seems to also apply to the relations between the women and men in our study.

Today most cases of domestic violence are dropped and never go to trial in Sweden, which is a problem for the legal security of the citizens and for communities in general governed by law. The tendency that a majority of cases of domestic violence are dismissed (cf. Brottsförebyggande rådet 2014:9–10) is an embarrassing fact, since Sweden has a reputation for being a society with equal opportunities. The low rate of prosecution makes it a gender issue that should be addressed. How the gender relations in this discourse will be negotiated in the future, and how the Swedish legal system will deal with cases of domestic violence, remains open.

References

- Anners, Erik. 1983. *Den europeiska rättens historia: Några huvudlinjer*. Stockholm: Norstedts.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. 2009. Våld mot kvinnor och män i nära relationer: Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. *Rapport 2009:12*. Stockholm: Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. 2014. Brott i nära relationer: En nationell kartläggning. *Rapport 2014:8*. Stockholm: Fritzes.
- Byrman, Gunilla. 2014. Police Writing Techniques in Reported Interviews, book chapter 15, section III. *The Evolution of Policing: Worldwide Innovations and Insights*, New York. Taylor & Francis Group, pp. 247–262.
- Carlsson, Sten. 1994. Befolkningsutvecklingen från 1800-talets mitt. In *Den svenska historien. 13 Emigrationen och det industriella genombrottet*. Stockholm: Bonniers, pp. 26–30.
- Coulthard, Malcolm. 1996. The official version: Audience manipulation in police records of interviews with suspects. In C.R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (Eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London: Routledge, pp. 166–178.
- Delling, Hannes. 2014. Ny kritik väntas mot häktestider. *Dagens Nyheter* 15 October 2014 [accessed 8 April 2016: <http://www.svd.se/ny-fn-kritik-vantas-mot-haktestider/om/sverige>].
- Dolan, Frances E. 1994. *Dangerous Familiars: Representations of Domestic Crime in England, 1550–1700*. Ithaca: Cornell University Press.
- Drugge, Ulf & Lindgren, Simon. 2001. *Med dödlig utgång: om grova våldsbrott och sociala former i 1800-talets Sverige*. Umeå: Sociologiska inst., Umeå University.

- Drugge, Ulf. 2009. Crime and Psychiatry in Problematic Coexistence: Four Domestic Homicides and the Nineteenth-Century Courts. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Vol. 10, pp. 55–74.
- Eckert, Penelope & McConnell-Ginet, Sally. 2013. *Language and Gender*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eriksson, Marie. 2005. Fly, fåkta, förlikas eller förbli i mannens våld? In Eva Österberg & Marie Lindstedt Cronberg (Eds.), *Kvinnor och våld: En mångtydig kulturhistoria*. Lund: Nordic Academic Press, pp. 49–70.
- Eriksson, Marie. 2010. *Makar emellan: Äktenskaplig oenighet och våld på kyrkliga och politiska arenor, 1810–1880*. Växjö: Linnaeus University Press.
- Fairclough, Norman. 2010. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Harlow: Longman.
- Ferguson, Eliza Earle. 2010. *Gender and Justice: Violence, Intimacy, and Community in Fin-de-Siècle Paris*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Gumbel, Ingatora. 2000. *Hörd angående misshandel: Polisens protokoll vid förhör med misshandlade kvinnor och misstänkta män*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk.
- Hauerwas, Stanley. 1985. *Character and the Christian Life: A Study in Theological Ethics*. San Antonio: Trinity University Press.
- Haworth, Kate. 2010. Police interviews in the judicial process: Police interviews as evidence. In M. Coulthard & A. Johnson (Eds.), *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. New York, N.Y.: Routledge, pp. 169–181.
- Hearn, Jeff & Pringle, Keith. 2009. Studying Men in Europe. In Jeff Hearn & Keith Pringle (Eds.), *European Perspectives on Men and Masculinities: National and Transnational Approaches*. Houndmill, Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 1–19.
- Hearn, Jeff, Sofia Strid, Liisa Husu & Mieke Verloo. 2016. "Interrogating violence against women and state violence policy: Gendered intersectionalities and the quality of policy in The Netherlands, Sweden and the UK". *Current Sociology* vol. 64, no. 4, pp. 551–567. [Retrieved 5 January 2017: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0011392116639220>].
- Hydén, Margareta. 1995a. *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber utbildning.
- Hydén, Margareta. 1995b. "Mot en förståelse av kvinnomisshandel som en social process". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, vol. 16, pp. 67–74.
- Inger, Göran. 1997. *Svensk rättshistoria*. Stockholm: Liber ekonomi.
- Komter, Marta. 2002. The suspect's own words: The treatment of written statements in Dutch court-rooms. In *Forensic Linguistics* 9(2), pp. 168–192.
- Komter, Marta. 2006. From talk to text: The interactional construction of a police record. In *Research on Language and Social Interaction* 39/3, pp. 201–228.
- Komter, Martha. 2013. Travels of a Suspect's Statement. In Heffer, Chris, Rock, Frances & Conley, John M. (ed.) *Legal-lay Communication: Textual Travels in the Law*. Oxford University Press.
- Lindstedt Cronberg, Marie. 2005. Mäns våld mot kvinnor i 1800-talets Sverige: Hustrumisshandel som manlig ritual. In Eva Österberg & Marie Lindstedt Cronberg (Eds.), *Kvinnor och våld: En mångtydig kulturhistoria*. Lund: Nordic Academic Press, pp. 23–48.
- Lundgren, Eva, Gun Heimer, Jenny Westerstrand & Anne-Marie Kalliokoski. 2001. *Slagen dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm: Fritzes.

- Macfarlane, Alan. 2004. To Contrast and Compare. In Vinay Kumar Srivastava (ed.), *Methodology and Fieldwork*. Delhi: Oxford University Press.
- Mattsson, Tina. 2013. Motstånd och neutralisering: Kön, makt och professionalitet i arbetet med våld i nära relationer. In *Socialvetenskaplig tidskrift* 20(3–4). pp. 150–167.
[Retrieved 3 January 2017: <http://journals.lub.lu.se/index.php/svt/article/viewFile/15748/14231>].
- Österberg, Eva. 2002. Kvinnor och barn som offer: Diskurs och praxis från reformation till modernitet. In Eva Bergenlöv, Marie Lindstedt Cronberg & Eva Österberg (Eds.), *Offer för brott: Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Lund: Nordic Academic Press, pp. 291–306.
- Pleijel, Hilding. 1970. *Hustavlans värld: Kyrkligt folkliv i äldre tiders Sverige*. Stockholm: Verbum.
- Rock, Frances. 2013. Every Link in the Chain: The police interview as textual intersection. In *Legal-lay Communication: Textual Travels in the Law*. Oxford University Press, pp. 73–103.
- Statistisk årsbok 2014. Stockholm: SCB.

Äldre kvinnor och män i två dagstidningar: En genuskritisk komparativ studie

Gunilla Byrman & Astrid Skoglund

I denna artikel fokuserar vi på hur tidningar framställer kvinnor och män över 70 år i sin lokala eller regionala nyhetsrapportering. Ett skäl är att tidigare forskning visar att äldre personer är underrepresenterade i medierna, och medierepresentationen av äldre har traditionellt sett varit stereotyp och nära sammankopplad med teman som beroende, utsatthet och sjukdomar (Nilsson & Jönsson 2009).

Ett annat skäl att behandla detta ämne är att äldre är en stor och heterogen grupp i samhället nu när den stora gruppen av 40-talister blir äldre. Hälften av alla 40-talister är i pension nu, men det framgår av olika vetenskapliga rapporter att de håller sig à jour med vad som händer, exempelvis är de flitiga internetanvändare. Olle Findahl, professor i media och kommunikationsvetenskap, skriver följande: ”De flesta av de som är äldre än 65 år idag kommer att leva tio eller tjugo år till. De är medborgare precis som alla andra, även om de växt upp, arbetat och levt största delen av sina liv i en annan tid. De har rätt att bli hörda. Det här är ett sätt göra pensionärerna synliga i internets tidevarv” (Findahl 2015:4). Cecilia Gustavsson, journalist på *Aftonbladet* skriver raljerande följande om 40-talisterna: ”De är många, bossiga och uppväxta med guldsked i mun. Men så får också 40-talisterna höra att de är den bortskämda jätteproppen Orvar. Köttberget. I dag sitter 68-vågens rebeller nöjda med bra pension i sina sedan länge avbetalda villor. Passar barnbarnen? Nja. De tar hellre en hälsoresa till Portugal.” Vi kan konstatera att dagens 70–75-åringar är en stor grupp, en grupp som fortfarande är att räkna med och som det har skrivits en hel del medietexter om.

Materialet i denna studie uppvisar enskilda män och kvinnor som tidningarna på ett eller annat sätt betraktat som intresseväckande för läsekretsen. Texterna kan innehålla sociala konstruktioner som läsarna inte märker vid en hastig genomläsning, men som kan bli tydliga vid en närläsning och i ett större material. Detta gäller inte minst genuskonstruktionerna i materialet. I tidningstexter återspeglas samtiden, och därför är den världsbild som tidningarna återger ett bra sätt att se den berättade verkligheten och hur tidningarna vinklar dessa berättelser (Lundström 2004:26–28).

Forskning har tidigare fastslagit att kvinnor inte i lika hög grad som män förekommer i medier (se t.ex. Byrman 2004 och 2015, GMMP 2016, Jarlbro 2006, Ross 2012). Därför vill vi undersöka representationen av personer över 70 år i relation till genus som social kategori, men även de representerade äldres etniska bakgrund och sociala status berörs. Vi belyser även vilket innehåll som dominerar i texter med äldre som huvudpersoner, eftersom valet av innehåll kan antas säga mycket om vilken bild av äldre tidningarna förmedlar till sina läsare.

Nedan presenteras studiens syfte, forskningsfrågor, tidigare forskning, teorier, metod och material. Därefter redovisas resultaten tillsammans med illustrativa exempel från det studerade materialet. Avslutningsvis summerar och diskuterar vi resultaten mot bakgrund av tidigare forskning om medieinnehåll.

Syfte och frågor

Syftet är att undersöka hur kvinnor och män över 70 år språkligt och innehållsligt representeras i artiklar från två sydsvenska dagstidningar – en regional och en lokal. Vi vill besvara följande frågor:

- Hur ser representationen av äldre personer ut kopplat till genus samt etnisk och social bakgrund?
- Vilka teman dominerar i de texter där äldre personer är huvudpersoner, och hur framställs genus i relation till dessa teman?
- Vilka generella skillnader finns det mellan hur kvinnor respektive män framställs i dagstidningarnas lokala rapportering?

Alla artiklarna i materialet är rikt bildsatta. Därför kommenterar vi bildmaterialet, men utan att göra en djupanalys av bildinnehåll.

Tidigare forskning om äldre- och genuskonstruktioner i medier

Det finns en del tidigare forskning om hur äldre representeras i medier (se t.ex. Bailey 2010, Nilsson 2008 och Fealy m.fl. 2012). Forskningen visar i korthet följande:

- Personer över 65 år är en underrepresenterad grupp i medier.
- Nyhetsdiskurser om äldre fokuserar på motsättningar och problem.
- Personporträtt fokuserar på utveckling, goda vändpunkter, på lärdomar från förr och på tillförsikt inför framtiden.
- Motberättelser om friska och aktiva pensionärer med makt över sina egna liv har börjat bli vanligare sedan 40-talisterna börjat gå i pension; i denna motdiskurs framträder friska pensionärer som fortfarande är yrkesverksamma och engagerade i dagens samhällsliv.

Resultaten ovan bygger främst på samhällsvetaren Magnus Nilssons undersökning av hur äldre framställs i *Dagens Nyheter* och *Aftonbladet* (Nilsson 2008). Hans studie med material från år 2002 och 2004 visar att tidningarnas dominerande diskurs om äldre och åldrande konstruerar äldre som offer för sjukdomar, åldersprocessen och bristande vård. Nilssons studie tyder också på att äldre som grupp ofta konstrueras som passiva, medan tidningarnas personporträtt av enskilda äldre oftare uppvisar motberättelser och fokuserar på personer som beskrivs som aktiva pensionärer (Nilsson 2008:99). I en diskursanalytisk studie med material hämtat från irländska tidningar visar Fealy m.fl. (2012:85) att äldre konstrueras som en homogen åldersgrupp som främst utmärks av sitt beroende av samhällets insatser. I den irländska studien var det alltså en tydlig problemdiskurs om äldre som dominerade i mediernas nyhetsrapportering, vilket ligger i linje med huvudresultatet i Nilssons studie från 2008. Det ska dock påpekas att studien av Fealy m.fl. (2012) genomfördes i samband med en kritiserad äldrereform på Irland, vilket troligen har påverkat resultatet och gör att resultatet är svårt att jämföra med svenska förhållanden.

Vi har inte funnit studier som specifikt fokuserar på hur äldre representeras i relation till genus i lokala eller regionala medier i Sverige. Däremot finns tidigare forskning som visar att kvinnor generellt inte i lika hög grad som män förekommer i medier (se t.ex. Jarlbro 2006 och Edström & Jacobsson 2015). Vidare har Byrman (2004 och 2015) konstaterat i sin forskning om tidningarnas familjesidor att män ägnas mer textutrymme än kvinnor och att genus, dvs. den sociala konstruktionen av kön fortfarande görs på ett häpnadsväckande traditionellt sätt (jfr även Edström & Jacobsson 2015).

Material och urval

Materialet består av 40 bildsatta redaktionella artiklar, varav 20 från *Sydsvenska Dagbladet* (SDS) och 20 från *Smålandsposten* (Smp). SDS har en regional läsekrets och vidare spridningsområde än Smp och betecknar sig som ”oberoende liberal”. Smp har lokal täckning i Växjö med omnejd i södra Småland. Tidningen verkar enligt ledarredaktionen för: ”kristna värderingar, konservativ ideologi i förening med liberal idétradition samt för näringsfrihetens och äganderättens bevarande.”

Artiklarna excerperades under fyra samlingsveckor från december 2014 till september 2015. Materialet kan betecknas som ett strategiskt bekvämlighetsurval, eftersom vi valt längre artiklar från tidningar som varit tillgängliga för oss. Gemensamt för artiklarna i materialet är att de har en huvudperson som är 70 år eller äldre, och artiklarna överstiger notisformat, det vill säga 150 ord (Byrman 1998:13). Texter från Familjesidan är bortvalda, eftersom många av texterna där skrivs av anhöriga, och därmed är dessa texter inte att betrakta som redaktionellt material.

Teori och metod

Vi utgår från kritisk diskursanalys (Fairclough 2010) som kombineras med ett genusperspektiv där vi ser *genus* som en social konstruktion av kvinnors och mäns könsidentiteter. Nordenstam påpekar att: ”Kön/genus betraktas alltså inte längre som en universell kategori utan dekonstrueras. Det finns de som relativiserar manlighet och kvinnlighet till helt flytande kategorier. [...] I forskningstraditioner med mera pragmatisk inriktning betonas den sociala kontextens betydelse” (Nordenstam 2003:43). Vi anlägger också delvis ett intersektionellt perspektiv med fokus på framför allt ålder och genus, men vi försöker även belysa etnicitet och social tillhörighet. Den kritiska diskursanalysens premisser är att sociala identiteter, maktrelationer, kunskaps- och värdesystem skapas, bevaras och synliggörs i den sociala, diskursiva och textuella praktiken (Fairclough 2010). I den intersektionella analysen studeras olika kategorier (se de los Reyes & Mulinari 2005) och hur kategorierna kan relateras till varandra. Intersektionalitet härstammar från en feministisk kritisk teori och fungerar som ett analytiskt hjälpmedel för att studera hur maktordningar, som diskriminerar i ett samhälle, samverkar (jfr Crenshaw 2008). När begreppet *intersektionalitet* började användas framhölls det att det var en modell som pekade på normbrytande erfarenheter. *Intersektionalitet* har sitt ursprung i 1980-talets USA och är en inomfeministisk kritik. Kritiken handlade om att den feministiska rörelsens perspektiv framför allt utgick från vita heterosexuella medelklasskvinnor. Detta osynliggjorde andra kvinnors situationer (Nygren 2012:16–18).

Diskriminering på basis av kön, ålder, social status och etnicitet samverkar och kan i vissa fall förstärka varandra. Intersektionalitet kan fungera som hjälpmedel, som inte strävar efter att rangordna identitetskonstruktioner utan efter att synliggöra hur olika maktordningar är sammanvävda på politiska och representationella nivåer. Med ett intersektionellt perspektiv ställs frågor om hur makt och ojämlikhet vävs in i uppfattningen om identitetskategorier; antagandet är att olika maktordningar är beroende av varandra, och det är därför meningsfullt att se till hur olika sociala kategorier samverkar (se vidare Crenshaw 2008 och de los Reyes & Mulinari 2005).

Vår undersökning fokuserar främst på variablerna *genus* och *ålder*. De äldres sociala status och etnicitet avgränsas till en kartläggning av explicita, språkliga markörer, som kan antas definiera personens etniska eller sociala bakgrund. Till sådana språkliga markörer hör namn, uppgifter om födelseort samt epitet som på ett eller annat anger om den omtalade personens verksamhetsbeteckning, yrkesbeteckning eller titel och som säger något om en persons sociala position (jfr Bourdieu 1999).

Metoden är närläsning av artiklarna med analys och kvantifiering av de nämnda kategorierna: genus, ålder, etnicitet och social status och ett antal teman som blir synliga i näranalysen. I temana undersöks hur äldre framställs i relation till andra sociala kategoriseringar och vilken eller vilka kategorier som spelar störst roll i de teman som äldre synliggörs i. Således pendlar vi i analysen mellan kvantitativ och kvalitativ metod.

I det följande kommer vi att redovisa analysen och resultaten genom att visa på hur de studerade kategorierna blir synliga och olika frekventa teman i artiklarna.

Analys av genus, ålder, etnicitet och social status

Nedan kommer vi att redovisa resultaten av analysen; det gäller genus, ålder, etnicitet och social status. I tabell 1 presenteras det studerade materialets sammansättning av manliga och kvinnliga intervjupersoner.

Tabell 1. Fördelning kvinnor och män i artiklarna från *Smålandsposten* (Smp) och *Sydsvenska Dagbladet* (SDS)

	Smp	SDS	Totalt
Kvinnor	13	15	55 %
			28
Män	10	13	45 %
			23
Totalt			100 %
			51

Kvinnorna är något fler än männen i materialet. Av totalt 51 representerade personer från 70 år och uppåt är 28 kvinnor och 23 män, vilket framgår av tabell 1. Även om vi kan konstatera att kvinnorna är i majoritet, kan vi inte dra några säkra slutsatser eftersom materialet är så litet. Vi kan enbart peka på tendenser, som trots allt säger något om hur det skrivs om kvinnor och män i just dessa dagstidningar. Något som inte framgår av tabellen, men som vi har uppmärksammat i vår närläsning, är att kvinnor också upptar mest textutrymme i materialet sett till omfattningen av citat och referat. Det är även kvinnor som står i förgrunden i majoriteten

av materialets bilder, inte minst i artiklar som rapporterar om lokala evenemang. En förklaring till detta kan vara att de äldre kvinnorna är mer aktiva i lokala aktiviteter och i det lokala föreningslivet än männen i samma ålder. Den typiska talespersonen i tidningarnas rapportering från lokala evenemang som marknader eller auktioner är en kvinna i 70–80-årsåldern, som länge har bott på orten och förefaller vara känd i lokalsamhället. Marknadsbesökaren på bilden nedan får illustrera denna typiska talesperson för lokala aktiviteter och evenemang.

Bild 1. Margit Petersson från Vislanda på marknad. (Smp 2015-04-20)

Bild 1 sätter Margit Petersson i Vislanda i förgrunden och bakom henne i bilden ser vi marknadsstånden. Vårt material är litet, och det är inte stora skillnader i manlig och kvinnlig representation, men resultatet indikerar möjligen att kvinnor är mer vanligt förekommande i lokala och regionala mediers nyhetsrapportering än i nationell och internationell nyhetsrapportering (jfr Edström & Jacobsson 2015:39).

Sett till fördelningen mellan äldre i olika åldersspann är fördelningen relativt jämn. I tabell 2 presenteras fördelningen av materialet. Vi har valt att dela in intervjupersonerna i åldersmässiga 10-årsintervall.

Tabell 2. Fördelningen mellan åldersgrupper i Smålandsposten (Smp) och Sydsvenska Dagbladet (SDS)

Åldersspann	Smp	SDS	Totalt
70–79 år	5	10	15 29 %
80–89 år	11	8	19 37 %
90 år och uppåt	7	10	17 33 %
Totalt			51 100 %

Som tabell 2 visar är personer i åldersgruppen 90 år och uppåt representerade i fler artiklar än personer i 70-årsåldern. Personer i åldersgrupperna 80–89 år och 90 år och uppåt kommer också till tals i flera längre nyhetsreportage i materialet. Också mycket gamla personers erfarenheter verkar alltså ses som intressant stoff för tidningarnas rapportering. I Smp förekom-

mer exempelvis en nyhetsserie om äldres julminnen. Det är företrädesvis män och kvinnor äldre än 85 år som intervjuas i reportageserien. Ett exempel från denna serie av reportage finns under rubriken ”Det blev två varv runt granen” där Asta Nilsson, 91 år, på Teleborg i Växjö berättar om sin barndoms jular:

När vi hade klätt granen och tittat på den skulle vi doppa i grytan. Det gjorde väl inte vi barn så mycket. Men mormor och morfar var med och då frågade jag varför morfar stoppade in maten i skägget. Det tyckte jag var konstigt. Han hade nämligen så stort skägg så att munnen inte syntes. [...] Ett starkt minne jag har var när far tog med oss in till stan för att titta på julgranen på torget. Då var det mycket snö och han spände en släde bakom hästen och lastade i oss små där. På hästen hade han hängt bjällror. (Smp 2015-12-13)

Som framgår av citatet ovan visar Asta Nilssons julminnen på kontinuitet i jultraditioner liksom att hennes julminnen tilldrar sig i en annan tid. I denna artikel liksom i övriga artiklar i samma serie är det de äldre själva som för ordet i första person. Enligt tidigare forskning framställs de riktigt gamla sällan som subjekt utan oftare som objekt i tidningarnas rapportering (se Nilsson 2008; Fealy m.fl. 2012). Så ser det alltså inte ut i vårt material, där de äldre är flest och dessutom kommer till tals i första person i reportage. Resultatet kan kanske förklaras av att en av insamlingsperioderna inföll strax före jul, då reportageserien om äldres julminnen ingick i Smp.

I båda tidningarna verkar det också finnas en tradition av att uppmärksamma lokalt kända 100-årsjubilarer genom hyllningsartiklar. I SDS förekommer exempelvis en längre artikel om två före detta elitidrottare. Artikelns skrevs i samband med att mannen fyllde 100 år, men i samma artikel uppmärksammas att hans fru snart ska fylla 103 år. Paret har varit tillsammans i 75 år. På bilden nedan syns det jubilerande paret sitta bredvid varandra i en soffa i bostaden.

Bild 2. Lennart, 100 år, och Ingeborg Ingers, 103 år, från Rydebäck (SDS 2015-04-30)

Paret beskrivs på följande sätt i texten:

Idag, tisdag, fyller Lennart Ingers, Rydebäck, 100 år. Och på söndag blir hans hustru Ingeborg Ingers 103 år. De har varit gifta i 75 år. Snacka om rekordpar. [...] Det har handlat mycket om idrott under alla dessa år. [...] Ingeborg Ingers, eller ”Kickan” Sjöqvist, som hon kallades för under sin storhetstid som idrottsstjärna, deltog i simhopp både i OS 1932 i Los Angeles och OS 1936 i Berlin. Hon kom fyra i höga hopp 1932 och nia i höga hopp 1936. Hon är världens äldsta olympier. [...] Men det många kanske inte vet är att även Lennart Ingers var en framgångsrik idrottare. Han var en duktig gymnast. (SDS 2015-04-30)

Texten skrivs med anledning av att Lennart fyller 100 år, men artikel övergår snart till att fokusera mer på hans fru och hennes mer spektakulära idrottskarriär. När intervjun gjordes var hustrun, Ingeborg Ingers, nämligen världens äldsta olympier alla kategorier, vilket blir huvudnyheten i texten.

För representationen av svenskfödda respektive utlandsfödda äldre är det svårt att utifrån uppgifter i artiklarna dra några säkra slutsatser om hur fördelningen ser ut, i synnerhet för utlandsfödda kvinnor, som kan ha gift sig till ett svenskklingande efternamn. I Smp har alla namngivna personer svenska namn och uppges i de allra flesta fall komma från orter i Kronobergs län. Sammantaget och av de personuppgifter som förekommer i tidningens artiklar finns det ingenting som tyder på att någon av de äldre som intervjuas, omnämns eller finns på bild är utlandsfödd.

Emellertid finns i SDS-materialet uppgifter om två utlandsfödda kvinnor: den ena från Peru och den andra från Polen. Kvinnan från Peru omtalas som fru till en ensamglare från Skanör. På bilden nedan ser vi makarna Hylén, som sitter i sin segelbåt.

Bild 3. Nelly och Uno Hylén från Skanör (SDS 2015-04-20)

Enligt artikeln träffades paret i Peru för fyrtio år sedan, och Nelly Hylén flyttade då med sin make till Sverige för kärlekens skull. Artikeln är skriven med anledning av mannens 70-årsdag och handlar om hans intresse för långsegling. Trots detta handlar stora delar av texten om paret gemensamma liv och långa äktenskap och även om hur kvinnan har etablerat sig som lärare i spanska i Sverige:

Nelly Hylén hade lämnat allt. Hon började läsa svenska i Trelleborg. – Redan efter tre månader fick jag jobb på Gransegel i Limhamn. Jag sydde segel och var lättlärd på den tiden, säger hon. Uno Hylén fick jobb på Sjöfartsverket. [...] Segelsömnaden ledde Nelly Hylén vidare till en tjänst som grundskollärare i spanska och textilslöjd. 1984, nio år efter landstigningen i Sverige, föddes sonen Tim. Han bor i Höllviken och har nära till föräldrarna, som bor i Falsterbo. – Mitt liv har varit en öppen väg i Sverige. I skolan har jag hjälpt många barn, även trasiga barn. Och efter 40 år känner jag mig mer svensk än något annat, säger Nelly Hylén. Uno Hylén, som om några dagar fyller 70 år, har pensionerat sig och hittills skrivit runt 300 sidor på boken om sitt livs kärleksresa. Hustrun Nelly arbetar parallellt med översättning av boken till spanska. (SDS 2015-09-06)

I citatet ovan ser vi att Uno Hyléns fru kommer till tals och bitvis framstår som textens huvudperson, och hon berättar bland annat om sitt yrkesliv i Sverige, även om artikeln företrädesvis handlar om mannen.

I en annan, längre artikel spelar en polskfödd kvinna huvudrollen. Artikeln skrevs med anledning av att det år 2015 var 60 år sedan andra världskrigets tog slut. Under rubriken ”Jag har aldrig känt något hat” berättar 90-åriga Sulamit Sittsamer om sina minnen om hur det var att komma som 20-årig, judisk krigsflykting till Malmö efter att ha suttit i flera koncentrationsläger:

Minnet av ankomsten är nästan blankt. – Jag skickades till Lund. Där kantades gatorna av människor som vinkade. En del hade klättrat upp på taken. Vi kom i lumpor. Jag kände ingenting, berättar Sulamit Sittsamer, född Kurek. [...] – När jag kom till Sverige var jag mest trött. Kände ingen glädje. Men jag visste att tyskarna inte skulle komma åt oss längre. Jag har aldrig känt något hat. Är bara glad att kunna berätta om allt vi gått igenom. Men det är inte så lätt. Men jag måste orka berätta, säger Sulamit Sittsamer som har hunnit fylla 90 år. (SDS 2015-05-09)

Bild 4. Sulamit Sittsamer (SDS 2015-05-10)

I artikeln berättar en överlevare från förintelsen om sitt liv, och om hur hon kände det som 20-årig när hon kom till Sverige. Artikeln om 90-åriga Sulamit Sittsamer är den enda av de 40 artiklarna där en utlandsfödd person explicit är huvudperson i texten. En gemensam nämnare för artiklarna med de utlandsfödda äldre kvinnorna är att texterna kretsar kring de utlandsföddas kamp i det gamla landet, deras resa eller flykt till Sverige, men även om att de etablerat sig väl i Sverige. Deras liv framtonar som en framgångssaga (jfr Byrman 2004).

I vårt begränsade material är det svårt att urskilja om några särskilda socioekonomiska grupper av äldre ägnas mer textutrymme än andra, baserat på exempelvis uppgifter om personers yrkestitlar eller uppgifter om personers sociala eller kulturella kapital (jfr Bourdieu 1999). Utifrån de uppgifter som finns i artiklarna tror vi oss dock kunna se en tendens till att de äldre, som framträder i längre reportage och personporträtt (jfr Siivonen 2007), är personer som tidigare i sitt liv har varit framgångsrika inom ett hantverks- eller konstnärssyrke, inom idrott, lokalpolitik eller i det lokala näringslivet. Personerna förefaller kända i det lokalsamhälle som de är en del av. ”Tidigare vd”, ”engagerad i Rotary”, ”fotbollsprofil” och ”styrelseledamot” är exempel på epitet som används för att markera personers sociala status. Vi illustrerar med två exempel nedan:

Fotbollsprofilen Leif lämnar snart Leifs väg

När Leif Svahns hustru dog för några år sedan blev huset för stort. Flera av rummen har bara stått. Nya bostaden är en tvåa. Han kommer att sakna solhörnan i trädgården på Leifs väg med koltrasten sjungande i den stora granen. (SDS 2015-05-03)

Som vd med flygcertifikat tog han ibland fyrsitsigt plan till möten. Numera håller sig Carl-Gustaf Göthe istället på marken och trivs med att köra buss. [...] Tidigare hade Carl-Gustaf, som nu fyller 70 år, flygcertifikat och kan i dag ångra att han släppte det. Det hände att han flög till möten i jobbet och en gång skrämde han nästan slag på en flygrädd kollega. Numera är Carl-Gustaf istället passagerare som när han och Rosita nyligen besökte Rotary-vänner i USA. Med sitt inträde i Rotary 1972 sänkte Carl-Gustaf för övrigt medelåldern betydligt. Han har också svingat en och annan golfklubba och är i dag ordförande i Glasrikets GK. (Smp 2015-01-17)

Bild 5. Carl-Gustaf Göthe, en före detta vd som gärna kör buss (Smp 2015-01-17)

I exemplen är det två män som beskrivs. Den ena artikeln handlar om ”fotbollsprofilen Leif”, som ska byta bostad från villa till lägenhet. Den andra artikeln handlar om en tidigare vd, som nu ska fylla 70 år men som har ett aktivt liv med golfspel och busskörning. Detta illustreras genom bild 5, där Carl-Gustaf sitter vid ratten i bussen som han kör. Att personerna i dessa artiklar är just en ”fotbollsprofil” och ”tidigare vd” förefaller vara själva orsaken till att tidningarna rapporterar om just dessa personer. Det är inget traditionellt nyhetsstoff som presenteras i artiklarna, utan nyhetsvärdet ligger enligt vår tolkning i att personerna har uppnått en viss social position i lokalsamhället eller är något av lokala kändisar.

Vi vill understryka att materialet är litet och att det inte går att dra några generella slutsatser utifrån studien, men utifrån det material vi har framträder ett entydigt mönster för hur yrkestitlar och andra epitet används kopplat till kön. Explicita, socioekonomiska markörer, som yrkestitlar och andra typer av sociala titlar, förekommer betydligt oftare i artiklar om män än i artiklar om kvinnor, vilket synliggörs i tabell 3 nedan, som presenterar epitetens fördelning mellan kvinnor och män i materialet.

Tabell 3. Förekomsten av yrkesepitet och andra socialt positionerande epitet kopplat till intervjupersonernas kön

	Epitet för yrken och sociala positioner	Kvinnor	Män
Smp	11	3	8
SDS	23	7	16
Totalt	34 (100 %)	10 (29,5 %)	24 (70,5 %)

Utifrån tabell 3 kan vi konstatera att yrkesepitet och andra typer av epitet för någons sociala position är vanligare i SDS-materialet och att nära två tredjedelar av epiteten i materialet totalt markerar manliga intervjupersoners sociala position.

Sammanfattningsvis visar vår kategorigenomgång att kvinnor i åldern 70 år och uppåt är fler än män, att kvinnorna också ägnas mest textutrymme sett till andelen citat och referat byggda på intervjuer med kvinnor och att kvinnorna får en hel del utrymme även i texter som företrädesvis handlar om män. Vidare framkommer det att personer i åldern 90 år eller äldre är fler i materialet än personer i 70-årsåldern. Vi har enbart identifierat två utlandsfödda personer i materialet och att dessa två publicerats i SDS. För representationen av äldre kopplat till social status verkar det företrädesvis vara äldre, som tidigare har haft en framgångsrik yrkes- eller idrottskarriär, som blir föremål för tidningarnas rapportering. Explicita epitet, som signalerar social status, är vanligare förekommande i artiklar med män som huvudpersoner.

Analys av dominerande teman och äldrediskurser i tidningsartiklarna

I det följande redovisar vi analysen och resultaten av återkommande teman som synliggjorts i de två dagstidningarna, och de innehållsmönster som utkristalliseras i texterna. Tabell 4 visar de studerade texternas teman i fallande frekvens.

Tabell 4. Teman i fallande frekvens i texter i *Smålandsposten* (Smp) och *Sydsvenska Dagbladet* (SDS)

Tema	Smp	SDS	Totalt
Arbetsliv och hantverkstraditioner	5	6	11 27,5 %
Historiska händelser och lokala traditioner	5	2	7 17,5 %
Sport, kultur- och föreningsliv	3	3	6 15 %
Boende	1	3	4 10 %
Hälsa och omsorg	3	1	4 10 %
Familj och relationer	2	1	3 7,5 %
Ålder	1	2	3 7,5 %
Resor	0	2	2 5 %
Totalt	20	20	100 % 40

Tabell 4 ger en översikt över teman som framträder i artiklarna; det är arbetsliv, traditioner, historiska händelser och sport som förekommer mest. Flera teman kan förekomma i en och samma artikel, men vi har valt att fokusera på vad vi har identifierat som makrotemat eller det mest dominerande temat.

I vårt material kan vi inte se att de teman som tas upp i tabell 4 har någon tydlig koppling till män eller kvinnor utan teman är relativt jämnt fördelade. I båda tidningarna är ett framträdande tema yrkesliv och hantverkstraditioner. Personer av båda könen träder fram i längre artiklar och berättar om sitt yrkesliv och hur yrket har förändrats under åren. I artiklarna om yrkesliv och hantverkstraditioner framställs äldre genomgående som engagerade, drivande och socialt aktiva. Nedan följer några exempel:

I alla år har Margit Nordberg verkat i folkbildningens tjänst. Både för unga och äldre elever. Så har hon också blivit prisad för sina insatser. [...] Inte heller efter pensioneringen slutade Margit att undervisa, då vuxna invandrare i svenska. Efter en förfrågan från Medborgarskolan inledde Margit arbetet med Aktiva Seniorer där föreläsningar, studiebesök och resor följde. (Smp 2015-12-12)

I många år har Stig Ferm varit ett begrepp med sin trumpet. Och han är still going strong trots 87 år fyllda. [...] Övning har i sanning krävts när Stig inte bara skulle spela på en julotta utan ibland två. Först i Vederslövs kyrka klockan fem och sedan till Västra Torsås kyrka för julotta klockan sex. (Smp 2015-01-14)

Utdragen är hämtade från två artiklar ur *Smålandsposten*: den ena om 90-åriga, prisbelönta läraren Margit Nordberg och den andra om trumpetaren Stig Ferm, som är aktiv som musiker vid 87 års ålder. I följande utdrag får vi möta fiskaren Lars Gunnar Bergström i Skanör:

”Fiskare försöker på nytt”

I Skanörs hamn ligger de stora fritidssegelbåtarna på rad. Men längst in hamnen ligger fiskebåten Helle-Bo som påminner om hamnens forna tid som nyttohamn. Båten tillhör Lars Gunnar Bergström, en av de få kvarvarande riktiga fiskarna i hamnen. Trots att han är 72 år går han ut och vittjar näten ett par dagar i veckan.

Han berättar om år med kontroverser med konkurrenter, hamnstyrelsen och kommunen. Och förra året kom ett av de tuffaste bottennappen för hans verksamhet. Efter en anmälan från en konkurrent förbjöd Vellinge kommuns miljönämnd honom att sälja beredd fisk från hoddan. (SDS 2015-04-28)

Utdraget ovan beskriver hur den äldre fiskaren kämpar för sin existens som yrkesman mot kommunens byråkrati, trots att han passerat den gängse åldersgränsen för pensionering.

I de tre exemplen kan vi notera att journalisterna konstruerar personernas ålder som något som borde vara ett hinder för yrkesutövandet, men ett hinder som just dessa äldre har övervunnit. Uttryck som ”trots att”, ”still going strong” och ”inte heller efter pensioneringen” markerar att de äldre i artiklarna om yrkesliv och hantverk avviker från en underförstådd norm om äldre som passiva eller i varje fall inte längre yrkesaktiva. Artiklarna kan sägas vara exempel på det som Nilsson (2008) benämner en motdiskurs till mediernas traditionella rapportering om äldre.

Även i artiklar på temat historiska händelser och traditioner, och i artiklar om sport, kultur och föreningsliv konstrueras både kvinnor och män som aktiva och engagerade, liksom i artiklar på temana boenden, relationer och resor. Här betonas återkommande de äldres aktivitet och förändringsbenägenhet. Äldre som bytt bostad, börjat träna på gym, rest jorden runt eller skaffat en ny partner lyfts fram i långa artiklar uppbyggda som positiva berättelser.

I citaten nedan beskrivs långresenären Eva Jern, Gunilla Schröder-Anerud, som börjat träna på gym, och Sonja Falk och Gunnar Johansson, som blivit sambor:

”Lomma är hemmabas för orädd ensamresenär”

När Eva Jern fyllde 60 började hon resa ensam. Nu är hon 83 och har inga planer på att sluta. Under årens lopp har hon sovit under bar himmel, i tält, delat enkla rum med andra och bott i egen bambuhydda. (SDS 2015-09-04)

För ett par månader sedan kunde hon inte ta sig upp för en trappa. Men efter regelbunden träning klarar nu 77-åriga Gunilla Schröder-Anerud sexton trappsteg och snart räknar hon med en promenad i skogen. – Det hänger på viljan. Åldern är bara ett tal, säger hon. (SDS 2014-01-15)

”Sonja och Gunnar fann kärleken på äldre dagar”

Att passera 80 behöver inte betyda att livets roliga är slut. För Sonja Falk, 85 år och Gunnar Johansson, 88 år blev det en nystart i livet och för ett år sedan flyttade de ihop. (Smp 2015-04-22)

Bild 6. 77-åriga Gunilla Schröder-Anerud tränar på gym (SDS 2014-01-15)

Exemplen skildrar personer som har åstadkommit en positiv förändring i sitt liv. Vi kan alltså konstatera att den dominerande diskursen om äldre i vårt material är en som inte låter åldern bli ett hinder för aktivitet och engagemang. Det är en övervägande positiv och hoppfull framställning av äldre och åldrande som dominerar. Men genom dessa skildringar framträder också en outtalad norm om att pensionärer idag förväntas se aktivitet och förändring som något eftersträvanvärt; åldrandet verkar underförstått ses som en process som bör fördröjas eller bekämpas genom aktivitet (jfr Nilsson 2008:192).

En annan bild av äldre framträder dock i ett par artiklar om äldrevård och äldreboenden. Där framställs äldre antingen som offer för bristande omsorg eller som tacksamma brukare av kommunens äldreomsorg. Nedan följer två exempel; det första handlar om en kvinna vars trygghetslarm slutade att fungera. Det andra handlar om en man som flyttat in i ett nybyggt äldreboende:

När 90-åriga Anna-Lisa Tobiason behövde akut hjälp tryckte hon på sitt trygghetslarm. Men eftersom att Wexnet hade ett avbrott nådde larmet in fram till hemtjänsten. Inte förrän hon gick in till grannarna som hade en mobiltelefon kunde hon larma efter ambulans. (Smp 2015-04-25)

Igår kunde Kenneth Fransson äntligen flytta in i sin lägenhet på Solsidan i Alvesta. Solsidan ligger i anslutning till äldreboendet Högåsen och har tolv lägenheter för särskilt boende. – Jag tror det här kommer att bli bra, säger Kenneth Fransson. (Smp 2015-01-16)

Det första exemplet belyser bristen i vården. Det är kvinnans son som är hennes talesperson, och kvinnan får ingen egen röst i artikeln. Det andra exemplet ingår i en artikel om ett nytt äldreboende i Alvesta, där Kenneth Fransson är den första hyresgästen som flyttar in. I de här artiklarna är det inte äldre som färgstarka individer som står i fokus, utan snarare lyfts enskilda äldre fram som exempel på äldre i behov av vård och omsorg (jfr Fealy m.fl. 2012: 91). Diskursen kan uppfattas som objektifierande, även om mannen som flyttat in på det nya boendet kommer till tals i första person; texterna förefaller primärt att handla om kommunal äldreomsorg, hur den inte fungerar respektive fungerar.

En tredje konstruktion av äldre framträder i artiklar om hantverkstraditioner, historiska händelser och jultraditioner. I artiklar med dessa teman framstår de äldre som kulturbärare, som värnar om att hålla äldre hantverkstraditioner och bygdens minnen vid liv. Vi illustrerar med två exempel; det första handlar om Birgitta Blixt och hennes arbete med folkdräkter, och det andra om hur en grupp pensionärer arbetar med bokbinderi:

”Birgitta har ett genuint intresse för folkdräkter”

Dräkthistoria. Intresset för textil började redan under barndomen. Genom folkdansen kom intresset för dräkthistoria. Det har blivit en bok och nu är Birgitta Blixt även aktuell som klädansvarig i en kommande amatörteater. (Smp 2015-01-12)

”Flit och kärlek ger längre bokliv”

I omkring tjugo år har ett gäng bokbinderifrälsta pensionärer regelbundet samlats på Bäckagårdens äldreboende i Skanör. Erik Hjelmquist har varit med från början. Kärleken till litteratur – särskilt sådan som berör Stockholm och dess lokalhistoria – är en stark drivkraft. – Jag har mellan 1 700 och 2 000 böcker hemma. Gränsen för att få kalla samlingen för bibliotek lär gå vid tusen, säger han. (SDS 2014-01-14)

Att konstruera äldre som kulturbärare, som håller äldre hantverkstraditioner levande, känns igen från tidigare forskning om hur äldre brukar representeras i medier (jfr Nilsson 2008:92). I denna traditionsdiskurs kan de äldre ses som tillbakablickande och nostalgiska. Men vi vill betona att den dominerande framställningen av äldre i vårt material framställer äldre som framåtblickande och delaktiga i alla möjliga olika typer av sociala aktiviteter och sammanhang.

Skillnader i framställningen av kvinnor och män

I det studerade materialet finns inga märkbara skillnader om vilka teman kvinnor respektive män kopplas till. Däremot har vi uppmärksammat några generella skillnader i hur äldre kvinnor och män beskrivs. Vi har noterat att äldre kvinnors klädsel och utseende ibland blir föremål för journalisternas beskrivningar, medan inga motsvarande beskrivningar om manliga intervjupersoners utseende förekommer. Nedan följer två exempel; det första är från en intervju med 100-åriga Sonja Sernhed i Åseda. Hon beskrivs på följande sätt:

I en av sina röda fåtöljer tar hon emot. Hon har klätt sig fin i knytblus och plisserad blå kjol och satt på sig pärlhalsband. [...] Hon har nagellack redan nu, men vill bli lite extra fin till födelsedagen. (Smp 2015-01-14)

Bild 7. Sonja Sernhed, 100 år (Smp 15-01-14)

Artikeln ovan publicerades med anledning av att huvudpersonen fyllt 100 år, och Sonja Sernhed berättar bland annat om sitt tidigare engagemang i pingstförsamlingen. Förutom att kvinnan intervjuas om sitt liv och föreningsengagemang får vi i utdraget ovan en beskrivning av hennes utseende. Utseendebeskrivningen har inte någon koppling till innehållet i intervjun. Texten beskriver även hur fint den 100-åriga kvinnan har det i sitt rum på seniorboendet.

Ett annat exempel är hämtat från en artikel om en egenföretagare och hårfrisörska, Ingegärd Parstam, som i 50 år har drivit en välbesökt salong i Malmö:

Hon har själv hängt med i trenderna. När hon nyöppnade salongen på Sofielund passade hon på att klä upp sig ordentligt med krulligt rött hår, leopardkjol och höga stövlar. Tur att rösten är sig lik, kommenterade en kund, annars hade han inte känt igen henne. (SDS 2015-05-02)

Bild 8. Ingegärd Parstam i sin salong i Malmö (SDS 2015-04-30)

I denna artikel berättar företagaren själv om hur det har varit att driva salongen, men i utdraget ovan beskrivs den kvinnliga företagaren ur ett utifrånperspektiv och med fokus på hennes utseende snarare än på hennes yrkesprofession, som är makrotemat för texten. Företagaren uttalar sig i texten om hårmodet förr och nu, vilket möjligen kan ses som en förklaring till varför journalisten ser det som relevant att kommentera att intervjupersonen ”själv hängt med i trenderna” och att hon hade ”krulligt rött hår” när hon nyöppnade salongen. Utseendebeskrivningen ”i leopardkjol och höga stövlar” faller dock utanför ämnet hårmode.

När äldre män beskrivs i texter som berör deras yrkesliv, är det framför allt männens plikt-trogenhet och höga arbetsmoral som accentueras. I SDS förekommer exempelvis en artikel om en 84-årig bokhandlare, som ska pensionera sig efter att bokhandeln gått i konkurs:

”Hamrelius i konkurs efter krisig julhandel”

Han är 84 år och har arbetat sexdagarsvecka, utan ordentlig semester de senaste tolv åren. Som 21-åring, för 63 år sedan, började Hamrelius på Hedengrens bokhandel vid Stureplan i Stockholm. [...] 2004 flyttade Hamrelius bokhandel till en ny stor butikslokal på Södergatan. – På Södergatan hade vi tusen kvadrat. Det var för häftigt, säger Gudmund Hamrelius. [...] – Jag är ledsen för branschen om den fysiska bokhandeln inte överlever. Den fysiska bokhandeln är ett viktigt showroom för branschen. (SDS 2014-01-15)

Genom exemplet ovan får vi inblick i bokhandlaren Gudmund Hamrelius arbetsliv. Beskrivningen framtonar som en meritförteckning (jfr Byrman 2004, Siivonen 2007). Det nämns bland annat att bokhandlaren har arbetat sexdagarsvecka och inte tagit semester under de senaste 12 åren. I materialet finns också andra artiklar om män, som betonar just deras plikt-trogenhet i arbetet, alternativt hur viktigt deras arbete har varit för lokalsamhället. Se exempelvis följande utdrag ur en artikel om en 89-årig man, som tidigare arbetat som linjemontör i Älmhult:

89-årige Stig Hansson arbetade i 40 år med att ge Älmhultsborna el. Arbetet var tungt, livsfarligt och på helt andra villkor än i dag. (Smp 2015-01-16)

Utifrån de exempel vi här har presenterat kan vi konstatera att det finns genusstereotypa konstruktioner av kvinnor och män i några av artiklarna, men i materialet som helhet vill vi framhålla att dessa inslag är få. Den dominerande diskursen om aktiva och engagerade äldre företräds av såväl kvinnor som män. Detta kan ses som ett utslag av att de äldre blivit en stor och aktiv grupp i hela samhället.

Slutsatser och diskussion om studiens kategorier och teman

Journalister har genom sin nyhetsvärdering makt att avgöra vilka personer som tillåts ta plats och komma till tals i tidningarna (jfr Lundström 2004:25–26). Mediernas nyhetsrapportering kan antas nå ut till och ha potential att påverka läsarnas bild av i vilka samhällssammanhang äldre personer deltar och vilka dessa äldre kvinnor och män är – deras sociala status och etnicitet. Därför bör mediernas äldrekonstruktioner kritiskt granskas och diskuteras. I denna genuskritiska och komparativa studie har vi utifrån ett diskursanalytiskt och intersektionellt perspektiv (jfr Nordenstam 2003, Fairclough 2010; de los Reyes & Mulinari 2005) undersökt hur personer i åldern 70 år och uppåt framställs i två dagstidningars lokala eller regionala rapportering. Med ett intersektionellt perspektiv på tidningarnas äldrekonstruktioner har vi försökt synliggöra hur representationen av äldre ser ut inte bara kopplat till genus, utan också till de äldres etniska och sociala bakgrund.

Mot bakgrund av tidigare forskning överraskar några av studiens resultat. Ett är att kvinnor och personer över 80 år är överrepresenterade i materialet, vilket förklaras av att båda tidningarna verkar ha en tradition av att uppmärksamma hundraåringar som i någon mån är lokalt kända. Den äldrediskurs som dominerar i materialet representerar äldre personer som

framåtblickande och aktiva i sammanhang som tidigare inte har förknippats med personer i hög ålder. Återkommande är berättelser om äldre som gjort en omstart sent i livet, exempelvis genom att börja träna på gym eller genom att inleda en ny kärleksrelation. En annan trend är att i artiklar som skrivs om män som är i en relation eller gifta övergår texten också till att handla om männens partner. Således kan vi konstatera att kvinnor inte är underrepresenterade i detta material på det sätt som rapporterats från andra studier (jfr Edström & Jacobsson 2015).

Enligt Nilsson (2008) har det under senare år börjat växa fram en motdiskurs om aktiva äldre, som en reaktion mot mediernas tidigare mer negativa rapportering om äldre som antingen tillbakablickande eller som offer för olika vårdskandaler. Denna motdiskurs om aktiva äldre är dominerande i vårt material. Detta kan i och för sig ha att göra med våra urvalskriterier; vi har valt ut just artiklar som har enskilda äldre som huvudpersoner, snarare än äldre som grupp.

Andra slutsatser som vi drar är att personer som tidigare i livet har haft en hög social status i den lokala miljön, och förefaller vara kändisar i densamma, dominerar i den lokala nyhetsrapporteringen om enskilda äldre. Vidare kan vi konstatera att utlandsfödda äldre är underrepresenterade i materialet. När utlandsfödda äldre intervjuas handlar texterna nästa uteslutande om personens flytt eller flykt till Sverige.

Många olika teman framträder i artiklar med äldre som förebilder i skrift och bild; till de dominerande temana hör yrkesliv och hantverkstraditioner, historiska händelser och jultraditioner och sport samt kultur- och föreningsliv. I dessa teman berörs både kvinnor och män, men kvinnor är överrepresenterade som talespersoner för lokala evenemang som till exempel marknader och föreningsträffar.

Vi ser dock en tendens till stereotypa genuskonstruktioner genom att mäns sociala status oftare än kvinnors markeras explicit genom yrkesepitet och andra socialt positionerande epitet, som till exempel ”vd” och ”ordförande”. I materialet förekommer också beskrivningar av äldre kvinnors utseende och klädsel, medan inga motsvarande beskrivningar förekommer i texterna om äldre män. I representationen av äldre män betonas i stället männens pliktrogenhet och arbetsamhet. På så sätt uppvisar studien likheter med tidigare forskning om hur kvinnor och män framställs i medierna (jfr Jarlbro 2006; Byrman 2004 och 2015, Siivonen 2007). Oberoende av ålder förefaller kön vara avgörande för hur journalister väljer att karakterisera den intervjuade. Det görs fortfarande i häpnadsväckande traditionella genuskategorier.

Sammantaget visar studien att genom tillägg av ett intersektionellt perspektiv erhålls en mer nyanserad bild av äldre kvinnor och män, där kvinnorna får mer spaltutrymme än mannen, även om ett traditionellt synsätt på män och kvinnor framträder i de studerade dagstidningarna.

Referenser

- Bailey, Terri Ann. 2010. Ageism and Media Discourse: Newspaper Framing of Middle Age. I: *Florida Communication Journal*, 38 (1). S. 43–56.
- Bourdieu, Pierre. 1999. *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos.
- Byrman, Gunilla. 1998. *Tidningsnotisen i förändring: 1746–1997*. Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.

- Byrman, Gunilla. 2004. Manligt och kvinnligt på familjesidan. I: *Humanetten*, nr 15. [Hämtad 2016-03-09: <https://open.lnu.se/index.php/hn/article/view/206>].
- Byrman, Gunilla. 2015. Familjenyheter i svenskt medielandskap. En jämförelse av text och genus över tid. I: Jenny Magnusson, Karin Milles & Zoe Nikolaidou (red.). *Könskonstruktioner och språkförändringar: Rapport från den åttonde konferensen om språk och kön*. Huddinge: Södertörns högskola. S. 47–69.
- Crenshaw, Kimberle. 2008. The curious resurrection of first wave feminism in the U.S. elections: An intersectional critique of the rhetoric of solidarity and betrayal. I: *GEXcel work in progress report. Vol. 3, Proceedings from GEXcel theme 1: Gender, sexuality and global change spring 2008*. S. 27–38.
- De los Reyes, Paula & Mulinari, Diana. 2005. *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Edström, Maria & Jacobsson, Josefine. 2015. *Räkna med kvinnor: Global Media Monitoring Project 2015. Nationell rapport Sverige*. [Allt är möjligt]. [Hämtad 2017-01-04: http://cdn.agilitycms.com/who-makes-the-news/Imported/reports_2015/national/Sweden.pdf].
- Fairclough, Norman. 2010. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman.
- Fealy, Gerard, McNamara, Martin, Pearl Treacy, Margret & Lyons, Imogen. 2012. Constructing ageing and age identities: a case study of newspaper discourses. I: *Ageing and Society*, nr 1/2012. S. 85–102.
- Findahl, Olle. 2015. *Pensionärerna och internet 2014 [Elektronisk resurs]*. Stockholm: SE [Hämtad 2017-01-04: https://www.iis.se/docs/Pensionarerna_och_internet_2014.pdf].
- Gill, Rosalind. 2007. *Gender and the media*. Cambridge: Polity.
- GMMP 2016. [Hämtad 2017-01-02 <http://whomakesthenews.org/about-us/media---gender-monitor>].
- Gustavsson, Cecilia. u.å. Min generation, kap. 1. Publicerad på *Aftonbladets webbplats*. [Hämtad 2017-01-05 <http://mingeneration.story.aftonbladet.se/>].
- Jarlbro, Gunilla. 2006. *Medier, genus och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundström, Gunilla. 2004. *När tidningarna blev moderna: om svensk journalistik 1898–1969*. Göteborg: Nordiskt informationscenter för medie- och kommunikationsforskning (NORDICOM-Sverige).
- Nilsson, Magnus. 2008. *Våra äldre: om konstruktioner av äldre i offentligheten*. Linköping: Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Nilsson, Magnus & Jönsson, Håkan. 2009. Äldre i massmedierna: osynliga eller förknippade med problem. I: *Åldrande, åldersordning, ålderism*. S. 96–104.
- Nordenstam, Kerstin. 2003. *Genusperspektiv på språk [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Höskoleverket i samarbete med Nationella sekretariatet för genusforskning. [Hämtad 2017-01-03].
- Nygren, Klara (red.) 2012. *Konstruktiv normkritik: en rapport om normkritik i Europeiska socialfondens projekt*. 1. uppl. Stockholm: Arbetsmiljöforum i Sverige/Tema Likabehandling.
- Ross, Karen (red.) 2012. *The handbook of gender, sex, and media [Elektronisk resurs]*. Malden: Wiley-Blackwell.
- Siivonen, Jonita. 2007. *Personporträttet som tidningsgenre: en närläsningssstudie med fokus på innehållsliga teman, berättarkonventioner och kön*. Doktorsavhandling i kommunikationslära. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.

The many feminist voices of the radical right: An actor-oriented study of the Sweden Democrats' conception of equality

Linus Ekman & Robin Engström

The Sweden Democrats (SD) was the first radical right populist party (RRPP) to be elected to the Swedish Parliament in 2010, and today it is an established and important force in Swedish politics. The SD have the lowest proportion of female members of all parties in the Swedish Parliament, and also retain the view that there are biological and cognitive differences that affect men's and women's roles in society. There is, however, a growing tendency to emphasize the need for gender equality and even feminism in the party. Previous research (Mulinari & Neergaard 2013; Towns, Karlsson & Eyre 2014) has dismissed these attempts as rhetorical duplicity aiming at constructing immigrants as an out-group. In this paper we analyse interviews conducted with women representatives of the SD in local, regional and national assemblies. By mapping ideas about gender and equality and by identifying the ontological scales on which they exist, we paint a picture of a party with a dynamic and sometimes contradictory understanding of gender equality. Several gender equality discourses co-exist in SD ideology, but their inconsistency is caused by changes in context rather than by purposeful ambiguity.

Introduction

In 2010, the Swedish parliamentary party system saw for the first time the entrance of a radical right populist party (RRPP). The Sweden Democrats (SD), which had developed out of the neo-Nazi movement *Bevara Sverige Svenskt* ("Keep Sweden Swedish", see e.g. Ekman & Larsson 2001), became the sixth largest party in the Swedish Parliament by 2010. The party increased its share of the votes in the 2014 general elections, making it the third largest party and a serious challenge to the traditional parliamentary party line-up. This development is taking place in what is often seen as one of the most liberal countries in the world. Like many European RRPPs, the SD members have suited up in recent years to adopt a non-confrontational style, although the party is still said to "teeter on the edge of what is acceptable in the public debate" (Hellström, Nilsson & Stoltz 2012:203). The SD, like other Nordic RRPPs, have adopted a language that "enable[s] them to cross the threshold of credibility while still remaining underdogs in the public debate" (Hellström 2015:11). As pointed out by Hellström & Nilsson (2010:69), the SD initiated an internal process to make sure that "only the 'good guys' are welcome to join the party" prior to their entry into parliament in 2010.

Much of the academic and media focus has been on the party's immigration policies, which stand out when compared to the other parliamentary parties, but this is not the only

policy area in which the party stands out. The SD also retain a traditionalist view of gender roles and the belief that traditional biological sexual categories affect people's cognitive abilities and life choices (Sverigedemokraterna 2011:8). However, already in 2001, a heated and perhaps unexpected debate took place in the party's official news outlet, *SD-Kuriren*, between Jimmie Åkesson, the incumbent party leader, and Mattias Karlsson, the incumbent deputy party leader. Karlsson suggested that the party incorporate elements of feminist ideology in order to broaden its appeal to women voters. Åkesson, who was then leader of the SD youth branch until he took over the whole party in 2005, replied that feminism was the realm of "the establishment", not the SD. Despite Åkesson's resistance, a change in the understanding of gender was slowly taking place. The 2005 party programme stipulates that "men and women are not created equal and may therefore have different points of view and perform tasks differently" (Sverigedemokraterna 2005:8).¹ In 2011, this formulation was hedged and now reads: "there are biological differences between most women and most men, beyond what can be observed with the naked eye, and these differences will probably have different implications for preferences, behaviour and life choices" (Sverigedemokraterna 2011:8). This suggests that the party's conception of the complementary nature of men and women might be changing.

As the party has continued to grow and become an important player in Swedish politics, scholars have taken an interest in the party's views beyond their main preoccupation, i.e. immigration. One issue that has vexed scholars recently concerns female participation, or to be more precise, why women would want to become active in a party which has incorporated a belief in gender differences as part of its ideology.

Recent research on the SD has focused on sex and gender as discursive strategies in political rhetoric and policy. To Mulinari & Neergaard (2013:53), the SD are part of a political phenomenon that "walks hand in hand with a reactionary and anti-feminist understanding of gender equality". Based on an analysis of interview data, Mulinari & Neergaard (2013) suggest that women representing the SD possess a worldview characterized by a dualistic care rhetoric. This rhetoric allows women to demarcate a Swedish in-group in need of protection, primarily from Muslims. At the same time, protection of Swedish values is also seen as a means of caring for non-Swedes and non-Swedish culture, giving the rhetoric an ethno-pluralist flavour. Gender equality is thus reconceptualized as a Swedish characteristic, which enables a gendered profiling of Swedish culture against Islam, the perceived out-group. This theme has been brought up in a later publication by Mulinari & Neergaard (2015), who list critique of feminism as one of the narratives in which ideas about gender equality emerge.

While Mulinari & Neergaard (2013) see this strategic use of gender equality as a characteristic of the Nordic RRPPs, Towns, Karlsson & Eyre (2014) see it as an instantiation of a European-wide phenomenon.² The SD, Towns, Karlsson & Eyre argue, have constructed gender equality as a quintessentially Swedish concept and employed it in relation to issues pertaining to immigration and integration. In all other policy areas, the authors argue, gender equality is "fiercely contested" (p. 245). Despite this claim, the authors acknowledge that

---

¹ All quotations originally given in Swedish have been translated by a native English speaker who is also a fluent speaker of Swedish.

² See Mudde (2016) for a history of RRPPs in Europe. For a comparison of Scandinavian RRPPs, see Hellström (2015).

there are “some points of contact between SD rhetoric and mainstream ideas about culture and gender equality” (*ibid.*). While these are reasonable arguments, they leave a few questions unanswered.

Towns, Karlsson & Eyre (2014) build their reasoning primarily on readings of manifestos and parliamentary bills. This yields a limited understanding of the party’s view of gender equality, mainly because only four of the party’s parliamentary representatives at the time were women. Moreover, it is one thing to construct gender equality as a value in prepared texts, such as bills or manifestos, where political issues are analytically disentangled and neatly ordered under rubrics. It is a completely different matter to have gender views incorporated into one’s ideology and proliferated.

A lack of methodological description in Mulinari & Neergaard (2013) makes it difficult to appreciate the actual salience of care rhetoric. The authors moreover suggest that finding instances of care rhetoric was an aim in itself. Since their data consists of twenty in-depth interviews, the question is what was left out of their analysis and whether it is in proportion to what was reported. Moreover, Mulinari & Neergaard are indeed political animals themselves with an outspoken agenda to exemplify how the SD constitute a form of cultural racism, making it extremely difficult to distinguish between their outspoken political aim and their findings.

This paper investigates how the SD relate to the competing gender equality and anti-equality discourses that are said to co-exist. Is there a plurality of gender equality discourses? What are the scopes of application of these discourses and what impact do they have on members’ lives? In order to answer these research questions we have conducted interviews with women representing the party in local, regional and national assemblies. The decision to focus on women’s experiences stems from the nature of our research project. At the start of this project we anticipated that the SD were capable of harbouring more complex conceptions of gender equality than previous research and popular opinion suggested. Previous research, not to say media coverage of the party, has framed female participation in the SD as an anomaly inside the anomaly that is the SD; while it is divergent to advocate nationalist ideology in the purportedly liberal setting that is Sweden, it is twice as divergent to do so as a woman. While it is a long-term objective of our project also to survey male representatives’ views on gender equality, the scholarly and media attention paid to women’s participation in the party made this a suitable starting point for the interviews.

Extrapolating from Coşeriu (1985), we see political discourse studies as a field encompassing not only language itself, but also actors’ actions and knowledge. Through the employment of an actor-oriented approach we can go beyond language products such as manifestos and bills, and instead elicit members’ own understanding of gender. By focusing on how issues relating to gender occur on different scales (Blommaert 2007, 2010; Blommaert, Leppänen & Westinen, 2015) we can paint a clearer picture of what different gender equality discourses exist in SD ideology.

Complexity in political discourse

An actor-oriented approach to political discourse

In order to account for the inherent complexity of (gender) discourse, we propose a broad understanding of political discourse studies drawing on the heuristic tabulation of the field of linguistics made by Coşeriu (1985). Coşeriu proposed an “integrative” view of linguistics that entails a reconceptualization of the field as the study of *action*, *knowledge* and *products* at a universal level (what is inherent to *language* itself rather than languages), a particular abstracted level (for example a group, a people, a country) and a situated level. The purpose of this model was not to construct firewalls between sub-disciplines, nor was it to suggest that all studies of language should account for all of these aspects at all levels. Rather, the point was to illustrate the interrelatedness of different foci of language studies, and to show how different fields can benefit from cross-fertilization. If we were to adapt Coşeriu’s model to account for political communication, a starting point could look like Table 1.

Table 1. Our adaptation of Coşeriu’s model, applied to political discourse.

	Action	Knowledge	Product
Universal politics	What is deemed to be political actions as opposed to other actions	What is deemed to be political knowledge as opposed to other forms of knowledge, knowledge needed to be political	Characteristics of political production; typology
Conventional (abstracted) politics	Political behaviour constrained by conventions, e.g. behaviour in an assembly	Knowledge needed to work within a group, including how a concept is understood within groups	Products arising from abstraction, e.g. edited texts such as manifestos
Situated politics	Situated, individual actions	The knowledge needed to express oneself politically, including how a concept is understood by an individual	Situated production, e.g. personal blogs or conversations.

We argue that the epistemological key to understanding a party is at the situated level of the actor (situated politics) and that an actor-oriented approach therefore should be employed. The actor perspective has not been given enough attention in the study of the formation of RRPP discourse. As pointed out by Goodwin (2008), there is a fairly good picture of who votes for RRPPs, but we know a great deal less about who joins them.³ According to Goodwin, researchers often focus on primary literature such as manifestos in order to “sidestep” the political and rhetorical complexity that characterizes RRPPs. In order to account for this complexity, or to “get into the black box” as Goodwin puts it, researchers need to collect empirical material by interacting with party members and activists.

This focus on actors’ experiences is thus only one possible approach that can contribute to our understanding of RRPPs, but it is an approach that is well fitted for this particular study. While manifesto analysis (i.e. conventional (abstracted) politics: product) undoubtedly tells

³ This claim was made in a British context but the picture is equally clear in Sweden, see e.g. Rydgren (2007), Rydgren & Ruth (2013) and Strömblad & Malmberg (in press). SD voters’ aversion towards gender equality has been noted by Oscarsson & Holmberg (2015). See also Esaiasson & Wängnerud (2015) for a discussion of SD MPs and voter policy agreement on certain key issues.

us a great deal about a party's position on certain issues, we have to keep in mind that manifestos typically leave very little room for nuances and ideological digressions. This is the case with the SD, where the important question of gender equality is brought up in manifestos, but only very briefly.

Ideological programmes are also typically expressed in an abstracted language used by organizations rather than in the embodied or personalized language used by individuals. An exclusive focus on the product itself also risks overlooking how the politicians, not to mention other members of the party, wanted or intended these policies to be implemented in wider society. This belief echoes Duverger's (1965:xvi) dictum that "[c]onstitutions and rules never give more than a partial idea of what happens, if indeed they describe reality at all, for they are rarely applied". The SD's understanding of gender roles is a case in point; a mere critical reading of their party programme could suggest that they envision a future job market modelled according to people's biological sex. Rather than taking that explanation at face value, based on our findings we argue that, in addition to discourse production, an actor's actions and knowledge have great explanatory power for a party's official ideological position.

Discourse and ontological scales

The actor-oriented approach outlined above opens up for analysis of dynamics in the act of communication. It allows us to analyse the contextually situated understanding of language and how a change in context affects the gender equality discourses. As already noted, manifestos and ideological programmes need to be couched in general terms in order to be politically implementable, especially in a consensus-driven democracy like Sweden. In contrast, an actor can shift between specific and general views more easily.

Within a sociolinguistic tradition, Blommaert (2007) has developed a conceptual framework where such shifts are conceptualized as spatial differences. Drawing on theories in social geography, he claims that shifts from the specific (micro level) to the general (macro level) invoke different images of society. These spatial differences are referred to as *scales*. Lower scales are associated with individual-based conceptions, informality and diversity, while higher scales are associated with stereotypes, collectives and homogeneity.

The basic building blocks of political discourse are political concepts, and it is the specific configurations of these that construct meanings which we see as ideological (Freeden, 2003). Discourse in this view is thus contextual. As scale shifts change the context, they consequently change the meaning of concepts. A shift may be exemplified by an actor's reflections on her own female nature compared to the female nature in general. Such a comparison might give a more diverse account of the female nature when related to the individual herself and a more stereotypical description when generalized. Blommaert (2007) suggests that such intertextual asymmetry might trigger a scale shift, i.e. a move from one scale to another. Typically, higher levels out-scale lower ones. Consequently, two actors who recognize inequality between men and women on a lower scale might disagree completely on a higher scale. For instance, a radical feminist might be able to see that patriarchal oppression is not an issue in every male-female relation, while a more conservative or liberal might recognize that there may be gender inequality in society to a certain extent. However, if they are to discuss their views on affirmative action, they might shift their respective scales upwards as textual

understanding will be different. Hence, the more general scale will out-scale the heterogeneous view and thus they will strongly disagree.

The identification of scales and actors' scale shifts in political discourse are employed here to help shed light on the complexity of gender equality discourse in RRPPs and how competing gender equality discourses co-exist. In doing so, it complements our understanding of party policies gained from readings of manifestos and ideological programmes. Identification of scales does not only allow us to study implementation of policies, but also potentially map the dynamics shaping new policies.

Methodology and material

Interviews and other materials

In order to capture the SD politicians' views of equality between men and women, and thus be able to identify scale-related dynamics and shifts, we have conducted semi-structured interviews with women representing the SD in political assemblies. Semi-structured interviews allowed us to inquire into the interviewees' understanding of key concepts, such as gender and sex, and to ascertain whether these understandings had any importance for how our interviewees led their lives. We designed an interview guide that contains questions about socio-economic background, reasons for joining the party, questions about their roles in the party and questions about internal and external communication.⁴ Using the 2005 and 2011 party programmes as elicitation material, we asked questions about the interviewees' view on social and biological aspects of femininity and gender equality. It should be noted that although many questions presupposed a certain ontological level as point of departure (e.g. the individual-oriented question "Has it become more or less easy to act as a woman in the party?"), the interviewees were never asked to compare their views on different ontological scales. If they did so (for example by comparing to the role of women in politics globally), it was of their own accord.

The interviews were conducted between 2012 and 2015. The subjects were initially chosen from the population of municipal and regional councillors in the southernmost province of Skåne. Skåne is an SD stronghold and also the scene for most of the party's transformation (Baas 2014:78–80).⁵ After the 2014 general elections, the population was extended to include female members of the national parliament. The subject pool consisted of 19 interviewees. The average age was 58 and is thus close to the average age of the population. The profession of the subjects ranged from students, entrepreneurs and public employees (mainly in health care and welfare) to pensioners.

The first interviews were either conducted face to face (ten interviews) or by telephone (nine interviews). An additional five follow-up interviews were conducted around the time of the 2014 EU Parliament elections (three face to face, two by telephone). The interview set-up took into account the requirements suggested by Potter & Hepburn (2005), namely the information about reasons for inclusion in the project, the aim of the project, interviewee expect-

---

⁴ The interview guide is included in an extended version of this paper, available at https://www.researchgate.net/profile/Robin_Engstroem.

⁵ Results from Swedish local, regional and national elections are available from the Swedish Election Authority (www.val.se).

ations and potential use of the interview material. The interviewees were informed that they had been selected because they are women politicians active in a male-dominated party. The interviews were of an explorative nature and conducted before the researchers made the decision to focus specifically on the role of gender equality discourses. As a consequence, the information about the nature of the project conveyed to the interviewees was couched in general terms. The interviewees were told that they would be asked questions about their engagement in the party and the political conditions for female participation. The interviewees were encouraged to talk about their own experiences and thoughts rather than those of the party. The interviewees were also informed that the interviews would form the basis for future publications, and that the interviews would be anonymized.

The interviews, which were recorded and later transcribed, ranged from twenty minutes to more than an hour, with an average of 40 minutes. This material was supplemented with field notes, visits to local branch meetings and publicly available data from the Swedish Tax Agency in order to verify statements made by the interviewees regarding marital status and statements of other socio-economic character.

Interview annotation

The annotation process consisted of two main stages: the application of an a priori set of ontological scales and an open annotation stage whereby discursive themes were identified. In order to analyse the large quantity of interview data, we employed the software program UAM Corpus Tool.⁶ By using this tool we could manually annotate scales and discursive themes as the software allowed us to design an annotation schema that can be extended and otherwise remodelled throughout the annotation process.

The first step in the annotation process consisted in identifying utterances in which the interviewees discussed their views on either sex or gender. These utterances were then annotated as operating on different scales. Four scales were used: individual, party, social and biological. These scales are differentiated by their degree of generalization. The individual scale encompasses utterances in which “people” concerns people treated as individuals, and these individuals are typically the interviewees themselves or members of their families. The party scale is applied to utterances in which “people” are not treated as individuals but as aggregates, in this case aggregates with a party label. In these utterances, the focus is typically on the SD as a party on a local and national level. The social scale also account for aggregates that can be conceived of as social in a wide sense of the word: socio-economic or ethnic groups, or organizations and corporations. The biological scale accounts for utterances where generalizations are made about human nature. If an utterance contained propositions operating on separate scales, the utterance would be broken down into its respective scalar-bound constituents.

The second step of the annotation process, the thematic analysis, consisted of an open annotation process (Gray 2013 refers to this as “open coding”). Those segments of text that had been annotated for ontological scales were recursively compared in order to identify discursive themes, i.e. narratives orbiting around a number of core concepts, e.g. segregation, competence and affirmative action. At an aggregated level, it was possible to identify fre-

---

⁶ Available as a free download from <http://www.wagsoft.com/CorpusTool/download.html>.

quently occurring themes containing frequently co-occurring concepts, e.g. narratives about affirmative action tended to tie in with narratives about competence, but not with segregation. Such themes were consequently grouped together into three different discourses, i.e. ideologically thematic clusters, which are described in more detail in the next section. The combination of scale analysis and thematic analysis thus not only allows us to study the ideological content of SD gender equality discourses, but the dynamics of discursive deployment.

Findings – gender equality discourses

In this section we exemplify the different types of discourses pertaining to the relationship between men and women that emerged from our annotation of the interview data. Three broad discourses were identified: a complementarity discourse, a meritocratic discourse and a structural discourse. This classification is the result of what emerged from our interviews, but can naturally be linked to wider political traditions. In this section we outline how these terms are used in the present paper before exemplifying the discourses themselves.

The *complementarity discourse* has at its core the belief that men and women are the two complementary sides of the same coin. Like many attempts to classify ideology, this distinction is actually more of a scale than a dichotomy proper. The man may be seen as the breadwinner and the woman as the domestic goddess, but the complementarity does not have to be of a socio-economic nature. The exact nature of this relationship varies from person to person, but a common feature is the emphasis on biological and cognitive differences between men and women, particularly on the woman's role as mother, and extrapolating from that argument, her caring nature. Some of the core concepts of the complementarity discourse thus draw on what the literature sometimes discusses as *difference feminism*, dating back to late twentieth-century debates on the necessity to consider sexual belonging in relation to gender equality (Scott 1988:38). Difference feminism (*särartsfeminism* in Swedish) is also the form of feminism espoused by part of the SD elite. The centrality of gender differences is clear when Paula Bieler, the party's spokesperson for equality, integration and family issues, explains her reason for embracing the concept: "I am not scared of differences, but I am scared of politics leading to unequal opportunities based on sex" (Bieler 2014).

The *meritocratic discourse* gravitates around the notions of competence and suitability. It makes no definite essentialist or ontological claims in general – men and women may share certain biological or cognitive characteristics, but these are of little or no importance. Instead, society should be modelled to account for people's competence and interests. As a direct consequence, affirmative action is frowned upon and seen as undemocratic. In response to claims about negative structures, the meritocratic discourse emphasizes intra-group variation rather than inter-group variation, i.e. there are greater differences between individual men and between individual women than between all men and women. Our use of the term meritocratic corresponds largely to premises and goals associated with the strand of *liberal feminism* (Chambers 2013; Tong 2014). The discourse theme identified here is not of a liberal nature, however, but draws on liberal traditions through its emphasis on the individual as the key to equality.

The *structural discourse* refers to (projections of) large-scale ideological alignment among individuals in society. As it is used in a clear right-wing context, it offers no Marxist expla-

nations for the existence of structures. The term structural is used here rather to refer to statements where structural utterances are used. These consist in delimiting groups of people or profiling groups of people against other groups in order to make generalizations about these. To the extent that the interviewees offer explanations as to why groups of people diverge from one another, these explanations draw on the notion of nurture.

The complementarity discourse

The party labels itself as social conservative so, unsurprisingly, it harbours strong traditional ideas. Sex and gender are often the loci of manifestation of traditional ideals. The distinct yet complementary nature of men and women is clearly outlined in the party programme, but this is not necessarily a part of the programme that all our interviewees were aware of prior to our interviews. Upon being presented with quotations from the party programme, however, all but a very small minority aligned with the party line. Examples 1 and 2 illustrate two interviewees' view of the complementary nature of men and women. The first extract shows one interviewee's reaction to an ongoing trend of replacing gendered language.

(1) I feel that, actually, I'll say it like this... If we talk about the church, we are born as man and woman. There is a she and a he - God did not create a "hen". I'm referring to religion here because there can only be a he and a she because we are created in different ways. Then how we are in the head, well that's another discussion.

The interviewee in (1) rejects any complexity regarding attribution of biological sex, and clearly states that there are only two biological sexes. Her claim that "God did not create a 'hen'" should not be construed as an anti-zoological statement but rather refers to the use of a relatively new Swedish (synthetic) third person pronoun. The pronoun is a compromise between the gendered *han* ('he') and *hon* ('she') and can be used as an alternative to the awkward construction *hon eller han* ('he or she'). As it does not reveal a person's biological sex, the pronoun has also been championed by people who do not believe in a binary categorization of sex, and to whom this is a political issue. The interviewee sees the pronoun as an attack on what she considers as the natural order. Several of our interviewees declare similar standpoints on this issue and see the pronoun as symptomatic of an unhealthy political climate where the political elite is imposing a worldview on people which is de-sexualized and therefore disconnected from reality. "It's like they're not respecting people by inventing a new pronoun", she explains later when asked if she could imagine any situation when a gender-neutral pronoun could be used.

The interviewee quoted above, who has a minor political function in the Church of Sweden, grounds her argument in Christianity explicitly, although religion vis-à-vis gender is not a theme permeating the rest of our interviews with her. Nor is it a theme common in the rest of the interviews. In fact, many of the interviewees do not live in a traditional man-and-wife relationship, several of them being divorced or never having married. Christianity in this case is more likely a source of legitimacy than a political principle that they live by. While this interviewee leaves the question of cognitive differences hanging, another representative gives a very clear answer to the question "do you agree with the description of men's and women's complementary biological and cognitive roles outlined in the party programme?"

(2) Well, you don't need to be a rocket scientist to understand that, if you take away a boy's tractor, the one that he [the interviewee imitates noises made when children play with a tractor] and give him a doll that he then throws in the corner because that's not the way he wants to play. So you just have to have your hormones, and you do have all that within you. If you try to suppress that behaviour, then you have future patients in the psych ward. That's as simple as it gets. It's obvious.

This interviewee agrees with the party's description of the complementary nature of men and women and thus establishes that there are biological differences, and thus cognitive differences. The differences are presented as obvious facts, and the interviewee warns about the consequences of suppressing one's true nature. She exemplifies her standpoint by referring to the act of a child playing. Her conception of childhood is akin to a state of nature where children, like animals, get to exemplify our true nature. Children's play is invoked by several interviewees when they exemplify how men differ from women. Here, and this applies to most of our interviewees, the interviewee does not mention the impact of upbringing on children's behaviour.

The meritocratic discourse

While the "complementarity discourse" contains views on gender and equality, it is not strictly speaking a feminist discourse. However, it does often tie in with another discourse emphasizing values such as independence and competence, values which are central in liberal feminist thought. We named this discourse "the meritocratic discourse". The interviewees themselves do not use the term meritocracy but seem to prefer terms like competence and suitability.

In times of election it is common practice for Swedish political parties to compile ballot papers consisting of 50% women and 50% men. The SD did this for the first time in the 2014 European Parliament elections, but abandoned the practice in the Swedish general elections the same year. Extract (3) is one interviewee's response when we ask her if a gender-balanced ballot list is a goal worth working for.

(3) I don't put much weight on it. Yes, yes, I really don't do that. When I look at the list I see them as competent persons, not as gender specific persons. I really don't make a big deal of it. [...] It's nothing that empowers me, like "oh great a 50-50 list for the sake of women!"

The interviewee is not impressed by the 50–50 male-to-female ratio and reiterates that a 50–50 list is of no interest to her (the ratio was 67–33 when the interviewee stood for office in her municipality). She sees gender as irrelevant when compared to what she contends is the overarching principle of governance, namely competence. The people on the ballot paper have been selected, not because of their gender but because of their competence. Yet competence, just like qualification, is not an apolitical concept, as we will see when we consider excerpt (4).

(4) If a woman is qualified to be Prime Minister then she should be able to become Prime Minister. So if she's qualified, the most qualified, then that's that. So quite often the struggle for equality goes too far with gender quotas and this and that. But I reiterate that the person who is most qualified shall take care of that which they are qualified to do.

The interviewee is asked if a woman prime minister is a goal worth working towards. The interviewee responds by underlining the importance of qualifications and expresses her wish for a state where there is a direct correlation between power and competence; gender quotas risk preventing this order from developing. Competence and the negative view of gender quotas are common concepts in our interviews, and issues which the interviewees are passionate about. The use of the concept of competence is the use of a discursive strategy that serves to background the need for equality in absolute numbers and to foreground the complementary nature not just of men vis-à-vis women but in a more general interpersonal sense. As one Member of Parliament explains: “What matters in politics is that no perspectives are lost. But to complement each other, it’s not like every task requires ‘equal parts’.”

The structural discourse

We previously defined the term structural as being concerned with (projections of) large-scale ideological alignment among individuals. The use of parentheses acknowledges the dual nature of structural explanations employed by the party, i.e. structures within and outside. The outside structure concerns representation of “the other’s” view on gender. Perhaps more surprising is the presence of a structural critique of the in-group. The excerpts in this section are two interviewees’ responses when they were asked if there are views on women’s role in society which they find problematic.

(5) There is this view that women are inferior to men. They’re oppressed by wearing hijab, they’re not allowed to do what they want to do. It’s very obvious when you’ve gone to school with girls wearing hijab that they haven’t even told their parents that there are boys in their class. Equality should apply to everyone.

In excerpt (5), the interviewee implicitly identifies Islam as a culture that oppresses women. This might be understood as a structural division between Muslim men and women; a situation where women are victimized by men. However, Muslim girls wearing hijab are also implicitly contrasted with Swedish girls, to whom, according to the interviewee, mixed classrooms are seen as the norm. The overarching goal thus seems to be to stress the incompatibility of Islam with Swedish norms rather than just singling out the structural inequality between men and women.

The structural discourse is the least frequent but perhaps most salient in the material. This is partly because of its ethnic framing, but also because it appears in order to explain negative trends within the Swedish in-group, which is perhaps not expected from a party using Swedish norms as a benchmark for gender equality.

(6) There are men with these derogatory views that have grown up amongst women who are quiet, or who don’t have a will of their own or who are, I don’t know, compliant. Because they’re products of their environment.

Several of our interviewees acknowledge that there are Swedish men who treat women as second class citizens; although they are eager to point out that this practice cannot be seen in the party itself. In excerpt (6), one interviewee identifies what appears to be a structural problem, men’s negative treatment of women, but then offers a more individualistic explanation that puts the blame not only on the “men with these derogatory views” but on the women surrounding them. Putting the blame on men alone would lead to a parallel discourse

analogical to the Islam discourse, whilst equal blame conceptualizes men who mistreat women as anomalies within an otherwise well-functioning society.

Findings – generalizations across scales

The previous section exemplified the three main discourses found in the material. This section will cover the scale-bound dynamics when an interviewee moves from a micro to a macro perspective. During the interviews, the interviewees jump between scales when talking about equality and gender attributes. It seems that such shifts change the gender equality discourses themselves. Moreover, the complementarity discourse is more common on higher scales, while the meritocratic discourse is more common on lower scales. Statements connected to the structural discourse are less common.

The excerpt used here to illustrate the scalar dynamics is one cohesive utterance by a national representative, but it has been broken down into smaller sections for the sake of readability.

(7.1) To talk about typical men and typical women, I'd rather avoid mixing up categories and individuals on a general level because it will always be the case that there is greater variance within the group of men and within the group of women than there is between the two groups.

She begins by explaining that the differences between men and women should not be exaggerated as the intra-group variance is larger than the inter-group variance. She considers individuals in each group and compares those to each other. Men and women are to be compared individually and categorization should be avoided in line with the meritocratic discourse. However, as she continues, she generalizes and shifts to a biological scale.

(7.2) But at the same time I think it's important to remember that it is by no means strange that there are more women working in nursing care because they have the hormones and the bodily functions that make us feel good when we nurse. There is no escaping that we're built biologically to bear children and care for people in other ways. So it's not strange, there probably is something in our hormonal balance. Then you're at the macro level.

This shift is made explicit at the end of the excerpt, but is also shown as she talks about women in general. A woman's ability is determined by biological hormones. Her role as a caretaker is taken as evidence for a natural order. This is inescapable. Such reasoning can be associated with the complementarity discourse.

(7.3) It's dangerous to talk about individual men and women and say that "this is how a man is supposed to be and this is how a woman is supposed to be" because that's not the way it is, there are all kinds of mixes.

She continues with an ontological shift downwards again and states the danger of attributing predetermined abilities to individuals. She says that there are all kinds of mixes and that how one ought to be is not to be defined across gender lines. This is thus a noteworthy move away from the complementary views that she expressed in 7.2.

This shows that moves across the spatial scales suggested by Blommaert (2007, 2010; Blommaert, Leppänen & Westinen, 2015) result in dynamic and complex use of gender equality discourses. Trying to connect the nationalist women's view on gender and gender

equality to one specific discourse used across all ontological scales might thus hide the existence of other discourses. A more general spatial level seems to overrule micro levels, which allows for diversity, according to Blommaert (2007, 2010). A more complementary discourse might therefore be more likely to be chosen to represent the view of these women by an outside observer.

Conclusions

The title of this paper is provocative not only because it suggests that an RRPP can embrace gender equality, but that it could also have a feminist outlook. We reiterate that this has been an investigation into one party's conception of gender equality, and that even when these notions are invoked, they might deviate from how the terms are sometimes understood in wider society. The SD have an organic understanding of gender. Ideas about the nature of men and women are, however, latent rather than a top priority for the party. This leads to complex, and at times, contradictory understandings of sex and gender and concomitant social implications. It is this complexity we have brought to light in this paper.

By focusing on female SD representatives' understanding of gender equality we have identified three broad discourses: complementary, meritocratic and structural. While the complementarity discourse operates primarily on higher and more general scales, the meritocratic discourse is found mainly on lower and more concrete scales. There were relatively few instances of the structural discourse, but they were evenly distributed across scales. Our initial findings suggest not only the presence of competing discourses between actors, but also that single actors may express competing and thus contradictory discourses depending on the ontological scale they operate upon at the time. Our systematic categorization allows for a mapping of the gender equality discourses and the interaction with the ontological context. The complexity of discourse practice can shed light on the dynamics of ideology formation, not only in relation to RRPPs but in politics in general.

Previous research (Mulinari & Neergaard 2013, 2015; Towns, Karlsson & Eyre 2014) has treated the SD's conception of gender equality as stable and clear-cut. The purpose of this paper was to map and exemplify the complexity that actually surrounds these conceptions in the party ideology. This entails that the focus has been qualitative rather than quantitative. While we have hinted at both a symmetrical and an asymmetrical distribution of discourses across scales, we have not actually provided any statistics to back this up. Doing so constitutes the next step in our ambition to survey the ideological development of the SD. Future analyses will thus broaden our material and analytical scope. Swedish politics is undergoing rapid transformation and there is little to suggest that the ideological impact of RRPPs will wane away in the near future, making the next phase feasible and socially relevant.

References

- Baas, David. 2015. *Bevara Sverige svenskt: Ett reportage om Sverigedemokraterna*. Stockholm: MånpoCKET.
- Bieler, Paula. 2014-04-26. Paula Bieler (SD): "Jag är särartsfeminist". *Nyheter 24*. <<http://nyheter24.se/debatt/767489-paula-bieler-sd-jag-ar-sarartsfeminist>> [Accessed 5 February 2016].

- Blommaert, Jan. 2007. Sociolinguistic scales. *Intercultural Pragmatics* 4(1):1–19.
- Blommaert, Jan. 2010. *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, Jan, Leppänen, Sirpa & Westinen, Elina. 2015. Further notes on sociolinguistic scales. *Intercultural Pragmatics* 12(1):119–127.
- Chambers, Clare. 2013. Feminism. In Michael Freeden, Lyman Tower Sargent and Marc Stears (eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 562–582.
- Coşeriu, Eugenio. 1985. Linguistic competence: What is it really? *The Modern Language Review* 80(4):25–45.
- Duverger, Maurice. 1964. *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen & Co.
- Esaiasson, Peter & Wängnerud, Lena. 2015. Political parties and political representation. In Jon Pierre (ed.), *The Oxford Handbook of Swedish Politics*. Oxford: Oxford University Press, pp. 260–274.
- Freeden, Michael. 2003. *Ideology: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Goodwin, Matthew J.. 2008. Research, revisionists and the radical right. *Politics* 28:33–40.
- Gray, David. E. 2013. *Doing Research in the Real World*. London: Sage.
- Hellström, Anders. 2015. *Trust Us: Reproducing the Nation and the Scandinavian Nationalist Populist Parties*. New York: Berghahn Books.
- Hellström, Anders & Nilsson, Tom. 2010. ‘We are the good guys’: Ideological positioning of the nationalist party Sverigedemokraterna in contemporary Swedish politics. *Ethnicities* 10(1):55–76.
- Hellström, Anders, Nilsson, Tom & Stoltz, Pauline. 2012. Nationalism vs. nationalism: The challenge of the Sweden Democrats in the public debate. *Government and Opposition* 47:186–205.
- Larsson, Stieg & Ekman, Mikael. 2001. *Sverigedemokraterna: Den nationella rörelsen*. Stockholm: Ordfront.
- Mudde, Cas. (2016). *On Extremism and Democracy in Europe*. London: Routledge.
- Mulinari, Diana & Neergaard, Anders. 2013. We are Sweden Democrats because we care for others: Exploring racisms in the Swedish extreme right. *European Journal of Women’s Studies* 21(1):43–56.
- Mulinari, Diana & Neergaard, Anders. 2015. Racist dreams and municipal budgets: Women representing a culturally racist party in local politics. *Social Identities* 21(5):506–523.
- Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören. 2015. Issue voting structured by left-right ideology. In Jon Pierre (ed.), *The Oxford Handbook of Swedish Politics*. Oxford: Oxford University Press, pp. 260–274.
- Potter, Jonathan & Hepburn, Alexa. 2005. Qualitative interviews in psychology: Problems and possibilities. *Qualitative Research in Psychology* 2(4):281–307.
- Rydgren, Jan. 2007. The sociology of the radical right. *The Annual Review of Sociology* 33:241–262.
- Rydgren, Jan. & Ruth, Patrick. 2013. Contextual explanations of radical right-wing support in Sweden: Socioeconomic marginalization, group threat, and the halo effect. *Ethnic and Racial Studies* 36(4):711–728.
- Scott, Joan W. 1988. Deconstructing equality-versus-difference: Or, the uses of poststructuralist theory for feminism. *Feminist Studies* 14:32–50.
- Strömblad, Per & Malmberg, Bo. In press. Ethnic segregation and xenophobic party preference: Exploring the influence of the presence of visible minorities on local electoral support for the Sweden Democrats. *Journal of Urban Affairs*.

- Sverigedemokraterna. 2005. Sverigedemokraternas principprogram. Available at http://www.sdarkivet.se/files/program/program_2005.pdf
- Sverigedemokraterna. 2011. Sverigedemokraternas principprogram 2011. Available at http://sverigedemokraterna.se/wp-content/uploads/2013/08/principprogrammet2014_webb.pdf
- Tong, Rosemarie. 2014. *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*. Boulder, CO: Westview Press.
- Towns, Anne, Karlsson, Erica & Eyre, Joshua. 2014. The equality conundrum: Gender and nation in the ideology of the Sweden Democrats. *Party Politics* 20(2):237–247.

Kvinnlig intimitet och manlig solidaritet: Binamnens könade maktstrukturer

Linnea Gustafsson

Det rådande genusteoretiska paradigmet kallas ofta för den tredje vågens feminism och detta paradigm har till stor del influerats av Michel Foucaults (t.ex. 1981) teoretisering av makt. Enligt Foucault ses makt som ett nät av relationer snarare än regelrätt överordning som eventuellt kombineras med en formell position. I och med Foucaults utgångspunkt impliceras också ett maktspel varje gång mellanmänsklig interaktion äger rum eftersom språket, som bärare av relationer, förmedlar maktstrukturer (Thornborrow 2002:7ff.). Skapandet och återskapandet av maktstrukturerna i den pågående språkliga diskursen är samtidigt bedrägligt eftersom det sker på ett så välbekant och konventionellt sätt – genom alldaglig interaktion – att vi inte ens lägger märke till att det händer och inte ser betydelsen av det (Cameron 1990:14). Sett på det här sättet uppfattas makt som mycket mer vardagligt än som en abstrakt kraft som snarare påtvingas uppifrån.

Ett av de språkliga sätt som kan användas för att både spegla och upprätthålla existerande sociala relationer och identiteter är benämning av personer, något som är ett val som får konsekvenser (Talbot 1998:217, Cameron 1995:143). Benämning sker främst genom tilltal eller omtal, och därför är det relevant att studera dessa mönster som förekommer i språket.

Mot den här bakgrunden är tilltalet, t.ex. smädeord, titlar, namn, pronomen och binamn, ett språkligt val som markerar sociala relationer. Följden blir att alla tilltalsformer är socialt laddade, men exakt vad varje etikettering innebär eller gör med samtalsdeltagarna, beror på hur yttrandet passar in i andra aspekter av den sociala praktikgemenskapen. Rent grammatiskt behövs inte alltid ett tilltalsord, men i det sociala samspelet krävs ofta ett specifikt tilltal som då automatiskt för med sig den här laddningen (McConnell-Ginet 2003:77). Att bryta sociala samtalsregler som finns kan vara kostsamt för individen, eftersom det kan beskrivas som ett begränsande av handlingsutrymmet – sändarens eller mottagarens – eller en självbild som ska stå tillbaka för den andra (Brown & Levinson 1987:67 ff.). Med ett genusperspektiv på det här resonemanget konstaterar Margaret Deuchar (1988:29 ff.) att en anledning till kvinnors mer utbredda användning av standardspråk kan vara en konsekvens av den respekt som de visar för sin samtalspartners självbild.

När samtalsdeltagare med språkets hjälp formulerar medlemskap i praktikgemenskaper konstrueras identiteter som inkluderar genusidentiteter (McConnell-Ginet 2003:71; Mills 2008:61 ff.). Genom att upprepa handlingar som anses typiska för en viss identitet är det möjligt att skapa och återskapa identiteter, t.ex. genus. Härigenom görs kön (Butler 2004:91 ff., 1990:136 ff.). Inom språkvetenskapen har det uppmärksammats att interaktionen är ett viktigt verktyg för det här återskapandet av kön (West & Zimmerman 1987:137ff.). En typ av vardaglig interaktion är namnhandlingar – namngivning och namnanvändning – som i den här artikeln representeras av binamn. Genom att välja, eller inte välja, vissa typer av binamn och binamnshandlingar kan namngivaren skapa och återskapa identiteter. Tilltal ska i det här

sammanhanget ses som en illokut språkhandling med en användning som kan förändra hela situationer, på samma sätt som äktenskapslöften som uttalas inför vigselförrättaren (Austin 1975:4 ff.).

Konsekvensen blir att det är relevant att studera hur kvinnor respektive män tilltalas och omtalas ur ett genusperspektiv. Beträffande omtalet av kvinnor finns en svensk undersökning av smädeord som visar hur vulgärt språkbruk om både kvinnor och män används för att upprätthålla kulturella tabun där kvinnor inte bör vara lidelsefulla och män inte omanliga (Svahn 1999:185).

En annan väl analyserad del i många språk, däribland svenska, är de pronomenformer där sändaren tvingas välja mellan *han* eller *hon* (eller motsvarande i andra språk) i tredje person singularis. När språkbrukarna väljer *han* som generiskt pronomen tolkas detta ofta som osynliggörande av kvinnor (Cameron 1990:12; Gastil 1990:630 ff.; Mills 2008:47 f.). I Sverige har den här debatten influerats av ett normkritiskt perspektiv där språkbrukarna själva har introducerat det könsneutrala pronomenet *hen* (Wojahn 2015:217 ff.; Milles 2008:48 ff.). Samma osynliggörande av kvinnor förekommer vid pronomenet *man* liksom vid vissa yrkestitlar där språkbrukarna ibland aktivt bytt ut eller ändrat ordet för att dess konnotationer ska uppfattas annorlunda. Förändringarna är dock inte alltid konsekvent genomförda och de ofta har föregåtts av diskussioner. På svenska har t.ex. *justeringsman* bytts till *justerare*, *riksdagsman* till *riksdagsledamot* och i engelskan har t.ex. *policeman* och *fireman* ändrats till *police officer* respektive *firefighter* (Milles 2008:35 ff.; Mills 2008:49ff.; Pauwels 2003:561 ff.). På engelskt språkområde har det dessutom funnits en diskussion beträffande titlar såsom *Mrs* eller *Miss* som markerar kvinnans civilstånd, till skillnad från *Mr* som är detsamma för mannen oavsett hans äktenskapliga band (Pauwels 1996, 2003:565f.).

Gemensamt för de tilltals- och omtalsundersökningar som jag känner till är att de baseras på antingen uttalat negativa uttryck eller rena osynliggöranden av kvinnor. Däremot framstår det inte lika tydligt att det kan förekomma benämningen som låter positiva, men som trots allt kan innehålla en maktaspekt. Med andra ord, uttryck där det känslomässiga engagemanget är både kärleksfullt och fientligt på samma gång (Connell 2009:112). För att diskutera det här har jag valt att använda ett modernt vardagligt binamnsmaterial. De frågor som jag specifikt diskuterar i artikeln är:

- Hur ser kvinnors respektive mäns binamn ut?
- I vilka tillkomstmiljöer får kvinnor respektive män binamn och hur ser maktfördelningen i dessa miljöer ut?

Binamn är den språkvetenskapliga termen för att beteckna en ganska diversifierad namngrupp som består av både smeknamn och öknamn. Termen är ganska otydlig med både en historisk och en samtida förståelse som kan svara mot olika behov. Vid studiet av ett modernt binamnsmaterial är det viktigt att dra en gräns mellan binamn och förnamn. En viktig skillnad är att binamn inte existerar i några register och därmed kan de vara mindre beständiga. Binamn tenderar också att intimisera relationen mellan sändare och mottagare på antingen ett positivt eller ett negativt sätt och de kan vara starkt situations- och gruppbundna. Följaktligen kan binamnen i större utsträckning än förnamnen röra sig mellan olika funktionsområden

(Gustafsson 2016:30f.). Den definition av binamn som används utgår från namnbrukarnas tolkning av namntypen och följaktligen kan namnkaraktären variera mellan olika binamn i materialet. Ibland har binamnet hämtats från ett konventionellt binamnsonomastikon, t.ex. *Olle*, *Sussi* och *Tobbe*, och andra gånger har det hämtats från vårt lexikon, oftast i form av ett substantiv, t.ex. *Myran*, *Sköldpaddan* och *Sorken*. Därmed betraktas ett binamn som ett ersättningsnamn för namnbärarens förnamn i materialet (Gustafsson 2016, se avsnitt 1.6).

Personnamn och genus

Med avseende på genus har personnamn och personnamnsgivning diskuterats från flera infallsvinklar. En anledning till intresset är troligen att själva namngivningen, oavsett om det handlar om för- eller efternamn, är en könad handling. Vid förnamnsvalet väljer namngivaren, med mycket få undantag, antingen ett flick- eller ett pojknamn eftersom namnens könskonventioner är starka (Eckert & McConnell-Ginet 2003:15, Gustafsson 2012:103). Förnamn, särskilt svenska och nordiska, har undersökts ur ett semantiskt genusperspektiv av Eva Brylla (2001a:20 ff., 2001b:41 ff.). Genom exempel visar hon hur traditionella könsroller för kvinnor och män kopplas till förnamnens betydelse på så sätt att männens namn oftare bär betydelser om krig, djärvhet, mod och styrka, medan kvinnonamnens komponenter består av skönhet, behaglighet, snällhet och vänlighet. Ett genusperspektiv har också applicerats på namnvalsprocessen av Emilia Aldrin (2014:180) som har studerat hur svenska föräldrar resonerar vid namnvalet beroende på babys kön. Hon kommer fram till att flickor ofta får ett förnamn som av föräldrarna beskrivs som ”*gulligt, fint, mjukt, snyggt, sött, vackert*”, medan söner snarare får ett förnamn som beskrivs som ”*coolt, enkelt, fräckt, kaxigt, kraftfullt, starkt, tufft*”. Även när det gäller skapandet av helt nya förnamn i Sverige visar Aldrin (2014:176 ff.; 2015:44 ff.) hur vissa drag upplevs som mer feminina än andra.

Med utgångspunkt i engelskt respektive tyskt namnmateriels fonologi har Herbert Barry och Aylene Harper (1995) respektive Susanne Oelkers (2003) och Damaris Nübling (2015) diskuterat hur genus kan skapas. De här forskarna har undersökt namnens fonem och stavelser för att se vilka drag som har uppfattats som kvinnliga respektive manliga. Ytterligare en tysk forskare, Miriam Schmidt-Jüngst (2015), har bidragit till undersökningsfältet genom att diskutera hur transsexuella personer i Tyskland väljer förnamn när de har genomfört den könskorrigering operationen. Hon visar att vissa fonologiska drag hos förnamnen uppfattas som mer feminina än andra.

Den andra stora gruppen personnamn som har diskuterats ur ett genusperspektiv är efternamn. Oftast är det frågan om kvinnans efternamnsval i samband med äktenskap som har varit intressant. På svenskt material har Sonja Entzenberg (2006:kap. 4, 2007:206) visat hur kvinnor har förändrat sitt efternamnsmonster, i den utsträckning det har varit juridiskt möjligt, för att markera en ökande självständighet i förhållande till sin man. Följden av en större kvinnlig självständighet har blivit att alltfler kvinnor behåller sitt eget efternamn även som gifta. På liknande sätt har efternamnsfrågan behandlats i ett flertal undersökningar i USA och England av t.ex. Sara Mills (2003), Jean Twenge (1997) och Myleah Kerns (2011).

Även binamn har diskuterats ur genusperspektiv. Studier med en uttalad genusansats har genomförts dels i USA av Betty Phillips (1990), dels i Sydafrika av Vivian de Klerk och Barbara Bosch (1996). En pragmatisk undersökning av binamn, utan specifikt genusperspek-

tiv men som ändå har betydelse för diskussionen i den här artikeln, har utförts av Michael Adams (2009). Baserat på en seriestripp av Peanuts (på svenska: Snobben) diskuterar Adams hur namnbäraren mer eller mindre kan tvingas acceptera ett binamn för att inte undergräva namngivarens självbild. Adams visar också att detta är mer invecklat när relationen mellan namnbrukarna i grunden är positiv; det är bättre att acceptera ett binamn som man inte uppskattar än att ställa hela relationens existens på sin spets. De komplicerade maktstrukturer som blottläggs kring binamn tydliggörs genom att vissa former är tecken på solidaritet och familjaritet när de används reciprokt, men om de används icke-reciprokt kan de istället uppfattas som respektlösa. Även motsatsen – att former som uttrycker respekt mellan samtalsdeltagarna markerar underordning och skillnad när de används icke-reciprokt – kan förekomma (Eckert & McConnell-Ginet 2003:161).

Beträffande namn kan således den sociala laddningen som nämnts ovan bestå av en intimitet som skapas genom en viss namnform som endast används av ett fåtal personer. Det här är ofta ett binamn, men det skulle lika väl kunna vara andra typer av namn som används exklusivt mellan sändaren och mottagaren.

Material

Att arbeta med binamn innebär initialt vissa svårigheter eftersom materialet inte finns i några register och därför har namnen samlats in genom enkäter och intervjuer. Metoden för med sig både svagheter och styrkor, t.ex. svagheten med självrapportering som innebär att namnbärarna själva har berättat om de binamn de bär. Följaktligen har namnbäraren enbart uppgivit binamn som denne känner till och kommer ihåg. Minnet är ytterligare en svaghet med materialinsamlingsmetoden eftersom detta kan vara bristfälligt, särskilt när det gäller så all dagliga ting som binamn (Baddeley 1983:47). Däremot är det en styrka att tillvägagångssättet leder till att så kallade öknamn utesluts ur materialet, vilket etiskt sett har varit det korrekta eftersom tillkomsthistorierna runt öknamn ibland kan vara kränkande. Dessutom innebär det en möjlighet att studera alla de binamn som en person bär, vilket kan skilja sig åt mellan de grupper som personen ingår i. Motsatsen hade annars medfört att endast de binamn som namnbäraren bär i en specifik grupp hade inkluderats i undersökningen.

Det material som jag baserar mig på utgörs dels av 22 intervjuer, dels av 188 enkätsvar. Intervjuerna är 30–60 minuter långa och har förts som ganska fria samtal där vissa teman har kommit upp: familjesituation, vänner, barndom, skolgång, arbetsliv och fritidsintressen. Beträffande binamnen har informanterna diskuterat vad de tycker om namnen, vem som använder dem och i vilka situationer. Informanterna hade alla anknytning till Halmstad och högskolan. Flera av dem var studenter, andra var anställda på högskolans administrativa enhet och några var gifta med någon ur högskolans personalgrupp. Sammantaget innehåller materialet 311 binamn – 104 namn i intervjumaterialet och 207 i enkätaterialet. Alla informanter och deltagare var myndiga vid insamlingstillfället, men de redogjorde för binamn som de hade burit under hela sitt liv, det vill säga även namn som hade burits tidigare men som av olika anledningar inte längre användes. Det finns en övervikt för kvinnliga informanter och deltagare, varför 197 binamn bärs av kvinnor och 114 av män.

Resultat

I materialet ingår 311 binamn, 197 bärs av kvinnor och 114 av män. Eftersom fler kvinnor än män ingår i undersökningen bär kvinnor och män, trots skillnaden i absoluta tal, ungefär lika många binamn. Det är heller inte vanligt, med undantag av de mest konventionella binamnen t.ex. *Mia*, *Nilla*, *Ninni*, *Sam* och *Stina*, att flera personer i materialet bär samma binamn.

Till en början har materialet analyserats i en särdragsmodell som utgått från fyra olika aspekter: binamnens källa, bildning, innehåll och upplevd namngivningsorsak. I den här artikeln kommer jag att diskutera de infallsvinklar som har störst betydelse ur ett genusperspektiv, medan de andra endast kommer att beröras mycket kortfattat eller inte alls. Eftersom resonemanget baseras på informanternas och deltagarnas egna berättelser om tillkomsten av sina respektive binamn är det inte möjligt att med enbart ledning av själva namnet avgöra vilket särdrag som binamnet har, utan dess tillkomst är av avgörande betydelse.

Namnens källa är antingen onomastikonet eller lexikonet och vanligast är det att binamnen hämtas från vårt gemensamma onomastikon. Dessa binamn, t.ex. *Kicki*, *Lasse*, *Maggan* och *Pelle*, är nära förbundna med ett visst kön eftersom de hör ihop med könsbundna förnamn (t.ex. Gustafsson 2012:103 f., Schmidts-Jüngst 2015, Nübling 2015). Binamn som istället har hämtats från lexikonet kan upplevas som mer könlösa eftersom deras namnkaraktär inte alltid är lika stark. Utan ledning är det svårt att avgöra om t.ex. *Gluten*, *Krullas*, *Lili*, *Pussel*, *Sorken*, *Touch* och *Vinkelhaken*, bärs av kvinnor eller män. Andra gånger bärs samma binamn, t.ex. *Knoppen* och *Pelle*, av båda könen. Därtill förekommer mansnamnet *Kenneth* som binamn på en kvinnlig informant i mitt intervjumaterial. Mot den här bakgrunden går det att dra slutsatsen att könsneutrala binamn är vanligare än könsneutrala förnamn (jfr Gustafsson 2012:104 ff.).

Samtidigt föreligger dock en lika traditionell könsmarkering vid de finala ändelserna bland många binamn som vid svenska förnamn (jfr Aldrin 2014:176 f.) som framför allt berör binamn med en tydlig namnkaraktär. Binamnsändelserna *-a*, *-an* och *-i(e)* är vanligare vid binamn som bärs av kvinnor och *-e* bland de som bärs av män. Binamn som slutar på *-a* bärs av 26 kvinnor och 4 män, de på *-an* av 13 kvinnor och 4 män, de på *-i(e)* av 9 kvinnor och 1 man, medan binamn på *-e* bärs av 3 kvinnor och 18 män. På liknande sätt förekommer ändelskillnader i internationella binamn (Phillips 1990:283, de Klerk & Bosch 1996:537).

När det gäller binamnens innehåll är det för den här artikelns vidkommande två av dragen, »händelse» och »egenskap», som lyfts fram eftersom analysen visar att just dessa särdrag har en särskild betydelse för genusidentiteten (Gustafsson 2016 s. 71 f.). Det förstnämnda särdraget har jag valt att avgränsa som en enskild händelse som inte inträffar upprepade gånger eller utgör utdragna och varaktiga skeende, då namnet istället har förts till särdraget »egenskap». När en händelse inträffar sker någonting aktivt, medan när en egenskap ligger till grund för binamnet är det snarare en passiv beskrivning av namnbärens yttre eller inre karaktäristiska drag som framträder genom binamnsvalet. Exempelvis har binamnet *Pannan* komponenten »händelse» eftersom namnbärens fick namnet när han skallade en kompis, medan *Turbo* har komponenten »egenskap» eftersom binamnet beskriver namnbärens sätt att tala (Gustafsson 2016 avsnitt 3.2).

Binamn som innehåller »händelse» förekommer i 2 % av kvinnors binamn, t.ex. *El-in-stallation*, *Limpan* och *Röjes*, och i 10 % av männens binamn, t.ex. *Apan*, *Barbaflott*, *Bullen*,

TBC och *Touch*. Skillnaden visar ett statistiskt samband.¹ I kontrast till detta finns särdraget »egenskap» hos ungefär lika många kvinnliga som manliga binamn – 15 % av kvinnornas binamn, t.ex. *Krullas*, *Shorty*, *Sköldpaddan*, *Smulan* och *Turbo*, och 14 % hos männens, t.ex. *Jean Paul* och *Myran*. En försiktig tolkning av de ovan redovisade resultaten är att det förekommer binamnsskillnader som förstärker den traditionella könsrollen, där män utmålas som mer handlingskraftiga. Iakttagelsen förstärks också av att det internationellt har gjorts liknade observationer då kvinnors binamn i större utsträckning baseras på deras fysiska företecknen, medan mäns baseras på t.ex. vanor, smak och karaktär (Phillips 1990:284).

Ytterligare en skillnad mellan kvinnors och mäns binamn som framträder i materialet är skillnaden vid den upplevda namngivningsorsaken »smeksamhet» då informanter och deltagare explicit anger att namnet uppfattas som ömt. Här uppger kvinnorna att 10 % av deras binamn har tagits i bruk tack vare själva smeksamheten. Motsvarande andel bland männens binamn är 2 %, vilket visar ett statistiskt samband.² Den här typen av smeksamhet mellan namnbrukarna – namngivaren och namnbäraren – ger också en positionsbestämmande signal till eventuella åhörare om att det förekommer en relation som denne är utesluten från. Genom detta ökar intimiteten ytterligare mellan sändare och mottagare.

Kvinnors binamn som innehåller särdraget »smeksamhet» är *Baby*, *Dittapulla*, *Emmet*, *Fia*, *Gulle*, *Gullet*, *Hjärtat* (2 st.), *Lenigumman*, *Lillan*, *Loppan*, *Netta(n)*, *Nompe*, *Pluttinuttan*, *Pussel*, *Smulan*, *Svetthjärtat*, *Teppa* och *Tumsen* och mäns är (*Farbror*) *Barba* och *Barbaflott* som dessutom bärs av samme namnbärare. Slutligen finns det också anledning att fundera över hur genus skapades i intervju- eller enkätinsamlingsstadiet. Är det så att männen faktiskt bär färre binamn av det här slaget, något som i så fall speglar en språklig asymmetri, kommer männen inte ihåg sina smeksamma binamn lika bra som kvinnorna, eller vill de inte uppge dessa binamn för att de undergräver deras upplevda maskulinitet?

Namngivningsmiljöer

En annan aspekt av namnbruket är själva uppkomsten av binamnen och därmed den miljö där namngivningen äger rum. För att genomföra den här delen av undersökningen har jag endast baserat mig på 265 av de 311 binamnen eftersom den information som behövs inte har varit tillgänglig i alla intervjuer och enkäter. Materialet har delats in i sex namngivningsmiljöer, 1) barndomsfamilj/släkt, 2) barndomskamrater, 3) vänner i vuxen ålder (både som ung vuxen vid ankomsten till ett lärosäte eller på första jobbet, eller som något äldre vuxen), 4) idrottskontexten, 5) partnern och 6) övriga. Gränsdragningen mellan vissa grupper kan ibland vara svår. När det gäller barndomskamrater avses kamrater som hör till namnbärarens barndom och skolålder, eftersom kamrater i och utanför skolan ofta sammanfaller. Det är också svårt att skilja mellan barndomskamrater och vänner i vuxen ålder då det framträder en generationsskillnad beträffande själva vuxenblivandet. I materialet syns att fler äldre personer har börjat arbeta i, för en yngre generation betraktat, låg ålder. Därför har åtskillnaden mellan dem istället kommit att baseras på aktiviteter – barn- och skolaktiviteter å ena sidan och vuxenaktiviteter, t.ex. arbete eller eftergymnasiala studier, å andra.

---

¹ χ^2 -analys ger: p 0,003, df 1, χ^2 8,867.

² χ^2 -analys ger: p 0,008, df 1, χ^2 7,140.

Vanligast är att binamn uppstår i barndomsfamiljen eller i barndomssläkten (34 %). Binamn som uppkommer i den här miljön är mycket diversifierade och består av både konventionella binamn som *Krille* (m), *Lisa* (k), *Lotta* (k), *Nettan* (k), *Pelle* (m) samt *Robban* (m), och namn vars namnkaraktär är mindre tydlig, t.ex. *Grodan* (k), *Mailen* (m), *Smulan* (k) och *Vinkelhaken* (k). Inom namngivningsmiljön barndomskamrater uppkommer nästan lika många binamn (31 %) – som i barndomsfamiljen. Bland kvinnor finns t.ex. binamnen *Gnaget*, *Jojo*, *Lima*, *Linnet*, *Långkalsong*, *Saab*, *Sam*, *Sirran*, *Walle* och *Äpplet* och bland männen t.ex. *Bocaj*, *Myran*, *Putte*, *Salle*, *Sorken*, *Svesa*, *Sälen*, *Thordan* och *Warro*.

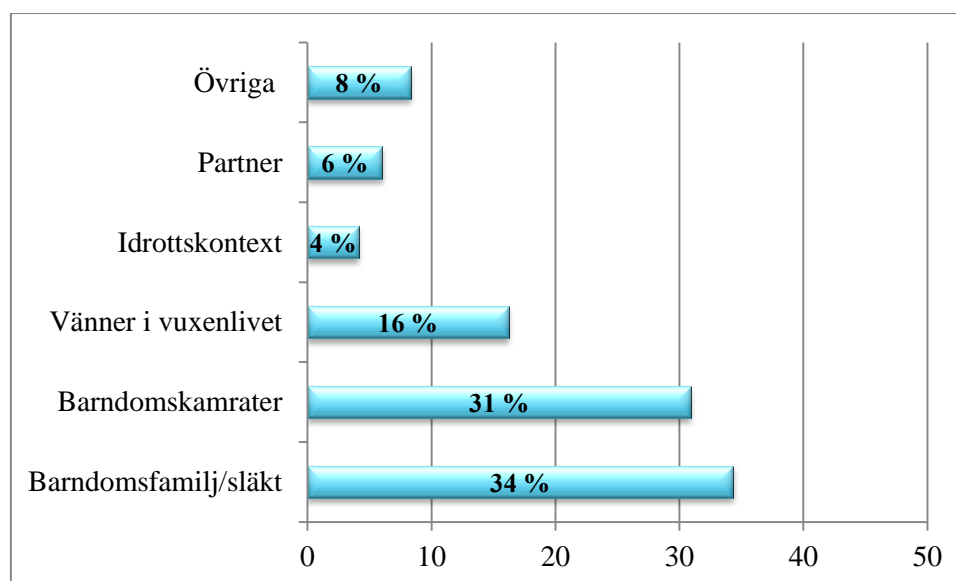
Inom ramen för den tredje största namngivningsmiljön, vänner i vuxenlivet, har 16 % av binamnen, t.ex. *Amuel* (m), *Barbaflott* (m), *Betan* (m), *Blomman* (m), *Brö(gubben)* (m), *Bullen* (m), *Didrob* (m), *Gordon* (m), *Grynet* (k), *Jönsson* (k), *Kenneth* (k), *Limpan* (k), *Marado* (k), *Mary Jet* (k), *Nasse* (k), *Röjes* (k), *Sam* (m), *Sammetslena* (k), *Sussi* (k), *Tjorven* (k), *Turbo* (k), *Vivi* (k) och *YP* (m), tillkommit.

En av de minsta namngivningsmiljöerna i materialet är idrottskontexten, som har varit grogrund för 4 %, t.ex. *Captain* (m), *Gahna* (m), *Lejoninnan* (k), *Sabbe* (m), *Säva* (m), *Söder* (m), *Thierry Dali* (m) och *Turk* (k), av binamnen. Trots att namnbeläggen inte är så många går det att se en tendens till överrepresentation (8 av 11) för manliga binamnsbärare i den här gruppen.

Ännu en namngivningsmiljö som har betydelse för binamnskapandet i vuxen ålder är partnern, som i rollen som namngivare oftast är en man, ligger bakom 6 % av binamnen i materialet.³ Det är i tolv fall en kvinna som fått binamnet och en man som givit det. I ett fall då en man har uppgivit ett partnerbinamn är det ett mycket konventionellt namn, *Uffe*, och i ett annat fall är det namnet *Bambi*. De båda sista manliga partnerbinamnen bärs av samme man och de är (*Farbror*) *Barba* och *Barbaflott*. Motsvarande binamn för kvinnliga namnbärare är t.ex. *Baby*, *Ella*, *Emmet*, *Gianni*, *Hjärtat*, *Huldur*, *Mica*, *Nela*, *Pussel*, *Sköldpaddan* och *Teppe*. I min undersökning får i allmänhet inte dessa partnerbinamn någon spridning, utan de stannar mellan två personer som en intimitetsmarkör och emellanåt upplevs de så intima att informanten eller deltagaren har valt att inte uppe just dem i intervjun eller enkäten.

Inom den sista tillkomstmiljön, övriga, är namngivaren mer heterogen. Det kan t.ex. röra sig om vuxna personer som har arbetat i skolmiljö, och där fått binamn av barnen t.ex. *Citronen* (k), *Futharken* (m), *Olle* (m) och *Sissan* (k). I något fall har en pappa eller en mormor fått ett nytt binamn av barn eller barnbarn. Ibland har det också kommit in nya binamn i samband med att nya anhöriga har gifts in, t.ex. *Gurro* (k) som skapades av namnbärarens dotters svärmor som endast talade grekiska. Till den här namngruppen har jag fört 8 % av binamnen. Figur 1 visar det förda resonemanget grafiskt.

³ Ofta, men inte alltid, bär de här binamnen samtidigt särdraget »smeksamhet», men det ska inte blandas ihop eftersom ett binamn som skapas av partner inte automatiskt behöver vara smeksamt.

Figur 1: Binamnens namngivningsmiljöer

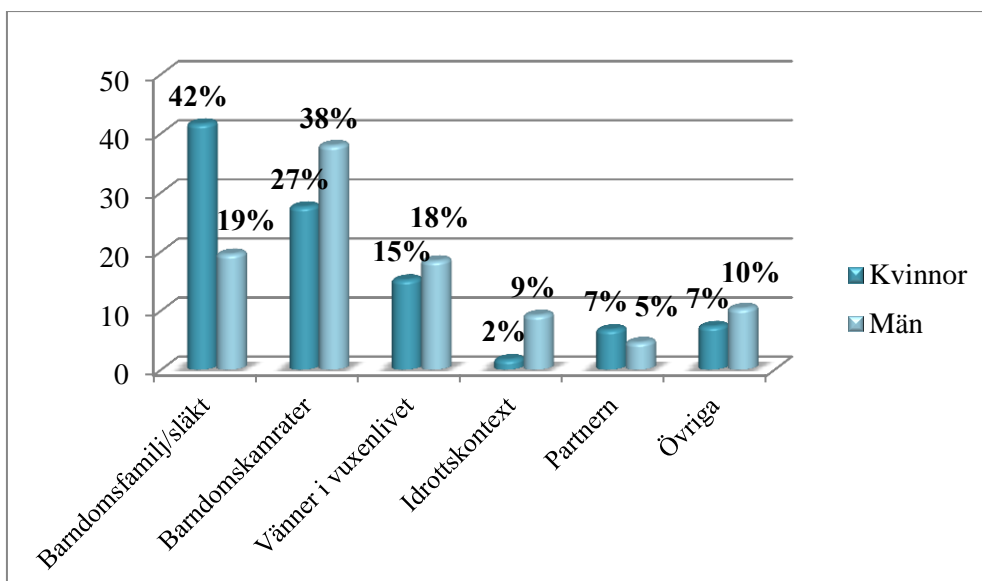
Om variabeln *kön* förs in i de sex namngivningsmiljöerna framträder vissa skillnader. För kvinnors del är det vanligast att få binamn i barndomsfamiljen, 42 % av kvinnornas binamn att jämföra med 19 % av männens (jfr de Klerk & Bosch 1996). Även detta är en skillnad som visar ett statistiskt samband.⁴ För män är den vanligaste namngivningsgruppen barndomskamrater där 38 % av deras binamn skapas. Också kvinnor får binamn i den här tillkomstmiljön, 27 %, men skillnaden som framträder är inte helt signifikant.⁵

När barnen har blivit unga vuxna får männen 18 % av sina binamn och kvinnorna 15 % av sina av vänner i vuxenlivet. Inom idrottskontexten, som innehåller ganska få binamn, skapas 2 % av kvinnornas binamn och 9 % av männens. Vidare kommer 5 % av männens binamn och 7 % av kvinnornas från en partner. Slutligen finns det 7 % av de kvinnliga binamnen och 10 % av de manliga dito som kommer från namngivningsgruppen övriga. Grafiskt illustreras detta i figur 2.

⁴ χ^2 -analys för barndomsfamilj/släkt ger: p 0,000, df 1, χ^2 12,582.

⁵ χ^2 -analys för barndomskamrater ger: p 0,085, df 1, χ^2 2,960.

Figur 2: Namngivningsmiljöer där kvinnor respektive män får sina binamn

Avslutning

I den här artikeln har binamn och binamnsbruk diskuterats. I materialet synliggörs att binamnen såväl utjämnar som skapar och understryker könsskillnader. En del binamn har särdrag som kan föra med sig ett återskapande av traditionella könsroller. Vissa kvinnliga binamn bär t.ex. drag som innebär att namnen kan uppfattas som stereotyper för litenhet och intimitet: *Baby*, *Gulle*, *Gullet*, *Hjärtat*, *Lillan*, *Pluttinuttan*, *Smulan*, *Svetthjärtat*. Samma stereotypiserande drag går inte att avläsa vid mäns binamn – inte ens bland de två namn, *Farbror Barba* och *Barbaflott*, som bär smeksamhetssärdraget. Den komponent av litenhet och underordning som ingår i den traditionella könskonstruktionen av 'kvinna' (Hirdman 2001:65) kan följaktligen föras över till namnbäraren genom försåtliga binamn som samtidigt inrymmer en ömhet som är positiv för namnbäraren. Det här kan alltså vara en del av könsidentiteten som konstrueras genom språket och godtas genom den all dagliga interaktionen. Genom det här förloppet återskapas genus. I vissa fall kan kvinnan uppfatta underordningen, men i enlighet med samma underordning är det tänkbart att hon i så fall istället väljer att respektera sin samtalspartners självbild som skulle kunna ha blivit sårad om hon avvisat binamnet (jfr Deuchar 1988:29 ff.).

Det går också att konstatera att kvinnor oftare än män får binamn i barndomsfamiljen eller av sin partner, det vill säga i de allra mest privata och intima sammanhangen. Den här observationen har även gjorts av de Klerk och Bosch (1996:532) som menar att både benämning och accepterandet av binamnet är direkt kopplat till makt. Eftersom kvinnor får fler binamn i intima miljöer understryker detta hennes underordning vis-à-vis först barndomsfamiljen och senare partnern. Tilltalsformen som väljs är socialt laddad med litenhet och intimitet som också markerar de sociala relationer som finns vid binamnets tillkomst och efterföljande användning. Resultatet blir återigen att könsrollen återskapas varje gång binamnet används samtidigt som det befäster den rådande intimiteten mellan samtalsparterna.

Däremot är binamn en mer manlig företeelse bland barndomskamraterna i skolåldern på samma sätt som dialektanvändningen i samma ålder, något som ofta används för att markera

ungdomsidentitet och gruppidentitet (Eriksson 2005:73, Gunnarsdotter Grönberg 2004:kap. 9). Pojkar i den här åldern använder binamn för att signalera grupptillhörighet genom att de som inkluderas i gruppen bär en viss typ av binamn, medan de pojkar som anses vara vecklingar utestängs från gemenskapen, vilket understryks av binamnsbruket eller snarare avsaknaden av detta (Best 1983:23 f.).

I jämförelse med kvinnors binamnsskapande är den kontext där männens binamn uppkommer – bland kamrater i skolan, på fritiden eller inom idrottskontexten – mer publik. Därför tycks binamn som bärs av kvinnor stå mer för intimitet än männens som istället indikerar solidaritet – inneslutning och uteslutning – på samma sätt som ungdomsspråket kan göra. Det här utmynnar i en genusidentitet med kvinnlig intimitet och manlig ungdomlig solidaritet. Genusskillnaden innebär att det förefaller vara en uppdelning i olika diskurser då kvinnor får binamn i den vardagligt privat-intima diskursen och män i den vardagligt gruppsolidariska (jfr de Klerk & Bosch 1996:530). Genusskillnaden tycks spegla en intim och en solidarisk betydelse, på liknande sätt som pronomenet *du* hade i svenskan i samband med du-reformen (Paulston 1976:374).

Genom binamnsvalet kan maktförhållanden uppstå eller avvecklas, distans kan inträda och relationer befästas. Relationen som skapas kan uppfattas som både påtvingad eller frivillig av namnbäraren. I själva namngivningen kan det ligga såväl en önskan om en fördjupad relation med namnbäraren från namngivarens sida som en påtryckning om acceptans av relationen. Binamnsanvändning signalerar till både namnbäraren och eventuella åhörare att namngivaren har, eller önskar ha, en speciell relation med binamnsbäraren, något som i sig kan innehålla en dimension av makt. Maktaspekten kan, men behöver inte, kopplas till svårigheten som namnbäraren kan känna med att avvisa ett oönskat binamn då detta skulle kunna leda till att namngivarens självbild undergrävs. I det här läget är det vanligare att den underordnade parten väljer att försaka sin egen självbild till förmån för den andres (jfr Deuchar 1988:30 f.). På det här sättet kan den sociala laddning som finns i binamnet användas för att skapa och upprätthålla relationer mellan namnbrukarna och relationerna kan föra med sig maktstrukturer som blir synliga eller som förstärks genom binamnet.

Eftersom ett binamnsbruk kan innebära att situationen förändras kan det utgöra en illokut språkhandling som bidrar till att det görs kön av olika slag. När ett binamn används i samtalet är detta därför inte enbart en neutral benämning, utan ett binamn kan åstadkomma en social kategorisering utifrån talarens önskningar och behov. Binamnet kan öppna möjligheter, omgärda, beskära, bekräfta eller betvinga namnbäraren.

Referenser

- Adams, Michael. 2009. Power, Politeness, and the Pragmatics of Nicknames. *Names* 57. S. 81–91.
- Aldrin, Emilia. 2014. Förnamnsvalet som resurs för förhandling av könsidentiteter och könsgränser. *SAS* 32. S. 169–191.
- Aldrin, Emilia. 2015. Att skapa kön Könsmonster och könsroller i nyskapade förnamn. I: Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner (red.). 2013. *Innovationer i namn och namnmönster*. NORNA:s 43 symposium i Halmstad 6–8 november 2013. (NORNA-rapporter 92.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 36–52.

- Austin, John, L. 1975. *How to do things with words*. (2:a uppl.) Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Baddeley, Alan. 1983. *Minnet. En bruksanvisning*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Barry, Herbert III & Harper, Aylene S. 1995. Increased Choice of Female Phonetic Attributes in First Names. *Sex Roles* 32 (11/12). S. 809–819.
- Best, Raphaela. 1983. *We've All Got Scars: What Boys and Girls Learn in Elementary School*. Bloomington: Indiana University Press.
- Brown, Penelope & Levinson, Stephen C. 1987. *Politeness. Some universals in language usage*. (Studies in interactional sociolinguistics 4.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Brylla, Eva. 2001a. Personnamn och genus. *SAS* 19. S. 11–29.
- Brylla, Eva. 2001b. Personnamn och genus. Manligt och kvinnligt i namnen. I: Gunilla Harling-Kranck (red.), *Namn i en föränderlig värld*. Rapport från den tolfte nordiska namnforskarkongressen, Tavastehus 13–17 juni 1998. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 36–44.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, Judith. 2004. *The Judith Butler Reader*. Ed. Sara Salih. Malden, Mass.: Blackwell Publishing.
- Cameron, Deborah. 1990. *The Feminist Critique of Language. A Reader*. London: Routledge.
- Cameron, Deborah. 1995. *Verbal Hygiene*. London: Routledge.
- Connell, Raewyn. 2009. Om genus. 2:a uppl. Övers. av Charlotte Hjukström & Anna Sörmark. Göteborg: Daidalos.
- De Klerk, Vivian & Bosch, Barbara. 1996. Nicknames as Sex-Role Stereotypes. *Sex Roles* 35(9/10). S. 525–541.
- Deuchar, Margaret. 1988. A Pragmatic Account of Women's Use of Standard Speech. I: Jennifer Coates & Deborah Cameron (eds.), *Women in Their Speech Communities*. New York: Longman. S. 27–32.
- Eckert, Penelope & McConnell-Ginet, Sally. 2003. *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Entzenberg, Sonja. 2006. »Det får ju vara någon ordning på torpet!» *Svenska personnamnregler i ett historiskt perspektiv*. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet, småskrifter 2.
- Entzenberg, Sonja. 2007. Professor Nanna Svartz eller Fru Nanna Malmberg? Släktnamnsbruk hos gifta kvinnor 1920–1982. I: Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Entzenberg och Maria Ohlsson (red.), *Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv*. Uppsala: Uppsala universitet. S. 198–207.
- Eriksson, Lisa, 2005. En kvinna klär sällan i dialekt. *Västerbotten* 1. S. 64–74.
- Foucault, Michel. 1981. The Order of Discourse. I: Robert Young (ed.). *Untying the Text: A Poststructuralist Reader*. London: Routledge and Kegan Paul. S. 48–78.
- Gastil, John, 1990. Generic Pronouns and Sexist Language: The Oxymoronic Character of Masculine Generics. *Sex Roles* 23(11–12). S. 629–643.
- Gunnarsdotter Grönberg, Anna, 2004. *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. (Nordistica Gothoburgensia 27.). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Gustafsson, Linnea. 2012. What's an »Inappropriate» First Name? Some Socio-Ideological Changes and Some Linguistic Traits Relevant to a Reinterpretation of the Swedish Name Law. *Onoma* 47. S. 101–117.
- Gustafsson, Linnea. 2016. *Moderna vardagliga binamn i Sverige*. (Namn och samhälle 29). Uppsala: Uppsala universitet.
- Hirdman, Yvonne. 2001. *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.

- Kerns, Myleah. 2011. North American Women's Surname Choice Based on Ethnicity and Self-Identification as Feminists. *Names* 59(2). S. 104–117.
- McConnell-Ginet, Sally. 2003. »What's in a Name?« Social Labeling and Gender Practices. I: Janet Holmes & Miriam Meyerhoff. (eds.), *Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell.
- Milles, Karin. 2008. *Jämställt språk. En handbok i att skriva och tala jämställt*. (Småskrift utarbetad av Språkrådet 5). Stockholm: Norstedts.
- Mills, Sara. 2003. Caught between Sexism, Anti-Sexism and 'Political Correctness': Feminist Women's Negotiations with Naming Practices. *Discourse & Society* 14(1). S. 87–110.
- Mills, Sara. 2008. *Language and Sexism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nübling, Damaris. 2015. The Phonetic Gender Score of German First Names and Pet Names: Gendered First Names versus De-gendered Pet Names. I: Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner (red.), *Innovationer i namn och namnmönster*. NORNA:s 43 symposium i Halmstad 6–8 november 2013. (NORNA-rapporter 92.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 196–215.
- Oelkers, Susanne. 2003. *Naming Gender. Empirische Untersuchungen zur phonologischen Struktur von Vornamen im Deutschen*. Europäische Hochschulschriften. Reihe I. Deutsche Sprache und Literatur. Frankfurt am Main: P. Lang.
- Paulston, Christina, Bratt. 1976. Pronouns of Address in Swedish: Social Class Semantics and a Changing System. *Language in Society* 5(3). S. 359–386.
- Pauwels, Anne. 1996. Feminist Language Planning and Titles for Women: Some Crosslinguistic Perspectives. I: Marlis Hellinger & Ulrich Ammon (eds.), *Contrastive Sociolinguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter. S. 251–269.
- Pauwels, Anne. 2003. Linguistic Sexism and Feminist Linguistic Activism. I: Janet Holmes & Miriam Meyerhoff (eds.), *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell. S. 550–570.
- Phillips, Betty. 1990. Nicknames and Sex Role Stereotypes. *Sex Roles* 23. S. 281–289.
- Schmidt-Jüngst, Miriam. 2015. Constructing Gender Identity: Naming Choices of Transgender People in Germany. I: Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner (red.), *Innovationer i namn och namnmönster*. NORNA:s 43 symposium i Halmstad 6–8 november 2013. (NORNA-rapporter 92.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 234–250.
- Svahn, Margareta. 1999. *Den liderliga kvinnan och den omanliga mannen: Skällsord, stereotyper och könskonstruktioner*. Stockholm: Carlssons.
- Talbot, Mary. 1998. *Language and Gender. An Introduction*. London: Polity.
- Thornborrow, Joanna. 2002. *Power Talk: Language and Interaction in Institutional Discourse*. Harlow: Longman.
- Twenge, Jean, M. 1997. «Mrs. His Name». Womens Preferences For Married Names. *Psychology of Women Quarterly* 21. S. 417–429.
- West, Candice & Zimmerman, Don. 1987. Doing Gender. I: *Gender and Society* 2(2). S. 125–151.
- Wojahn, Daniel. 2015. *Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 92). Uppsala: Uppsala universitet.

The I/eye is in the verb: Towards a poetics of the feminist poetic /

Hanna Hallgren

For several years, I have committed myself to artistic research; a commitment both as a poet and as a scholar in Gender Studies. In this article I start to raise questions about the status of the “I” in feminist academic texts – and the idea of the “I” as a sign pointing towards situatedness and accountability. I do this through experiences of writing in an “I” form, using the pronoun “I”, in poetry and fiction writing. The method used is writing as a method of nomadic inquiry (Richardson & Adams St. Pierre 2005). This is a method in which one tries to shape one’s thinking through writing, instead of reporting what one has thought already. Regarding the article’s theoretical inspiration, I would declare poetry and feminist philosophy as the main sources. This means that I consider both poetry/fiction writing and philosophy to be fruitful spheres for knowledge production. The aim of the article is to ask questions about the “I”, in ways trying to evoke some of the feminist complexity attached to this pronoun.

Chapter /¹

I will take into account ... myself. Or, as Monique Wittig puts it, the *italic I* or divided J/e will – since the “I” is always already occupied and marked by family fathers walking straight ahead on the pavement to their cars and their dreams and long-lasting histories, and memories of other fathers walking to their cars, carrying names that smelled of Jasmine and cigars (Wittig 1969). Blossoming men, full of language-organs, and voices of choirs in their heads: fathers singing themselves, fathers hearing themselves. A father carrying a father in his palm; as a promise, a stone’s breath, a word and a world almost encompassed in his hand. Or some of the fathers, since they – too – are divided into I’s and I’s, and divided in themselves, as slices of flesh and abysses of holes, while they live to be able to give everything up, to give up, they too shall give up, and sleep without words. Some of the fathers might even incorporate a *corps lesbien*, a lesbian body. We can’t be sure, since the I/eye is in the verb, and the fathers might change, become trees, and as trees become silhouettes in themselves, as did my father when he lost his speech, and his eyes came closer to me than before; blue ink bolts scribbling for life, and I wrote with my hands over his face: *this too shall pass*.

---

¹ To call each chapter “Chapter I” is an idea I got from the poet Jenny Tunedal and her poetry book *Kapitel Ett* (Chapter One) (2008).

Chapter I

What embraces one's shadow here?

Ingeborg Bachmann

The light of the room is half

But the shadow lives as a tree

Hanna Hallgren

My mother is alive, my father is gone, and *I* will speak of the feminist poetic *I*. As flesh, remembrances, fluids and hopes. As a sign in a text, noun in a genre, and as a promise of performativity ... or rather: life. Yes, a promise of life: this is life, its wings and roots and *Limonade es war alles so grenzenlos*.² *I* will tell lies and speak only the truth, and sometimes disappear, whirling away, go to sleep, suggest another story, replace myself with the story of my mother and kneel in front of the mercy seat. *I* will ask you to forgive me, since *I* can't count on myself, can't count myself, *I* will try to be as reliable as possible, but nothing changes as often and as much as the past, and the future is not easy to remember. It comes whirling off. Everything is rapid, soon gone, like whistling bones, strong wind, buttons as tender as ashes, and in the morning, *I* dreamed *I* saw the face of a murderer: iconic and pale. *I* pick the wild roses with a fork, as one gets plucked by a word and dragged into the world by one's name, just to be swept away by a most horrific and unreliable *I*. This is why *I* started to pick nettles barehanded, and roses with forks. Since, how much more often a rose will not prick you, than a nettle burn?³ Marina Tsvetajeva states, the philosopher asks questions, the poet invents answers, and maybe it's like this.⁴ Maybe, under the snow, a world is born, if one believes: "Let there be for now / no feeling expressed, / let the heart's muscle / exercise in another way".⁵ As waiting for longing, a life when time and years only cover *duration*, *du-ra-ti-on*, a covering word, a world where one dives into the sky or the sea not being able to tell the difference. Plankton as stars, and starfish tiny fingers written over the dark sky. The invention of a word-world, where one keeps falling and rising, weightless,

Chapter I

I have dedicated myself to poetry, since life doesn't follow the logics of story-telling, like the word, life will only drag other lives behind it, the sentence a sentence,⁶ and by now *I* know the dead are living amongst us: "The world in which the dead are living is a silent choir / It

---

² A quotation from Kafka which I found in *Coming to Writing and Other Essays* (1992), a book by Hélène Cixous.

³ A quotation from the Swedish writer Selma Lagerlöf (1858–1940).

⁴ See Marina Tsvetajeva *I skuggan av ett krig* (2011).

⁵ Ingeborg Bachmann, "You Words", *Darkness Spoken* (2006), pp. 335 f.

⁶ *Ibid.*

doesn't hear itself, it doesn't sing itself."⁷ If there is a difference between the worlds, a word-world, clear as spit, it won't enlighten us about anything, since neither we, nor they, can hear their singing. But as far as *I* know, they are here, never asking if they are allowed to pass the threshold of life. Never asked if they were allowed to leave. Like rude dinner guests, they come and go, a silent rudeness, not possible to grasp, and there is nothing we know of to pass.

Chapter /

I do not know myself, and *I* wouldn't write if *I* knew what to write, as if there was a story to be told about the world, as if there were soldiers on their toy horses galloping: "I don't know where to turn / Where it matters most / Where life is / Difference is / cold calla lilies / And when the mirror still / Reflects a face / that lingers / skin lingers / blue / hours by the skin / breathe / Do difference / breathe." *I* can't tell you who or why *I* am, or why *I* still strive, in a world where some people say: "I don't know why I waste my time being alive." But *I* think of forgetfulness as a method in life, as in the Arabic saying "A human becomes human since she forgets", and of writing as a method not only of inquiry, but writing as a strategy of forgetfulness as well.⁸ Remember to be able to forget. To write one's skin into the skin and its bites: "O shut / your eyes, shut them! / Press your mouth to the bite!"⁹ Forget to be able to remember the future, its horizon: a future perfect of footsteps under a blossoming sky. Is there a home in my hands?

Chapter /

Take me out or take me home tonight, there are places everywhere, but no place to be seated. Neither on my mother's tongue, nor in the speechless mouth of my father. *I* can't dandle on her tongue-swing or sit on his lip-lap, under the stars, in the darkness, and think of lollipops and merry go rounds, and when *I* am situated, *I* sink as Europe sinks, porous and pale, constantly shrinking into the rhetoric of fascism and eaten by words. Each morning *I* wake up to eat and to normalize the world *I* can't change with or without words, since the words keep on changing, changing me, and my tongue is an umbilical cord connected to the white ink which used to spread like clouds from the factory chimneys, every day, when *I* was a child in the cold war. Remember the heydays: "a perception not only of the pastness of the past, but of its presence."¹⁰ The bunkers, we visited them in school, never allowed to enter, they were small chapels of dogma, we ought to know their place, but never to trespass. To enter would have embodied beliefs in wars to come, and to remember the wars in which no one needed to take shelter. Or: we took shelter in the idea of having bunkers we never made use of. *I* took shelter in my mother's arms since she was an officer in the army of God, the blood and the fire were hers, and her bonnet was her crown, and no war has ever been cold. With her, *I* stepped into the fire, and we flew over the village, the villas, the factories and the house of my grandmother, where our relatives slowly disappeared from the tables and turned into ashes, and we

---

⁷ See Laura Riding, *The Life of the Dead: With Ten Illustrations by John Aldridge* (1933).

⁸ See Laurel Richardson and Elisabeth Adams St. Pierre, Writing: A Method of Inquiry, *Handbook of Qualitative Research* (2005), pp. 959–978.

⁹ Bachmann, "The Native Land", pp. 180 f.

¹⁰ *Ibid*, xxiii (a quotation from T. S. Eliot).

became fewer and fewer on every Christmas's blurred photos. Then we flew to the churchyard, to water, and see the tulips walk on their stalks to the tombstones. *I* love her so. Her face glowed and was turned towards God. To confess is to be *in* love, the inside of love. Under the uniform, *I* felt her heart, on her back her wings, and in the Cold War we spread our gospel: Bibles to Poland, prayers to the Christians in the Soviet Union, clothes and toys to the orphanage children in Romania. We signed a petition against the film *The Last Temptation of Christ*, since no fire has burned clearer. We were never cold, always in the fire, never in or at peace, struggling to set the whole world on fire: blue flames, pure blue, as the breaths of the Holy Ghost. We were fire and blood.

Chapter I

To water the soil, “water knows how to speak, a wave takes a wave by the hand”,¹¹ and *I* was a child, ink of the past, can't write, ink of today, won't last, and the future will only press its own cause; signify victories, as stones of remembrance, under which the history will change and moulder like leaves, only remembered when crimes are to be legitimized as part of a nation without forgetfulness. The forgetfulness of leaves. *Home is a place in a small Soviet*.¹² Neither countries, nor hands, will last. In the U.S. Christa Wolf held her passport, but lost her land, as if there were no there there, as if *I* still could see it in her hand. As if the Trabants still drove across the streets in the DDR, and Hertha Müller swept the handkerchief around tears running from the Romanian bread.¹³ As if nothing has changed, there might be a tense for what once was, and still is encapsulated as a bite. Fresh teeth through the stone's veins. Streets and sunshine and stores, inhabitants, dogs and market places – all made of stone, there might be a place for this too. Some waves, somewhere. Or: imagine no one could tell you where you have been, or which place you are going to. Imagine this might be the circumstance for us all, that the time has been separated from the place. We can remember and forget, never return, and never know if we are able to keep the words fresh. Is there a home in my voice? Where is my finger's home? *I* put it in my mother's mouth. *I* put it in my own wounds. *I* place it under the iron curtain, and try to remember the rhymes of the atomic bomb in my poetry writing as a child. The cloud. The bodies of children my own age eaten by white flour. Their faces. Like a girl. Knowing they were dead, not knowing who they were. Like they belonged to the bomb, lost in history decades ago. *I* understood their lives were worth less than mine, people would tell me the opposite, but act as if my life was more precious, and *I* knew from then on: one must not only unlearn one's privilege as one's loss, to not become crazy, one must also learn how to fantasize one's privilege as one's privilege.¹⁴ One must start measuring a fantasmatic distance. Literally: from one heart to another. It became the thickness and whiteness of my skin. This is why *I* know *I* write despite my ink covering other bodies as a white river, as flour and snow.

---

¹¹ Ibid, p. 163.

¹² A sentence from the Norwegian poet Tone Hødneø, translated by me into English.

¹³ Bachmann, “In Wartime”, p. 245. The “handkerchief” is an item which Hertha Müller writes about, for example in her speech when she received the Nobel Prize.

¹⁴ The idea of “unlearning one's privilege as one's loss” stems from Gayatri Chakravorty Spivak.

Chapter /

What is there to confess? Kneeling in front of the mercy seat, trying to stay in place, to be able to tell things right. Once upon a time there was a green-eyed girl. She swallowed her story, though she tried to speak as freely as she could, since she did not know how to tell it, and because her belly was her shrine. She only knew she was far away, and present only through her absence, and to confess *I don't know who I am or where I am*, would simply not be enough: too much, and not enough. Why should *I* confess? To stay in place, or to create a space? Like the invention of time – she invented a space/time, a word-world, in which poetry could lift the belly to the stars, and her feet walk upon water.¹⁵ Luminous plankton through the long and silent nights in the depths, black ink, drinking black, lifting her belly, and confess – *O, wild nights / when I am with thee!*¹⁶ There was never a father's law, but a mother's love, a passionate and whirling love without reason. When her mother went away, she used to say: I am the heart of my mother, and I am her lungs and her lips and eyes, and nothing will tear us apart. I have no father, and if I had he would be our son, lying in a small willow basket floating in the river. Or he would be a snake in paradise. She would never waste her life on him (a snake). She has me and God and everything. She never brought me to his altar, but dressed me with the Bible and swords. *I* was her knight, a crusader, who only wanted to do good, like fly my words into the past, and make it come out right.¹⁷ Or stick my swords into the present; to cut a future perfect, where the shore rhymes the horizon, and embers glow in its name. To always come back to her, and the specific moment when she stood on the stairs, and told her father she would leave him to become an officer in the army of love. She would leave him to sell the *War Cry*, to walk with Jesus through the slums, talking to drinkers at the pubs. The prayers as a thin crape covering her draining face. His face. Hers. His: "I can still see you, / what I am you cannot see / I am the parent /A child in my own arms / breathe and turn / Shadows into life."

Chapter /

There blinks an *I* in my text, like a lighthouse of flesh. What have *I* done? Committed myself ... made myself accountable... but to what? And to whom? Who am *I* talking about, and who's being situated? Why did *I* drag this *I* into my text and try to blend it with the other words? Bend it over. Do *I* know myself? Didn't *I* tell you several times – *I* don't, and you probably don't. We could write a joint poem, and still be sure we haven't been able to tell things right, since it could always have been said differently. Through different words. And above all: why shall you trust me, when in fiction writing the "I" is probably the most unreliable of all pronouns, and in poetry the most unlimited: *I-eyes-ice* – *I* wish *I* could tell you water like water, and bread as dough between my hands, but *I* can't. *I* wish there was a window glancing faces where history was made, and you would receive it as a poem. A bird pecking on the pane.

---

¹⁵ See Gertrude Stein, *Lifting Belly* (2010).

¹⁶ Emily Dickinson, see for example: <http://www.poetryfoundation.org/poem/173343> (29 March 2016).

¹⁷ Sentences influenced by Hélène Cixous' writing.

Chapter I

I remember nothing, four walls and nothing, remember falling apart as a rain in November needles and needless to say, its nails stitches through the skin. Rain as rain covers. Remember grass when dew becomes frost under one's foot, and a girl asks "How long is that night, how hard is that darkness?" The rain as sleep, as a bringing. An upbringing in one's own arms, if that is possible, the closure of arms, as shields, and as a shelter when rain keeps falling. The night sustains its darkness. A fauna of leaves. At one point of weakness, you let your I play four walls, you let you, you let go. There is a swim, a late lake at night, where protection is moving one's limbs. Under the surface you ask for bread and time. Walking through water, its walls. Four walls, people forget how to breathe or say it's a matter of moving.

References

- Bachmann, Ingeborg. 2006. *Darkness Spoken: The Collected Poems*. Brookline: Zephyr Press.
- Cixous, Hélène. 1992. *Coming to Writing. Coming to Writing and Other Essays*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hallgren, Hanna. 2016. *Det som övar annorlunda likt ett hjärta*. Malmö: Pequod.
- Richardson, Laurel & Adams St. Pierre, Elisabeth. 2005. Writing: A Method of Inquiry. In Denzin, Norman & Lincoln, Yvonna (eds.). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. London & New Delhi: SAGE, pp. 959–978.
- Riding, Laura. 1933. *The Life of the Dead: With Ten Illustrations by John Aldridge*. London: Arthur Barker.
- Stein, Gertrude. 2010. *Lifting Belly*. Tallahassee: Naiad Press.
- Tsvetajeva, Marina. 2011. *I skuggan av ett krig*. Lund: Ellerströms förlag.
- Wittig, Monique. 1973. *Le Corps lesbien*. Paris: Les Éditions de Minuit.

Att bli till som feminist i 1990-talets feministiska tidskrifter: Exemplet *Darling*

Lena Lind Palicki

Genom historien har feminister använt tidskrifter för att göra sina röster hörda, ta plats i offentligheten och skriva fram sig själva som politiska och feministiska subjekt. Tidskrifter har också varit viktiga arenor när kvinnor har erövrat genrer och ämnen som tidigare varit förbehållna män (Nordenstam 2014, Domellöf 2003). Genom att ta plats i en medial offentlighet har man kunnat bli till som feministiska subjekt och kunnat konstruera en feministisk identitet som gett läsarna identifikationsmöjligheter. Ett exempel på en tidskrift som skapat diskursiva identifikationsmöjligheter är *Darling*, som startades hösten 1996. Den skulle komma att få stor betydelse för vad feminism är och vad den blev i Sverige under 1990-talet – det som det brukar refereras till som den tredje vågens feminism. I backspeglarna kan vi se att en viss typ av feminism och feminister skapades under den här tidsperioden i ett slags feministiska tillblivelseprocesser. Det är kring detta *görande* av feminism och feminister som den här artikeln kretsar.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är alltså att beskriva och analysera hur skribenter har konstruerat ett feministiskt subjekt genom att använda tidskriftsmediet.¹ I den här artikeln fokuserar jag på vad som ofta kallas den tredje vågens feminism eller kvinnorörelse. Under 1990-talet fick nämligen en rad nya, mer eller mindre uttalat feministiska tidskrifter och fanzine, spridning och uppmärksamhet, t.ex. *Darling*, *Bang* och *Bleck* (Gunnarsson Payne 2006). Genom en diskursanalys av tidskriften *Darling* vill jag visa hur skribenter i 1990-talets feministiska tidskrifter skriver fram sig själva som feminister, hur de skapar identifikationsmöjligheter för sig själva och läsarna, och möjliggör feministiska positioneringar. Det är alltså konstruktionen av både feminister och feminism som står i centrum för analysen. Ett mer specifikt syfte kan formuleras som att jag avser undersöka hur görandet av feminister och feminism går till i tidskriften *Darling* under 1990-talet. Mer detaljerade forskningsfrågor presenteras under *Teori och metod*.

Feminister och tidskriftsmediet – tidigare forskning

Språkvetenskapligt finns gedigen forskning om hur arbetarrörelsen påverkades av och påverkade det offentliga språket (se t.ex. Josephson 1996), men någon motsvarande forskning om kvinnorörelsen i offentligheten har inte gjorts. Inom andra ämnestraditioner kan man läsa att

---

¹ Studien är en delstudie i projektet *Feministiska tidskrifter som politisk arena*, finansierat av Ridderstads fond för historisk grafisk forskning. Projektet som helhet spänner även över andra tidsperioder, se t.ex. Lind Palicki & Milles 2015.

feminister redan under rösträttsrörelsen använde tidskrifter för att göra sina röster hörda, ta plats i offentligheten och för att skriva fram sig själva som politiska och feministiska subjekt (Rönnbäck 2004, Solomon 1991). Tidigare forskning har också visat att tidskrifter har varit viktiga arenor när kvinnor har erövrat genrer och ämnen som tidigare har varit förbehållna män (Nordenstam 2014, Domellöf 2003).

Tidigare forskning har visat flera exempel på villkoren för tidiga kvinnliga journalister och hur de så kallade pennskaften tog sig in i en manlig struktur – bland andra Ester Blenda Nordström och hennes nätverk (Stål 2002), Lotten Ekmans hela produktion i *Svenska Dagbladet* och *Stockholms Dagblad* (Ney 1999) och Barbro Bang Alving (Lundgren 2002). Resultaten pekar på att kvinnorna har varit med och format berättarkonventioner och traditioner inom olika genrer i dagspressen och att de har funnits med inte bara i utvecklingen av den journalistiska texthistorien utan också i vårt samhälles utveckling av offentligheten (Stål 2003). Studierna kan visa att kvinnorna genom sina positioner på redaktionerna utgjorde en viktig del i att påverka viktiga samhällsfrågor som exempelvis rösträttsfrågan, fredsfrågan och de sociala frågorna (Stål 2003:71). Senare kom alltför många kvinnor att bli journalister och det finns skäl att tro att det finns och har funnits starka länkar mellan kvinnorörelsen och de kvinnliga journalisterna. Exempelvis skrev de kvinnliga journalisterna många reportage om kvinnoföreningar och bidrog alltså till att just kvinnliga subjekt synliggjordes i offentligheten.

Framlyftandet av kvinnliga subjekt kan man även se under den aktuella tidsperioden på 1990-talet. Enskilda människor fick i och med informationsteknologin fler möjligheter att göra sin röst hörd. Detta gällde inte minst kvinnor, skriver Kristina Hultman, som också menar att den mobilisering som en grupp unga svenska feminister gjorde mot sexismen i 1990-talsmedierna visade att ett medvetet medialt agerande ofta ger effekt (Hultman 2000:81).

Två forskare har ur olika vinklar tagit sig an tidskrifter eller fanzine under 1990-talet. Etnologen Jenny Gunnarsson Payne undersöker feministiska fanzine (t.ex. *Bleck*), hur dessa konstruerar en form av systerskap och vilken betydelse den konstruktionen har för den feministiska rörelsen. Hon undersöker hur feminismens subjekt definieras och vem detta subjekt utgörs av och visar bland annat att det i fanzinen formuleras feministiska motstrategier mot förtryck och objektifiering (Gunnarsson Payne 2006). Medie- och kommunikationsvetaren Martina Ladendorf undersöker genren grrlziner ur ett producent-, text- och användarperspektiv med utvalda teman som identitet, kön och feminism. Hon fäster speciell vikt vid feministiska strategier och visar att grrlzinerna ofta använder dekonstruerande strategier där skillnader inom grupperna erkänns. I en närstudie av just *Darling* visar hon att tidskriften erbjuder en identitet åt läsarna som den så kallade ”Darlingtjejen”, som förutsätts vara alternativ och gilla musik och festivaler. Ladendorf visar att enligt läsarna så är *Darling* en tidning som får läsarna att tänka själva och där är problematiserande av kön och en positiv inställning till feminism en del av denna identitet (Ladendorf 2004).

***Darling* och 1990-talets feminism**

I denna studie fokuserar jag (delar av) den feministiska rörelse som växte sig stark under 1990-talet och ger i det här avsnittet en bakgrund dels till dåtidens feministiska landskap, dels till medielandskapet och tidskriften *Darling* specifikt. Ibland talar man om 1990-talet som

den tredje vågens feminism, även om vågmetaforen rättmätigt har kritiserats (se t.ex. Mills 2008).

De tidskrifter jag intresserar mig för är en del av vad som kom att kallas för mediefeminism, vilken ofta beskrivs som en motrörelse mot den mediebild där kvinnor i allt större utsträckning sexualiserades genom tidskrifter som *Slitz* och *Café*. Det var ”de unga kvinnorna – som själva var föremål för mediernas objektifiering, förakt och hån – som slog tillbaka” (Hultman 2000:76). En yngre generation, de flesta födda på 1970-talet, mobiliserade således en motkritik: Linna Johansson startade det feministiska fanzinet *Bleck*, antologin *Fittstim* gavs ut av främst mediearbetande kvinnor och riktade sig till unga kvinnor, och ett webbföretag började ge ut tidskriften *Darling*, för att nämna några exempel (Gunnarsson Payne 2006, Hultman 2000). Den så kallade mediefeminismen var i sig en del av en större rörelse. När litteraturvetaren Nina Björk publicerade *Under det rosa täcket* 1996, i vilken hon främst analyserade och kritiserade den ”maskerad” som hon menade att människor måste delta i för att bli till som ”naturliga” män och kvinnor, fick den stort genomslag och förändrade på många sätt det offentliga samtalet (Björk 1996). Inom akademien växte sig den genusvetenskapliga forskningen stark, strukturella åtgärder som tillsättandet av så kallade Thamprofessorer (där kvinnor särbehandlades positivt vid likvärdig meritering) vidtogs och de politiska partierna Stödstrumporna och Kvinnopartiet startades inför valet 1994.

Att mediefeminismen kunde växa sig så stark på 1990-talet har flera förklaringar. En del av förklaringen är att detta var en tid då allmänheten nåddes av internet, vilket förändrade de tekniska villkoren för medieproduktion och distribution. Det blev helt enkelt lättare att som okänd och ung publicera sig på en synlig plats i offentligheten och vissa menar att detta gynnade den feministiska rörelsen (Hultman 2000). Det rimmade väl med den allmänna gör-det-själv-andan som fanns vid den här tiden, där det punkiga och självlärda fick en framskjuten och upphöjd plats (Gunnarsson Payne 2006:49 ff.). Man kan således se det som symptomatiskt att många skribenter i tidskrifterna var unga människor utan formell journalistutbildning eller erfarenhet.

Det var i den här tidsandan som tidskriften *Darling* såg dagens ljus hösten 1996. Den startades som en nättidskrift av ett tiotal personer på webbföretaget Spray Network. Först året därpå, 1997, började den komma ut också som papperstidning. Den kom ut ungefär en gång i månaden innan den 2001 köptes upp av den stora mediekoncernen Egmont för att året därpå efter läggas ner (”Darling läggs ned” 2002). Framför allt var *Darling* en tidskrift om populärkultur: mode, musik, film etc. och den sade sig vara en ”ekonomiskt, politiskt, religiöst och socialt oberoende” tidning.

På många sätt kom *Darling* att stå för mycket av vad som senare beskrevs som just typiskt för 1990-talsfeminismen. Den presenterades som ett alternativ till klassiska tidningar för unga tjejer och syftet sades vara att göra en tidning som skribenterna själva ville läsa, som stärkte unga flickors självförtroende i stället för att säga till dem att de inte dög (”Darling läggs ned” 2002). Enligt chefredaktören Marie Birde byggde konceptet på idén att ”människor vill läsa om intressanta saker och lära sig om nya grejer, och inte bara mala på om kroppshets och normbyggande klyschor” (Ekman 2009). Framträdande var att valet av ämnen inte var könsbundet: kvinnor skrev om exempelvis sport, dataspel och musik och män om barn, underkläder och känslor – det vill säga i genrer och om ämnen som tidigare i stor utsträckning varit förbehållna ett specifikt kön. Tidningen riktade sig således till främst tjejer men bland skri-

benterna fanns också män. Genomslaget i andra medier var stort och flera av *Darlings* skribenter medverkade även i den uppmärksammade antologin *Fittstim* som kom 1999.

Det som var speciellt med *Darling* ur ett feministiskt perspektiv var att många av skribenterna själva inte hade feministiska ambitioner, åtminstone inte till en början. I intervjuer säger medarbetarna att de inte var feminister utan att de blev det, att de ofta blev tillskrivna en identitet som feminister och valde att ta till sig den. En av grundarna, Brita Zilg, säger så här:

Så vi kom in på den här feministiska debatten.. .liksom bakvägen, kan man säga. [—] De [medierna] ville att vi skulle va feminister, så då blev vi det. [skratt] Jamen, vadå, i och med att man märkte i alla intervjuer att man såg lite dum ut när man fick såna här feministiska frågor. Vi visste inte ens vem Simone de Beauvoir var, vi visste ingenting. Vi var helt vanliga tjejer, liksom [skratt]. (Zilg 4/2 2000 ur Ladendorf 2004)

Många av medarbetarna blev alltså feminister under resans gång, tillsammans med varandra och med sina läsare, och på så sätt kan man se *Darling* som en feministisk tillblivelseprocess i sig. Det är som sådan jag finner den särskilt intressant för mitt projekt och mina syften.

Materialurval

Materialet består av tidskriften *Darlings* texter. *Darling* fanns alltså både som nättidskrift och som tryckt tidning. Nättidningen finns bevarad i ett så kallat webbarkiv och det är de texterna jag använder i den här delstudien². Jag har byggt en korpus som består av samtliga texter från vart fjärde nummer av webbversionen av *Darling* som kom ut under 1990-talet: nummer 1, 4, 7, 11, 15, 19, 23 samt avdelningen Fråga Darling³, som är en webbaserad frågespalt där icke namngivna medarbetare på *Darling* svarar på läsarnas frågor (avdelningen är oberoende av nummer på tidningen). Min korpus består av knappt 92 000 ord.

Teori och metod

Det teoretiska ramverket i den här artikeln rör sig inom fältet feministisk diskursanalys (Mills 2008, Baxter 2003, 2008, Hornscheidt 2015). Dessa bygger på en konstruktivistisk språkförståelse och syn på kön och andra kategoriseringar. Gemensamt för de feministiska diskursanalyserna är att de bygger på en emancipatorisk ansats och att de ofta bidrar med förklaringar om hur feministiska traditioner och tankemönster kommer till uttryck i olika diskurser. I Baxters *Feminist Poststructuralist Discourse Analysis* betonas att just kön fungerar som en systematisk maktfaktor när det gäller att sortera och diskriminera. Hon menar att man aldrig kan utgå från kunskap som neutral och objektiv, utan som något som ständigt omformuleras, konstrueras och formas av ett visst perspektiv. Baxter framhåller att diskurs är en social praktik och att någons identitet inte är given utan kan variera och iscensättas kontinuerligt och därför präglas av mångfald (Baxter 2008:245f, jfr Landqvist & Hornscheidt 2014:92f.).

Ett steg längre än Baxter tar Lann Hornscheidt i den så kallade genderismmodellen. I den framhävs att kön alltid samspelar med andra maktförhållanden i situationen och därmed alltid är intersektionell (Landqvist & Hornscheidt 2014:93). Hornscheidt menar att intersektiona-

² <https://web.archive.org/web/20041025110113/http://www.darling.se/gamla/> [hämtad 4-5 februari 2016]

³ https://web.archive.org/web/20041108135333/http://www.darling.se:80/nr59/fraga_darling/ [hämtad 4-5 februari 2016]

litet ska användas som ett komplext filter för att undersöka konstruktioner av verkligheten i en viss diskurs: ”vilka element som explicit finns med, vilka som är implicita och vilka som är oföreställbara i en konkret diskursiv situation, som därmed utgör abjektpositionen i en konkret situation och kontext” (Hornscheidt 2015:91). Intersektionalitet fungerar därmed som en analysram som underlättar förståelsen för vilka normalföreställningar som är underförstådda i en konkret situation, vad som explicit görs, vad som ses som betydelsefullt, vad som tas för givet osv. (Hornscheidt 2015:87). Intersektionalitet används i den här artikeln främst som ett sätt att ställa frågor där kategoriseringar som t.ex. kön inte tas som utgångspunkt.

I den här studien intresserar jag mig främst för de feministiska subjektpositioner som skrivs fram i *Darling*. Enligt Baxter avser subjektposition diskursivt etablerade sätt att vara människa på (Baxter 2003). Jag intresserar mig för hur de diskursiva identiteterna blir till, vilka subjektpositioner som konstrueras; i det här fallet på vilket sätt det inbjuds att vara feminist på i texterna och vilka slags identifikationsmöjligheter som görs tillgängliga (Baxter 2003).

Metodiskt har jag i den här analysen inspirerats av en analysmodell som Hornscheidt använder för analys av diskriminering (Hornscheidt 2015). Hornscheidts frågeställningar är påbjudna ur ett konstruktivistiskt diskursanalytiskt perspektiv och bidrar med konkreta frågeställningar till ett material som man vill analysera intersektionellt. Jag utgår ifrån, och tematiserar analysen, utifrån dessa.

1. Hur skapas aktörskap? Vem konstrueras som aktiv, som ansvarig i förhållande till feministiska handlingar? Vem konstrueras språkligt som offer, eller som utomstående?
2. Hur tillskrivs och fördelas ansvar för konkret feminism? Vilka eller vad refereras det till? Vilka hyllas/kritiseras?
3. Vilka aspekter av feminism uttrycks explicit?
4. Vilka feministiska grunder omnämns, vilka bortnämns?
5. Vilka begrepp och termer används för feminism?

Varje fråga bidrar till att urskilja relevanta sökningar i materialet och hjälper till att angripa det på ett intersektionellt sätt. Det ska dock sägas direkt att frågorna går in i varandra och inte alltid är möjliga att skilja åt. Med utgångspunkt i dessa frågor organiseras analysen utifrån två huvudteman, där jag i det första analyserar *aktörskapet* och fokuserar frågorna om hur *feminister* konstrueras och hur ansvaret för feminismen fördelas, det vill säga frågorna 1 och 2. Det andra temat kretsar kring *feminism* och utgår från frågorna 3, 4 och 5.

Hur konstrueras feminister?

Analys av aktörskapet fokuserar frågorna om hur feminister konstrueras och vem eller vad som tillskrivs ansvar för feminismen. Jag ser aktörer som människor eller grupper som deltar i diskursen, som visar sina röster och för fram sina definitioner. Det kan både röra sig om skribenterna och hur de positionerar sig själva men också om referenter som förekommer i texterna och som de positionerar sig *mot* eller *med*.

Jag har sökt på ord som på ett explicit sätt kan tänkas handla om frågor som rör genus, kön eller feminism och som kan kopplas till animata referenter: *kille, tjej, manlig, kvinn** etc, men också verb som kan säga något om vem eller vad man positionerar sig mot eller vem eller vad som hyllas: *älskar, hatar, avskyr, gillar* etc. och på pronomen som *jag, vi, oss*. Sökresultaten har fungerat som vidare språngbräda in i texterna och dels gett en bild av återkommande mönster, dels gett ingångar till en mer kvalitativ textanalys. Jag lyfter här fram tre huvudmönster: *Darlingskribenter som experter, konstruerandet av fiender* samt *det individuella ansvaret*.

Darlingskribenter som experter

Ett av de tydligaste mönstren är att Darlingskribenterna skriver utifrån sig själva och sin egen erfarenhet och sällan hänvisar till exempelvis experter, statistik eller forskning. Avsaknaden av referenser till traditionella feministiska auktoriteter är påfallande. För att kunna göra detta positionerar de sig själva som åtråvärda eller hyllade. De hyllas också av de läsare som skriver till dem och vars brev de väljer att publicera. I läsarbrev finns rena lovord som: ”Jag gillar verkligen verkligen er attityd. Ni tar allting på lagom stort allvar och hiar inte upp er i onödan. Så ska det vara!” eller ”Hjälp mig Darling! Hur blir jag som er? ;)”. Skribenterna positioneras på så sätt återkommande som förebilder och de är inte sena med att också upphöja den egna positionen och bekräfta den åtråvärda positioneringen, som i exempel 1 som består av ett läsarbrev och svaret på det.

I hope you can read English. What does ”darling” mean in your society? I'm curious since that's my last name. I get many e-mails from people who look for my web site and find yours.

Thank you, Gary

Darling means darling in our society. We like to think of it as something close to alskling. We get no e-mail from people who look for your site and find yours.

I exempel 1 är det genom sarkasmer och explicita bortnämmanden som de höjer sig själva till något unikt och konstruerar sig själva som något människor vill ha. En annan strategi är att använda samkonstruktioner av den egna tidningen med internationella förebilder. På så sätt positionerar sig *Darling* som en unik produkt utan motsvarighet i Sverige, som i exempel 2, som är ett svar på en fråga om vilka tidskrifter som *Darling* rekommenderar.

(2) Om man redan prenumerar⁴ på *Darling* finns det inte så mycket mer att hämta i Sverige, koncentrera dig istället på utlandshyllan och välj mellan the Face, i-D, Nylon, the Face eller Sleazenation. Om du vill vara politisk korrekt kan du komplettera med Bleck, Situation Stockholm eller Bang. Tycker du det är jobbigt att läsa på amerikanska får du väl nöja dig med svenska wannaben Bon. Lycka till i tidningsdjungeln.

De tidskrifter som framhävs i exempel 2 är de internationella tidskrifterna som *Darling* själv gillar, hyllar och vill jämföras med. Men det finns också en positionering i att villkora tidskrifterna *Bleck*, *Situation Stockholm* och *Bang* till den som ”vill vara politiskt korrekt”. Det presupponerar att *Darling* är en tidning som inte har som syfte att vara just politiskt korrekt, men att den fungerar som ett komplement till de tidskrifter som positioneras så. Tidskriften *Bon*, som vid den här tiden kan ses som en konkurrent, positioneras som en ”wannabe” som

---

⁴ Flera av citaten innehåller skrivfel och jag återger dem intakta utan att markera de enskilda felen.

man kan ”nöja sig med” och inte som ett fullgott alternativ. På detta sätt kan den egna positionen förstärkas och upprätthållas.

Konstruerandet av fiender

Ett annat framträdande drag är att den egna rösten och det egna framhävandet också konstrueras i förhållande till det som positioneras som fiender eller motståndare. Framför allt positioneras andra svenska tidningar som fiender eftersom de intar en annan hållning till frågor om genus. *Darling* menar att de andra tidskrifterna har en dubbelmoral och ger fel sorts identifikationsmöjligheter till sina läsare. I följande exempel (3) uttalas föraktet för andra medier explicit, i det här fallet Solo.

(3) **Svante sågar Solo:** Ann Söderlund är trevlig och har ganska bra åsikter. Men tar man en koll på tidningen har man svårt att förstå vad hon överhuvudtaget snackar om. SOLO är mansföraktande, självförnekande, äcklig, otroligt fult formgiven och är på sina bästa ställen bara töntig men på de värsta riktigt riktigt farlig att läsa.

SOLO är så fel ute så att det är pinsamt. Hur kan man någonsin påstå att man försöker rätta till ojämna könsförhållanden om man är rent av föraktande inför män? Är det rätt sätt att komma fram till en bra lösning på ett sjukt samhälle?

SOLO's förstasida har rubriker som "Kändissnopporna det talas om", "Världens vackraste män", "Bilringsakuten: SOLO bjuder på en personlig tränare" och "Stort Sex-test: hur är du i sängen?". Vilka signaler ger dessa rubriker en ung tjej? Att hon ska vara fri, stark och jämställd? Att hon ska tro på sig själv? Knappast. SOLO uppmanar och förstärker det uppdelade samhället där män utnyttjar kvinnor och kvinnor utnyttjar män.

Positioneringen är stark och explicit i exempel 3, och den är baserad på åsikter och känslor. Det slås fast hur Solos chefredaktör Ann Söderlund *är*, hur Solo *är* – att den är ”farlig att läsa”, ”fel ute”, ”mansföraktande”, ”ful” etc. Känslouttryckarna är kopplade till ett tydligt subjekt, dvs. skribenten ”Svante”, men paketeras som ett generaliserande *man*, som kan tolkas som att skribenten inkluderar även läsarna i samma tyckande som sig själv. Argumenten som kritiken bygger på kommer sedan utslutande i frågesatser, som också kan tolkas som ett sätt att söka medhåll från läsarna. I frågorna finns också presuppositioner om hur skribenten tycker att en tidning ska vara. Det presupponeras alltså att en bra tidning har möjlighet att ”ge signaler” till unga tjejer, och de signaler som bör ges är att hon ska vara ”fri, stark och jämställd” och ”tro på sig själv”. Ansvar för jämställdheten läggs dock hos ”samhället”, som framställs som ”sjukt” och ”uppdelat”, där ”män utnyttjar kvinnor och kvinnor utnyttjar män”, men *lösningen* ansvarar tidskrifterna för.

I andra exempel används ironi för att både hylla sig själv och sin egen position och för att positionera en tredje part som en utomstående fiende, eller någon som inte är värd att ens konkurrera med.

(4) Hursomhelst har vi inte så stora tankar på att utmana Slitz på något vis. De kan ta sitt snusk och stoppa upp det där solen inte skiner! Som bevis på hur inkompetenta kan vi ju ta det här med de "100 sexigaste kvinnorna i Sverige" prylen som de kör varje år. Har jag ens nämnts? Klåpare är vad de är, med eller utan TV-licens.

Fienden i exempel 4, tidningen *Slitz*, positioneras här som något som man inte ens behöver förhålla sig till. Som bevis för hur inkompetenta de är tas ett ironiskt exempel, men presuppo-

sitionen att de är inkompetenta kvarstår även om exemplet byts ut. Samtidigt är texten ytterligare ett exempel på hyllningen av de egna skribenterna.

Ett annat sätt att konstruera fiender är att gå i dialog med människor som intervjuas eller med fenomen i samhället, vilket visas i exempel 5 och 6.

(5) Vissa kallar SOLO snuskigt bara för att vi har en lista på de fem mest kända svenska snopparna, själv tycker vi att det är ett sätt att belysa de ojämlika könsförhållandena i media idag. Om en herrtidning skulle lista de fem mest kända muffarna i Sverige skulle ingen klaga... (jaså?!)

(6) Jennifer Love Hewitt i Veckorevyn nr 1/99, om varför det är så mycket uringning i "Jag vet fortfarande vad du gjorde förra sommaren":

Producenterna förklarade för mig att inga unga killar skulle gilla att se filmen om den kvinnliga hjältinnan sprang omkring i höghalsad polotröja och såg proper ut.

En logisk motivering, men ingen ska komma och snacka om lika villkor för killar och tjejer om man samtidigt okejar det systemet.

De använder alltså plattformen för att ta spjörn mot andras röster. Genom att kommentera andras röster, antingen genom enstaka ord, som i exempel 5, där ett "jaså?!" stoppas in i slutet av citatet. I exempel 6 tar skribenten istället ställning mot ett samhällssystem och upplevda orättvisor, mot ett "könssystem", och kommenterar den intervjuades svar: "En logisk motivering, men ingen ska komma och snacka om lika villkor för killar och tjejer om man samtidigt okejar det systemet". I exempel 7 argumenterar skribenten än mer påtagligt.

(7) Det är lustigt, jag får jättemycket reaktioner när jag gjort nån grej för till exempel Slitz, men nästan inga kommentarer när jag ställt upp på badmode i Aftonbladet Puls, trots att det senare har varit mycket mer avklätt.

Det känns ändå som det finns en liten, om än minimal, skillnad mellan de här badmodebilderna och Slitz-bilderna. De första är mer rakt upp och ner en glad tjej i bikini. De senare känns mer förförande, mer riktad till en manlig fantasi.

När den intervjuade tycker att det är konstigt att hon får olika reaktioner beroende på valet av tidning så tar skribenten vid och argumenterar emot ("Det känns ändå som ...") och gör en egen analys av varför det är skillnad: "De senare känns mer förförande, mer riktad till en manlig fantasi". På detta sätt vänder man sig tydligt mot upplevda orättvisor mellan kvinnor och män och genom dessa positioneringar framhäver skribenterna en egen röst, utan att egentligen bli motsagda.

Det individuella ansvaret

Ett påfallande resultat på frågan om vem som tar ansvar för feministiska handlingar är att det är upp till individen själv. Det är skribenterna, tillsammans med läsarna, som har makt att förändra sin situation. Eftersom det ofta är "tjejer" som ställer frågor till *Darling*, så är det hos de kvinnliga frågeställarna som ansvaret för en förändring läggs. Däremot läggs *skulden* hos killar på ett explicit sätt. I följande svar till en som undrar om tjejer får spela tv-spel, hyllas eller bekräftas det som tjejer gör medan killars åsikter om tjejs beteende nedvärderas: "De enda som säger att tv-spel är okvinnligt är pubertala killar som inte står ut med att få spö av tjejer i Soul Blade eller Wipeout". Den offerroll som konstrueras för killar samspekar ofta

med ett ansvar för handlandet som läggs hos tjejerna – det är tjejerna som konstrueras som de som bör vara aktiva i konstruktionen av handlingar som ska leda till förändring. I exempel 8 positioneras killar som offer eller mindre vetande, men makten att handla läggs hos frågeställaren som ges epitetet ”hockey-tjej”.

(8) Jag kan trösta dig med att du har rätt, de har fel. Jag tycker att du ska be dem hålla käften för de har faktiskt ingenting att komma med whatsoever. Det kanske inte hjälper att skälla ut folk men det är alltid stärkande för själen att bita ifrån. Ett litet tips kan vara att bilda posse med några andra hockeybrudar, så kan ni strunta i världen utanför tillsammans.

Exempel 8 visar att expertrösten, den som kan fälla avgörandet om vad som är rätt och fel, är Darlingskribenten. Hen är också den som har mandat att komma med råd och tips, ”jag tycker att”, ”ett litet tips kan vara”, ofta baserat på egen erfarenhet – vilket kan ses som att de ansluter till en redan befintlig rådgivningsgenre som är etablerad i spalter i många tidskrifter. Men konstruktionen av mottagaren ställer vissa krav: mottagaren ska ”bita ifrån”, ”bilda posse” och ”strunta i världen utanför”, vilket bidrar till konstruktionen av feministiska handlingar och aktörer. Det finns alltså en tilltro till själva *görandet* – att göra något kan förändra hur vi ser på något, och det är individen som ansvarar för görandet.

Sammantaget kan man säga att ansvaret för feministiska handlingar till stora delar läggs hos individer, som uppmanas att bryta mot könsnormer. Killar konstrueras ofta som offer eller mindre vetande medan det konstrueras en gemensam yttre fiende i form av ”könssystemet” som finns i samhället, hos dem som inte förstår eller har andra värderingar. Skribenterna går ofta i dialog med exempelvis andra tidningar och kommenterar och positionerar sig mot det som andra människor säger, men också mot system eller fenomen i samhället. De konstruerar en expertröst baserad på erfarenhet och bortnämner andra expertröster, bland annat genom att hylla sig själva men också t.ex. internationella tidskrifter och idoler och kritisera andra röster.

Hur konstrueras feminism?

Det andra temat kretsar kring feminism. Jag lyfter fram tre huvudresultat: *de moderna feminismerna*, *feminism som förhandling om maskeradens uttryck*, samt *normalföreställningar om tvåkönsnormen och heteronormativitet*. Genom att söka på ord som feminis*, genus, kön etc. listas ställen i texten som på något sätt förhåller sig till feminism.

De moderna feminismerna

Den moderna feminismen tar sig uttryck i en positionering mot tidigare generationer, men också en orientering mot t.ex. nätbaserad feminism, vilket syns i exempel 9.

(9) På sjuttioalet brände våra morsor sina BH:ar i protest mot kvinnoförtryck och könsroller, men idag brinner de inte lika bra. Det skulle liksom se lite löjligt att stå ställa sig på en offentlig plats och bränna upp klädesplagg. Man får vara lite smartare för att väcka uppmärksamhet runt feminismfrågor. Det finns massor av smarta feminismer på nätet och Darling vet precis vad de är ute efter.

Darlingfeministen tar i exempel 9 avstånd från den 1970-talsfeminism som den andra vågens feminister stod för, positionerar den som ”osmart” och ”lite löjlig”, eller åtminstone inte till-

räckligt smart för samtiden: ”Man får vara lite smartare för att väcka uppmärksamhet runt feminismfrågor”. Ordet ”feminismer” står i plural, vilket indikerar att det inte bara finns *en* feminism, utan flera möjliga. En tydlig presupposition är också idén om feminismens uppdrag, som formuleras som att ”väcka uppmärksamhet runt feminismfrågor”. Det finns även en tydlig orientering mot den nätbaserade feminism som brer ut sig under 1990-talet. När en av Darlingskribenterna ställer en fråga till grundaren av webzinet Riotgrill i USA: ”Vad är din inställning till feminism och cyberfeminism?” så finns ingen förklaring om vad cyberfeminism eller feminism innebär eller hur de ska tolkas – begreppen ses som redan kända och på så sätt som åtråvärda.

Feminism som förhandling om maskeradens uttryck

Ett annat tema är konstruktionen av feminism som ofta kopplad till föreställningar om vilka uttryck och attribut som är förknippade med manlighet och kvinnlighet, vilket samspekar med den kritik som riktas mot ”fienden” – andra tidskrifter som *Café* och *Slitz*. Ofta förekommer en uttalad analys eller kritik mot framför allt den bild av kvinnokroppen som målas upp i medierna, vilket syns i exempel 10 och 11.

(10) Ett litet tankeexperiment: ta omslaget till nästan vilken grabbtidning som helst. Tänk in en kille på det ställe där det sitter/står/ligger en tjej. Känns poseringen lika självklar när du ersatt den halvnakna, plutande putande kvinnan med en man?

(11) För manliga filmidoler och andra kändisar av det maskulina slaget gäller helt andra villkor: kläderna får de oftast behålla på, (förutom i gaypressen), och blicken ska gärna söka sig bortåt, killarna ska vara lite mystiska, lite rebelliska och hårda.

Feminismen blir till en förhandling om den maskerad där manlighet och kvinnlighet är behäftade med vissa uttryck och attribut och strategin är att synliggöra, vända på och belysa rollerna (exempel 10, 11). Ifrågasättandet av uttryck och attribut baseras på att kön ses som socialt konstruerat, och egenskaper och beteenden ses alltså som inlärd, vilket framkommer tydligt i exempel 12.

(12) Hår skyddar alltså både mot sol och kyla på ett bra sätt, ändå tar man bort det, för det beteendet har man lärt sig genom tiderna. Det finns så djupt inrotat att när man ser en tjej med hår så anser både män och kvinnor att hon är mycket mindre attraktiv och mindre intelligent(!). (Enligt ett amerikanskt test)

Normalföreställningar om tvåkönsnormen och heteronormativitet

En framträdande normalföreställning är den om feminismen baserad på tvåkönsnormen och heteronormativitet. Det handlar alltså om ett bortnämmande av andra typer av feminismer. Den binära indelningen i två kön kvarstår, oavsett vilken kritik som riktas mot andra kriterier. Det framgår i exempel 13, där *Playboy* ställs mot *Playgirl* i en binär uppdelning och i exempel 14 där *mammor* och *pappor* är en normalföreställning som tas för given och där textens *du* tilldelas mamman.

(13) Bilderna i Svenssons hemliga låda ser inte direkt ut som de glossiga fotografierna i en tidning som *Playboy* (eller *Playgirl*, för den delen)

(14) **Okej, det är klart att det finns familjer** som inte tror på dagis, men varför ska just mamman vara hemma med barnet då?

Pappamånaden infördes 1995. Den månaden tillhör föräldraförsäkringen och kan inte användas av mamman. Fler män än tidigare tar nu pappaledigt, nästan hälften av papporna är föräldralediga, men nu är de hemma kortare tid. Förra året var en man ledig 41 dagar i snitt. Det är 17 dagar mindre än 1994.

Barn mår bra när de är med människor som bryr sig om dem och du kan med gott hjärta och samvete lämna ditt barn på svenska dagis så du och din kille kan fortsätta att utvecklas både som yrkesmänniskor och föräldrar.

Även en heteronormativ feminism tas för given och förhandlas sällan, även om explicita ifrågasättanden också undantagsvis görs. Resultatet visar att den typen av feminism som kallades mediefeminism i första hand ger identifikationsmöjligheter till heterosexuella par. Bortnämnt är den typ av feminism som konstruerades av till exempel anarkafeminister eller lesbiska feminister, som också var aktiva under samma tidsperiod (Hallgren 2008).

Sammanfattningsvis kan man säga att det konstrueras flera feminismer där ett huvudsyfte är att lyfta fram den maskerad som Nina Björk skrivit om några år tidigare. Strategierna handlar om att synliggöra förväntningar på vad män och kvinnor är och försöka lyfta fram och ifrågasätta de attribut och uttryck som kopplas till män respektive kvinnor. Bortnämnda blir feministiska inriktningar som inte baseras på tvåkönsnormen och heteronormativitet.

Avslutande diskussion

Den typ av feminister som konstrueras i *Darling* under 1990-talet positionerar sig dels mot en tidigare feminism men också mot andra tidningar som fanns under samma tidsperiod. Det finns ett icke-auktoritativt drag, där nästan inga experter utom skribenterna själva kommer till tals. Detta kan man se som en del av den do-it-yourself-anda som andra forskare framhållit som central för nättidskrifternas tillkomst under den här tidsperioden (Gunnarsson Payne 2006, Ladendorf 2004), men möjligtvis också som en motrörelse mot den andra vågens feminism som till stor del var ett bildningsprojekt. Vi vet t.ex. att feministiska sammanslutningar som Grupp 8 under 1970-talet anordnade studiecirkel för att förstå historien och att andra vågens feministiska projekt till stor del handlade om kunskapsinhämtning (Isaksson 2007). Do-it-yourself-feminismen uppmärksammar sällan politiken eller historien, utan fokuserar själva *görandet*, det vardagliga handlandet, där deltagarna är de själva. Det är också där ansvaret för handlingarna läggs. De experter som åberopas och hyllas är nätet och populärkulturen, vilka blir till källor för kunskap. Det finns få argument som hänvisar till auktoriteter eller fakta, utan det är de egna erfarenheterna och iakttagelserna som blir till analytiskt underlag – även om intervjuer i efterhand visar att det med tiden föddes en medvetenhet om feministiska auktoriteter och teorier. Man besitter inte bildning i traditionell mening men har en erfarenhetsbaserad kunskap och skapar därmed sin egen röst i en ny offentlighet. Även den erfarenhetsbaserade positioneringen som expert kan ses som ett motstånd mot den gamla lärda feminismen. Den nya informationsteknologin bidrar till att göra det möjligt.

Det finns en tydlig koppling till den socialkonstruktivistiska feminism som Nina Björk några år tidigare hade paketerat i sin bok *Under det rosa täcket*. Det är till den *maskerad* som Nina Björk diskuterar och kritiserar, som Darlingskribenterna i första hand förhåller sig. Det är uttrycken och attributen i maskeraden som omförhandlas och strategin är ofta att synliggöra och vända på perspektiven. På sätt och vis är den feministiska kritik som förekommer i

Darling tämligen ytlig, om man ser till att den till stora delar handlar om kroppsideal, kläder och populärkulturella influenser. Den är på så sätt ett tydligt uttryck för den estetisering och kommersialisering som alltmer präglar samhället och där kroppen kommit att hamna alltmer i fokus. Det är också mot sexualiseringen av kvinnor som skribenterna vänder en stor del av sin ilska – *Darling* är en tydlig del av en motrörelse mot andra tidskrifter som var framgångsrika under samma tidsperiod men som stod för ett annat kvinnoideal (jfr Hultman 2010). På det sättet skiljer sig den här feministiska kritiken betänkligt från de andra vågornas feminism där den första vågen handlade om juridiska rättigheter och den andra om politiska rättigheter som rätt till abort, smärtlindring vid förlossning, daghemsplatser och rätt till heltidsarbete.

I *Darling* är det skribenterna själva som bestämmer vad som är viktigt och relevant. De besitter makten att avfärda eller ignorera en del av informationen men lyfta fram och bekräfta annan information. Till stor del går det att säga att *Darling* består av ett pågående samtal där både läsare och skribenter blir till som feminister. Genom att gå i dialog med intervjupersoner, åsikter, fenomen och läsare, genom att ställa frågor och bjuda in läsarna i sina analyser, genom att använda ironi, sarkasm och humor, positionerar skribenterna sig själva som feministiska subjekt. Man kan se det som att de uppfostrar läsarna till att bli feminister, men att de själva är med i tillblivelseprocessen. De blir till en megafon i form av sin offentliga position och bidrar därmed till att skapa 1990-talets feminister och feminism.

Liksom tidigare forskning har visat att kvinnor genom historien påverkat offentligheten och tidskriftsmediet (jfr Stål 2003), så visar också den här studien att 1990-talets feminister bidrog till en omförhandling av många av de villkor tiden erbjöd.

Referenser

- Baxter, Judith 2003. *Positioning gender in discourse: a feminist methodology*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Baxter, Judith 2008. "Feminist Post-Structuralist Discourse Analysis – A New Theoretical and Methodological Approach" I: Harrington, Kate, Litosseliti, Lia, Sauntson, Helen & Sunderland, Jane (red.), *Gender and Language Research Methodologies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 243–255.
- Björk, Nina 1996. *Under det rosa täcket: om kvinnlighetens vara och feministiska strategier*. Stockholm: Wahlström och Widstrand.
- "Darling läggs ned" 2002. <http://www.ub.gu.se/kvinn/fragelada/2002/darling.xml> Publicerat 2002-08-23 [hämtad februari 2016].
- Domellöf, Gunilla 2003. "Optionsbildningen i Tidevarvet 1923–1926". I: *Kvinnorna skall göra det! Den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad – som idé, text och historia*. I: Witt-Brattström, Ebba & Lennerhed, Lena (red.). Stockholm, Samtidshistoriska institutet. S. 122–142.
- Ekman, Klas 2009. "Banbrytande Darling". I: SID. En blogg om Pressbyråns tidningar. Från: <https://web.archive.org/web/20121209191224/http://www.sidbloggen.se/2009/09/04/banbrytare-darling/> [hämtad februari 2016].
- Fittstim* 1999. Norrman Skugge, Linda, Olsson, Belinda, Zilg, Brita (red.). Stockholm: DN.
- Gunnarsson Payne, Jenny 2006. *Systerskapets logiker: en etnologisk studie av feministiska fanzines*. Umeå: Umeå universitet.
- Hallgren, Hanna 2008. *När lesbiska blev kvinnor – när kvinnor blev lesbiska. Lesbiskfeministiska kvinnors diskursproduktion rörande kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talen i Sverige*. Göteborg: Kabusa böcker.

- Hornscheidt, Lann & Landqvist, Mats 2014. *Språk och diskriminering*. Lund: Studentlitteratur.
- Hornscheidt, Lann 2015. "Intersektionalitet som analytiskt perspektiv i konstruktivistisk språkforskning – metod och metodologi". I: Landqvist, Mats (red). *Från social kategorisering till diskriminering. Fyra studier av språk och diskriminering och ett modellförslag*. Huddinge: Södertörns högskola.
- Hultman, Kristina 2000. "Sexualiseringen i medierna. En betraktelse av 90-talet". I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3/2000. S. 75–81.
- Isaksson, Emma 2007. *Kvinnokamp: synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen. Genus, medborgarskap och offentlig politik 1848-1998*. Stockholm: Atlas.
- Josephson, Olle (red.) 1996. *Arbetarna tar ordet. Språk och kommunikation i tidig arbetarrörelse*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Ladendorf, Martina 2004. *Grrlziner: populärfeminism, identitet och strategier*. Roskilde: RUC.
- Lind Palicki, Lena & Milles, Karin 2015. "Feministisk språkplanering under den andra vågens kvinnorörelse – exemplen Grupp 8 och den offentliga språkvården". I: J. Magnusson, K. Milles & Z. Nikolaidou (red.) *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. Huddinge: Södertörns högskola.
- Lind Palicki, Lena 2010. *Normaliserade föräldrar. En undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007*. (Studier från Örebro i svenska språket 6.) Örebro: Örebro universitet.
- Lundgren, Kristina 2002. *Solister i mångfalden – signaturerna Bang, Maud och Attis och andra kvinnliga dagspressjournalister med utgångspunkt i 1930-talet*. Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Mills, Sara 2008. *Language and sexism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ney, Birgitta 1999. *Reporter i rörelse: Lotten Ekman i dagspressen vid förra sekelskiftet*. Nora: Nya Doxa.
- Nordenstam, Anna 2014. *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*. Möklinta: Gidlund.
- Rönnbäck, Josefin 2004. *Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap, 1902-1921*. Stockholm: Atlas.
- Solomon, Martha M. (red.) 1991. *A Voice of Their Own: The Woman Suffrage Press, 1840-1910*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Stål, Margareta 2002. *Signaturen Bansai: Ester Blenda Nordström, pennskaft och reporter i det tidiga 1900-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Stål, Margareta 2003. "Kvinnorna i det offentliga samtalet: om hur pennskaften blev reportrar". I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. 2003:2. S. 69–79

”Den som töjs under sex”: Ordet *slidkrans* som sexualpolitiskt verktyg

Karin Milles, Jessica Holmdahl, Ida Melander, Lisa Hjortek & Kerstin Fugl-Meyer

För några år sedan lanserade RFSU ordet *slidkrans* som ersättning för *mödomshinna* i syfte att motverka myter om oskuld och mödom som orsakar stort lidande för unga kvinnor. Tidigare forskning har visat att kvinnor och flickor i Sverige ber om och i vissa fall får så kallad hymenrekonstruktion (Essén m.fl. 2010) och att ordet *mödomshinna* ger upphov till missförstånd som begränsar kvinnors sexuella handlingsutrymme (Christianson & Eriksson 2011). Forskning visar också att ordet *slidkrans* kan utmana en traditionell syn på oskuldsgreppet (Cooper & Nylander 2010, Malmgren 2011), men också att sexualpolitiska försök att ifrågasätta mytbildningen kring oskuld och mödomshinnan inte alltid är oproblematiska och inte nödvändigtvis leder till den kvinnofrigörelse som man hoppas (Cinthio 2015).¹ Vi behöver alltså mer kunskap om hur ordet *slidkrans* fungerar och vad ordet innebär för dem som använder det. Någon utvärdering av hur RFSU:s initiativ har slagit ut har heller ännu inte gjorts. Därför undersöker vi hur ordet *slidkrans* fungerar i vårdpraktiken.

Studien består dels av en enkätstudie, dels av en fokusgruppsstudie. I ett första steg har vi kontaktat de ungdomsmottagningar som ligger i eller närmast Stockholms city för att samla in enkäter både från vårdpersonal och besökande ungdomar. I artikeln redogör vi för några preliminära resultat från denna pilotstudie, bland annat hur stor andel av vårdgivarna som använder ordet *slidkrans*, hur många ungdomar som känner till det och vilken betydelse de lägger in i ordet.

Tidigare forskning

Att det som inom traditionell medicin kallas *hymen* och i folkmun kallas *mödomshinna* egentligen är ett tänjbart slemhinneveck, vars utseende inte kan säga något om kvinnans sexuella erfarenheter, uppmärksammades av de två barnmorskorna och forskarna Monica Christianson och Carola Eriksson i en artikel 2004, och de har fortsatt att både forska och informera om detta sedan dess (Christianson & Eriksson 2004, 2011, 2013, 2014). De visar att såväl svenska ungdomar som barnmorskor världen över tror att flickor föds med ett membran som täcker vaginan och att detta går sönder vid fysisk aktivitet eller penetrationssex.

Oskuldsidealet, och dess antites etiketten *hora*, tas upp och beskrivs av ett flertal genusvetenskapliga och etnografiskt orienterade forskare (Skeggs 2000, Andersson 2003, Ambjörnsson 2004). För unga kan det vara både svårt och plågsamt att navigera i ett samhälle med motstridiga ideal vad gäller sexualitet (Johansson & Lalander 2003). I Sverige har en

---

¹ Också i andra länder förs diskussioner om mödomshinnans existens och betydelse (för ett humoristiskt amerikanskt inlägg, se Youtube-klippet ”The Truth About Hymens and Sex”).

ganska liberal syn på ungdomars sexualitet utvecklats sedan åtminstone 1960-talet (Forsberg 2006:29), men parallellt med den finns också andra uppfattningar som påverkar framför allt flickors sexuella handlingsutrymme. En studie från 2010 visade exempelvis att nästan en fjärdedel av alla Stockholmsflickor i nian levde med krav på att avstå från relationer med jämnåriga pojkar och förutsattes vara oskuld när de gifte sig (Darvishpour m.fl. 2010:46–47). En annan studie visade högre siffror: endast en femtedel av flickorna fick ha ett förhållande och över hälften förväntades vara oskuld när de gifte sig (Kakabaweh m.fl. 2016:30, 40).

Hederskulturen har också kopplingar till religion, etnicitet och socioekonomiska förhållanden. Forskning har visat att unga kvinnor som lever i mångkulturella sammanhang ofta måste förhålla sig aktivt till olika föreställningar om respektabilitet, dvs. föreställningar om vad som gör en person hedersam och respektabel (Forsberg 2007). Dessa unga kvinnor lever i högre grad än flickor i mer traditionellt svenska sammanhang och pojkar med kravet på att vara sexuellt oerfarna fram till äktenskapet (Forsberg 2006:42 f, Ghadimi 2007). Forskning visar liknande tendenser i mångkulturella områden världen över, bland annat Australien (Meldrum m.fl. 2014) och USA (Abboud m.fl. 2015). Flickornas respektabilitet kopplas inte bara till flickorna själva utan också till deras familjer och släkt, vilket gör att omgivningens kontroll ökar och flickornas frihet minskar ytterligare då de underordnar sig för kollektivets skull (Forsberg 2007:175ff).

Det finns också forskning som visar en ökning av antalet kvinnor med oro kopplad till oskuldsidealet (NCK 2011). Forskningen har också börjat intressera sig för hur intimkirurgiska ingrepp ska förstås (exempelvis Rodrigues 2012, Awwad m. fl. 2013). Av särskilt intresse är då forskning som rör svenska så kallade oskuldsoperationer (NCK 2011). Studier har visat att det finns kvinnor och flickor i Sverige som ber om och i vissa fall även får en så kallad hymenrekonstruktion (Essén m.fl. 2010).

Många barnmorskor som möter sådana förfrågningar tycker dock att denna praktik är oförsvarlig och menar att det är deras ansvar att arbeta mot denna praktik (Christianson & Eriksson 2014). Liknande inställning finns också hos gynekologer och andra läkare, även om dessa också i vissa fall kan tänka sig att förord operationer i de fall kvinnan är utsatt för hot (Juth & Lyöe 2015). Det finns dock ingen konsensus kring hur vården ska bemöta denna problematik (NCK 2011, Juth & Lynöe 2015). Nationellt Centrum för Kvinnofrid har på regeringens uppdrag skrivit en handledning för hälso- och sjukvården om hur den ska ge stöd "till flickor och kvinnor som drabbas av hedersproblematik" (NCK 2011).

Att lansera alternativa ord i kvinnokampens namn är inget nytt. Den anglosaxiska titeln *Ms*, det svenska *riksdagsledamot* i stället för *riksdagsman* och lanseringen av könsneutrala pronomen i olika språk är några exempel. Forskning för att beskriva dessa feministiska språkplaneringsinitiativ bedrivs (Cooper 1989, Hellinger & Bussman 2001–2003, Liddicoat 2011, Lind Palicki & Milles 2015, Wojahn 2015). Utvärderingar av hur olika initiativ har slagit ut finns också (Cooper 1989, Pauwels 2000). För svenskans del vet vi exempelvis ganska mycket om vilket genomslag lanseringarna av orden *snippa* och *hen* har fått (Milles 2006, 2011, 2013).

Ordet *slidkrans* kan utmana en traditionell syn på oskuldsbegreppet (Cooper & Nylander 2010, Malmgren 2011). RFSU arbetar med att sprida ordet *slidkrans*, även om mer kan göras (Sandåker m.fl. 2012). Men då föreställningen om mödomshinnan som symbol, snarare än som anatomiskt faktum, har en integrerad och sammansatt funktion i patriarkala kulturella

föreställningar, är det inte säkert att information och byte av term verkligen gör någon nytta. Cinthio (2015) visar att unga kvinnor som lever i en hederskontext mycket väl kan känna till att mödomshinnan inte finns, utan att detta hjälper dem att skaffa större sexuellt handlingsutrymme. Hon påpekar också att myten om mödomshinnan har ett starkt socialt värde (som exempelvis att vidmakthålla gruppens makt över individen), som gör den motståndskraftig mot ifrågasättanden (Cinthio 2015:185).

Teori

Den teoretiska ramen för vår undersökning utgår från en socialkonstruktivistisk syn på sexualitet, där framför allt Gagnon & Simons (1973/2004) begrepp *sexuella manus* (*sexual scripts*) används för att förstå hur den kvinnliga sexuella oerfarenheten ingår i en patriarkal diskurs om sexualitet.

En dominerande beståndsdel i de flesta kulturellt förankrade sexuella manus är värdet av kvinnors sexuella oerfarenhet (Skeggs 2000, Andersson 2003). Kvinnlig sexuell oerfarenhet värderas högt i princip i alla kulturer, såväl bland ungdomar med svensk som av annan härkomst än svensk. Man brukar dock mena att det finns en fundamental skillnad mellan moderna och traditionella samhällen i hur den kvinnliga sexualiteten regleras. I traditionella samhällen är familjen och gruppen den grundläggande sociala enheten, och det är också de som blir ansvariga för kvinnornas anseende (Forsberg 2007:38). En (hetero)sexuellt oerfaren kvinna bär upp ett kulturellt kapital, som inte bara kommer henne utan också hennes familj till del. Oskuldsidealet kan alltså ge unga kvinnor kulturellt kapital i ett socialt sammanhang som överlag inte ger dem särskilt mycket status, samtidigt som det fräntar dem sexuellt handlingsutrymme (Andersson 2003). Enligt samma logik förloras det kulturella kapitalet om kvinnan gör sexuella erfarenheter utanför de kulturellt godtagbara ramarna (som att ha sex innan äktenskapet). Denna förlust kan vara mer eller mindre kännbar för de inblandade parterna, och kan i extremfallen leda till social uteslutning eller bestraffning. Både klass och etnicitet kan påverka vilket värde den bevarade och vilka bestraffningar den förlorade oskulden leder till, varför det är viktigt att anlägga ett intersektionellt perspektiv (de los Reyes & Mulinari 2005) som förmår blottlägga de relevanta maktasymmetrierna.

Det nya ordet *slidkrans* syftar på samma del av den kvinnliga underlivsanatomin som det äldre *mödomshinna*. Inom semantiken kan man beskriva ett ord som ett språkligt tecken som består av tre dimensioner: en språklig form, en betydelse (begreppet), samt möjliga referenter. Man kan dessutom tala om att ett ords betydelse kan delas upp i en kärnbetydelse, dess denotation, och i bibetydelser, dess konnotationer. När det gäller dessa ord är referenten alltså densamma: en del av den kvinnliga underlivsanatomin, men vi har ett nytt ord: *slidkrans*, och delvis en ny betydelse också. Mödomshinna ges i ordböcker betydelsen ”en hinna som täcker slidans öppning hos en kvinna som aldrig har haft samlag” (Köhler m. fl., *Natur och Kulturs Stora Svenska Ordbok* 2006) eller ”den tunna hinna som (delvis) tillsluter vaginalmynningen (slidmynningen) hos ungmö el. sexuellt orörd kvinna” (Lindskog, *Medicinsk terminologi* 1997). I RFSU:s folder beskrivs slidkransen utförligt, både med bilder och ord. Så här står det exempelvis: ”Slidkransen består av slemhinneveck som kan vara tätt veckade eller mera glesa” (Knöfel Magnusson 2009:6). Här beskrivs den alltså som veck, och inte som en hinna. En del beskrivningar går också på tvärs mot föreställningen att den är något som kan gå

sönder: "I de allra flesta fall är den elastisk och tånjbar ungefär som en resår" (Knöfel Magnusson 2009:6).

Vår studie har också en diskursanalytisk ansats, och ansluter till Laclau & Mouffe (1985), som menar att en diskurs är fixeringen av betydelser inom ett visst område, strukturerad av särskiljande tecken. Vissa tecken inom området, de så kallade *nodalpunkterna*, är viktigare än andra. Deras betydelse är centrala för området i sin helhet och avgör andra teckens betydelser och position. Ordet *mödomshinna* kan ses som en *nodalpunkt* inom den patriarkala sexualitetsdiskursen som strukturerar unga kvinnors sexuella manus på olika nivåer – kulturella, interpersonella eller intrapsykiska, och starkt begränsar deras sexuella handlingsutrymme. Det nya ordet *slidkrans* möjliggör brott och sprickor i denna diskurs genom att erbjuda andra betydelser som i förlängningen kan strukturera om de kulturella mönstren för kvinnors sexuella manus.

Metod och material

Enkätstudien ska omfatta alla drygt trettio ungdomsmottagningar i Storstockholm, men i ett första steg har vi under våren 2015 besökt de nio som legat i eller närmast Stockholms innerstad (se tabell 1). Vi har utformat två enkäter, en riktad till vårdgivarna som arbetar på de aktuella ungdomsmottagningarna och en riktad till de besökande ungdomarna.

Vårdgivarenkäterna har vi samlat in genom att besöka ungdomsmottagningarna och låta vårdgivarna fylla i enkäterna direkt (exempelvis under ett veckomöte då alla är samlade), eller genom att lämna dem kvar och låta vårdgivarna skicka in dem i efterhand. Vid besöken har vi lämnat kvar ungdomsenkäterna. Dessa har sedan nått ungdomarna genom att ligga på plats i väntrummet eller genom att receptionisten delat ut dem under en vecka. I vissa fall har också skolungdomar på klassbesök på ungdomsmottagningen fått fylla i enkäter.

Sammanlagt har vi fått in 54 vårdgivarenkäter och 273 ungdomsenkäter, se tabell 1. Av vårdgivarna var de flesta barnmorskor och kuratorer, och endast enstaka sjuksköterskor eller läkare. Av ungdomarna definierade sig majoriteten, över 90 %, som tjejer. Nästan 8 % definierade sig som killar, och 1 % som något annat. Vi bad också ungdomarna ange varifrån de kom. Majoriteten har angett att de kommer från Stockholm, men 44 andra orter inom Storstockholmsområdet finns också angivna, de flesta samma som de orter där mottagningarna ligger (Farsta, Huddinge etc.). Den yngsta som svarade på enkäten var 14 år, och den äldsta var 25 år. Medelåldern bland de svarande var nästan 19 år. Av etiska skäl har vi sorterat bort 14-åringens svar, då det krävs vårdnadshavares samtycke när barn under 15 år deltar i studier av denna typ. Totalt ingår alltså 272 ungdomsenkäter i undersökningen.

Svarsfrekvensen för vårdgivarna har varit god med bara enstaka bortfall. Svarsfrekvensen för ungdomsenkäterna är avsevärt lägre. För det första är det bara en liten andel av alla ungdomar som en given vecka besöker en ungdomsmottagning, och inte alla besökande ungdomar har heller fyllt i enkäterna. Detta gör att även om vårdgivarenkäterna är färre, är dessa betydligt säkrare som underlag för generaliseringar.

Enkäterna har varit något olika utformade. I enkäten till vårdgivarna var vi framför allt intresserade av i vilken grad de mötte oro för oskuldsrelaterade problem och huruvida de använde det nya ordet *slidkrans*. Vi har också frågat vad de tänker på när de hör orden *mödomshinna* och *slidkrans*, för att vi ska kunna ringa in vad de lägger in i begreppen.

Enkäten till ungdomarna var något mer kortfattad. Där var vi mest ute efter att ta reda på i vilken grad de hade kännedom om orden *mödomshinna* och *slidkrans*, och vad de la in i orden.

Viss kringinformation, som vårdgivarnas yrke, varifrån ungdomarna kom, ålder och vilket kön de tillskriver sig, har också samlats in.

Tabell 1. Insamlade enkäter från ungdomsmottagningarna, uppdelade på enkäter ifyllda av vårdgivare och enkäter ifyllda av ungdomar

Ungdomsmottagning	Vårdgivare	Ungdomar
Norr tull	10	10
Stockholms skolor	8	54
Huddinge	5	27
Haninge	7	²
Stadsmissionen	3	41 ³
Gullmarsplan	8	71
Midsommarkransen	4	16
Farsta	5	24
Skärholmen	4	30
Summa	54	273

Enkäterna har sedan analyserats och kodats med hjälp av ett elektroniskt enkätverktyg, *Sunet Survey*. Vad gäller vårdgivarenkäterna har vi inför denna artikel undersökt i vilken grad vårdgivarna möter oskuldsrelaterade problem hos sina besökare och i vilken grad de säger sig använda ordet *slidkrans*.

Vad gäller ungdomsenkäten har vi framför allt varit intresserade av i vilken grad ungdomarna kan sägas känna till ordet *slidkrans*, och vad de lägger in i de två orden. För att avgöra den första frågan har vi behövt tolka fritextsvaren under frågan om vad de tänker på när de hör orden.

En del svar har varit lätta att kategorisera. Rena nonsenssvar, exempelvis ”Öl” eller ”Va?” har kategoriserats som att informanten inte känner till orden (även om det naturligtvis är möjligt att hen gör det). Många anger också att de inte vet: ”Vet ej” eller ”Har aldrig hört ordet tidigare” är inte helt ovanliga svar. När det gäller ordet *slidkrans*, är det också ganska många som associerar till blommor och midsommar: ”Att det sitter en krans runt slidan (typ med maskrosor)”, ”Midsommarkrans”. Då svaret indikerar att informanten inte hört det förut och vid svarstillfället associerar fram en betydelse utifrån orddelarna har vi också då kategoriserat svaret som att informanten inte känner till ordet.

Men andra svar har varit mer problematiska. Vi har försökt vara lite stränga. Svar som varit alltför vaga, exempelvis ”Det har något med underlivet att göra” eller ”Alla ser olika ut, individuellt” har kategoriserats som att informanten inte känner till orden, även om svaren indikerar att personen har ett visst hum, och kanske hade kunnat producera ett mer uttömmande svar under andra omständigheter.

² Siffrorna för Haninge och Stadsmissionen är sammanslagna, då dessa enkäter av misstag råkade läggas ihop innan de var räknade, och det inte av svaren går att utrona var de är insamlade. Detta spelar dock ingen roll för resultatet.

³ Se föregående not.

För att en informant skulle anses känna till ordet *slidkrans* har vi krävt att svaret på något sätt anger att det är ett veck eller något liknande i en kvinnas underliv, alternativt en hänvisning till mödomshinnan som indikerar medvetenhet om att *slidkrans* är ett nytt eller bättre ord på något sätt ("Ett mer korrekt ord för mödomshinna").

För att en informant skulle anses känna till ordet *mödomshinna* krävde vi att svaret på något sätt angav att det var någonting som kunde spricka i underlivet, anspelade på oskuld eller heder, eller att det var en myt.

En del svar var ganska tydliga definitioner, som "En hinna som är i slidan" (*mödomshinna*), eller "Ett område i slidan som kan vara mer eller mindre töjbar" (*slidkrans*). Men många andra svar var snarare associationer eller andra typer av reaktioner. Här har vi i stället försökt avgöra om svaren tyder på att informanten känner till ordet eller inte. Exempelvis har båda svaren "Spricker vid samlag" och "Finns ej" ansetts tyda på att informanten känner till ordet *mödomshinna*.

Kategoriseringen är därmed mycket grov. Det finns säkert informanter som känner till orden men vars svar gjort att vi ändå sorterat bort dem. Det är säkert också så att en del svar som vi menar tyder på kännedom, tillhör ungdomar med en mycket vag uppfattning om ordens innebörd. Exempelvis har ju *slidkrans*broschyren funnits tillgänglig både fysiskt på ungdomsmottagningarna där enkäterna fyllts i, och via nätet. Siffrorna som anger ungdomarnas kännedom om orden (se figur 1) nedan får alltså tolkas med viss försiktighet.

Resultat

En majoritet av vårdgivarna, drygt tre fjärdedelar, har mött ungdomar som uttryckt oro för att ha skadat eller förstört sin mödomshinna. I fritextkommentarerna påpekar flera vårdgivare att det särskilt är ungdomar "från andra kulturer" eller som "lever i en hederskontext" som är oroliga. Ett par menar att det finns mer oro i några av kranskommunerna, och att de möter mindre oro nu än förr. Då vi endast besökt ungdomsmottagningar i Stockholm och några närförorter, och de flesta ungdomsenkäter följaktligen är ifyllda av ungdomar därifrån, har vi ännu inga data som kan göra jämförelser möjliga. Vi har ju heller inte efterfrågat ungdomarnas kulturella bakgrund varför den kopplingen är omöjlig att göra utifrån studiens upplägg.

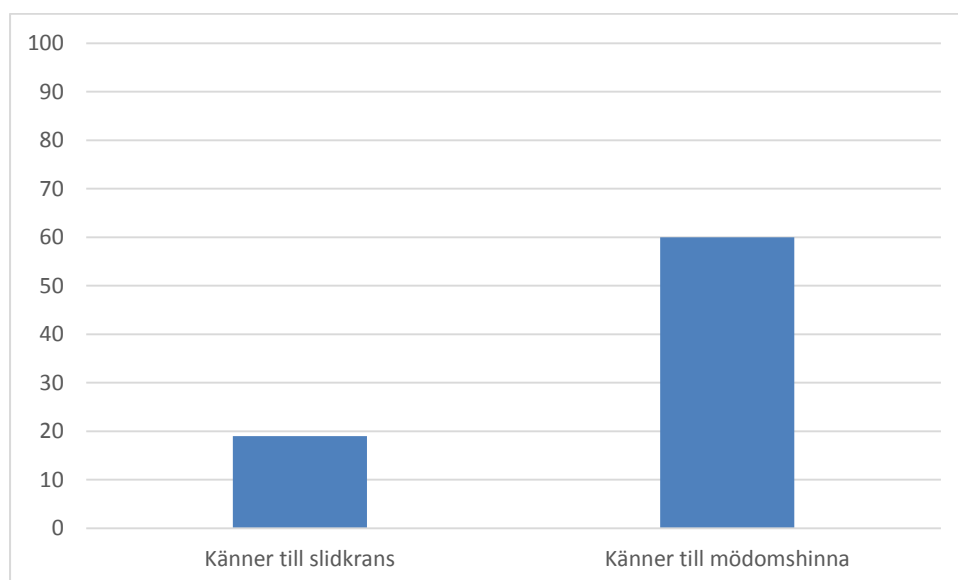
Men sett utifrån att vårdgivarna i så hög grad möter ungdomar som uttrycker oskulsrelaterad oro är det kanske föga förvånande att de till så stor del, nästan 90 %, har använt ordet *slidkrans* i sin verksamhet. Fritextkommentarerna ger vid handen att vårdgivarna till stor del anammat ordet och tycker att det fungerar bra som verktyg när de vill informera och upplysa. En informant skriver: "om någon ställer frågor om 'mödomshinna' så använder jag ordet *slidkrans*". Ett par informanter ger explicit ordet positiva omdömen ("Det är ett bra ord"), och ingen skriver något negativt om det.

Men om *slidkrans* verkar etablerat och använt bland vårdgivarna på ungdomsmottagningarna, hur ser det då ut bland ungdomarna? Endast 19 % av informanterna verkar känna till ordet *slidkrans*, se figur 1. I absoluta tal motsvarar det drygt 50 ungdomar. Den stora andelen känner inte till ordet, eller har ytterligt vaga föreställningar, som de antagligen använder ordets form för att skaffa: "Låter som området runt slidan". Intressant nog garanterar ett feministiskt och sexualpolitiskt engagemang inte kännedom. En person som använder det sexualpolitiska ordet *livmoderbärare* skrev så här: "Jag har ingen aning. Säkert någon viktig

funktion hos livmoderbärare.” Och en annan använder *en* i stället för *man*, något som spridits i feministiska kretsar:

Ingenting. Har ingen aning om vad det är för något. Hade väl antagligen vetat om en hade fått någon hygglig sexualundervisning, eller är det meningen att en ska veta sånt här? Måste typ googla för att ha någon aning om vad det är för grejer en har där nere.

Och endast 60 % av ungdomarna verkar ha kännedom om ordet *mödomshinna*, se figur 1. En stor del av ungdomarna känner alltså inte till de här begreppen. En tänker så här när hon hör ordet *slidkrans*: ”Att jag är oallmänbildad kring kvinnans könsorgan och borde läsa på?? Knäppt att man kan namnge mannens alla delar men har noll koll på sin egen anatomi.” Hennes svar kan möjligtvis tolkas som ett tecken på att vår undersökning i sig kan bidra till feministiskt medvetandehöjande hos informanterna. Men svaret väcker också frågan om denna skillnad i kunskap handlar om kön: är kunskapen om den manliga anatomin större rent generellt? Då majoriteten av våra informanter var kvinnor och antalet svar från män i absoluta tal var så få går det inte att jämföra kunskapsnivåerna mellan könen, men det är antagligen inte otroligt att kunskaperna är ännu lägre hos männen.

Figur 1. Ungdomarnas kännedom om *slidkrans* och *mödomshinna*, angett i procent.

Intressant nog visade svaren hos de ungdomar som kände till orden att betydelsen ibland kunde gå på tvärs mot ordens förmodade innebörd: vissa informanter har haft en förståelse av *slidkrans* som liknar *mödomshinne*begreppet, och vissa informanter har haft en förståelse av *mödomshinna* som liknar *slidkrans*begreppet.

De ungdomar som känner till ordet *slidkrans* kan beskriva den som ”ett veck” eller ”en krans” någonstans i kvinnans slida. Av de som känner till ordet *slidkrans* är det drygt hälften som definierar den ganska väl i linje med den betydelse som RFSU eftersträvat att etablera. Sålunda är det några informanter som i sina förklaringar skriver att den inte spräcks eller går sönder vid samlag, med mer eller mindre explicita hänvisningar till *mödomshinnan*: ”Det är ingen hinna som spräcks”, ”Det man egentligen borde kalla *mödomshinnan* för”, ”Den som töjs under sex”. En av de längre kommentarerna är mycket lik den text som finns i RFSU:s broschyr:

Det är ett slemhinneveck som kan vara tätt veckade eller mera glesa. Kan se ut som blomblad, rosenblad eller nejlikeformad. Slidkransen är den "riktiga" mödomshinnan. Beroende på hur tjock slidkrans man har så kan man få ont och ibland blödningar.

Om den informant som fyllt i detta svar har tagit till sig RFSU:s beskrivning i detalj eller bara citerar ur en tillgänglig broschyr, är naturligtvis inte gott att säga. I vilket fall betyder det att hen har haft tillgång till RFSU:s information.

Men den andra hälften av de informanter som känner till ordet *slidkrans* verkar förstå *slidkrans* bara som en synonym till *mödomshinna*: "att slidkransen och mödomshinna är samma sak", som en uttrycker det. Dessa svar ger ingen indikation på att informanten känner till några nya anatomiska fakta, som att det inte är en hinna, exempelvis, bara att det är en synonym till *mödomshinna*. Men en informant ger *slidkrans* en betydelse som ligger mycket nära en fullt utbyggd traditionell förståelse av mödomshinnan:

Tänker på en skinnbit som sitter i slidan och är olika stor på alla kvinnor och att det är den som går sönder/får en liten spricka ofta när man förlorar oskulden.

Vi kan alltså se att det finns en liten andel ungdomar som har tagit till sig det nya ordet och i det lägger in tanken att det inte går att se på en kvinna om hon har haft penetrerande sex eller inte. Men då ganska många verkar uppfatta ordet som bara en synonym till det äldre *mödomshinna*, och åtminstone en informant ger ett svar som indikerar att hen har en förståelse som ansluter till den traditionella förståelsen av *mödomshinna* som en ömtålig hinna, pekar detta på att ordet *slidkrans* i sig själv inte garanterar en ny förståelse.

Lite över hälften av ungdomarna verkar alltså känna till ordet *mödomshinna*. Men också här finns väldigt olika definitioner av ordet. Grovt kan deras förståelse delas in i två grupper, som är närapå lika stora, det vill säga i absoluta tal ungefär drygt 70 ungdomar i vardera gruppen. För det första har vi den traditionella förståelsen att mödomshinnan är en ömtålig hinna: "Den som spricker under första samlaget.", "Första gången man har sex, mödomshinnan spricker och man blöder, men detta gäller inte alla! Den kan spricka vid att cykla/rida också!". Resultatet visar alltså att nästan trettio procent av ungdomarna tänker att det finns en hinna i unga kvinnors underliv, som kan spricka.

Men nästan lika många har en förståelse där den traditionella förståelsen utmanas eller diskvalificeras. "Finns ej", svarar någon. En annan skriver så här: "Hinna som pratas om mycket när det kommer till oskulder. Har hört att den töjs ut vid samlag, ej spricker som många tror." Ganska många, ett trettiotal, skriver explicit att den är en myt: "En myt som sägs spricka vid sex första gången" skriver en. Dessa svar visar att den sexualpolitiska informationen om mödomshinnan har nått ut till många ungdomar.

Några av informanterna kopplar också ordet till frågor om religion, hedersvåld och kvinnoförtryck: "Myt – Religion – Heder – Våld – Sorg" skriver någon. Det är också ett flertal som uppvisar en stor kännedom om problemet, och intar en mer eller mindre feministisk hållning. Som en skriver:

Påhitt, patriarkalt trams. Eller har för mig att det finns ett sådant område i slidan men det är inget som kan spräckas eller avgöra oskuld eller ej. Oskuld är för övrigt ett dumt ord också.

Och en informant (som definierar sig som man) skriver så här:

En tunn hinna som tydligen ska sitta över kvinnans könsorgan. Jag har misstankar om att den inte finns på riktigt och bara används av extrema religiösa grupper för att skrämja tjejer från att ha sex. Har hört att den kan spräckas om t.ex. hoppar eller springer, så om den finns borde det inte vara något att bry sig om. Gör vad ni vill med era kroppar, tjejer!

Det är också värt att notera att en hel del, över 60 %, av de som lägger in denna nya betydelse i ordet *mödomshinna*, faktiskt inte känner till ordet *slidkrans*. Samtidigt som många alltså har en traditionell förståelse av ordet *mödomshinna*, kan ordet för andra innefatta hela den nya betydelse som ordet *slidkrans* är tänkt att förmedla och feministiska tankar om patriarkala strukturer, mytbildning och motstånd.

Diskussion

En majoritet av vårdgivarna hade mött ungdomar med oskultsrelaterad oro, vilket bekräftar tidigare forskning som pekat på att många flickor har begränsade möjligheter att själva bestämma över sin sexualitet (Skeggs 2000, Andersson 2003, Ambjörnsson 2004, Essén m.fl. 2010, Johnsdotter & Essén 2011, NCK 2011). Ett flertal informanter påpekade att det var en viss sorts flickor som hade dessa problem: flickor från ”andra kulturer” och sådana som levde i ”hederskontext” och att det framför allt är i områden en bit utanför Stockholms innerstad som detta finns, vilket också bekräftar tidigare forskning (Forsberg 2006, 2007, Meldrum m.fl. 2014, Abboud m.fl. 2015). Men att några informanter menar att problemen har minskat på senare år går emot forskningen, som tvärtom menar att den har ökat (NCK 2011). Då vår studie är så liten och antalet informanter som påtalat detta trendbrott är så få ska vårt resultat naturligtvis tolkas med försiktighet. Vi kan heller inte diskutera kopplingar till ungdomarnas bostadsort, kulturella bakgrund eller socioekonomiska ställning, då vi inte har några sådana uppgifter.

Resultatet av enkätstudien är att en övervägande majoritet av vårdgivarna använder ordet *slidkrans* i sin verksamhet på ungdomsmottagningarna. Ordet har alltså på relativt kort tid spridits och tagits i bruk, åtminstone i Stockholm, vilket är värdefull ny kunskap som kompletterar den tidigare forskningen (Cooper & Nylander 2010, Malmgren 2011, Sandåker m.fl. 2012, Cinthio 2015). Att ordet fått så stort genomslag bland vårdgivarna på så kort tid kan tolkas som att vi i Sverige har en levande sexualpolitisk debatt och att RFSU som organisation har stort inflytande. Nya ord och begrepp tenderar dock att spridas snabbare inom storstadsregioner (Milles 2006), så utifrån studien är det svårt att veta hur det ser ut i resten av landet. Några kommentarer i enkäterna indikerar att vårdgivarna har tyckt att ordet varit praktiskt att använda i diskussioner kring oskuld och liknande.

Ordet har dock inte nått ungdomarna i lika hög grad. Av vår enkät kan vi utläsa att endast en knapp femtedel av ungdomarna verkar känna till ordet *slidkrans*. Av enkätsvaren kan vi också utläsa att ganska många, nästan en tredjedel, av de ungdomar som fyllt i enkäten verkar tro att kvinnor har en ömtålig hinna i underlivet som spricker vid det första samlaget. Dessa siffror får naturligtvis tolkas med försiktighet på grund av det större bortfallet bland ungdomsinformanterna, men det pekar på att det finns ett behov av ytterligare upplysningsverksamhet. Här måste man också räkna in det faktum att den övervägande majoriteten av våra informanter varit kvinnor. Hur det ser ut bland männen är mer av en öppen fråga, men det kan-

ske inte är otroligt att anta att okunskapen om båda orden, inklusive deras innebörd, är ännu större där.

Men även om en stor del av ungdomarna uppvisar okunnighet vad gäller allmän kvinnlig sexuell anatomi, så finns det också en del svar som visar på att RFSU:s information har nått ut. Bland enkäterna fanns en hel del påpekanden att mödomshinnan är en myt, att det inte finns något som spricker under det första samlaget eller anspelningar på hedersvåld och kvinnoförtryck. Några slidkransdefinitioner var också detaljerade och hade tydlig koppling till RFSU:s informationsbroschyr. Några svar pekar också på ett mer allmänt feministiskt och sexualpolitiskt engagemang hos ungdomarna.

Resultatet måste dock tolkas med försiktighet. För det första kan vi inte veta i vilken grad ungdomarnas svar speglar deras faktiska kunskaper eller är mekaniska citat. Det vi säkert kan veta är att RFSU:s information finns tillgänglig. För det andra är de ungdomar som fyllt i enkäten knappast representativa för svenska ungdomar överlag, då studien som sagt är genomförd i Stockholm och de som fyllt i är framför allt kvinnor.

Men studien visar i alla fall att även om bildningsprojektet inte är fullgjort, har en del av den nya kunskapen om oskuld och mödom spridit sig till en del unga i Stockholm. Vi kan också se att spridningen till viss del, men inte uteslutande, hänger ihop med ordet *slidkrans*. Det fanns informanter som inte kände till ordet *slidkrans*, men ändå uppgav att mödomshinnan var en myt, exempelvis.

Vi lever i ett samhälle där olika idéer om kvinnlighet, sexualitet och kvinnors sexuella handlingsutrymme diskuteras. Om vi kan se vårdgivarnas svar som den sexualpolitiska fronten, så kan vi kanske i ungdomsenkäterna se konturerna av hela konglomeratet av idéer som dryftas. Här finns allt från idén om att unga kvinnors underliv till tanken att mödomshinnan är en del av det ideologiska tankegodset som förtrycker kvinnor i samhället i dag.

Man kan då förstå både *slidkransen* och *mödomshinnan* som verktyg i diskussionen kring den kvinnliga sexualiteten i ett samhälle där olika förståelser och uppfattningar bryts mot varandra. Vårdgivarna i vår studie tycker att det nya ordet *slidkrans* är ett bra ord att använda när de pratade med ungdomarna. Vår studie tyder också på att ungdomarna kan använda ordet för att hänga upp en mer frigörande syn på kvinnors sexualitet på. Kanske har ordet *slidkrans* potential att bli en viktig del, kanhända en ny nodalpunkt, i den postpatriarkala diskurs som hävdar kvinnors rätt till sina egna kroppar och sin egen sexualitet? Men också *mödomshinnan* kan vara del i denna diskurs. Enkätsvaren har nämligen visat hur den för några ungdomar har laddats med en ny betydelse: i stället för ett biologiskt bevis för en kvinnas oskuld har den blivit en myt, som ska krossas.

Studien visar också på behovet av vidare forskning. Framför allt behöver vi veta mer om hur ordet *slidkrans* fungerar i praktiken. Dels som arbetsredskap för vårdgivarna, dels som något som ungdomarna använder sig av för att navigera i sin verklighet. Hur använder vårdgivarna ordet i sin vårdpraktik: när används det och hur fungerar det i dessa sammanhang? Hur används det för att ifrågasätta begränsande normer och ideal? Och hur fungerar ordet för unga kvinnor och män, som aktivt måste förhålla sig till idéer om oskuld och heder när de växer upp? Cinthios (2015) invändning att ordet *slidkrans* kan vara verkningslöst i en kontext där *mödomshinnan* har laddats med stor kraft behöver följas upp och undersökas närmare. Kan en ung kvinna använda ordet inte bara för att tänka annorlunda, utan också för att i praktiken skriva om sitt sexuella manus (Gagnon & Simons 1973/2004) och öka sitt sexuella

handlingsutrymme? Och kan ordet också förändra mäns attityder och handlingsmönster? Här behövs helt enkelt mer forskning.

Referenser

- Abboud, Sarah, Loretta Sweet Jemmott & Marilyn S. Sommers. 2015. "We are Arabs": The Embodiment of Virginité Through Arab and Arab American Women's Lived Experiences. I: *Sexuality & Culture*. Nr 19. S. 715–736.
- Ambjörnsson, Fanny. 2004. *I en klass för sig*. Stockholm: Ordfront.
- Andersson, Åsa. 2003. *Inte samma lika*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Awwad, Johnny, Anwar Nassar, Ihab Usta, Monique Shaya, Zeina Younes & Ghina Ghazeeri. 2013. "Attitudes of Lebanese University Students Towards Surgical Hymen Reconstruction". I: *Archives of Sexual Behaviour*. Nr 42. S. 1627–1635.
- Christianson, Monica & Carola Eriksson. 2004. Myter om mödomshinnan: en genusteoretisk betraktelse av mödomshinnans natur och kultur. I: Birgitta Hovelius, Eva E. Johansson (red.) *Kropp och genus i medicinen*. Lund: Studentlitteratur. S. 317–324.
- Christianson, Monica & Carola Eriksson. 2011. "A girl thing" – perceptions concerning the word hymen among young women and men in Sweden. I: *Journal of Midwifery & Women's Health*. Vol. 56, nr 2. S. 167–172.
- Christianson, Monica & Carola Eriksson. 2013. Myths and misconceptions: Midwife's perception of the vaginal opening of hymen and virginité. I: *British Journal of Midwifery*. Vol. 22, nr 5. S. 254–262.
- Christianson, Monica & Carola Eriksson. 2014. Acts of violence: Virginité control and hymen (re)construction. I: *British Journal of Midwifery*. Vol. 21, nr 2. S. 54–62.
- Cinthio, Hanna. 2015. "You go home and tell that to my dad!" Conflicting Claims and Understandings on Hymen and Virginité. I: *Sexuality & Culture*. Nr 19. S. 172–189.
- Cooper, Rachel & Lynn Nylander. 2010. (De)Constructing Sexuality and Virginité – An Anthropological Analysis of Slidkrans In Sweden. (Master's thesis). Lund: Socialantropologiska Institutionen, Lunds Universitet. [Tillgänglig: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1664215&fileId=16642169>].
- Cooper, Robert L. 1989. *Language Planning and Social Change*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Darvishpour, Mehrdad, Pirjo Lahdenperä & Hans Lorentz. 2010. *Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps- och forskningsöversikt*. SOU 2010: 84. Stockholm: Fritzes.
- de los Reyes, Paulina & Diana Mulinari. 2005. *Intersektionalitet: kritiska reflexioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Essén, Birgitta, Anna Blomkvist, Lotti Helström & Sara Johnsdotter. 2010. The experience and responses of Swedish health professionals to patients requesting virginité restoration (hymen repair). I: *Reproductive Health Matters*. Vol. 18, nr 35. S. 38–46.
- Forsberg, Margareta. 2006. *Ungdomar och sexualitet. En forskningsöversikt 2005*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Forsberg, Margareta. 2007. *Brunetter och blondiner. Sex, relationer och tjejer i det mångkulturella Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Gagnon, John H. & William Simons. 1973/2004. *Sexual Conduct. The Social Sources of Human Sexuality*. London: Aldine.
- Ghadimi, Mariet. 2007. "Om kravet på oskuld. En studie av flickors respektive pojkars föreställningar". I: *Socialvetenskaplig tidskrift*. Vol. 14, nr 1. S. 20–46.
- Hellinger, Marlis & Hadumod Bussman. 2001–2003. *Gender across languages*. (Vol. 1–3). Amsterdam: J. Benjamins.

- Johansson, Thomas & Philip Lalander. 2003. Ungdom, sexualitet och kön i gränslandet. I: Thomas Johansson & Philip Lalander (red.), *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos. S. 9–22.
- Johnsdotter, Sara & Birgitta Essén. 2011. *Kvinnlig omskärelse/könsstympning – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet.
- Juth, Niklas & Niels Lynöe. 2015. Zero tolerance against patriarchal norms? A cross-sectional study of Swedish physicians' attitudes towards young females requesting virginity certificates of hymen restoration. I: *Journal of Medical Ethics*. Vol. 41. S. 215–219.
- Kakabaweh, Amineh, Guluzar Tarhan & Jonas Lundgren. 2016. Elvahundra. *En studie om kartläggning av förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 1100 ungdomar och 50-tals föräldrar*. Rapport från föreningen Varken hora eller kuvad. Tillgänglig: [http://www.varkenhoraellerkuvad.se/wp-content/uploads/2016/03/VARKE_HORAELLERKUVAD.ELVAHUNDRA.RAPPORT.pdf].
- Knöfel Magnusson, Anna. 2009. *Slidkransen. Frågor, svar och myter kring mödom och oskuld*. Stockholm: RFSU.
- Köhler, Per Olof, Ulla Messelius & Christian Mattsson. 2006. *Natur och Kulturs Stora Svenska Ordbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Liddicoat, Anthony J. (red.). 2011. *Current Issues in Language Planning*. Vol. 12, nr 1.
- Lind Palicki, Lena & Karin Milles. 2015. Feministisk språkplanering under den andra vågens kvinnorörelse: Exemplet Grupp 8 och den offentliga språkvården. I: Jenny Magnusson, Karin Milles & Zoe Nikolaidou (red.), *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. Huddinge: Södertörns högskola. S. 145–166.
- Lindskog, Bengt I. 1997. *Medicinsk terminologi*. Stockholm: Nordiska bokhandeln.
- Malmgren, Karin. 2011. Mödomshinnan som sprack – Om lanseringen av beteckningen slidkrans ur ett språk- och genusvetenskapligt perspektiv (Kandidatuppsats). Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds Universitet.
- Meldrum, Rebecca, Pranee Liamputtong & Dennis Wollersheim. 2014. Caught Between Two Worlds: Sexuality and Young Muslim Women in Melbourne, Australia. I: *Sexuality & Culture*. Nr 18. S. 166–179.
- Milles, Karin. 2006. En jämställd kroppsdel? Om lanseringen av ett neutralt ord för flickors könsorgan. I: *Språk & stil*. Nr 16. S. 149–177.
- Milles, Karin. 2011. Feminist language planning in Sweden. I: Liddicoat, A. J. (red.), 2011. *Current Issues in Language Planning*. Vol. 12, nr 1. S. 21–33.
- Milles, Karin. 2013. En öppning i en sluten ordklass? Den nya användningen av pronomenet *hen*. I: *Språk & Stil*. Nr 23. S. 107–140.
- NCK, Nationellt centrum för kvinnofrid. 2011. *Att möta patienter som söker för oro kring heder och oskuld*. Uppsala: Nationellt center för kvinnofrid, Uppsala universitet.
- Pauwels, Anne (red.). 2000. Generic pronouns in the marketplace or . . . shopping centre. Exploring the impact of non-sexist language policy on everyday speech. I: Anna Gunnarsdotter-Grönberg (red.), *Sett och hört. En vänskrift tillägnad Kerstin Nordenstam på 65-årsdagen*. Göteborg: Institutionen för svenska språket. S. 270–277.
- Rodrigues, Sara. 2012. From vaginal exception to exceptional vagina: The biopolitics of female genital cosmetic surgery. I: *Sexualities*. Vol. 15, nr 7. S. 778–194.
- Sandåker, Mikaela B., Jessica Hansson & Amelie Lund. 2012. Det enda som ska spräckas är myten. En studie i kommunikationsarbetet kring ordet slidkrans. (Opublicerat examensarbete i strategisk kommunikation.) Lund: Lunds universitet.

Skeggs, Beverly. 2000. *Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.

Wojahn, Daniel. 2015. *Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk.

”Kvinna i brist på bättre ord”: Självkategorisering som utgångspunkt för en inkluderande språkvetenskap

Alexis Rancken

Introduktion

Då jag för några år sedan inledde min forskning om svenska språket och queera identiteter skickade jag ut en enkät där informanterna fick möjlighet att med egna ord beskriva sin könsidentitet och sexualitet. Tanken var att svaren främst skulle fungera som bakgrundsvariabler, men jag insåg snabbt att de i själva verket utgjorde den kanske mest fascinerande delen av mitt material. Möjligheten till självkategorisering visade på att det finns aspekter av kön och sexualitet som sällan beaktas i språkvetenskaplig forskning, och framför allt kännetecknades svaren av en enorm mångfald och i många fall avståndstagande från traditionella kategorier, eller till och med själva kategoriseringsprocessen.

Den här artikeln, som ingår i min doktorsavhandling om svenska språket och icke-normenliga identiteter, handlar om varför vi måste betrakta kön och sexualitet som mer än sociolingvistiska bakgrundsfaktorer – självkategoriseringarna har vetenskapligt egenvärde och de utmanar den syn på sociala kategorier som ännu är dominerande inom språkvetenskapen. De har även politisk relevans: ett inkluderande och jämställt språk hör till målsättningarna för den queerfeministiska språkaktivism som bland annat införandet av det könsneutrala pronomenet *hen* gett luft under vingarna, men liknande reformer kan inte planeras eller genomföras ifall vi inte känner till vilka det är som ska inkluderas och synliggöras.

Mitt syfte är här att, efter en översikt över tidigare språk- och genusvetenskaplig forskning kring identitetskategorier, presentera 211 självidentifierat queera personers beskrivningar av sin egen identitet för att sedan på basis av dessa diskutera hur icke-normenliga identiteter bättre kunde inkluderas i forskningen kring språk, kön och sexualitet. Genom att lägga särskild fokus på beskrivningarnas förhållande till de normativa strukturer som existerar gällande kön och sexualitet hoppas jag kunna bidra med kunskap om såväl queera identiteter som det normsystem de utmanar.

Queerteoretiska modeller för organisering av kön och sexualitet

I det här avsnittet kommer jag kort att ta upp de queerlingvistiska modeller och den terminologi artikeln bygger på för att i följande avsnitt diskutera språkvetenskapens förhållningssätt till identitetskategorier – och därtill relaterad problematik – samt möjliga lösningar. Jag kommer att avända Lann Hornscheidts (2015 s. 31f) *genderism*-modell och då särskilt begreppen *cisgendering* och *binary gendering* som ett sätt att förstå normsystemen kring kön medan jag i samband med diskussionen om normerna kring sexualitet främst utgår från Cameron och Kulick (2003) samt Ambjörnsson (2006).

Då kön ställs upp som en bakgrundsvariabel i språkvetenskaplig forskning är det nästan undantagslöst *binära* och *cisnormativa* könssystemet som reproduceras, det vill säga tanken om kön som biologiskt förankrat i två kategorier och dessutom oföränderligt. Med *cisgendering* avser Hornscheidt (2015:37) "the realization form of genderism that constructs women and men as coherent, natural genderings which are given at birth and which remain constant over time throughout a person's life". *Binary gendering*, i sin tur, innebär att kvinnor och män är de enda existerande könskategorierna (ibid.:33). Hornscheidt (2015:33) skriver att det manliga och kvinnliga visserligen kan vara förhandlingsbart inom det binära systemet och även transpersoner kan eventuellt få plats, men själva tvåkönsnormen ses inte som en språklig/social konstruktion utan den är "naturlig" och "självklar". I *genderism*-modellen ingår även *androgendering* (mannen som norm), *reprogendering* (kvinnans betydelse reduceras till fortplantning) och *heterogendering* (normaliseringen av heterosexualitet), och tillsammans upprätthåller dessa könande praktiker en maktordning där vissa identiteter marginaliseras (ibid.:32ff).

Indelningen i (biologiskt/juridiskt) kön och genus, på engelska *sex* och *gender*, innebär att åtskillnad görs mellan kroppsliga och sociala/psykologiska aspekter på kön. Mer queerteoretiskt orienterade språkvetare, som tenderar att utgå från Butlers tanke om performativitet, uppfattar detta som problematiskt eftersom även det som anses vara könets kroppsliga aspekter konstrueras och reproduceras diskursivt, alltså genom terminologi och andra språkliga medel (Zimman 2014:14). Något egentligt "biologiskt kön" finns alltså inte a priori, utan bara en uppsättning egenskaper hos kroppar (till exempel genitaliernas utseende, bröstens storlek, behåring) som klumpas ihop till två kategorier och som, ofta kombinerat med psykologiska och sociala egenskaper, sedan anses utgöra könet. Barrett beskriver förhållandet mellan *sex* och *gender* så att det förra utgår från det senare, snarare än tvärtom (2002:32). Kroppsliga aspekter kan ändå vara centrala till exempel för transpersoner som upplever könsdysfori och vars psykiska hälsa kan kräva en könskorrigeringsprocess där hormonbehandling och kirurgi ingår. Att helt bortse från kroppsliga aspekter då könsidentiteter teoretiseras skulle vara ett misstag, men detta innebär givetvis inte att dessa aspekter ska betraktas som inherent könade, utan snarare är de potentiellt betydelsefulla vid konstruktionen av en könsidentitet och vid självkategorisering. Zimman (2014:18ff) har till exempel skrivit om hur transmän konstruerar sina kroppar med hjälp av språkliga verktyg. Detta gäller även för till exempel beteenden och utseendemässiga faktorer – snarare än att se dem som en följd av könstillhörighet borde vi analysera hur de utnyttjas performativt och vilken mening de ges vid konstruktionen av individens könsidentitet.

Vårt sätt att tala om sexualitet, i sin tur, innebär ofta att förekomsten av olika sexuella identiteter är en följd av kategoriseringen i kön. Tvåkönsystemet kunde då tänkas resultera i indelningen i heterosexuella, homosexuella och bisexuella individer. Ambjörnsson (2006:65) ser ändå heteronormen som primär i det här avseendet: uppdelningen i två kön är en följd av normaliseringen av heterosexualiteten så att begreppen man och kvinna kräver en heterosexuell referensram för att kunna existera. Även om kön och sexualitet kan analyseras separat finns en stark diskursiv koppling som sannolikt färgar synen på bägge kategorierna, inte bara inom språkvetenskapen utan även i vardagsspråket. *Heteronormen* ses i regel som central vid forskning om icke-normativ sexualitet, men Cameron och Kulick (2003:134) påpekar att

fokus på homosexuella män och lesbiska kvinnor utgår från en västerländsk syn på sexuell identitet och forskningen bör därför inte begränsa sig till dessa.

Liksom i fråga om kön finns det nämligen många olika aspekter som kan betonas vid beskrivningen av sexuell identitet, och även om kön givetvis spelar en central roll i och med heteronormen finns det också andra normer som kan påverka självkategoriseringen. Ett exempel är tvåsamhetsnormen, ett annat normativa uppfattningar kring sexuella handlingar. Därmed kan till exempel samtidiga relationer med flera personer och BDSM-sex uppfattas som icke-normenliga även om parterna är heterosexuella. På samma sätt finns det ett normsystem kring förekomsten av sexuell draging till andra personer överhuvudtaget, vilket innebär att asexuella och demisexuella kan identifiera sig som queera. Ambjörnsson skriver att kategorisering av människor enligt sexualitet överhuvudtaget är ett rätt nytt fenomen, och en betydelseförskjutning har skett även i fråga om termen heterosexualitet (2006:27). Terminologin kring sexuella identiteter är kanske just delvis därför snårig, och kan överlappa könskategorier till exempel så att *butch* i regel avser en homosexuell kvinna vars utseende är maskulint. Termer som *metrosexuell* och den medicinska diagnosen *transsexuell* syftar däremot endast på kön, något som kan kopplas till den ambigüosa engelska termen *sex*. Cameron och Kulick (2003:106) har föreslagit *desire*, i översättning begär, som ett komplement till identitetskategorier vid forskning kring sexualitet, men som Eckert påpekar är det inte existensen av sociala kategorier som är problemet utan vårt sätt att handskas med dem (Eckert 2002:100). Att en forskare kategoriserar beteenden och identiteter kan vara problematiskt, men vi kan inte heller bortse från faktumet att många människor de facto kategoriserar sig själva enligt sexualitet.

Vad innebär det att ha en queer könsidentitet eller sexualitet? Enligt Ambjörnsson bör orden som används i diskussionen om identiteter analyseras i förhållande till andra ord, inte i förhållande till någon form av objektivt förnimbar verklighet (2006:27). Någon stabil innebörd för de olika termerna kan därmed inte fastställas. Vilka identiteter som kan uppfattas som icke-normenliga eller queera är alltså även det förhandlingsbart och kopplat till intersektionella faktorer, omgivning och perspektiv. Personer med en sinsemellan liknande identitet kan alltså positionera sig utanför eller innanför den queera sfären beroende på kontextuella faktorer samt den egna synen på kön och sexualitet. I den här artikeln ställer jag därför inte själv upp några kriterier för queera identiteter, utan jag utgår från självkategorisering och definitioner av termen *queer* som mina informanter formulerat.

Kön och sexualitet som lingvistiska kategorier

Forskningen om språk och kön är i hög grad skillnadsfokuserad, även då syftet är uttalat feministiskt. Att systematiskt leta efter skillnader i något som uppfattas vara mäns och kvinnors språkbruk reproducerar inte bara tvåkönsnormen, utan riskerar även att förstärka de essentialistiska uppfattningar som ligger bakom den i och med att frågan tenderar att vara *hur* snarare än *varför*. Man undersöker alltså på vilket sätt (binärt) kön reflekteras i språkbruket utan att beakta språkets inverkan på själva konstruktionen av kön (Bing & Bergvall 1998:497f). Det cisnormativa kommer i sin tur till uttryck i att kön betraktas som en stabil kategori, jämförbar med till exempel födelseår, vilket innebär att tidigare och samtidiga identiteter riskerar att osynliggöras.

Wojahn (2015:46) urskiljer tre tydliga trender i den feministiska språkforskning som hittills utförts. För det första ligger fokus ofta på språkliga aktörer som har stort och även mer formellt inflytande på språkplaneringen, som till exempel utbildningsväsendet, lagstiftande organ och vissa enskilda språkvetare. För det andra ligger fokus på den form av diskriminering Hornscheidt betecknar som androkönande, det vill säga normaliseringen av mannen som representant för det mänskliga och därmed bortnämning av kvinnor. Hornscheidt (2015:32-33) exemplifierar androkönande med benämningar som ”fotboll” och ”damfotboll”, där den förstnämnda ingalunda är könsneutral utan spelarna kan antas vara män utan att någon precisering krävs. För det tredje är den feministiska språkkritiken enligt Wojahn (2015:48) fortfarande inte särskilt vanligt förekommande i Sverige, jämfört med situationen i till exempel de engelska och tyska språkområdena.

Även inom den feministiska språkvetenskapen har man tenderat att se tvåkönsmodellen som på förhand given och sedan lagt fokus på de former av diskriminering som förekommer inom denna modell, till exempel genom att analysera hur könsrollerna konstrueras och upprätthålls i skolmiljö, i arbetslivet, i den privata sfären och så vidare. Den här typen av undersökningar är utan tvivel värdefulla, men utgångspunkten är problematisk eftersom kategorierna inte nödvändigtvis granskas kritiskt eller ens teoretiseras i någon större utsträckning, vilket kan leda till att personer vars identitet inte är normenlig osynliggörs och att intersektionella perspektiv som kunde ha varit relevanta faller bort. Då språkvetenskapen däremot influeras av queerteoretiska perspektiv måste vi gå längre än så: vi kan inte bara identifiera vissa personer som vi anser vara ”queera” i någon bemärkelse för att sedan analysera deras språkbruk och eventuellt hitta mönster, utan vi måste modifiera vår syn på sociala kategorier från den traditionella sociolingvistikens där de accepteras som a priori till en mer konstruktivistisk version, där de är diskursivt skapade sociala konstruktioner som då även kan omförhandlas (Barrett 2002:28).

Om strävan är att queera språkvetenskapen måste vi enligt Barrett revidera flera språksociologiska grundteser (2002:26). Särskilt inom mer kvantitativt inriktad forskning är identitetskategorierna så gott som alltid på förhand givna; de ses som inherent och därmed oföränderliga och deras antal är av tekniska skäl kraftigt begränsat (Barrett 2002:28ff). Risker är då att forskaren helt enkelt reproducerar rådande normer kring kön och sexualitet snarare än att försöka förstå mekanismerna bakom dem och kanske även utmana dem. Queerperspektivet för oss bortom de essentialistiska idéer som kännetecknar mycket av vårt tänkande kring kön och sexualitet, och riktar istället vår blick mot bredare frågor om hur identiteter konstrueras diskursivt och vilket inflytande till exempel rådande maktförhållanden och normsystem har på konstruktionen av identiteter samt det språkbruk som är förknippat med dessa. Detta gäller inte bara för kategorier ordnade kring kön och sexualitet, utan många queerteoretiska tankegångar kan överföras till diskursen kring social kategorisering över lag.

Jag har förutom den queerlingvistiska referensramen använt mig av prototypeteori som ett bredare språkfilosofiskt ramverk för min analys av sociala kategorier. Den aristoteliska synen på kategorier, där någonting (eller någon) antingen tillhör eller inte tillhör en kategori, är inte särskilt anpassad för sociala kategorier som kön. I fråga om föremål som möbler eller klädesplagg fungerar skarpa gränser för kategorierna någorlunda väl, men eftersom kön liksom andra sociala kategorier inte har någon oberoende existens, utan skapas och omförhandlas diskursivt, blir gränserna kategorier emellan nödvändigtvis suddiga.

Här kunde därför andra sätt att teoretisera kategoriseringsprocessen, som till exempel prototyp teorin, tas in. Visser (1996:590) skriver att prototyp teorin så som den beskrivs av Rosch bygger på idén om att processen där mening skapas kretsar kring mänsklig interaktion, perception och förståelse, vilket innebär att kategorierna är flytande och ofta överlappande. Fox (2011:155) urskiljer till exempel en mängd egenskaper, eller attribut, som associeras med kategorin kvinna – allt från produktionen av östrogen och progesteron till sådana fritidsintressen och yrkesval som i personens kultur ses som lämpliga för kvinnor – men ingen av dessa egenskaper är i sig nödvändig för kategorisering som kvinna. Den syn på kön och sexualitet jag här för fram placerar självidentifieringen, även den en egenskap som listas av Fox (ibid.), som ett slags kärna i varje kategori som sedan de övriga, icke-nödvändiga attributen förknippade med varje kategori kretsar kring. Detta möjliggör överlappande och flytande identitets-kategorier som överensstämmer bättre med queerteoretiska perspektiv än mer snäva och formella kategoriseringsmodeller.

Jag har valt att analysera självkategorisering av kön och sexualitet i olika avsnitt, men i bägge kommer även den andra kategorin att aktualiseras. Den prototypiska synen på kategorier innebär att kön kan fungera som attribut, alltså en egenskap som har någon form av betydelse, vid kategorisering av sexualitet, och eventuellt även tvärtom så att sexualiteten kan påverka köns-kategoriseringen.

Material

Materialet jag här använder består av enkätsvar insamlade för min doktorsavhandling. Utskick av hela enkäten, där även frågor angående pronomen och förnamn ingick, gjordes till olika svenska och finlandssvenska HBTQ-organisationers e-postlistor, forum och Facebook-grupper. Enkäten besvarades av 56 personer i Finland år 2012 och 155 personer i Sverige år 2013.

I föreliggande artikel som är en delstudie för min avhandling kommer jag att analysera sammanlagt 211 personers svar på frågorna vilket kön de för tillfället identifierar sig med (här gav jag i samband med frågan exemplen "man", "androgyn" och "inget alls" för att förtydliga att svarsalternativen inte var begränsade till de juridiska kön som accepteras i Finland och Sverige) och vilken deras sexuella identitet är. Frågorna var öppna. Dessutom kommer jag att ta upp svaren på den icke-obligatoriska frågan om eventuella tidigare könsidentiteter, som besvarades av 68 personer. Den gemensamma nämnaren för informanterna är att de identifierar sig som queera i fråga om kön och/eller sexualitet samt att de använder svenska i sin vardag, men inte nödvändigtvis som enda språk eller modersmål.

Analysmetod

Analysen baserar sig i första hand på Hornscheidts tidigare nämnda *genderism*-modell, som systematiskt redogör för de sammanflätade normsystemen kring kön och sexualitet. Analysen är upplagd enligt fyra temafrågor, närmare bestämt:

- Vilken eller vilka aspekter av kön/sexualitet betonas i svaret?
- Ligger fokus på precis självkategorisering eller strävar informanten efter att undvika kategorisering överhuvudtaget?
- I vilket förhållande står svaret till tvåkönsnormen och cisnormen respektive heteronormen?
- Förekommer referens till andra normsystem och hur positionerar sig informanter i så fall i förhållande till dessa?

För varje enskilt svar har jag letat efter formuleringar relaterade till de olika normsystemen. Till exempel pekar förleden *trans-* på en identitet utanför cisnormen, liksom en uppräkningslista av flera samtidiga eller växlande identiteter som kan markeras genom användningen av till exempel bindeord som *och*. Olika typer av negationer är även intressanta, eftersom de markerar hur informanten *inte* kategoriserar sig. Osäkerhetsmarkörer, som *kanske*, pekar även de på alternativa positioneringar. Jag har sedan redogjort för de olika grupperna av svar enligt de ovan nämnda temafrågorna.

I fall där en viss term använts av fler än enstaka informanter har jag inkluderat antal belegg, men i övrigt ligger fokus på innehåll snarare än kvantitativa aspekter. Jag har använt mig av föreningen Regnbågsankans (en svenskspråkig HBTIQ-organisation i Finland) och RFSL:s ordlistor vid tolkningen av vissa termer som använts i svaren. Möjligheten att jag feltolkat särskilt mer otydligt formulerade svar kvarstår ändå, eftersom begreppsapparaten kring kön och sexualitet är mångfacetterad och instabil.

Självidentifiering i fråga om kön

I det här avsnittet kommer jag först att diskutera vissa drag på den textuella nivån hos informanternas beskrivningar av sin könsidentitet, för att ge en helhetsbild av materialet. Därefter granskar jag beskrivningarna ur ett semantiskt perspektiv och ordnar dem enligt förhållande till dels tvåkönsnormen, dels cisnormen. Sist redogör jag för i vilken utsträckning informanterna överhuvudtaget vill identifiera sig med något kön och i vilken mån osäkerhetsmarkörer förekommer i självkategoriseringen.

Trots att informanterna gavs möjlighet att formulera även längre beskrivningar av sin könsidentitet är svaren mycket kortfattade. Drygt två tredjedelar av svaren på frågan om vilket kön informanterna identifierar sig med består av endast ett ord, till exempel ”man”, ”androgyn” eller ”kvinna”. Något som eventuellt kan ha spelat in var exempelsvaren som bestod av ett eller två ord, och informanterna kan också ha påverkats av tidigare erfarenheter av enkätundersökningar där utrymmet är begränsat – ofta dessutom till två eller högst tre rutor (*man, kvinna, annat*) varav en ska kryssas i. Med ett enda undantag bestod de övriga svaren av två till elva ord, i regel i listform (”androgyn, kvinna”) eller i form av en nominalfras med huvudord och attribut (”Genderqueer man”). Det längsta svaret består av fem meningar och skiljer sig därmed markant från de övriga.

68 av informanterna, det vill säga en tredjedel, kategoriserar sig som kvinnor utan preciseringar eller alternativa formuleringar. På samma sätt kategoriserar sig en knapp femtedel, 37 personer, helt enkelt som män. Dessa informanter har en identitet som inte nödvändigtvis bryter mot tvåkönsnormen, men det här innebär inte nödvändigtvis att de är cispersoner,

något jag diskuterar senare i detta avsnitt. Många andra informanter använder sig också av orden man eller kvinna i sina svar, men väljer att precisera vad detta innebär eller lägga till alternativa formuleringar. Beskrivningar av den här typen är till exempel "genusneutral man", "oftast kvinna (genderfluid)", "Queer, man", "Skiftande, främst kvinna" och "kvinna, huvudsakligen". Personerna med den här typen av identitet upplever alltså inte termerna *man* och *kvinna* som fullständigt adekvata, utan vill till exempel tillägga att deras identitet inte är stabil eller att de i något avseende inte motsvarar normen för män och kvinnor. Eventuellt kan det handla om en motstridighet mellan till exempel juridiskt kön och könsidentitet, det vill säga omgivningens kategorisering versus självkategorisering. I några beskrivningar syns referenser till det binära könssystemet i adjektiv som, till exempel "(...) kvinna med manliga drag", "manlig androgyn" och "nära androgyn med kvinnlig betoning". Här anspelar dessa ord inte nödvändigtvis på essentialistiska uppfattningar om binärt kön, utan man kan tänka sig att adjektiven har en koppling till kulturella uppfattningar om utseende och beteende.

Beskrivningen "Okvinnlig kvinna" refererar sannolikt just till de traditionella könsrollerna – ordvalet tyder på att omgivningens och informantens egna uppfattningar om kvinnlighet i något avseende är olikartade. Svaret "Kvinna i brist på bättre ord" är även det intressant: vilken typ av ord hade i det här fallet bättre speglat informantens könsidentitet, och i vilket avseende är termen kvinna problematisk? Trots att många av mina informanter är aktiva i de svenska och finländska HBTQ-organisationernas grupper på Facebook eller finns på organisationernas e-postlistor är de inte nödvändigtvis insatta i den terminologi som under de senaste decennierna uppstått kring identiteter utanför normerna. En annan möjlighet är att tillräcklig terminologi inte ännu existerar i svenskan, något som avspeglas i att några informanter använder sig av engelska termer ("male-to-intergender", "Ftm transgender"). Olika typer av osäkerhetsmarkörer, som i svaren "Man, antar jag" och "tveksam" kan antingen tyda på att informanten är osäker på sin identitet eller inte hittar rätt ord för att beskriva den.

De som beskriver sig som män och kvinnor väljer ibland att också inkludera andra aspekter av den egna identiteten. Tre av informanterna låter till exempel sexualiteten ingå i sina svar; en kategoriserar sig som "homosexuell man", den andra som "Bisexuell kvinna" och den tredje som "Bög". Eftersom kön och sexualitet ofta hänger samman diskursivt, till exempel så att termen queer omfattar icke-normenliga identiteter och beteenden inom bägge kategorierna, är det knappast någon överraskning att referens till sexualiteten förekommer även i svaren på frågan om könsidentitet. En annan social kategori som inte betonas lika direkt men där någon form av kategorisering ändå antyds i några fall är ålder. En informant uppger helt enkelt "tant" som sin könsidentitet, medan ordet *kille* förekommer i flera svar ("Transkille", "Androgyn kille", "kille, genderqueer"). Den kvinnliga motsvarigheten till *kille*, *tjej*, förekommer också ("Queer tjej") liksom *pojke* ("Pojke, inget alls").

I flera av beskrivningarna där orden *man* och *kvinna* förekommer positionerar sig informanten utanför cisnormen genom olika typer av preciseringar. Exempel på sådana är "Oftast kvinna (genderfluid)", "Skiftande, främst kvinna", "Transkille" och "man, kvinna, trans*, transperson, intergender, bigender, androgyn, genderfluid" – här ligger fokus på könet som föränderligt över tid och eventuellt även som situationsbundet. Även om en transperson har en identitet som man eller kvinna kan hen känna behov av att inkludera tidigare kategoriseringar och identiteter i sin nuvarande, till exempel just genom förleden trans-. Ett fåtal informanter kategoriserar sig dessutom som både man och kvinna, något som i en icke-queer

referensram skulle ses som motstridigt: ”både man och kvinna”, det redan tidigare nämnda ”man, kvinna, trans*, transperson, intergender, bigender, androgyn, genderfluid” och ”både och” är exempel på sådana identiteter. I ett av svaren, ”intersex”, ligger fokus på medfödda kroppsliga aspekter som placerar personen i fråga utanför cisnormen.

Termen *androgyn*, som refererar till närvaron av egenskaper med koppling till såväl det maskulina som det feminina, används av 14 informanter, antingen ensamt eller som komplement/alternativ till andra termer. *Intergender* är en annan term som är rätt vanligt förekommande, och refererar till en positionering mellan eller eventuellt bortom motpolerna i det binära systemet. I dessa fall är det svårt att avgöra ifall termerna ses som könsidentiteter i sig eller som en mer allmän position utanför tvåkönsnormen och/eller cisnormen. Det samma gäller för en informants svar som är intressant ur både textuell och ideationell synvinkel, nämligen ”hen”. Detta nya könsneutrala pronomen har i diskursen kommit att indexera könsidentiteter utanför det normativa, och uppenbarligen kan det också fungera som ett sätt att verbalisera den egna könsidentiteten.

Ordet *queer* utnyttjas också för kategorisering utanför cisnormen: några informanter använder termerna *queer* och *genderqueer* utan tillägg, medan det även förekommer svar av typen ”Genderqueer man”, ”Queer, man” och ”Queer tjej”. I enkäten ombads informanterna kort besvara frågan ”Vad innebär ordet queer för dig?” och ett ständigt återkommande tema är just identiteter, beteenden och åsikter som i något avseende bryter mot tvåköns- och cisnormen (liksom även mot heteronormen). Tillägget (gender)queer kan då sannolikt omfatta allt från kritik mot traditionella könsroller till en egen identitet som ligger utanför cisnormen på en eller flera punkter. Ordet queer förekommer i någon variant i 11 av svaren, medan förliden trans- används av lika många informanter. I flera svar står ordet queer också ensamt. Genom användningen av queer vill informanterna sannolikt kategorisera sig utanför det normativa över lag, och uppvisar då vissa likheter med svaren ”inget”, ”inget alls”, ”(...) inget kön”, ”inget (non-gender)” och ”Agender (könlös)”. Sammanlagt 37 informanter identifierar sig inte med något kön alls, eller uppger ”inget” som tillägg till andra samtidiga eller skiftande kön.

68 av personerna som besvarade enkäten uppgav förutom sin nuvarande könsidentitet också en eller flera tidigare identiteter. I några fall var svaret på bägge frågorna samma, vilket eventuellt beror på att informanten inte lagt märke till att frågan inte var obligatorisk. I de svar där en skillnad i beskrivningarna finns kan många olika typer av förändringar i identiteten urskiljas: från man till kvinna och tvärtom, från man eller kvinna till icke-binära identiteter eller till ingen specifik könsidentitet, från en icke-binär identitet till en annan och så vidare. Också skiftningar från icke-binära identiteter till man eller kvinna förekommer. Juridiskt kön efterfrågades också, och det juridiska könet stämmer exakt överens med könsidentiteten (man/man eller kvinna/kvinna) i 89 fall, vilket innebär att mer än hälften av informanterna har en identitet som inte fullständigt stämmer överens med myndigheternas kategorisering. Ibland är skillnaden liten (kvinna/”tant”, man/”man, antar jag”) men ibland, till exempel då en person juridiskt sett är kvinna men själv kategoriserar sig som man, kan diskrepansen ha märkbara konsekvenser för personens vardag, också i språkligt avseende. I Finlands namnlag ingår till exempel fortfarande bestämmelser om mans- och kvinnonamn, vilket försvårar namnbyten i vissa fall.

Självidentifiering i fråga om sexuell identitet

Enkätfrågan om sexuell identitet var konstruerad så att informanterna antingen kunde kryssa i något av alternativen homosexuell, heterosexuell eller bisexuell eller formulera ett eget svar. Omkring hälften valde att kryssa i en ruta medan resten – 97 personer – föredrog att beskriva sin identitet med egna ord, och jag kommer här främst att koncentrera mig på de senare. På den textuella nivån kan konstateras att en stor majoritet av svaren består av ett enda ord. De 34 beskrivningar som är längre än så består av liknande listor som i fallet kön, eller av en till tre meningar.

39 informanter kategoriserar sig som homosexuella och 13 som heterosexuella, utan preciseringar eller alternativa formuleringar. Gemensamt för dessa kategorier på det semantiska planet är att de positionerar såväl personen själv som hens potentiella partners som tillhörande en viss könskategori, även om vilken denna kategori är sedan varierar. I diskursen om homo- och heterosexualitet tenderar begreppen att knyts till en binär syn på kön, något som ändå inte nödvändigtvis alltid är fallet – en person med androgyn könsidentitet kan till exempel kategorisera sig som homosexuell ifall hen endast känner dragning till andra androgyna.

I fråga om bisexualitet positioneras inte personen själv utan endast potentiella partners, som då kan vara antingen män eller kvinnor. Förleden *bi-* har givetvis en koppling till tvåkönsnormen etymologiskt sett men behöver inte nödvändigtvis innebära att personen i fråga inte är intresserad av personer med icke-binära könsidentiteter. Genom användningen av *pansexuell* inkluderas också icke-binära identiteter, och i många sammanhang verkar pansexuell och bisexuell vara mer eller mindre synonyma. Då det egna könet inte inkluderas i beskrivningen men partners köns kön har betydelse kan svaren se ut som följande: "queer, androsexuell", "gynekofil (attraherad av kvinnor)" och "flexibel, men föredrar kvinnor". Då själva könet inte spelar någon roll kan ändå egenskaper som traditionellt förknippas med kön vara relevanta: "kallar mig homo men struntar i kön, dras till feminina/androgyna personer". Sammanlagt 22 personer beskriver sig som pansexuella, med eller utan tillägg. "Pansexuell. Bisexuell. Eller helt enkelt bara sexuell", skriver en informant, och här blir kategorierna synonyma. En annan svarskategori som ligger nära den pansexuella i bemärkelse att könen inte ligger i fokus är den där personligheten betonas, som i svaren "tänder på personer" och "personligheter".

Förekomsten och omfattningen av sexuellt intresse för andra personer ligger också som grund för en del kategoriseringar. Fem av informanterna beskriver sig som *asexuella*, med eller utan kompletteringar, och sex personer beskriver sig som *sexuella*. Här ligger alltså fokus inte på kön, utan på avsaknaden respektive förekomsten av sexuellt begär. En informant beskriver sig också som *demisexuell*, en identitet som ligger nära asexualitet men där personen kan känna sexuell dragning till en person hen känner en särskilt stark känslomässig koppling till. Svaret, "Demisexuell biemotionell", tyder på att dessa personer i just det här fallet kan vara såväl män som kvinnor (och eventuellt även icke-binära). Känslomässiga, icke-sexuella aspekter betonas också i några andra svar: "Homoemotionell-bisexuell", "panromantisk" och "Svårdefinierat, pansexuell, 'själsligt' homosexuell och till viss del asexuell...". I terminologin kring sexualitet görs ofta åtskillnad på efterleden *sexuell* och *romantisk*, där fokus i det förra ligger på sexuell attraktion och sexuella handlingar och i det senare på emotionell attraktion, i praktiken ofta kärlek. En asexuell person kan alltså ha

romantiska partners medan en person som känner sexuellt begär inte nödvändigtvis alls upplever emotionell dragning till andra människor, och undviker romantiska förhållanden.

Även andra aspekter på sexualiteten nämns. Svaret ”Heterosexuell BDSM-utövare” är intressant eftersom fokus ligger, förutom på kön, på vilken typ av sexuella handlingar informanten är intresserad av – BDSM kan, som tidigare nämnts, placeras inom queerkategorin. I ett svar ligger sedan fokus även på mängden samtidiga relationer. Beskrivningen ”omni-sexuell, polyamorisk (poly-bi i vardagstal)” syftar på flera samtidiga förhållanden där partners kön kan vara vilket som helst.

Termen queer är rätt vanligt förekommande också i fråga om sexualitet, i och med att den ingår i 42 av svaren. Även här är det svårt att avgöra vad som i praktiken avses då informanten beskriver sin sexualitet som queer eller använder queer som bestämningsord. I vissa fall preciseras det ändå: ”Queer, eftersom jag tänder på fler än två kön” och ”Queer (oavsett kön)” pekar på en identitet som ligger nära eller är identisk med pansexualitet. I svaret ”Min sexuella läggning är homosexuell, min sexuella identitet ryms kanske inte riktigt i det begreppet. Den är liksom mer – queer.” görs skillnad på sexuell läggning och sexuell identitet, men vilken skillnaden är preciseras inte. En informant uppger endast att hen har en ”queer syn på sexualitet”, utan hänvisning till den egna identiteten.

Identiteter som är föränderliga och fall där informanten är osäker på sin identitet förekommer även här, och osäkerhetsmarkörer som används är *kanske*, *liksom* och *skulle kunna beskriva*. *Mestadels*, *oftast* och *ibland* tyder i sin tur på en föränderlig identitet. ”Vet inte. Homosexuell, kanske bi.”, uppger en informant, medan en annan skriver ”kanske homo? queer? blandat.”. En föränderlig identitet uttrycks i svaret ”Flytande, men oftast hetero”. Flera personer vill eller kan inte alls kategorisera sig i fråga om sexualitet: ”Odefinierat”, ”Ingenting” och ”Osäker” är exempel på den här typen av svar. Även i fråga om sexualitet skiftar alltså i vissa fall fokus från identiteten till själva kategoriseringsprocessen.

Slutsatser

Självkategoriseringen i fråga om kön och sexualitet tyder inte bara på att det finns en uppsjö olika identiteter, utan svaren kan också bidra med en del insikter i hur identiteter kan verbaliseras samt hur identitetskategorierna i fråga och till dem relaterade normsystem uppfattas.

Samtliga informanter identifierade sig som queera i fråga om kön och/eller sexualitet. I sina definitioner av termen queer nämner de icke-normenliga identiteter, handlingar och uppfattningar, ofta med fokus på heteronormen, cisnormen och tvåkönsnormen. Många självkategoriseringar baserar sig sedan på i vilka avseenden identiteten inte är normenlig: i fråga om kön betonas det icke-binära och det föränderliga, i fråga om sexualitet betonas parternas kön på ett sätt som positionerar informanten utanför heteronormen. Särskilt i svaren gällande kön väljer också de personer som har en mer normenlig identitet att precisera, diskutera, markera föränderlighet och uppge alternativ. En betydande del av informanterna kan eller vill dessutom inte alls kategorisera sig i fråga om kön, eller använder endast termen queer. De kan då positionera sig utanför kontinuumet manligt-kvinnligt (som till exempel termen androgyn refererar till), eller så kan de uppleva kategorisering överhuvudtaget som irrelevant eller omöjligt. Många uppgav också samtidiga eller skiftande/situationsbundna identiteter, och

många hade upplevt en eller flera förändringar i sin könsidentitet. Juridiskt kön och könsidentitet stämmer fullständigt överens hos mindre än hälften av informanterna.

I fråga om sexualitet betonas förutom personens eget och potentiella partners kön också andra faktorer. En av dessa är i vilket omfång personen alls är sexuellt attraherad av andra, eller om intresset snarare ligger på ett emotionellt, romantiskt plan. Några informanter upp-gav sig helt enkelt vara sexuella, utan precisering. Också tvåsamhetsnormen tangerades i en beskrivning, och i en annan normerna för sex i sig då BDSM-sex nämndes. Även i fråga om sexualitet ville en del informanter inte överhuvudtaget kategorisera sig, eller så användes den synnerligen breda termen queer.

Definitionerna har ofta normen som referenspunkt, också då det handlar om icke-norm-enliga identiteter. Många svar kan innehållsmässigt karakteriseras som beskrivningar av vad som inte ingår i identiteten, snarare än precisa beskrivningar av personens identitet. Här vill jag återkomma till tanken om *genderism*, det vill säga de ojämlika maktstrukturer som går att urskilja i fråga om kön – vissa kategorier är kraftigt normaliserade och en positionering utanför normen innebär en positionering som icke-man, icke-heterosexuell, icke-cisperson och så vidare, snarare än en beskrivning av vad personen i fråga är. Svaret "queer", som är vanligt förekommande i fråga om både kön och sexualitet, är ett exempel på just detta: queer är kanske inte i sig ett kön eller en sexualitet, utan snarare ett förhållningssätt till dessa eller en enormt bred identitetsposition utanför det normativa. Något som framstår som klart är att många av de aspekter på kön och sexualitet som framkommer i svaren sällan synliggörs i språkvetenskaplig forskning. Enkätsvaren antyder att kategorin kön är ett sammelsurium av kroppsliga, utseendemässiga, beteendemässiga och psykologiska aspekter, medan kategorin sexualitet inte bara omfattar olika partners kön utan även många andra faktorer som förhållanden, handlingar och emotioner. Rörlighet, samtidighet, situationsbundenhet, osäkerhet och även något som vid traditionell kategorisering skulle uppfattas som motstridighet gick att uppfatta i många beskrivningar.

Fokus i den här undersökningen ligger på det queera men det betyder inte att normenliga identiteter är mindre mångfacetterade eller intressanta ur språkvetenskaplig synvinkel – tvärtom kan just brott mot normen hjälpa oss förstå även det normenliga, något bland annat Cameron och Kulick (2003) skrivit om. "Man", "kvinna" och "heterosexuell" är även de identiteter som konstrueras diskursivt, precis som "icke-binär transperson" och "homoemotionell-bisexuell". Queera identiteter ska alltså inte bara inkluderas i språkvetenskapen, utan de kan ge oss värdefull kunskap om hur sociala kategorier konstrueras, upprätthålls och förändras. Olika typer av undersökningar och ingrepp i språket kräver sedan fokus på olika aspekter av kön och sexualitet. När är kategorisering överhuvudtaget relevant, när är det juridiskt kön vi avser då vi talar om kön, och hur könar vi kroppar, beteende och utseende? Hur kan emotioner, förhållanden och handlingar inkluderas i termen sexualitet, och vilka normer relaterade till dessa finns? Här framgår det tydligt att klassisk kategorisering med skarp gränsdragning fungerar illa i fråga om kön och sexualitet, medan mer kognitivt baserade modeller som Roschs prototyp-teori kunde utgöra en mer hållbar semantisk grund.

En mångfacetterad syn på kön och sexualitet gör utan tvekan språkvetenskapen mer komplicerad och försvårar kvantitativa undersökningar, men en snäv syn där bara vissa identiteter inkluderas kan leda till snedvridna forskningsresultat samtidigt som den försvårar jämställdhetsarbetet i och med osynliggörandet av marginaliserade individer och grupper. Forsknings-

insatser som Wojahns (2015) avhandling om feministisk språkaktivism och Hornscheidts (2015) *trans_x_ing*-projekt, liksom flera publikationer om pronomenet *hen*, tyder på att en intersektionell queerfeministisk språkvetenskap håller på att etableras som ett alternativ till mer essentialistiskt förankrad forskning om språk och identiteter.

Referenser

- Ambjörnsson, Fanny. 2006. *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.
- Barrett, Rusty. 2002. Is queer theory important for sociolinguistic theory? I: Campbell-Kibler, Podesva, Roberts & Wong (red.): *Language and Sexuality: Contesting Meaning in Theory and Practice*. Stanford, CA: CSLI Publications. S. 25–43.
- Bing, Janet M., & Bergvall, Victoria L. (1996). The question of questions: Beyond binary thinking. I: Coates (red.): *Language and gender: A Reader*. New York : Longman. S. 495–510.
- Cameron, D., & Kulick, J. 2003. *Language and Sexuality*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Eckert, Penelope. 2002. Demystifying Sexuality and Desire. I: Campbell-Kibler m.fl. (red.): *Language and Sexuality: Contesting Meaning in Theory and Practice*. Stanford: CSLI Publications. S. 99–110.
- Fox, Melodie J. 2011. Prototype theory: An alternative concept theory for categorizing sex and gender? I: Smiraglia (red.). *Proceedings from North American Symposium on Knowledge Organization*, Vol. 3. Toronto, Kanada. S. 151–159.
- Hornscheidt, Lann. 2015. *Trans_x_ing* linguistic actions and linguistics. I: Magnusson m.fl. (red.): *Könskonstruktioner och språkförändringar: Rapport från den åttonde konferensen om språk och kön*. Stockholm: Södertörns högskola. S. 29–46.
- Visser, Irene. 1996. The prototypicality of gender. Contemporary notions of masculine and feminine. I: *Women's Studies International Forum*, vol. 19, nr 6. S. 589–600.
- Wojahn, Daniel. 2015. *Språkaktivism: Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 92. Uppsala: Uppsala universitet.
- Zimman, L., Davis, J. & Raclaw, J. (red.). 2014. *Queer Excursions: Retheorizing Binaries in Language, Gender and Sexuality*. New York: Oxford University Press.
- Finlex. 1985. *Namnlag*. <<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1985/19850694>> [Tillgänglig 4 april 2016].
- Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queeras rättigheter. 2016. *Begreppsordlista*. <<http://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/>> [Tillgänglig 4 april 2016].
- Regnbågsankan. 2016. *Fakta*. <<http://www.regnbagsankan.fi/utbildning-skolbesok/fakta-om-hbtq/>> [Tillgänglig 4 april 2016].

Den jämlika äktenskapslagen i Finland: Ett nedslag i medieoffentligheten

Jonita Siivonen

Till och med den 28 februari 2017 kunde endast en kvinna och en man ingå äktenskap i Finland, medan personer av samma kön kunde ingå registrerat partnerskap, som inte ger parterna samma rättigheter och skyldigheter som äktenskap, till exempel när det gäller adoption och gemensamt efternamn. I november 2014 röstade Finlands riksdag för ett medborgarinitiativ för en jämlik äktenskapslag. Äktenskapslagen kom i enlighet med medborgarinitiativet att ändras så att den blev jämlik från och med den 1 mars 2017. Medborgarinitiativ är ett förfarande genom vilket finska myndiga medborgare kan väcka och stödja initiativ inför riksdagen om att en lag ska stiftas (medborgarinitiativ.fi 2016, medborgarinitiativ/vanliga frågor 2016).

Det här är en artikel om hur omtal av den jämlika äktenskapslagen som trädde i kraft i Finland behandlats i medieoffentligheten. Artikeln redogör för hur några mediehus i Finland och den finska och svenska språkvården ställt sig till och argumenterat om lagen ska omtalas som *jämlik äktenskapslag* eller som *könsneutral äktenskapslag*. Under Prideveckan i Helsingfors i juni–juli 2016 tog den enda rikstäckande svenskspråkiga dagstidningen i Finland Hufvudstadsbladet (HBL)¹ på ledarplats upp frågan om att public service-bolaget Yle gått ut med en policy emot uttrycket *jämlik äktenskapslag*. Utöver en redogörelse och diskussion om policyfrågorna redogör artikeln för en närläsning av en tidningsartikel ur HBL som varken hänvisar till *jämlika* eller *könsneutrala* äktenskap, utan till ”homosexuella äktenskap”.

Syftet med den här artikeln är att visa hur medborgarinitiativet föranlett offentliga diskussioner om språkliga redaktionspolicyer, detta görs genom att i ett textexempel visa hur initiativet parallellt med policyerna på diskursiv nivå kan uttrycka förhållningssätt till de personer initiativet potentiellt omfattar. Artikeln ger inte någon helhetsbild av policyerna, eller av de diskursiva uttrycken, utan en inblick i dessa två nivåer, vilket kan utgöra en grund för fortsatta studier i hur medborgare inkluderas och exkluderas i journalistiskt personomtal och (läsar)tilltal.

Inom public service-bolaget Yle har den finska nyhets- och aktualitetsverksamheten en uttalad policy om hur initiativet ska omtalas, medan Svenska Yle inte har någon policy alls. Finlands största dagstidning Helsingin Sanomat har inte någon policy i frågan, medan HBL på ledarplats tagit upp den finskspråkiga Yle-verksamhetens policy. Textexemplet på diskursiv nivå kommer från HBL.

Inledningsvis presenteras med vilka begrepp journalistiken kan omtala initiativet. Därefter följer en redogörelse om språkvårdens rekommendationer, sedan presenteras två redaktionella språkbruksbeslut om hur initiativet ska omtalas. Efter det följer en redogörelse över hur HBL

---

¹ Hufvudstadsbladet har gått in för att omtala tidningen för HBL i första hand, vilket skedde då tidningen gick in för tabloidformat.

skriver om omtalsfrågan på ledarplats den 1 juli 2016. Syftet är som redan nämnts att visa vilka olika förhållningssätt som kan finnas till laginitiativet – förhållningssätt som i offentligheten visat vilka attityder som förekommer till medborgare och läsare som ingår i parrelationer där personerna är av ”samma biologiska kön”. Sedan följer en analys av hur journalistiken omtalar och positionerar queerpersoners äktenskap i en journalistisk text ur HBL vilket går stick i stäv med samma redaktions omtal av queera äktenskap i rutinjournalistik. Sist finns en diskussion om hur journalistikens inbyggda personomtalsrutiner positionerar sina queerläsare utanför läsartilltalet och vilka möjliga alternativ det kan finnas till det här.

Jämlik eller könsneutral äktenskapslag

Här följer en analys av begreppen *jämlik äktenskapslag* och *könsneutral äktenskapslag* och deras olika utgångspunkter. Medborgarinitiativet omtalar laginitiativet som *jämlik äktenskapslag*. Äktenskapslagen kan enligt ett språkråd på den finlandssvenska mediaspråkvårdens webbplats mediesprak.fi omtalas som antingen *jämlik äktenskapslag* eller som *könsneutral äktenskapslag* (Jämlik äktenskapslag 2013).

Möjligheten att kalla lagen för den *nya äktenskapslagen* har inte vunnit gehör, eftersom begreppet kan förväxla initiativet med tidigare ändringar i äktenskapslagen. Så här definierade den svenska mediaspråkvården i Finland (www.mediesprak.fi) begreppen inför omröstningen i riksdagen 2014:

Den nya äktenskapslag som riksdagen kommer att behandla utifrån ett medborgarinitiativ är uttryckligen en **jämlik äktenskapslag**, alternativt **könsneutral äktenskapslag**. Den utgår från att alla par – oavsett om man är av samma kön eller inte – ska ha rätt att gifta sig, adoptera barn tillsammans och ha samma efternamn. (Jämlik äktenskapslag 2013)

Av definitionen framgår att mediaspråkvården inte explicit tar ställning till vilkendera termen som är korrekt. Uttrycket ”alternativt könsneutral äktenskapslag” kan enligt min mening tolkas som en implicit rekommendation om att *jämlik äktenskapslag* är att föredra, eftersom *könsneutral äktenskapslag* inte jämföras med begreppet med bindeordet *eller*, utan det definieras som ett *alternativ* till *jämlik äktenskapslag*. Motsvarande skrivning ingick i äldre versioner av Svenska Akademiens ordlista (SAOL till exempel 1998:xxxviii), där det bredvid huvudformen ingick en *även*-form.² Den ordform som följde på *även* var sekundär i förhållande till den första. Dessutom har språkvårdarna valt att rubricera texten med endast begreppet ”Jämlik äktenskapslag” i stället för med båda begreppen. Enligt mediaspråkvårdare Anna Maria Gustafsson (intervju 2017) vid Institutet för de inhemska språken i Helsingfors ändå finns ingen gradering i formuleringen. Hon skriver också att *könsneutral äktenskapslag* slagit igenom i språkbruket.

Den finska språkvården tar inte heller ställning för någondera av de finska motsvarigheterna men tenderar att föredra *könsneutral äktenskapslag*. En mediediskussion om användningen av begreppen på finska fördes hösten 2014. Diskussionen redogjordes för i Finlands största dagstidning Helsingin Sanomats Nyt-bilaga. Artikeln föranleddes av Yles finska redak-

² Citat SAOL (1998:xxxviii): Ett och samma uppslagsord kan ha alternativa stavningar, uttal, böjningsformer osv. Om det står el. mellan alternativen, betyder det att de är likvärdiga: **saxisk** el. **sachsisk** adj. Om det står äv. mellan alternativen, betyder det att det förra alternativet rekommenderas i första hand och det senare i andra hand: **galon** [-o´n] s. -et äv. -en.

tionslednings ställningstagande för omtalet som motsvarar svenskans *könsneutral äktenskapslag* (Pullinen 2014a, Pullinen 2014b).

Vice ordföranden för Finska språknämnden professor Jaakko Leino slår enligt Nyt-bilagan fast att *könsneutralt äktenskap* ("sukupuolineutraali avioliitto") är mer beskrivande än *jämlikt äktenskap* ("tasa-arvoinen avioliitto"). Språkbyråns direktör Salli Kankaanpää anser att begreppet *jämlik äktenskapslag* inte i sig förklarar ur vems perspektiv lagen är jämlik (Pullinen 2014a). *Könsneutral äktenskapslag* kan enligt hennes mening därför tänkas vara mer beskrivande för att begreppet förklarar lagen för den som inte känner till att den nuvarande lagen gäller endast ett kvinna–man-förhållande. För att förstå det senare begreppet måste en ha förhandskunskap om att äktenskapslagen nu är icke-jämlik, eftersom den endast gäller i förhållandet mellan en kvinna och en man och inga andra par. En sådan argumentation kan tolkas halta i att det inte kan ha undgått läsare vilket innehåll lagen som medborgarinitiativet talat för har, det vill säga att äktenskap då kunde ingås endast mellan en kvinna och en man och att initiativet gällde personer av samma kön. Medborgarinitiativtagarna kallar lagen för *jämlik äktenskapslag*, men språkvården hänvisar inte till hur initiativtagarna omtalar förslaget. Min tolkning är att organisationer som generellt uppfattas som neutrala, inom mediespråkbruk omtalas med namn de själva skapat, medan organisationer som ifrågasätts inte alltid omtalas som de själva önskar utan med namn som den som har definitionsmakten föredrar.

Jämlik äktenskapslag utgår från de mänskliga rättigheterna och alla människors lika värde. Termen implicerar att lagen i dess nuvarande form är ojämlig av vilket följer att den bör skrivas om. *Könsneutral äktenskapslag* däremot utgår från den tidigare lagstiftningen där äktenskap kan ingås av en kvinna och en man. Begreppet refererar till en ändring i den konstellationen, men omfattar inga värderingar såsom *jämlik* gör.

Finska Yles order mot att skapa positiva föreställningar och HBL:s ledare

För att illustrera hur elffängd diskussionen om lagen varit redogör jag här för det finländska public service-bolaget Yles policy om hur lagen ska omtalas i bolagets finskspråkiga nyhets- och aktualitetsprogram. Journalisterna vid de finskspråkiga nyhets- och aktualitetsredaktionerna vid Yle förbjöds att använda finskans motsvarighet till *jämlik äktenskapslag* (tasa-arvoinen avioliittolaki) och uppmanades använda uttrycket som motsvarar *könsneutral äktenskapslag* (sukupuolineutraali avioliittolaki). Chefen för finska Yles nyhets- och aktualitets-³verksamhet gick ut till sina journalister med ett påbud om att det som föreslås i medborgarinitiativet inte ska omtalas i enlighet med initiativets namn eller titel, det vill säga *jämlik äktenskapslag*, utan att det i finska Yles nyhets- och aktualitetsplattformar ska omtalas som *könsneutral äktenskapslag* (Pullinen 2014b).

Dåvarande riksdagsledamoten och tidigare verkställande direktören för Yle, Mikael Jungner [@MikaelJungner], och chefen för finskspråkiga nyhets- och aktualitetsredaktionerna vid Rundradion, Atte Jääskeläinen [@attesakari], förde en Twitterkonversation (på finska) den 20 november 2014.⁴ Så här reagerade Jungner (Twitter 20.11.2014 enligt nyt.fi) på

³ Atte Jääskeläinen lämnade sin post vid finskspråkiga Yle den 29 maj 2017.

⁴ Debatten refereras på finska av Finlands största dagstidning Helsingin Sanomats Nyt-bilaga (<http://nyt.fi/a1305899672586>). Atte Jääskeläinen lämnade sin post vid finskspråkiga Yle den 29 maj 2017.

Jääskeläinens förbud: ”Jag hörde nyss att Atte Jääskeläinen har förbjudit Yles journalister att använda termen ’jämlig äktenskapslag’. Nu hörni, på riktigt!” (Min översättning.⁵)

Så här svarar public service-chefen på Jungners utrop på Twitter om beslutet att förbjuda att använda begreppet som motsvarar *jämlig äktenskapslag*: (Twitter 20.11.2014): ”Vår linje står fast. Vi tar inte ställning till lagen genom att använda ett namn som är planerat att skapa positiva föreställningar.” (Min översättning⁶.)

Den här Twitterdialogen som publicerades av Finlands största dagstidning Helsingin Sanomats nätbilaga nyt.fi avslutas med en kommentar om att varken Helsingin Sanomat eller nyt.fi har uteslutit användningen av något som helst uttryck,⁷ det vill säga att journalisterna själva får välja vilketdera uttrycket de använder.

Den jämlika äktenskapslagen är således inte en fråga som journalistiken självklart kan omtala som det som initiativtagarna till medborgarinitiativet valt att kalla det. Om Yle-chefen hävdar att begreppet *jämlig äktenskapslag* skapar positiva föreställningar och **därför** inte ska användas, kan han också tolkas ha sagt att sådana positiva föreställningar inte ska skapas även om initiativtagarnas syfte naturligtvis är att driva igenom lagen. Förbudet mot begreppet och påbudet att använda *könsneutral äktenskapslag* genererar inte neutralare journalistik i äktenskapsfrågan. Rapporteringens kvalitet finns också i andra faktorer, till exempel i valet av experter och berörda. Utan förbudet hade det självfallet fortfarande varit möjligt för Yle-journalisterna att använda vilketdera begreppet som helst – också det som nu är det enda tillåtna.

Ställningstagandet mot begreppet kan tolkas vara ett ställningstagande mot lagen. Finska Yles ställningstagande mot att använda ett begrepp som enligt Yle-chefen är ägnat att skapa positiva föreställningar accepterar att personer som agerar queert inte behöver ha samma rättigheter och skyldigheter i samhället som personer som agerar heterosexuellt. En kan tolka att påbudet är ägnat att tillintetgöra initiativtagarnas intention, eftersom det namn de gett initiativet förbjuds.

Vid Svenska Yles motsvarande redaktion finns inga påbud eller rekommendationer för hur medborgarinitiativet ska omtalas, utan redaktionschefen Jonas Jungar säger att det inte finns något policybeslut i frågan och hänvisar till mediaspråkvårdens rekommendationer (se ovan) (Thodén 2016 i intervju).

I HBL den 1 juli 2016, dagen innan Prideparaden i Helsingfors, skriver Micaela Röman (2016) en ledare ”Störst av allt är kärleken” om Prideveckans betydelse i samhället. Hon tar också upp Yles omtalspolicy: ”Under Prideveckan är det på sin plats att påminna om att Yle under riksdagens behandling av den jämlika äktenskapslagen slog fast att man inte använde ordet jämlig i rapporteringen. I stället använde Yle ordet könsneutral.” Hon nämner inte att policyn gäller enbart finskspråkiga Yles nyhets- och aktualitetsredaktion.

En sökning på HBL:s webbplats (den 12 och 13 oktober 2015) gav belägg för att HBL i 89,3 procent av beläggen valt omtalet *könsneutral äktenskapslag*. Det förekom 9 450 gånger,

---

⁵ Den ursprungliga texten på finska: Kuulin juuri että Atte Jääskeläinen on kieltänyt YLEn toimittajia käyttämästä termiä ”tasa-arvoinen avioliittolaki”. Nyt hei ihan oikeesti!

⁶ Den ursprungliga texten på finska: Linjamme on entinen. Emme ota kantaa lakiin käyttämällä nimeä, joka on suunniteltu luomaan positiivisia mielikuvia. (Atte Jääskeläinen 20.11.2014 @attesakari)

⁷ Formulerat så här på finska: Helsingin Sanomissa tai nyt.fi:ssä ei ole rajoitettu minkään ilmauksen käyttämistä pois.

medan *jämlik äktenskapslag* gav 107 belägg. Homoäktenskap gav 72 belägg, samkönade äktenskap 194 belägg och samkönat äktenskap 35 belägg. Begreppen kan egentligen inte jämföras, eftersom de två första refererar till lagen, medan de tre senare refererar till äktenskap. Min tolkning är att finska Yles nyhets- och aktualitetsverksamhets förbud att använda medborgarinitiativets namn är ett ställningstagande mot lagen. Den finlandssvenska mediespråkvårdens, Helsingin Sanomats och Svenska Yles flexibla linje möjliggjorde olika uttryck och därmed enligt min tolkning det mest neutrala förhållningssättet, eftersom båda uttrycken sannolikt hade använts vilket HBL-sökningen ger belägg för; där förekommer *könsneutral* mer än *jämlik*.

Material och metod: Närläsning av ett personporträtts queerhänvisningar

Här följer en tematisk närläsning av ett personporträtt i dagstidningen HBL. Analysen har sin utgångspunkt i konstruktionismen (Berger & Luckmann 1994). Textutdraget är hämtat ur ett material som utgörs av HBL och den österbottniska regiontidningen Vasabladet under drygt tre veckor år 2015.

Materialet ur HBL består av papperstidningarna den 8–22 februari och den 1–8 mars 2015, sammanlagt 23 nummer. Även om materialet består av både HBL och Vasabladet, valde jag att för den här artikeln studera HBL för att hitta en text för närläsningen, eftersom HBL i samband med Prideveckan 2016 på ledarplats tagit upp omtalet av äktenskapslagen. Materialet på HBL:s webbplats varierar kontinuerligt, medan papperstidningens innehåll är mer fixerat. Därför har materialet tagits ur papperstidningen som är möjlig att återgå till i motsats till webbversionen som varierar vid olika tidpunkter. Tidpunkten beror på att debatten kring hur medborgarinitiativet ska omtalas i finska Yle väckte mitt intresse i början av år 2015.

I HBL-materialet finns hänvisningar till jämlika äktenskap eller till queerpersoner i sammanlagt 27 texter. Materialet utgörs av 23 redaktionella texter eller bilder, medan 4 texter är utomredaktionellt material. Tre texter är insändare från allmänheten. En är en annons om en teaterföreställning.

De flesta personhänvisningar gäller queerpersoner i ett tematiskt sammanhang som jag tolkar som att det inte föranleds av medborgarinitiativets aktualitet. Av de 27 texterna hänvisar fyra till jämlika äktenskap. En text handlar om elevdans och på bilden finns en regnbågsfärgad affisch med texten ”Tahdon” (svenska: Ja⁸), som är medborgarinitiativets slogan. Text nummer (14, HBL 18.2.2015) i materialet ”Traditioner skapar trygghet” av Wilhelm Kvist) i materialet handlar om en man som är musikredaktör och kritiker som fått priser och som uttalar sig om ”homosexuella äktenskap”. En teaterrecension beskriver en av de kvinnliga rollpersonernas ” eget äktenskap” med en kvinna, trots att två kvinnor inte kan ha ingått äktenskap i Finland vid den tidpunkten. En utrikestext behandlar Uruguays avgående president José Mujica som bland annat gett ”homosexuella rätt att gifta sig”. En text rubriceras ”Yle: Kyrkomötet mot samkönade vigsel” [sic!] med vinjetten ”ÄKTENSKAP”. Endast text nummer (14) och ytterligare en text omtalar den jämlika äktenskapslagen i Finland. I tre texter omtalas namngivna personer som homosexuella.

---

⁸ ”Ja” som i ett äktenskapslöfte. Finskans ”Tahdon” betyder ”Jag vill”.

Till närläsningen har jag valt text (14) som innehåller flera sekvenser av intresse för den här artikeln. Läsningen är inomtextuell. Det innebär att den utgår endast från texten, inte från intervjusituationen eller från annan kunskap om de i texten förekommande aktörerna eller från annan kunskap om journalisten (Siivonen 2007:181 om relationen mellan personporträttet, intervjusituationen och verkligheten). Av det här följer att tolkningar och påståenden om aktörerna enbart gäller personerna såsom de framstår i texten, de gäller inte huvudpersonen och journalisten utomtextuellt, det vill säga utanför texten (Siivonen 2007:139).

Här följer en analys av hur queerpersoner konstrueras som kuriositeter genom omtal som i förbigående. Texten är ett exempel på hur sexualitet kan omtalas då den inte är underförstått normal och då den inte hänförs till vissa namngivna personer.

Ett personporträtt med referens till den jämlika äktenskapslagen

Det här är en tematisk närläsning av en journalistisk text och en diskussion om hur rutinjournalistikens inneboende personkategoriserande praktiker i huvudsak skapar tillhörighet för personer med heteronormativ föreställningsvärld, medan queerpersoner⁹ symboliskt utesluts ur rutinjournalistiken, som utgör den återkommande och hela tiden pågående vardagsjournalistikens rapportering till skillnad från till exempel rapportering om kriser och katastrofer, eller featurejournalistik och redaktionella specialsatsningar. I reportage och personintervjuer med queerpersoner är diskursen sannolikt queerhyllande, medan det vid kollektivt namnlöst queeromtal finns risk för förringande omtal. Frågan om queeruteslutande praktiker är väsentlig inte endast ur individperspektiv, utan också för journalistikens berättigande som samhällsaktör: Journalistiken anser sig vara en stödmekanism för demokratin (Gans 2003:21, Kivikuru 2011:55) och kan också anses vara en förutsättning för den (Gill 2007:148) och kan därför åläggas att tilltala alla människor, inte endast heterosexuellt agerande personer.

Utgångspunkten för analysen finns i rutinjournalistikens inneboende personkategoriserande praktiker som till stor del kan anses vara slentrianmässiga. Till exempel finns konventioner om hur journalistikens aktörer introduceras: Experter och elitpersoner omtalas med titel, verksamhetsbeteckning eller yrke och för- och efternamn, medan exempelpersoner eller så kallade berörda vanligen omtalas med relationstermer, undantagsbeskrivningar, nationalitetsord eller ålder (Siivonen 2011:83).

Här följer en beskrivning av texten som utgör material för den tematiska närläsningen (om tematisk närläsning, se Siivonen 2007:125). Text (14) handlar om en musikredaktör och kritiker som fått Kyrkans kulturpris. Den publiceras på ett uppslag märkt ”Kultur & nöje”. Texten kan karakteriseras som ett personporträtt: den har en huvudperson, huvudpersonen citeras, huvudpersonen finns på bild och huvudpersonens livsberättelse beskrivs (Siivonen 2007:359) och den har kommit till i samband med en prisutdelning. Huvudpersonen gör musikprogram på finska för public service-bolaget Yle. Porträttutlösande faktor (Siivonen 2007:281–286) är Kyrkans kulturpris som huvudpersonen fick för att han ”i sitt arbete spelat en betydande roll för den kristna kulturen och visat på ovanligt bred sakkunskap som expert och förmedlare av

---

⁹ Tiina Rosenberg (som hänvisar till Judith Butler) skriver i *Queerfeministisk agenda* (2002:11) att queer egentligen inte bör preciseras: en av poängerna med begreppet är att det är svårdefinierbart, tvetydigt och gränsöverskridande. (Se också Ambjörnsson 2006:9). Eller kanske inte tvetydigt, utan hellre: mångtydigt [Min kommentar].

densamma”. Utdraget utgör en genretypisk explicit eller manifest hyllning av huvudpersonen (Siivonen 2007:326–330) och är ett citat från prismotiveringen.

Personporträttets brödtext är fördelad på tre mellanrubriker och på en brödtextsekvens före den första mellanrubriken – sammanlagt fyra brödtextsekvenser.

Under den sista mellanrubriken ”Dras till Västanfjärd” uppges att huvudpersonen trivs på orten Västanfjärd och att han ”konverterade till den ortodoxa tron”. Därefter får huvudpersonen av journalisten den direkta frågan ”Är du rädd att stämplas nu efter att ha fått flera kyrkliga priser på kort tid?” varpå följer tre sekvenser huvudpersonsrepliker. Mellan den andra och tredje repliken finns fyra rader refererande text av journalisten: ”Än så länge har han ändå många ämnen som väntar på att behandlas – också när det gäller evangelisk-lutherska kyrkan”.

Personporträttet avslutas med ett citat som håller sig inom temat för porträttet – det faktum att huvudpersonen tilldelats Kyrkans kulturpris – genom pratminuscitat (citat markerat med replikstreck) om ”de stora kyrkomusikverken”. (Om den avslutande sekvensers funktion i personporträttsgenren, se Siivonen 2007:237–240). Tema för texten är pristagaren, vilket bekräftas eller förstärks av avslutet.

Den andra huvudpersonsrepliken som följer direkt därefter lyder så här:

– Den lutherska kyrkan befinner sig i ett ganska konstigt läge när det gäller både ideologi och teologi, när somliga strider om kvinnliga präster och andra om homosexuella äktenskap. Folk verkar trötta på ryggradslösheten hos beslutsfattarna, medan kyrkan själv satsar på motorcykelmässor och regnbågsmässor. Varför inte satsa på mässor för bagare och rörmokare också?

Texten kan tolkas som att den refererar till medborgarinitiativet i och med pratminuscitatet om att ”somliga strider om kvinnliga präster och andra om homosexuella äktenskap”.

Huvudpersonen uttalar sig först om ”kvinnliga präster” och sedan om ”homosexuella äktenskap”. Dessa kopplar han till att den lutherska kyrkan länge befunnit sig ”i ett ganska konstigt läge, när det gäller både ideologi och teologi” och till att kyrkans deltagande i dessa debatter tyder på ”ryggradslöshet”. Enligt Svensk ordbok (2009:2 576) är betydelsenyanser till ”ryggradslös”: ’ofta bildligt om en människa som saknar karaktär’ och ’även om handling e.d.’. Sedan jämför huvudpersonen kyrkans ”motorcykelmässor och regnbågsmässor” med ”mässor för bagare och rörmokare”. Jämförelsen förminskar regnbågsmässorna som arrangeras av församlingar till något onödigt genom parallellen till separata mässor för personer i olika yrken, trots att deras position i kyrkan inte varit marginaliserad, medan queerspersoners har varit/är det.

Journalisten ifrågasätter inte de jämförelser huvudpersonen gör och ställer ingen följdfråga. Texten kan tolkas som att huvudpersonen menar att frågan om ”kvinnliga präster” och ”homosexuella äktenskap” inte ska diskuteras alls. Samtidigt förblir det oklart vad som avses med att beslutsfattare ska visa ryggrad. En tolkning är att huvudpersonen avser att kvinnliga präster och jämlika äktenskap är något beslutsfattarna borde (ha) motsatt sig. Men det här insinueras endast, texten säger inte det rakt ut. Frågan om mässor för motorcyklister och regnbågspersoner bedöms i pratminuset explicit som negativt, eftersom den följs av sarkasmen att ”bagare och rörmokare” i så fall också ska tillägnas egna mässor.

Här följer en analys av möjliga orsaker till att texten inte ställer följdfrågor. Den genreenliga hyllningen av huvudpersonen skapar en riktning som eventuellt kan vara svår att bryta emot med kritiska frågor. Ett sätt för journalistisk text att i viss mån uttrycka eventuellt avståndstagande från en huvudpersons åsikter är att låta dem stå med pratminus (Kunelius 2002:212, Siivonen 1999: 72–76, Siivonen 2007:186). Goffman (1981:144–145) hänvisar till berättarens tendens att ta avstånd från ett yttrande genom att hänvisa till en annan person som explicit yttrare av det, och till berättarens tendens att med egna ord, det vill säga i refererande text, ansvara för de åsikter som hen själv står för. Den här samtalsstrategin kan överföras på journalistikens växling mellan journalistreferat och aktörsröst. Personporträttet är en hyllande genre och söker därför inte det tvivelaktiga hos sin huvudperson eller i hens handlande. I stället placeras huvudpersonens färgstarka och eventuellt tvivelaktiga tal i pratminussekvenser:

Här skulle detta betyda att det som journaliströsten med hjälp av pratminus sätter i huvudpersonens (eller en bipersons) mun är något ”tvivelaktigt”, något som hon själv inte vill stå för. Då journalisten /.../ refererar skulle hon förhålla sig ansvarstagande till yttrandet. Problemet i detta resonemang är att då vi talar om personporträtt så är journalisten mer i en (om än konstruerad) medierande roll än i de fall Goffman diskuterar. En av personporträttets inbyggda självklarheter är ju, att de[t] beskriver huvudpersonen – ingen väntar sig att de ska ”avslöja” så mycket om journalisten. Därför kan varvandet av citat med referat i porträttet främst ses som en stilistisk fråga – även om den goffmanska kommunikativa strategin [...] kan vara bra att hålla i minnet också i personporträttsanalys. Åtminstone då citaten innehåller dialektala uttryck eller åsikter som journalisten kan tänkas uppfatta som ”vågade” kan /.../ förklaringen till att /.../ dessa finns markerade med pratminus ha sin orsak i den kommunikativa strategin. (Siivonen 1999:73–74.)

Ur huvudpersonens formulering kan en attityd gentemot de personer han omtalar i citatet tolkas utgöra ett utanförplacering, särskilt som uttalandet accepteras av texten, eftersom det inte åtföljs av någon följdfråga till huvudpersonen. Huvudpersonens attitydmarkerande citatavslutande fras ”Varför inte satsa på mässor för bagare och rörmokare också?” är en retorisk fråga som texten hade kunnat be huvudpersonen spinna vidare på. Nu förblir frågan en sarkastisk släng mot bland andra dem inom kyrkan som vill utvidga kyrkans tilltal till queerpersoner.¹⁰

Ett uttryck för journalistikens heterosexism

Journalistisk text skapar aktörspositioner genom bland annat omtal och kategorisering. Queerpersoner omtalas antingen som queerpersoner, det vill säga som representanter för personer i marginalen, som avvikare från heteronormen, eller som inkluderade aktörer bland andra medieaktörer.

Textens huvudpersonsröst placerar homosexuella och regnbågspersoner¹¹ utanför texttillhörigheten – queerpersoner omtalas som personer utanför textgemenskapen som består av textens aktörsröster, i det här fallet huvudpersonsrösten och textens journaliströst som tillsammans skapar läsartilltalet. Textens icke-följdfrågor angående huvudpersonens queeruteslutande diskurs förstärker ytterligare marginaliseringen av regnbågspersoner.

¹⁰ Det finns en möjlighet att läsa texten som att huvudpersonen är för ”homosexuella äktenskap” och som att ”regnbågsmässor” borde införlivas med vanliga mässor, men den ironin torde gå läsaren förbi.

¹¹ Bildat till ”regnbågsbarn” och ”regnbågsfamilj” som förekommer i SAOL 2015.

Journalistikens position som demokratigaranterande institution (Gill 2007:148) når inte sin fulla potential om dess röster fortsätter återskapa en splittring mellan det påstått normala och det queera (Ambjörnsson 2006:9). Splittringen (Ambjörnsson 2006:9) kan ta sig uttryck i till exempel de journalistiska sammanhang där en familj är en heterofamilj, där parrelationen består av en han och en hon och där det antas finnas en heterosexuell familjebildningsintention hos unga vuxna, särskilt hos unga vuxna kvinnor (Se Siivonen 2007:274–279, se också Ambjörnsson 2006:61).

Tvåkönsmodellen liksom den binära sexualitetssynen heterosexualitet–homosexualitet tenderar att förstärkas i journalistiken där kategorisering alltid sker i personomtalet. Där sexualitet inte omtalas antas den vara hetero, medan homosexualitet ofta pekas ut som undantag och därmed omtalas explicit eller till och med utpekande. Hela utgångsläget är att sexualitet är en fast egenskap och naturlig (Richardson & Wearing 2014:49–57) och att den bygger på heterosexualitet, det vill säga på att heterosexualitet är ”en enhetlig, naturlig och allomfattande ursprungssexualitet” (Rosenberg 2002:13, Ambjörnsson 2006:52). Texten ger slängar till queerpersoner genom hänvisningar till både ”homosexuella äktenskap” och till ”regnbågsmässor”. Det här är ett konkret exempel på hur journalistiken bidrar till att upprätthålla den påstådda normaliteten och en heterosexistisk samhällsordning. Det här återknyter till Norman Faircloughs (1989:77–78) *common sense*-begrepp: Det som är taget för givet, i det här fallet heterosexualitet, finns i bakgrunden om inte den rutinstruktur som tillåter eller producerar den lyfter fram den i förgrunden, det vill säga i det här fallet öppnar journalistikens läsartilltal för att omfatta också queerpersoner, varvid också heterosexualitet kan bli synlig.

Läsartilltal skapas genom inklusion och exklusion; läsartilltalet omfattar de personer som det inte exkluderar, förstärkt av det inkluderande tilltalet. En del av tilltalet sker genom det givna, en del genom det som stöts bort som annorlunda. Geografiskt avstånd ger fler främlingsbeskrivningar än geografisk närhet. Men ett normalitetsupprätthållande läsartilltal går inte att motivera med journalistikens geografiska dimensioner. Queerpersoner är heller inte någon objektivt definierbar minoritet (Richardson & Wearing 2014:49–55) utan består av en mångfald av personer som rutinjournalistikens förenklande kategorier i praktiken svårtligen kan beskriva. För att tillspetsa det: Hur stor andel av HBL:s presumtiva läsare är med säkerhet icke-queer, särskilt när vi påminner oss om att också heterosexuellt agerande kan vara queert (jfr Richardson & Wearing 2014:49–50, Sedwick, Eve Kosofsky 1998)? Här finns ett journalistiskt val att inkludera det kritiska citatet om ”homosexuella äktenskap” i personporträttet. Dessutom finns ett journalistiskt val att inte fråga huvudpersonen om preciseringar till yttrandena – må så vara att personporträttets färgstarka uttryck i citat och dess huvudpersonshyllande drag inte kräver av genren att texten ska vara kritisk mot huvudpersonen. Texten omfattar inte en explicit åsikt av huvudpersonen i den första frågan om ”homosexuella äktenskap”. Men uttrycket ”ryggradslösheten” kan endast tolkas som att huvudpersonen motsätter sig en jämlik äktenskapslag – vilket förstärks av att ”regnbågsmässor” får en nedsättande släng. Den här andra frågan om ”regnbågsmässor”, som jämförs med ”mässor för bagare och rörmokare”, är en explicit sarkasm, som genom ironi likställer regnbågspersoners (historiska) icke-tillhörighet inom kyrkan med att bagare och rörmokare skulle lidit av samma marginaliserade position. Denna hållning mot queerpersoner finns visserligen inom huvudpersonens pratminuscitat och tillskrivs därmed med all tydlighet honom – inte journalisten. Textens uppdrag torde ändå vara att inför läsaren ställa frågan ”Varför?” om journalisten ser sin läsare

som potentiellt queer. Personporträtt skrivs för läsaren, inte för huvudpersonen – trots personporträttets särställning som hyllningsgenre, det vill säga som en genre som stryker huvudpersonen medhårs liksom här eller i texter om prisutdelningar, utnämningar och jubileer (Siivonen 2007:326–330).

Låt oss se på formuleringarna kring äktenskapslagen. Här förstärks huvudpersonens rösts ens motvilja mot ”homosexuella äktenskap” genom pronomenet ”somliga” och verbet ”strider”. Valet av de här allitererande orden förringar och förlöjligar den diskussion och debatt som förts i äktenskapsfrågan. Om ”somliga” hade bytts ut mot till exempel explicita subjekten ”representanter för kyrkan och medborgarrättsorganisationer”, och ”strider” mot ”diskuterat” eller ”debatterat”, hade tonfallet blivit sakligare även om huvudpersonens avståndstagande hade förblivit tydligt.

Texten är ett konkret exempel på hur heteronormativitet ”skapas, upprätthålls och fungerar” (Ambjörnsson 2006:51) – här i ett sammanhang som jag kallar för kringeffekter av medborgarinitiativet, där ett personporträtt uttrycker heterosexistisk queerförringande text i pratminuscitat.

Journalistikens inneslutande och uteslutande mekanismer – slutsatser och diskussion

Skrivna tidningstexter är inte lika spontana som till exempel direktsänd tv, video eller radio. Vi anser att tidningstexter vara mer planerade i och med att de inte är direktsända, utan genomgått varierande grad av redigeringsprocesser, så platsar materialet väl här; de kan inte tolkas representera en tillfällig spontan felsägning.

Texten tar upp ”homosexuella äktenskap” och kyrkliga ”regnbågsmässor” i en personporträttskontext som inte har med äktenskap och mässor att göra. Referenserna till ”homosexuella äktenskap” och till ”regnbågsmässor” är förringande. Texten sätter visserligen uttalandena i huvudpersonens mun genom pratminus, men ställer inga följdfrågor. Texten kunde till exempel ge svar på följande frågor: Varför anser huvudpersonen att det är onödigt att inom kyrkan diskutera ”homosexuella äktenskap”? Varför jämför huvudpersonen ”regnbågsmässor” med ”mässor för bagare och rörmokare”?

Här inställer sig också frågan om huvudpersoner talat finska eller svenska i intervjusituationen. Om han talat finska och journalisten översatt hans uttalanden till svenska är det journalistens val att använda begreppet ”homosexuella äktenskap, eftersom finskan inte kombinerar *homosexuell* och *äktenskap* utan sannolikare bildar ordet *homoäktenskap*. Eventuellt har *sexuell* slentrianmässigt lagts till texten i översättningen. Att texten inte ställer frågor till huvudpersonen signalerar att texten accepterar att de personer som är homosexuella och som är queerpersoner placeras utanför textgemenskapen som omfattar journalisten, huvudpersonen och läsaren. Av det här följer att en del läsare utesluts från textens tilltal. Utanförskapet förstärks av slängarna mot ”homosexuella” och ”regnbågsmässor” som inte blir diskuterade, utan som får passera. Om läsaren tillhör eller sympatiserar med den grupp som utesluts ur textgemenskapen tillhör hen inte den grupp som texten talar till.

Enligt Julia Kristeva (1988/1997:104–105) är den som inte tillhör någon grupp en främling. Kristeva skriver om främlingskap från en social grupp med politisk makt, inte om främlingskap som gäller samhällets normer om genus och sexualitet. Utvidgat kan en säga att tex-

ten refererar ett politiskt utanförskap: ”homosexuella äktenskap” fanns inte i Finland då texten ingick i HBL. Och ”regnbågsmässor” har ordnats för att personer som kan känna sig utanför traditionella kyrkliga sammanhang ska få uppleva delaktighet. Queerpersoner ”som inte upplever samma medborgarskap” (Kristeva 1988/1997:105 om främlingar) som de personer som är föreställt normala, blir i texten lämnade åt sitt öde, eftersom texten lämnar pratminusreplikerna okommenterade och för att den inte ställer följdfrågor. Här sker uteslutandet i tystnad och tysthet i en replik från en pristagare i ett personporträtt. Men det handlar om att ”som homosexuell alltid vara utestängd från den värld där makten och privilegierna finns, att ständigt bli behandlad som en andra klassens medborgare” (Ambjörnsson 2006:13).

Här följer några pragmatiska reflexioner. Hur kunde en queer närvaro se ut i journalistiken? I texten hade journalisten kunnat ställa frågor till huvudpersonen om hans repliker mot ”homosexuella äktenskap” och mot ”regnbågsmässor”. Och bruket av beteckningar för queerpersoner kunde utvecklas i första hand till att ”sexuell” i termerna lämnades bort om en uttryckligen inte skriver om sexualitet eller sex. GLAAD Media Reference Guide – Terms To Avoid (2016) avråder från användningen av begreppet *homosexual*, eftersom begreppet överbetonar sexualitet. I stället rekommenderas *gay*, *gay man* och *lesbian*. Svensk ordbok (2009:774) skriver att *flata* respektive *bög* är fullt brukbara som neutrala begrepp, ”kanske de bästa som finns”, medan *homosexuell*¹² har en nackdel i att inte vara ett substantiv. De här begreppen kan tolkas omfatta sexualitet eller sexuell läggning som ett oföränderligt binärt essentiellt – homosexuellt eller heterosexuellt – tillstånd hos en individ.

Vilka ytterligare möjligheter finns om vi vill införliva det queera i rutinjournalistiken? Judith Butlers (till exempel 2006) uttryck för att samhället begränsar ett levbart livs möjliga existenser kommer till uttryck i både finskspråkiga Yles förbud mot uttrycket *jämlikt äktenskap* och i pratminussekvensen som analyserats i den här artikeln. Det förra är ett exempel på medveten begränsning av möjliga existenser, medan den senare kan vara ett uttryck för hur journalistikens inbyggda genrekonventioner möjliggör en banal heterosexism.¹³ Med banal heterosexism avser jag den som är föreställt aningslös och slentrianmässig och i det här fallet kan förklaras av genrekonventionen om att personporträtt ska stryka huvudpersonen medhårs. De finländska Journalistreglernas första påbud uttrycker ändå att journalister i första hand är ansvariga inför sina läsare, lyssnare och tittare (Journalistreglerna 2016), vilket formuleringarna kan sägas trotsa. Uttrycken kan utesluta grupper av läsare, lyssnare och tittare och dessutom fösa bort potentiella läsare genom stötande omtal och sarkasm. Här avser jag att dra paralleller till en struktur som upprätthålls genom vana och slentrian, men också genom avsiktligt språkbruk som förorsakar splittring mellan det påstått normala och det queera. Med vana hänvisar jag till de mallar och schabloner som den journalistiska rutinen upprätthåller och återskapar.

Textens ”homosexuella” och personer som besöker ”regnbågsmässor” kan tolkas vara ”begreppsliga” queerpersoner på motsvarande vis som Ylva Brune (2004:309, 323 i Hultén

¹² Citat Svensk ordbok (2009) sidan 774, stilruta under uppslagsordet ’flata’: ”Orden *flata* och *bög* användes ursprungligen mest av heterosexuella som nedsättande beteckningar på homosexuella. Så småningom började homosexuella personer använda orden om sig själva, och i dag är de fullt brukbara som neutrala beteckningar, kanske de bästa som finns. De har också sina fördelar framför beteckningen *homosexuell*, bl.a. att de är riktiga substantiv.”

¹³ Liksom Michael Billig (1995) skriver om banal nationalism, något som kan överföras på heteronormativiteten, heterosexismen och det binära kategoriseringstvånget: banal heteronormativitet.

2009:14) menar att ”begreppslig invandrare” är en tankekonstruktion som är frikopplad från verkliga människor. Hade det handlat om specifika namngivna ”homosexuella” (som vill ingå äktenskap eller som förespråkar jämlikt kyrkligt äktenskap) eller om specifika namngivna personer som deltar eller förespråkar ”regnbågsmässor” hade den splittrande diskursen knappast varit lika rutinartad eller banal. Goffmans (1981) begrepp fasadarbete, att medvetet och omedvetet skapa en fasad av artighet, kan förhindra röster från att ställa konkreta namngivna personer i utanförskap. Grupper som upplevs finnas utanför ens egen krets och som är anonyma är däremot lättare att utesluta.

Banal heteronormativitet inkluderar det rutinartade och det omedvetna i hur den heteronormativa ideologin återskapas i journalistiken. Det finns en föreställd gemenskap (Andersons 1996 begrepp i Hultén 2009:20, 111) som kan skönjas till exempel genom invertering. De föreställt heterosexuellas sexualitet omtalas inte, medan övriga personers sexualitet omtalas genom attribut. Det här befäster heterosexualitetens normalitet. Logiken är att de som inte är utpekade homosexuella, queer, flator, bögar, bisexuella o.s.v. är föreställt normala. På parallellt vis kritiserades på 1970- och 1980-talet användningen av könande attribut före yrkes- och verksamhetsbeteckningar: *kvinnlig läkare* och *manlig sjuksköterska* för att markera att här finns något avvikande: Kirurgen är kvinna! Och kapten är nykter. (Himanen 1990, Siivonen 1994).

Text (14) publicerades i HBL år 2015 då diskussionen om hur jämlikt eller könsneutralt eller samkönat äktenskap skulle omtalas. Trots det används i texten det marginaliserande uttrycket ”homosexuella äktenskap”. Det rekommenderades inte av chefen för finskspråkiga Yles nyhets- och aktualitetsverksamhet, av språkvården eller av någon annan instans heller. Begreppet är antingen avsiktligt ibruktaget eller också är det ett uttryck för banal heteronormativitet, medan slängen mot ”regnbågsmässor” kan tolkas vara en explicit sarkasm, för tydlig för att läggas på banalitetens konto.

Referenser

- Ambjörnsson, Fanny. 2006. *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur.
- Anderson, Benedict. 1996. *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning.* Göteborg: Daidalos.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann. 1994. *Todellisuuden rakentuminen.* Helsinki: Gaudeamus. [Den sociala konstruktionen av verkligheten].
- Billig, Michael. 1995. *Banal nationalism.* London: Sage.
- Brune, Ylva. 2004. *Nyheter från gränsen. Tre studier i journalistik om ”invandrare”, flyktingar och rasistiskt våld.* Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Butler, Judith 2006. *Genus o gjort: Kropp, begär och möjlig existens.* Norstedts Akademiska Förlag.
- Fairclough, Norman. 1995. *Media Discourse.* London: Edward Arnold.
- Fairclough, Norman. 1989. *Language and Power.* London & New York: Longman.
- Gans, Herbert. 2003. *Democracy and the News.* New York: Oxford University Press.
- Gill, Rosalind. 2007. *Gender and the media.* Cambridge: Polity Press.
- GLAAD Media Reference Guide – Terms To Avoid. 2016. [Hämtad 8.4.2016: <<http://www.glaad.org/reference/offensive>>].
- Goffman, Erving. 1981. *Forms of Talk.* Oxford: Blackwell.

- Gustafsson, Anna Maria. 2017. Mediespråkvårdare vid Institutet för de inhemska språken i e-postintervju 9 januari 2017.
- Himanen, Ritva. 1990. *Kvinnliga ombudsmän och manliga sjuksköterskor*. Ord och stil 21. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Hultén, Gunilla. 2009. *Journalistik och mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Journalistreglerna* 2016. Finlands Journalistförbund. [Hämtad 23.12.2016: <<https://www.journalistiliitto.fi/pa-svenska/spelregler/journalistreglerna/>>].
- Jämlik äktenskapslag*. 15.8.2013. Språkråd på webbplatsen Mediespråk: mediesprak.fi. [Hämtad: 17.3.2016: <<http://www.mediesprak.fi/sprakrad.aspx?id=851#.VuqfnkZK9rI>>].
- Kivikuru, Ullamaija. 2011. ”Nyhetisering: en allätande genre”. I: Ullamaija Kivikuru (red.), *Medier, makt och mammon. Fallstudier om medielandskapet*. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. SSKH Meddelanden 75. S. 55–82.
- Kristeva, Julia. 1988/1997. *Främlingar för oss själva*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kunelius, Risto. 2002. ”Modernin myyntitykit. Journalistisen professionaalisuuden pulmat ja haasteet”. I: Ullamaija Kivikuru & Risto Kunelius (red.). *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. Helsingfors: WSOY. [”Det modernas försäljningsexperter. Den journalistiska professionalitetens problem och utmaningar”. I: *Kommunikationen på spårren. Perspektiv på ett fenomen i en ny tid*.] *medborgarinitiativ.fi/vanliga frågor* [Hämtad 22.11.2016: <<https://www.kansalaisaloite.fi/sv/anvisningar/vanliga-fragor>>].
- medborgarinitiativ.fi* [Hämtad 18.3.2016: <<https://www.kansalaisaloite.fi/sv>>].
- Pullinen, Jussi. 2014a. ”Kielitoimisto vastaa: sekä sukupuolineutraali että tasa-arvoinen avioliittolaki ovat käypiä ilmauksia”. [Språkbyrå svarar: både könsneutral och jämlik äktenskapslag är gångbara uttryck]. *Helsingin Sanomats nätbilaga* nyt.fi. 20.11.2014. [Hämtad 17.3.2016: <<http://nyt.fi/a1305899782504>>].
- Pullinen, Jussi. 2014b. ”Kumpi on oikein: sukupuolineutraali vai tasa-arvoinen avioliittolaki? Twitterissä syntyi sanasota Mikael Jungnerin ja Yle-pomon välille”. [”Vilketdera är korrekt: könsneutral eller jämlik äktenskapslag? Ett ordkrig mellan Mikael Jungner och Yle-chef utbröt i Twitter.”] *Helsingin Sanomats nätbilaga* nyt.fi. 20.11.2014 [Hämtad 16.3.2016: <<http://nyt.fi/a1305899672586>>].
- Rancken, Alexis. 2015. ”Ett ’knepig’ men ’fenomenalt’ pronomen. Förhållningssätt till hen hos personer med queer identitet i Sverige och Finland”. I: Jenny Magnusson, Karin Milles & Zoe Nikolaidou (red.) *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola. S. 167–184.
- Richardson, Niall & Sadie Wearing. 2014. *Gender in the media*. Palgrave Macmillan.
- Rosenberg, Tiina. 2002. *Queerfeministisk agenda*. Atlas.
- Röman, Micaela. 2016. *Störst av allt är kärleken*. Ledare i HBL 1.7.2016.
- SAOL. 2015. *Svenska Akademiens ordlista*. Stockholm: Svenska Akademien.
- SAOL. 1998. *Svenska Akademiens ordlista*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Sedgwick, Eve Kosofsky. 1998. ”A Dialogue on Love”. I: *Critical Inquiry*, Vol 24 No 2 (Winter). The University of Chicago Press. S. 611–631. [Hämtad 16.3.2016: <<http://www.jstor.org/stable/1344181>>].
- Siivonen, Jonita. 2011. ”Personintroduktion i rutinjournalistik”. I: Ullamaija Kivikuru (red.), *Medier, makt och mammon. Fallstudier om medielandskapet*. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. SSKH Meddelanden 75. S. 83–103.

- Siivonen, Jonita. 2007. *Personporträttet som tidningsgenre. En närläsningstudie med fokus på innehållsliga teman, berättarkonventioner och kön*. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. SSKH Skrifter 25.
- Siivonen, Jonita. 1999. *Stor Anna, Liten Anna och tio andra personporträtt. Om innehållsliga och språkliga mönster i en mediegenres kvinnobeskrivningar*. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. SSKH Skrifter 11.
- Siivonen, Jonita. 1994. *Nytänkare, finstämda lyriker och kvinnor. Språklig asymmetri. En studie i det journalistiska språket ur könsperspektiv*. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. SSKH Meddelanden 32.
- Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. 2009. Stockholm: Norstedts.
- Thodén, Åsa. 2016. Redaktör vid Svenska Yle i Whatsapp-intervju 1 september 2016.

I'm fine: Gender and modest displays of mental distress

Hans T. Sternudd

In this article I will provide examples of intermedial representations of emotions and feelings that consists of images and texts appearing in the same visual field in a meme, that has here has been called the *I'm-fine meme*. I will argue that this meme can be understood as a sign in a discourse that articulates mental distress in a way that limits the possible ways in which girls and young women can express their experiences of bad feelings.

The purpose of this study is to examine examples of gendered articulations of mental distress in a special meme, that I name the 'I'm-fine meme'. It is a meme spread through different internet platforms that combines the text 'I'm fine' with an image or images and sometimes also additional texts. It is usually published in an image format (in this case often as jpg/jpeg or png). The I'm-fine meme is characterised by juxtaposing the positive message with contradictive representations of mental distress in textual or image forms. As all internet memes it is characterised by evolving and transforming through mutations or remixes during as it spreads over the internet (Knobel & Lankshear 2005:13–14).¹ In focus are intermedial memes that combine text content with image content. The questions I am asking are as follows: What kinds of articulations of mental distress are found in the I'm-fine meme? Do these articulations follow a gendered binarism? If so, which attributes of mental distress are connected to gendered coded bodies?

The point of departure

In the following, “mental distress” and “bad feelings” are terms that are used to cover a wide range of unpleasant and disturbing inner experiences. They allude to a situated experience, emanating from a user-oriented perspective, but should not to be seen as theoretical concepts used in the analysis. Mental distress is understood here as something made intelligible, enacted and represented in different ways depending on the sociocultural situation. The characteristics of mental distress have been subjects for studies that have shown how mental distress is connected to femininity and women's physical constitution (see e.g. Showalter 1987; Tatman 2012; Ussher 2011). The point of departure for the study is that it is important to study representations of mental distress because in these specific expressions: sayings, acts, body postures etc. are made possible while others become impossible. This repertoire of possible expressions varies between groups, which are often established by the gendering of bodies. Discussing the causal connection between being exposed to certain visual/verbal

---

¹ This definition of a meme contradicts Dawkins' original meaning which denotes “all non-genetic behaviour and cultural ideas” (Börzsei 2013:3), quite stable concepts that are interpersonally spread (Dawkins, 2006:189–201). On memes see also Davidson 2012. Often a distinction is made between something going “viral” and a meme. “A meme has the ability to evolve; something that has gone viral may not have that ability” (Myhre 2012; see also Börzsei 2013:4; Shifman 2011:188).

representations and individuals' activities is outside the scope of this study. Even so, potential interpellating effects on viewers who identify themselves with the characters and concepts in the memes in question should not be neglected.²

My previous interest in situated meaning making and knowledge has in part guided the collection of material that is used in this article.³ The use of common search engines such as Google Images and user-generated material from the community DeviantArt are guided by this interest. DeviantArt is an interactive site where members can "like" and comment on the uploaded material,⁴ their own as well as others' (Wikipedia 2015). An interest in young individuals' representations of bad feelings is also reflected in choosing the material from this source, as DeviantArt, judging from its stylistic features as well as its members' skills and choice of subjects, seems to be dominated by teenagers and young adults. The published material can therefore reflect articulations on important and engaging subjects among this group.

Previous research and theoretical approach

Research on visual and verbal representations of mental distress is a wide and heterogeneous field. The studies mentioned in this section are examples of some different approaches to the subject. Artists who have suffered from mental illness have attracted great interest, see for instance Cullberg's (1999) and Nilsson's (1977) writing on the Swedish artist Carl Fredrik Hill. For an overview of art by those who has labelled in the past as "insane", see MacGregor (1989) and the case study on *Ester Henning* in Bergström (2001). Frida Kahlo's paintings, which often addressed her personal suffering, have generated a vast amount of studies (for an overview see Zetterman 2003:15–22). Art is also used as a therapeutic device (see e.g. Milia 2000), and the work of artists has been analysed using psychoanalytic methods (e.g. Nagera 1967). Texts about eating disorders that have been published on the internet have been examined in relation to identity (Giles 2006), narration (Dias 2003) and constructed bodies (Ward 2007).

The construction of the mentally distressed subject has been scrutinised from gender perspectives. Showalter argues in her study on the conception of woman and madness in England in the 20th and 21st century that madness was seen "as the essential feminine nature" (1987:3). This notion was reproduced in both texts and images, for instance in visual depictions of the drowned Ophelia (Showalter 1987:11). Images of woman's ill health, both in a figurative sense in verbal accounts and in images, in the fin-de-siècle have been studied by Johannisson (1994). In a study of later empirical data, images of depressed in drug advertising, the writers conclude that the symptom-bearer in all the cases was a woman (Sandström & Johansson 2004). Critical feminist perspectives on the tendency to interpret the work of female artists as autobiographical representations of their physical and/or mental sufferings, has been put forward by Pollock (2007; 2012).

---

² On interpellation see Winther Jørgensen & Philips 2002:41.

³ See e.g. Sternudd 2012; 2014.

⁴ The site was launched in 2000; it has over 35 million registered members and over 160,000 works are uploaded every day, according to the owners of the site (DeviantArt 2016).

Critical internet studies focusing on gender, race, and postcolonial perspectives has among others been done by White (2006). Another example is Nakamura's (2008) studies on racial and gendered representations on internet (for instance in avatars and animated GIF-files). Mentioned should also Edmondson (2013) who in her dissertation explored images posted on blogs the dealt with questions related to self-harm with a similar method as in the study here. Together with ethnologist Anna Johansson, I have in previous studies examined representations of suffering in different places on the internet from discursive and gender perspective. These studies have focussed on iconographic signs for suffering, like *the sitting girl* (Sternudd & Johansson 2015; Johansson & Sternudd 2015), and for the masculine anomaly of the emo boy (Johansson & Sternudd 2016).

In this article expressions of mental distress are understood as culturally coded, which is in line with the theory of cultural diseases (Hacking 1999; Johannisson 1994; Showalter 1987), a theory that claims that the configuration and staging of mental distress follows discursive prescriptions and values. This in no way relativizes the individual sufferings that are connected to mental distress. It only suggests that the articulations of mental distress are contingent; they are specific for each historical, social and cultural epoch. This means that in order to be recognised as somebody suffering from mental distress it is necessary to perform it in a correct and recognisable way.⁵

The analysis of the I'm-fine meme is grounded on discourse theory (DT) as formulated by Laclau and Mouffe (2001). DT postulates that meaning is produced through relations between signs in networks, so-called *chains of equivalences* (Laclau & Mouffe 2001:110). *Elements* are signs with uncertain relations to other signs. When an element has achieved a temporarily fixed relation through *articulation*, it becomes a *moment* (Laclau & Mouffe 2001:105–114; Winther Jørgensen & Philips 2002:28). A *discourse* is a fixation of meaning in a certain domain. I suggest that the I'm-fine meme appears in an *order of discourse*, a terrain constituted by different discourses that articulate mental distress. An order of discourse is understood as a fictive field in which discourses with the goal of articulating a phenomenon appear (Winther Jørgensen & Philips 2002:27). Mental distress is in this order a *floating signifier*, an element of exceptional significance that is particularly open for inscriptions and that different discourses are trying to give meaning to (Winther Jørgensen & Philips 2002:28). With its emphasis on the constructiveness of meaning DT fits well with a post-structuralist understanding of gendered bodies who are constituted through a series of performative and imitative acts, “structured along matrices of gender hierarchy and compulsory heterosexuality” (Butler 2006 [1990/1999]: 198). This “heterosexual matrix” (Butler 2006 [1990/1999]: xxx) is founded on binary concept of gender, a concept that only permits two configurations: men and women.

Sign is here used in the semiotic meaning as one thing that stands for another thing, in this study the things are visual representations of text and images. The meaning of signs varies according to the context, i.e. the discourse the perceiver appear in. Signs can be perceived as grounded on conventions (symbolic), resemblance (iconic) or contiguity (indexical) (see

---

⁵ On performing mental illness in a correct way in internet communities for self-injurers see Johansson 2010a:196–195.

Marner 1999 and Elleström 2010 for overviews and discussions). In this study are signs understood as processual, relational and unstable “things”.

Method

The material for this study was generated first by using Google Images and later a search engine on DeviantArt. Google Images was selected because of its dominating position as the search engine used by the majority of internet users and because search results are presented according to the result that attracted the most users (Internet Live Stats 2016). If a page is chosen more often in Google searches it gets a higher ranking and position in the search result (Sobek 2003a). Google is a highly influential actor on the internet: Page and Brin’s famous PageRank algorithm rules millions of users’ choice of information every day (Sobek 2003b). Researchers in the field of discourses established on the internet can therefore take advantage of Google search’s dominant position in the explorations for highly popular and widely spread material.

A search for the phrase “I’m fine” on Google Images generated nearly 800 image files. In the search, the function “Hide private results” was used to avoid search results based on my own search history. As many of the files generated through Google came from DeviantArt, in the form of images (as painting, drawings and photographs), texts (mostly poetry) and combinations of image and text, a search was made on this site as well. This search used *#imfine*, which generated over 400 image files. This means that material from the community DeviantArt has more influence over the result than Google Images, which covers material on the whole web. This means that the result presented here cannot be seen as representative for the web in general. The collecting of material was halted when some categories was repeated with variations of the same type of representation. In the next phase the material was sorted: doubles’ and images without the phrase “I’m fine” were excluded, as well image files containing only text. Commercial material was also left out, as otherwise it would have dominated the sample too much. After this procedure was complete, nearly 500 images remained.

This sample was analysed with the help of content analysis inspired by among others Lutz and Collins (1993).⁶ Content analysis has over the years been a tool used to draw attention to gender inequalities, for instance gender bias in media (cf. The Global Media Monitoring Project 2015). The advantage with this method is that it works against the analysts preconceptions, it protects from findings that only confirm one’s initial sense of what the photos say or do (Lutz and Collins 1993:89). An inductive approach was guiding the coding of the material which means that “the categories and names for categories flow from the data” (Hsieh & Shannon 2005:1279). To be able to answer the question about occurrence of gender binarism in the material this rule against preconceived categories was in this case discarded.

---

⁶ For an overview see Rose 2012:81–104.

As Lutz and Collins points out in the process of reducing an image with its complexity to a couple of words ignores many of its features (1993:89). But to create an overview, an overall pattern (in a visual discourse), images needs to be reduced to a couple of components “that can be labelled in a way that has some analytical significance” (Rose 2012:91). The analyst should throughout this process strive to achieve categories that are as exclusive and enlightening as possible. Which means to divide the material into mutually exclusive categories, that are analytically relevant and consistent (Rose 2012:91, see also Lutz & Collins 1993:88–89). In the coding process NVivo, software for qualitative data analysis, was used. With this program the images was marked with one or several tags that was organised into different clusters. Two types of categories were noted: 1) a intermedial content relations, meaning relations between the content of the image and the text,⁷ were affirmations or contradiction between different media in the memes; 2) the iconic image content, a category included certain variants that appear in several variations.⁸

Before I continue some notes on analytic problems and the process of coding. As one of the aims of this study is to examine gendered articulations in the material, a rough categorisation was made according to a binary division – female and male. This categorisation was in part due to the frequent use of the pronoun “she” in reference to the depicted persons. There is always a risk of affirming stereotypical gendered notions when a division like this is made, and therefore the categorisation should be understood as a tentative, but necessary, one for an analysis of gendered representations. Gendered representations of bodies were identified by significant bodily features, such as hairstyles or make-up, etcetera, features that in the West are usually seen as gender specific. To reduce biases in the analysis of gender the context of publication was consulted. If, for instance, the person represented in the image was commented by the publisher like this: “check her out shes awesome” (Sweetwii044 2012),⁹ the category female was affirmed. The signifiers of mental distress, described below, were validated in the same way. For instance depiction of tears in an image, that possible could be tears representing a joyful cry, was checked with the same method. If a drawing of crying person with the additional text “I’m fine” is published together with the comment “But in the inside you're really not” (Starwa 2011), it indicates some kind of mental distress. In this way the categories of every tenth of the coded memes were checked for bias.

---

⁷ In the analysis the iconic content (which is part of the visual mode that resembles something else) of the images was noted.

⁸ A variant is here defined as a composition/configuration with a certain structure, while a variation is one concrete example of the variant.

⁹ Language irregularities in the quotes from the comment section are not commented upon (with sic) or corrected, as this could be apprehended as a pejorative action and removing the special character of internet lingua.

Figure 1. Screenshot from NVivo analysis. Image: *I'm Fine* by Charley AKA Sweetwii044: © Charley 2012. Published with permission from the copyright holder

How the method worked can be exemplified with the coding of Sweetwii044's meme that was published on DeviantArt 2012. A screen shot with a detail from NVivo (see figure 1) shows a part of the list of memes to the left, the meme in the middle and a visualisation of the codes that has been attached to the meme in the analyse. In this example Sweetwii044's meme has been attached with the code *female* based on bodily features of the represented person, the hairstyle and shape of breasts that all are equivalent to a female body in a hegemonic Western discourse. The sleeveless dress the person wears in the image is a garment connected to females. Positioning the meme in this discourse is based on several factors: the publicist's origin in UK, according to her record on DeviantArt and English being the dominating language on the site and an overall impression of the site. Sweetwii044's meme is also coded a "with SI" which means that it has representations that relates to self-injury. In this meme represented as twelve black lines on the arms of the girl with crossing smaller lines which resembles scars with stiches. The code "visual fake smile" alludes to a category that is characterised by a depiction of a mouth that is covered with a smile. In this example the person is wearing a mask with a smile that covers the face,¹⁰ more common was that the mouth was hidden behind a stylised "smiley" mouth (see figure 2). The representation of a fake smile in Sweetwii044's meme is a contradiction between the iconic elements (smile = feeling fine vs scars with stiches = self-injury, which is connected to mental distress). The nodes "contradiction text and image" and "contradiction between text and text" captures other ambiguous features of Sweetwii044's meme. "I'M FINE" that stands out in glowing red in the upper part of the meme is contradicted by the images' scars (but affirmed by the faked smile) and the statement is also contradicted by the content of other textual elements in the meme: death, misunderstood and fear to mention a few.

This analysis with its quantitative approach creates an overview of a field. Further analysis should scrutinise the memes mentioned, the context that they are part of and also the intentions behind the creation and publication of them. Such a qualitative approach would deepen the understanding of the memes and the discourses they appear in.

¹⁰ In the original this is quite clear as the mask is represented in white that contrasts to the pink arms.

Figure 2. DestinyBlue I'm Fine © DestinyBlue 2011. Published with permission from the copyright holder

Results

When the material had been analysed three major categories related to intermedia relation had emerged: Contradictions between text and image; contradiction between textual elements; and no contradiction between text and image. Memes in the category with contradictions between text and image dominated in the material (it appeared in nine out of ten memes), these were further divided into subcategories based on visual iconic representations. This process resulted in the following list beginning with the most common: Contradictions achieved through visual representations of body posture or action, fake smile, self-injury, or scar/tattoo. Apart from the already mentioned categories a quite large group of memes named “bipolar”, in which individuals were separated into one sad and one happy half. These memes was based on a contradiction between visual iconic representations of the person with a happy side that affirmed the textual content.

Individuals depicted in the memes are, with few exceptions, alone. In cases where two persons appeared, they often, judging from the similarity in clothes, hairstyle and other attributes, seemed to represent different aspects of the same individual. Representations of females were four times more common than those of males (n=168, 79% compared to n=45, 21%).¹¹ In memes in which the iconic and textual content corresponded, a slight overrepresentation of males was noted. Males showing significant signs of mental distress, as in the female versions, did appear in the material. But a notable number of memes represented a discourse of brave men who can take a punch (although this is illustrated with a certain amount of irony). One example of this theme is a depiction of the comic superhero Spiderman, with a sword and sticks stuck into his body, saying, “I’m fine.” No females were represented in this type of meme. A tendency for aggressive and violent themes was noticed in I’m-fine memes with representations of male individuals. Examples of these are mutilated

¹¹ I’m-fine memes where gender were impossible to detect or those with animals, symbols etc are not addressed in this article.

bodies or figures with sharp objects stuck into them, such as one meme which has an axe chopped into the figure's head.

The notion that the text saying "I'm fine" is articulated as mental distress in the material is grounded on the text's indexical relation (in which closeness indicate likeness) with a specific sign. Together these signs create something like a mental distress iconography, where affects and feelings are manifested through significant elements. Reoccurring signs related to bodies are tears, blood, wounds and scars, hidden faces and eyes that are hidden, turned away or looking far into the distance. Frequent gestures and positions are hands covering a face or eyes, and arms that are hugging, held around or holding together the individuals.¹² Among the symbolic signs are broken hearts, craniums and skeletons, wastelands and raindrops. Signs of self-destruction, such as razorblades held to an arm, a gun against the temple, and snares, occur frequently in the material. The eyes and mouth are often accentuated elements of I'm-fine memes. As in figure 2, the depicted person is often looking out of the image and in this way establishing an imagined connection with the beholder. Eyes are also the generators of tears, the most frequent sign indicating mental distress in the material.

Often, some parts of the image are covered by another image or by a text strip. In the example with the fake smile (figure 2), the smile was in the same visual mode (style) as the rest of the image. Another version of this is where the smile is placed in a layer that is visually covering some of the image below, like in a collage. Another category that is seen very frequently is memes is when a text strip is used to comment on and/or cover parts of the image. It seems as though it is important to show the signs of feeling to some extent, the feelings should be detectable but not shown too much. I will return to this aspect. In one image the mouth is covered with a strip of fabric with "I'm FINE" written on it. The gag is indicates something that it is not possible or aloud to say out loud.

So far the analyse show how "I'm fine" in the meme analysed here is related to signs that contradicts its textual meaning. This contradiction is made through signs, elements and moments that, allude to mental distress and femininity. The analyse suggest that male bodies are apprehended as unsuitable to represent mental distress, at least in the ambiguous way that is represented in the I'm-fine meme. In short: The phrase "I'm fine" in the material should predominantly be understood as "I'm *not* fine" and that the statement is connected to females, through coded bodies, or femininity, through coded bodily gestures, positions or poses.

The I'm-fine meme is part of a discourse that articulates mental distress in a consistent way. As in other discourses, single statements (including mediums other than image and text) work together in articulating mental distress and how it should be represented. Thus, it is not necessary for all aspects of mental distress to be present in every single case. Together, these memes and other representations create a consistent whole in which signs for femininity have a dominating position. This relation between mental illness and female bodies or femininity is in line with the research mentioned above.

In the material elements, like signifiers for bodies (iconic) or symbolic content, frequently were related to a signifying chain of equivalence (Laclau & Mouffe 2001:128–129) that connected female with weakness and mental distress. Examples of these signs are eyes turned

---

¹² The identification of the gestures and bodily positions that relate to mental distress are based on previous studies see Sternudd & Johansson 2015 respectively Johansson & Sternudd 2015.

away and broken hearts. In relation to the bodies represented in the memes, two central themes are crystallised, which gives a more complex articulation than described above: the gendered bodies are related to the nodes communication and feelings. Notable among the communicative aspects is that the persons in the memes are usually represented in close-ups, depictions that are similar to what is experienced when having a personal conversation (Kress & Van Leeuwen 2006:124), and this is an interpretation that is strengthened by the look that is aimed at the beholder and the textual message involving “I”. Portraits in which the depicted person is looking out of the image are generally understood as depicting subjects who are communicating with the viewer. However, this possible communication is often here hindered by visual insertions – eyes are shut or blocked with the positive statement “I’m fine.” In a similar way, any potential utterances of words are blocked. But to complete the meme, the visual representations of feeling are at hand, for instance in the form of tears; that are distinct enough, so they cannot be ignored, but not too insistent and emotional. “I’m fine” could be an answer to the question: “How are you?” The answer could be understood as representing one of Grice’s maxims that in relation to the conversational category Quantity states: “Do not make your contribution more informative than is required” (Grice 1975:47). But still the individual in the memes seem to want her feelings to be noted.

To understand this ambiguous approach to communicating mental illness, hegemonic articulations need to be taken into consideration. First of all, feelings are “things” that originate and are positioned inside bodies or minds. The common presence of eyes in I’m-fine memes could be understood as related to proverbs like “The eyes are the mirror of the soul.” Following this logic, a silenced mouth (covered by visual components, or created through gestures or gags) can be understood as a visual rhetorical means that is alluding to understandings of talk as an important way to achieve mental well-being. A silenced person lacks the opportunity to be released from their negative feelings as these are made sense of in mediations that are done through language. For example, in one meme I considered, which has several versions, the concept of feelings as something inherent in human beings is illustrated. Inside a silhouette of a head, the words “HELP ME” are repeated over and over again. From the mouth only two words are let out, the by now very familiar “I’m Fine ...”. In a concise way, the meme shows not only how feelings reside inside a person but also the discrepancy between how much can dwell inside a person’s mind and how little is allowed to get out.¹³

But why don’t the individuals in the I’m-fine meme talk? In the above-mentioned examples, images of closed eyes and silenced mouths are hindering signs that prevent conversation and communication about the experienced feelings. The message “I’m *not* fine!” is only implied, but not so much that it becomes intrusive. Even if these protective measures are a correct relation in the chain of equivalence, the questions that still remain are what is on the other end of the chain and what are these females protected from? In the article “‘Self-injuring girls’ – cutting and the importance of gender”,¹⁴ Johansson describes how girls who self-injure are expected to perform their mental distress in a respectable way. Individuals who

---

¹³ This concept of inherent feelings has been questioned by Lutz and Abu-Lughod (1990). According to them, feelings should be understood as a relational interpersonal activity that emanates from contact between individuals.

¹⁴ Title translated by the author.

are positioned in an intersection where health, age and gender meet at the point: *mental distress-young-female* are facing the challenge of succeeding in being modest in their expressions while still showing a certain degree of illness (Johansson 2010b). A respectable self-injurer must draw a strict line between herself and so-called fashion cutters, who only seek attention, at the same time as presenting recognisable signs of illness.¹⁵

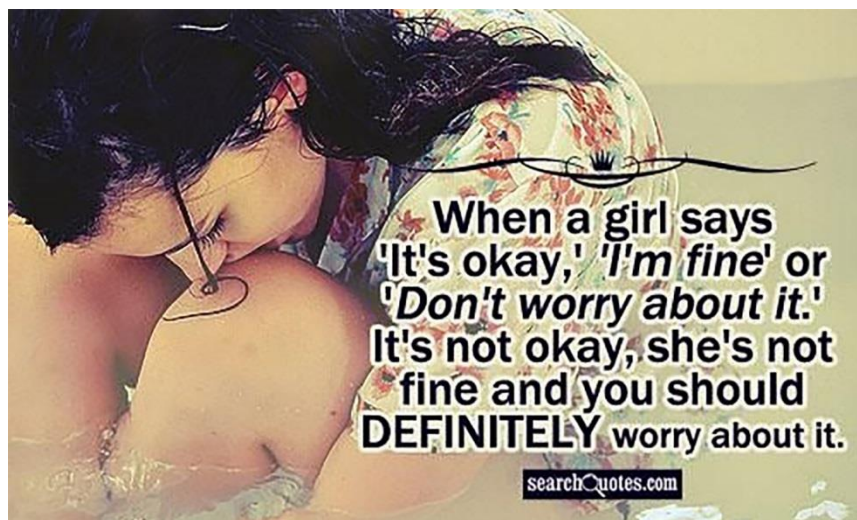

Figure 3. Remix of Olivia Megalis: *Woman in bathtub* © Getty Images 2016. Published with permission from the copyright holder

Arguably, it is possible to inscribe the I'm-fine meme in the discourse that Johansson is describing. This is most obviously the case for the category of I'm-fine memes in which the meaning of the phrase is explained. An example of this is figure 3, which shows a girl sitting in what is probably a bathtub with her clothes on, in a typical position that connotes mental distress (see Johansson & Sternudd 2015; Sternudd & Johansson 2015). On the photo is written: "When a girl says 'It's okay,' 'I'm fine' or 'Don't worry about it.' It's not okay, she's not fine and you should DEFINITELY worry about it." In this example, not only is an explanation on what girls actually mean given, but an adequate reaction is prescribed.

The answer to the question of what these females are protected from could, following the logic of the reasoning, be that the individuals represented in the memes, as well as those who can identify themselves with them, are protected from themselves. Because someone that expresses their mental distress in an uncontrolled way runs the risk of not receiving the attention and care they may be trying to obtain.

Concluding remarks

The results have shown that bodies coded as male seems to be inadequate to represent introvert suffering in the I'm-fine meme. It also showed that individuals coded as females were overrepresented in the I'm-fine meme, they were articulated as people who hide their real feelings in different ways. Discursively, this understanding is anchored in conceptions of girls and women as individuals who do not mean what they are saying, a kind of femininity signified by illogicality and unpredictable ways of communicating – people who say the

¹⁵ On these borders see Johansson 2011.

opposite of what they mean. This is important because it says something about notions of femininity and also because this articulation provides a subject's position that it is possible to identify with. The latter gives the discourse a disciplinary potential, which prescribes that certain expressions of feelings should be done in a recognisable way – with modesty and without excess. Even if the two media that constitute the meme seem to be contradicting each other, together they establish a consistent intermedial sign in a dominating articulation connecting femininity and mental weakness.

With this conclusion this study contributes to previous studies on the restrictions of possibilities expressions for young females' in certain contexts. By analytically highlighting this in a material that is not been done before, as least to my knowledge, the constructive character of representations of mental illness and possible of the condition itself is lifted forward. Hopefully this contributes to a reconstruction of how suffering is displayed and understood, a reformulation that must be grounded on alternative articulations of femininity and what it means to be female.

References

- Bergström, Irja. 2001. *Ester Henning: Kvinnoöde, konstnärsdröm, anstaltsliv*. Stockholm: Carlsson.
- Butler, Judith. 2006 [1990/1999]. *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: London: Routledge. [electronic resource].
- Börzsei, Linda K.. 2013. "Makes a meme instead: A concise history of internet memes". *New Media Studies Magazine* 7. P. 1–28.<http://works.bepress.com/linda_borzsei/2/> [Available 12 October 2015].
- Cullberg, Johan. 1999. "Carl Fredrik Hill personen och sjukdomen". In Karin Sidén (ed.), *Carl Fredrik Hill* (catalogue). Stockholm: Nationalmuseum. P. 117–127.
- Davison, Patrick. 2012. "The language of internet memes". In Michael Mandiberg (ed) *The social media reader*. New York and London: New York University Press. P. 120–124. <<https://archive.org/details/TheSocialMediaReader>> [Available 20 January 2016].
- Dawkins, Richard. 2006[1976]. *The selfish gene*. Oxford: Oxford University Press.
- Dias, Karen. 2003. "The ana sanctuary: Women's pro-anorexia narratives in cyberspace". *Journal of international women's studies* 4(2). P. 31–44.
- DeviantArt. 2016. "About DeviantArt: At DeviantArt, we bleed and breed art". <<http://about.deviantart.com/>> [Available 7 Mars 2016].
- Edmondson, Amanda Jane. 2013. *Listening with your eyes: Using pictures and words to explore self-harm*. PhD thesis, University of Leeds.
- Elleström, Lars. 2010. "The modalities of media: A model for understanding intermedial relations". In Lars Elleström (ed) *Media transformation: The transfer of media characteristics among media*. Houndsmill, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan. P. 11–48.
- Giles, David. 2006. "Constructing identities in cyberspace: The case of eating disorders". *British Journal of Social Psychology* 45. P. 463–477.
- The Global Media Monitoring Project .2015. "Who makes the news?" <<http://whomakesthenews.org/gmmp/gmmp-reports/gmmp-2015-reports>> [Available 8 December 2016].
- Google Images. <<https://images.google.com>> [Search 22, 25 September, 2 October 2015.].
- Grice, Paul. 1975. "Logic and conversation". In Peter Cole & Jerry L. Morgan. *Syntax and semantics: Vol. 3: Speech Acts*. New York: Academic Press. P. 41–58.

- Hacking, Ian. 1999. *The social construction of what?* Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Internet Live Stats. 2016. Google search statistics. <www.internetlivestats.com/google-search-statistics> [Available 17 February 2016].
- Hsieh, Hsiu-Fang, and Sarah E. Shannon. 2005. "Three approaches to qualitative content analysis". *Qualitative Health Research* 15. P.1277–1288.
- Johannisson, Karin. 1994. *Den mörka kontinenten: kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*. Stockholm: Norstedt.
- Johansson Anna. 2010a. *Självskada: En etnologisk studie av mening och identitet i berättelser om skärande*. Diss. Umeå: Umeå universitet/h:ström – Text & kultur.
- Johansson Anna. 2010b. "Självskadetjejer" – skärande och betydelse av kön." In Anna-Karin Frih och Eva Söderberg (eds), *En bok om flickor och flickforskning*, Lund: Studentlitteratur. P. 87–93.
- Johansson Anna. 2011. Constituting "real" cutters: A discourse theoretical analysis of self-harm and identity. In Annika Egan Sjölander and Jenny Gunnarsson Payne (eds.), *Tracking discourses: Politics, identity and social change*, Lund: Nordic Academic Press. P. 197–224.
- Johansson, Anna & Hans T. Sternudd. 2015. "Iconography of Suffering in Social Media: Images of Sitting Girls". In Ronald E. Anderson (ed.) *World Suffering and Quality of Life*. New York: Springer. P. 341–355.
- Johansson, Anna & Hans T. Sternudd. 2016. "Ridiculing Suffering on YouTube: Digital parodies of emo style". In Nate Hinerman and, Holly Lynn Baumgartner (eds.), *Blunt Traumas: Negotiating Suffering and Death*. Oxford: Inter-Disciplinary Press. P. 31–40.
- Knobel, Michele & Colin Lankshear. 2005. "Memes and affinities: Cultural replication and literacy education". Paper presented to the annual NRC, Miami, November 30, 2005. *CiteSeer*^x <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.89.5549>> [Available 20 January 2016].
- Kress, Gunther R. & Theo Van Leeuwen. 2006. *Reading images: The grammar of visual design*. 2. ed. London: Routledge.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe. (1985) 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London and New York: Verso.
- Lutz, Catherine A. & Lila Abu-Lughod (red.). 1990. *Language and the Politics of Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lutz, Catherine A. & Collins, Jane L. (1993). *Reading National Geographic*. Chicago: University of Chicago Press.
- MacGregor, John M. 1989. *The discovery of the art of the insane*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Marnér, A. (1999): *Burkkänslan, surrealism i Christer Strömholms fotografi, en undersökning med semiotisk metod*. (Doctoral dissertation). Umeå: Institutionen för konstvetenskap, Institutionen för estetiska ämnen, Umeå universitet.
- Milia, Diana. 2000. *Self-mutilation and art therapy: Violent creation*. London: Jessica Kingsley.
- Myhre, Ben. 2012. "Difference between memes and going viral". *Sundog*. <<https://www.sundoginteractive.com/blog/difference-between-memes-and-going-viral>> [Available 20 January 2016].
- Nakamura, Lisa. 2008. *Digitizing race: Visual cultures of the Internet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nilsson, Sten Åke. 1977. Hillefanten: Konstvetenskapliga studier. In *C. F. Hills värld*. Lund: Cavefors.

- Nagera, Humberto. 1979. *Vincent van Gogh: A psychological study*. London: George Allan & Unwin Ltd.
- Pollock, Griselda. 2007. What does a woman want? Art investigating death in Charlotte Salomon's *leben?* Oder theater? *Art history*. 30(3). P 383–405.
- Pollock, Griselda. 2012. Selv-fortælling: Frida Kahlos politiske forestillinger. In Christian Gether, Stine Høholt, Marie Laurberg & Naja Rasmussen (eds.), *Frida Kahlo: Et liv i kunsten*, Ishøj: Arken Museum for moderne kunst. P. 26–40.
- Rose, Gillian. 2012. *Visual methodologies: An introduction to researching with visual materials*. 3rd ed. London: Sage.
- Sandström, Lotta & Eva E. Johansson. 2004. Depression i läkemedelsannonser. In Birgitta Hovelius & Johansson, Eva E. (eds.) *Kropp och genus i medicinen*. Lund: Studentlitteratur. P. 305–314.
- Shifman, Limor. 2011. An anatomy of a YouTube meme. *New media & society* 14(2). P. 187–203. DOI:10.1177/1461444811412160.
- Showalter, Elaine. 1987. *The female malady: Women, madness and English culture 1830–1980*. London: Virago.
- Sobek, Markus. 2003a. A Survey of Google's PageRank. *eFactory*. <<http://pr.efactory.de/>> [Available 22 January 2016].
- Sobek, Markus. 2003b. The PageRank algorithm. <<http://pr.efactory.de/e-pagerank-algorithm.shtml>> [Available 22 January 2016].
- Sternudd, Hans T. 2012. Photographs of self-injury: Production and reception in a group of self-injurers. *Journal of Youth Studies* 15 (4). P. 421–436.
- Sternudd, Hans T. 2014. "I like to See Blood": Visuality and self-cutting. *Visual Studies* 29 (1). P. 14–29.
- Sternudd, Hans & Anna Johansson. 2015. The girl in the corner: Aesthetics of suffering in a digitalized space. In Lolita Guimarães Guerra & Jose A. Nicdao (ed.), *Narratives of suffering: Meaning and experience in a transcultural approach*. Oxford, Inter-Disciplinary Press. P. 105–115.
- Starwa. 2011. *I'm fine*. DeviantArt <<http://starwa.deviantart.com/art/I-m-fine-227152097>> [Available 13 December 2016].
- Sweetwii044. 2012. *I'm Fine*. DeviantArt <<http://sweetwii044.deviantart.com/art/I-m-Fine-341667731>> [Available 13 December 2016].
- Tatman, Lucy. 2012. The other thing about suffering. In Jeff Malpas and Norelle Lickiss (eds.), *Perspectives on human suffering*, New York: Springer. P. 43–48.
- TinEye Reverse Image Search*. [<https://www.tineye.com>].
- Ussher, Jane. M. 2011. *The madness of women: Myth and experience*. London: Routledge.
- Ward, Katie J. 2007. 'I love you to the bones': Constructing the anorexic body in 'pro-ana' message boards. *Sociological research online* 12(2). <<http://www.socresonline.org.uk/ludwig.lub.lu.se/12/2/ward.html>> [Available 31 Mars 2009].
- Wikipedia. 2016. DeviantArt. <<https://en.wikipedia.org/wiki/DeviantArt>> [Available 30 Mars 2016].
- Winther Jørgensen, Marianne & Louise Phillips. 2002. *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage.
- White, Michele (2006). *The body and the screen: Theories of Internet spectatorship*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Zetterman, Eva. 2003. *Frida Kahlos bildspråk: Ansikte, Kropp & Landskap: Representation av nationell identitet*. Diss. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Hans och hennes i svensk tidningstext: frekvens och konstruktion av kön

Eva Sundgren

Frågan om hur män och kvinnor presenteras i media har diskuterats i årtionden, både i Sverige och internationellt (MIK 2016). Det är en viktig fråga, eftersom medier påverkar normer och värderingar. Bussey och Bandura (1999) framhåller att media kan överföra könsstereotyper om kvinnor och män när de presenteras i olika roller, ämnen och olika mycket och skriver (s. 10): ” [...] not only are the sexes sharply differentiated in the media, but their roles tend to be even more traditional than is actually the case.”

Trots att samhället har blivit mer jämställt finns det fortfarande många skillnader mellan både förekomsten av män och kvinnor och hur män respektive kvinnor skildras. Den internationella Pekingplattformen som bildades 1995 (MIK 2016) är en gemensam internationell FN-överenskommelse om att arbeta för jämställdhet i medier. Sverige och 186 andra stater förbinder sig att ”arbeta för att öka representationen av kvinnor i medierna, att aktivt motverka stereotypa könsbildningar, samt att ge kvinnor större tillgång till medier”. Den globala nyhetsstudien GMMP (Global Media Monitoring) utförs vart femte år, och 2010 års undersökning utfördes i 108 länder under en nyhetsdag (Edström, Jacobson & Lindsten 2012). I Sverige undersöktes åtta dagstidningar, tre radiosändningar, tre TV-sändningar samt de sju största webbnyhetsplatserna. Kvinnor förekom bara i en knapp fjärdedel av det globala nyhetsflödet (24 %), medan motsvarande andel i Sverige var 32 %. Andelen kvinnor har i Sverige legat kring 30 % sedan 1990-talet.¹ Vad kvinnor och män får representera i medierna skiljer sig åt liksom hur en kvinna respektive en man presenteras (Edström, Jacobsen & Lindsten 2012). Män får oftare uttala sig som experter (i Sverige: 76 %) eller talespersoner (i Sverige: 73 %). Kvinnor förekommer i större utsträckning när en personlig erfarenhet ska berättas (i Sverige: 47 %). Globalt sett är det fyra gånger vanligare att kvinnor presenteras utifrån sin familjesituation än att män gör det. Inom politikområdet är 70 % av nyhetssubjekten i Sverige män.

Min undersökning består av två delar.² Först gjorde jag en kvantitativ undersökning för att jämföra könsfördelningen med nästan 30 års mellanrum. Hur ofta omnämns kvinnor respektive män? Materialet består av alla förekomster av *hans* och *hennes* i Göteborgs-Posten (GP) 1994 och 2013 i Språkbankens konkordanser. Jag kompletterade beskrivningen av och diskussionen om könsfördelningen med en kvalitativ undersökning av *hur* kvinnor och män beskrivs. Hur konstrueras kön? Skildras kvinnor och män på ett könsstereotypt sätt? Jag avslutar mig till Edström, Jacobsen och Lindstens (2012:23) definition av *könsstereotyp*:

---

¹ Undersökningen GMMP utfördes igen 2015. Kvinnors andel i svenska nyheter ligger fortfarande på samma nivå, omkring 30 %, medan andra länder kommer i kapp (Edström & Jacobsen 2015).

² Tack till två anonyma referenter som har lämnat värdefulla förslag till förbättringar av den här artikeln!

Förstelnade föreställningar om vad det innebär att vara man eller kvinna. Könstereotyperna ger ofta uttryck för de drag som anses socialt önskvärda eller typiska hos män och kvinnor; individer som avviker alltför mycket ses med negativa ögon. T ex att det är bra om män är starka och kvinnor är moderliga.

Metoden för den kvalitativa undersökningen är att studera nominalfraserna som följer efter *hans* och *hennes* i GP 1994 och 2013.

Tidigare forskning

I det följande ger jag exempel både från internationell och svensk forskning om konstruktion av könsstereotyper och kvinnor och män i medier, både vad gäller hur ofta kvinnor respektive män förekommer i medier och hur de framställs.

Genom kritisk diskursanalys visade Gunilla Byrman (2001) hur stereotypiserade föreställningar om manligt och kvinnligt kommer till uttryck i språket. Hon undersökte baksidestexter på filmjölkspaket, där det fanns skämt om Leif och Lena. Skämten delade upp män och kvinnor i förenklade, polariserade kategorier. Exempelvis framställdes kvinnor som svaga, arga och svårbegripliga och män som snåla, ouppfostrade och töntiga.

I en undersökning (Sundgren 2007) läste och bedömde olika studentgrupper på semantiska differentialskalor samt med egna kommentarer grovt transkriberade utdrag ur informella samtalsliknande intervjuer (från inspelningarna för *Återbesök i Eskilstuna*, Sundgren 2002) med en kvinnlig journalist och en manlig fritidspedagog i samma ålder. I den ena gruppen fick informanterna korrekta uppgifter om vem som var kvinna och man, och den andra gruppen fick motsatta uppgifter och trodde att kvinnan var en man och mannen en kvinna. När grupperna bedömde en man uppfattades han som roligare och tryggare än en kvinna som säger det samma. Karin, journalist, fick fler negativa kommentarer än Mattias, journalist, t.ex.:

Ointelligent, tjurig och bitter kvinna.

För att vara journalist relativt enkla meningsbyggnader som ibland inte hänger ihop. Hon är förhoppningsvis bättre på skrift än på tal.

Det är så att man blir mörkrädd att en journalist ska prata så dåligt för sig.

Att mannen bedöms som roligare än kvinnan stämmer väl överens med vad Maria Ohlsson visar (1999), nämligen att humor är kopplat till konstruktionen av kön. Hennes undersökning tar avstamp i myten om att kvinnor saknar humor. Normerna för könskonstruktion ser inte likadana ut för kvinnor som för män, och enligt Ohlsson kan skämtande närmast beskrivas som en manlig könskonstituent.

Marie Gustafsson Sendén (2015) beskrev vid den åttonde nordiska konferensen om språk och kön hur *he* och *she* förekommer och används i engelskspråkig nyhetstext, närmare bestämt *Reuters news messages* från 1996 och 1997. För varje belegg av *she* förekom nio belegg av *he*. Gustafsson Sendén gjorde också en semantisk analys med hjälp av LSA (latent semantic analysis) och kom fram till att de ord som associeras till *she* är mer könsstereotypa än de som finns i kontexten kring *he*.

Maria Edström (2006) undersökte förekomsten av män och kvinnor i SVT och TV4³ och fann att män fyllde 67 % av det undersökta materialet. Kvinnor och män förekom inom olika områden. I nyhetsprogrammen var det män som uttalade sig om politik och ekonomi, medan kvinnor dominerade inom kultur. Liknande resultat fick Roger Desmond och Anna Danilewicz (2010) när de under en tvåveckorsperiod följde tre lokala nyhetsprogram i nordöstra USA. Kvinnliga reportrar presenterade mer nyheter om ”mjuka” ämnen och hälsa, medan manliga reportrar presenterade mer om politik. “We also found that when experts are cited in news stories those experts are more likely to be males” (Desmond & Danilewicz 2010:827).

Det finns flera studier som visar att män förekommer oftare än kvinnor också i böcker och romaner. Jean M. Twenge, W. Keith Campbell och Brittany Gentle (2012) beskriver en amerikansk studie med ett historiskt perspektiv. Frekvensen av *he, him, his* och *himself* jämfördes med frekvensen av *she, her, hers* och *herself*. Materialet bestod av nästan 1,2 miljoner böcker 1900–2008 i fulltext på *Google Books database*. Resultatet är att det fanns 3,5 pronomen med manlig referens för varje pronomen med kvinnlig referens 1900–1945 och 4,5 pronomen med manlig referens för varje pronomen med kvinnlig referens 1946–1967. Antalet pronomen med manlig referens minskade 1968–2008 medan de med kvinnlig referens ökade för att mot slutet av undersökningsperioden finnas ungefär dubbelt så många manliga som kvinnliga. Frekvensen av pronomen korrelerar med kvinnors status i USA mätt med indikatorer som utbildning och förvärvsarbete. Om män nämns mycket mer än kvinnor pekar det enligt Twenge, Campbell och Gentle mot att kvinnor har lägre status.

Lisa Holm (2015 01 15) undersöker relationen mellan ordval och stil i tio romaner skrivna mellan 2000 och 2012. Fyra av författarna är manliga och sex är kvinnliga. Ett delresultat är att pronomenet *han* (plus *honom* och *hans*) utgör 73 % och pronomenet *hon* (*henne, hennes*) utgör 27 % av den samlade mängden han- och hon-pronomen i materialet.

Som bakgrund till och jämförelse med min undersökning av nominalfraser kopplade till *hans* respektive *hennes* använder jag tre tidigare undersökningar om vilken typ av ord som står i förbindelse med dessa två pronomen, nämligen Jann Scheuer (1995), Joakim Lygner (1997) och Karolina Nilsson (2005). Scheuer använde en insamling av nutida texter (1983–1992) som gjordes i Danmark under 1990-talet som underlag för *Den Danske ordbog*. Scheuers sökning på *hans* och *hendes* visade semantiska skillnader. *Hans* följdes oftare än *hendes* av ord som rörde andlig eller offentlig verksamhet och makt. *Hendes* följdes oftare än *hans* av ord som karakteriserade utseende och fysik. Lygners material är Press 95 och ett romanmaterial från 1980–81. Romanmaterialet visar att kvinnan ofta förknippas med sina kroppsdelar. Nilsson analyserade 455 belägg från kulturartiklar i Press 98. Hennes resultat pekar på att bilden av kvinnan inte är lika stereotyp som i Scheuers material.

Min undersökning av frekvens

För att undersöka hur ofta kvinnor respektive män omnämns i tidningstext och om det har skett en förändring i tidningstext över tid hämtade jag material från Språkbankens konkordanser (<<http://spraakbanken.gu.se>>) med hjälp av verktyget Korp. Det första året som Göteborgs-Posten (GP) finns inlagd från är 1994, och det senaste året (när jag genomförde

---

³ Edströms material är hämtat från en vecka i februari 2002, klockan 18–23.

undersökningen 2015) var 2013. De ord jag sökte på var *hans* och *hennes*. Tabell 1 visar antalet belägg och andelen per miljon token.

Tabell 1. Antal belägg på *hans* och *hennes* i GP 1994 och 2013

	1994		2013	
	Antal belägg	Per miljon token	Antal belägg	Per miljon token
Hans	14 044	658,4	8 935	529,6
Hennes	5 154	241,6	5 233	310,2

Av alla *hans* + *hennes* var 1994 andelen *hans* 73 % och andelen *hennes* 27 %, medan motsvarande andel 2013 var 63 % *hans* och 37 % *hennes*. Det fanns alltså 2,7 gånger så många *hans* som *hennes* i GP 1994 och 1,7 gånger så många *hans* som *hennes* 2013.

Kvinnor förekom mycket mer frekvent i GP 2013 än i GP 1994, men det framgår tydligt att könsrepresentationen i GP 2013 fortfarande var ojämn. Året före, 2012, var andelen *hans* 64,6 % och andelen *hennes* 35,4 %, och det skulle kunna tolkas som att förekomsten av kvinnor ökar hela tiden. För att se om den hypotesen stämmer räknade jag ut andelen *hans* respektive *hennes* i alla övriga årgångar av GP som finns på Språkbanken och tabell 2 visar resultaten. I tabell 2 återfinns också resultaten från de år som jag redan redovisat.

Tabell 2. Andel *hans* respektive *hennes* av det totala antalet *hans* + *hennes* i GP 1994 samt 2001– 2013

År	Andel <i>hans</i>	Andel <i>hennes</i>
1994	73,0	27,0
2001	70,3	29,7
2002	67,4	32,6
2003	66,9	33,1
2004	67,6	32,4
2005	67,6	32,4
2006	66,5	33,5
2007	65,4	34,6
2008	65,5	34,5
2009	63,6	36,4
2010	63,0	37,0
2011	66,6	33,4
2012	64,6	35,4
2013	63,0	37,0

Som tabell 2 visar har förekomsten av kvinnor mätt i andelen *hennes* inte ökat för varje år, utan ökningen har gått relativt långsamt; 2010 var andelen *hennes* densamma som 2013.

För att jämföra med en annan dagstidning valde jag Dagens Nyheter (DN) som också finns på Språkbanken. Könsrepresentationen är ännu ojämnare i DN än i GP. Andelen *hennes* var i DN 22,0 % år 1987, 23,9 % år 2004 och 28,6 % år 2013.

Det är anmärkningsvärt att könsrepresentationen i svenska dagstidningar fortfarande är så skev. Kvinnor utgör hälften av Sveriges befolkning, men som tidigare forskning visar och min undersökning bekräftar är kvinnor underrepresenterade i medier. Genom ökad medvetenhet kan det ske en förändring gällande representation av kvinnor och män i media. Sannolikt är många av läsarna omedvetna om hur könsfördelningen ser ut. Redaktionerna måste aktivt arbeta med förändring. Göteborgsposten bestämde 2005 att "bli bäst i svensk press på att skildra män och kvinnor ur ett jämställt perspektiv" (Edström, Jacobson & Lindsten 2012:15).

Som ett led i arbetet mättes antalet kvinnor och män i text och bild varje dag. Mellan år 2007 och 2008 förbättrade nyhetsredaktionen representationen av kvinnor avsevärt och var 2009 uppe i 39 % kvinnor i text och 47 % kvinnor i bild. Nu har emellertid räkningen av andelen män och kvinnor i text och bild upphört på GP, liksom på Uppsala Nya Tidning, två mediehus som tidigare gick i bränschen för ett jämställt medieutbud (Edström & Jacobsson 2015:69). Däremot började Expressen sommaren 2015 mäta andelen kvinnor och män, och mätningen har gett resultat; den 3 november 2015 hade Expressen cirka 33 % kvinnor och 67 % män i nyhetsflödet (Edström & Jacobsson 2015:59), vilket i och för sig innebär att det fortfarande finns stor förbättringspotential.

Min undersökning av hur kvinnor och män beskrivs i tidningstext

Liksom Scheuer (1995), Lygner (1997) och Nilsson (2005) undersöker jag vilka ord som står i förbindelse med *hans* respektive *hennes*. Min kategorisering av orden bygger på deras undersökningar (se tabell 3), men liksom Nilsson har jag ingen kategori icke-substantiv, utan studerar de substantiv med eventuella bestämningar som följer efter *hans* och *hennes*.

Tabell 3. Kategorisering av ord i tidigare undersökningar

Scheuer (1995)	Lygner (1997)	Nilsson (2005)
Icke-substantiv	Icke-substantivord	
Kvinnan som kött- och handelsvara	Kroppsrelaterade ord	Kropp och utseende
Mannen som hegemonisk operatör	Maktrelaterade ord	Ställning och makt
Familjen		
Andra relationer	Relationsrelaterade ord	Relationer
Död och avgång	Livsrelaterade ord	Liv och död
	Produkt- och produktionsrelaterade ord	Yrkesutövande
	Själsrelaterade ord	Idéer och ideal
		Namn på verk och rollfigurer
		Egenskaper
		Övriga belägg

Metoden var att analysera 250 belägg för varje pronomen och år (GP 1994 och GP 2013) från Språkbankens konkordanser, dvs. 1 000 belägg sammanlagt. Jag delade in beläggen i nio betydelsemässiga kategorier samt en tionde rubrik ”Övrigt” för de substantiv som var svåra att sortera in under någon av de andra kategorierna. En del kategorier har också delats in i underkategorier. De tio kategorierna är:

1. Yrkesutövande och aktiviteter

A = allmän yrkesverksamhet, t.ex. kontor, nya jobb, ordinarie sekreterarsysslor

K = kulturell yrkesverksamhet, t.ex. första roman, bildskapande, Searching for Sugar Man

S = sport, t.ex. 50:e A-kamp, passning, resultat

Ö = övrigt, t.ex. kursverksamhet, narkotikahandel, egna undersökningar

2. Relationer

F = familj, t.ex. bror, dotter, pappa

P = par, t.ex. hustru, make, älskare

Ö = övrigt, t.ex. kollegor, kompisar, egna partivänner

3. Ställning och makt, t.ex. ledning, namn, status

4. **Liv och död**, t.ex. barndom, grav, berättelse
5. **Kropp och utseende**, t.ex. ansikte, blanka ögon, leende
6. **Egenskaper**, t.ex. blyghet, styrka, positiva tänkande
7. **Hus, hem och ägodelar**, t.ex. lägenhet, båt, tre hästar
8. **Idéer och ideal**, t.ex. två idoler, främsta kritik, egna ståndpunkter
9. **Känslor**, t.ex. depressioner, ilska, lycka
10. **Övrigt**, t.ex. utpekande, uppmärksamhet, i hennes fall

I tabell 4 redovisas antal belägg för de olika kategorierna. Några av de största skillnaderna mellan vilka betydelsemässiga kategorier som är vanliga för kvinnor respektive män är markerade i tabellen.

Vad gäller *Kulturell yrkesverksamhet* (1 K) finns färre hennes än hans 2013 som refererar till konstnärlig verksamhet. Skillnaden är större än 1994. Exempel på nominalfraser som följer efter hans 2013 är *bästa plattor, deckartrilogi, mest berömda sång, offentliga skulpturer och installationer* och *värv som författare*. Exempel på nominalfraser som följer efter hennes 2013 är *dugliga debut, fjolårsroman, gigantiska blå målning* och *Svanenmärkta soffor Rejoin*. I övrigt är skillnaderna inte stora mellan antal belägg som beskriver *Yrkesutövande och aktiviteter* (1) eller vad nominalfraserna beskriver. I delkategorin *Övrigt* (1 Ö) finns inte många belägg, men fler efter hans än hennes.

Tabell 4. Fördelningen av hans och hennes i olika kategorier

kategori	hans 1994				hennes 1994				hans 2013				hennes 2013			
1	60				57				59				42			
	A	K	S	Ö	A	K	S	Ö	A	K	S	Ö	A	K	S	Ö
	8	38	8	6	15	33	5	4	10	32	9	8	8	21	12	1
2	55				72				63				69			
	F	P	Ö		F	P	Ö		F	P	Ö		F	P	Ö	
	19	10	27		31	14	27		18	15	30		36	12	21	
3	38				12				49				28			
4	30				33				29				21			
5	12				18				2				20			
6	16				10				10				13			
7	11				13				14				23			
8	9				11				7				6			
9	5				9				5				3			
10	14				15				12				19			
Antal	250				250				250				250			

I kategorin *Relationer* (2 P) var det enligt Nilsson (2005) tidigare vanligare att kvinnans partner omnämns än att mannens gör det. Mitt material visar inte någon sådan tendens. Däremot finns tydliga skillnader för delkategorin *Familj* (2 F). Både Scheuer (1995) och Nilsson (2005) visade att barnen är mer hennes än hans. I mitt material följer ord som kan kategoriseras som *Familj* oftare efter hennes än hans, och 2013 är beläggen dubbelt så många efter hennes än efter hans. Fördelningen inom kategorin *Familj* för barn respektive föräldrar (plus far- och morföräldrar) framgår av följande uppställning. Antal belägg står inom parentes.

hans 1994 (4): dotter Kristin, dotter Ylva, son, äldste son

hennes 1994: (6) dotter Sofia Josefina (2), son, svärdotter, tio barn, två ungar

hans 2013 (3): barn-barn, egen son, äldsta dotter Gulnara

hennes 2013 (8): dotter, dotter Julia, döttrar (2), son (4)

hans 1994 (7): far (4), mor, föräldrar (2)

hennes 1994 (17): far (2), farfar (2), farfar Knut Husberg, farmor (2), finska mormor, fosterfar, föräldrar, mamma (2), mor Cissi, mor (och far), pappa (3)

hans 2013 (7): far, farfarsfar, föräldrar (3), mor, ömma moder

hennes 2013 (16): far, farmor änkedrottning, fostermamma, föräldrar (2), mamma (3), mor (3), morfar, pappa (2), pappa Erik, svärmor

Både 1994 och 2013 finns det referenser till fler barn som är *hennes*, men det finns fler belägg på föräldrar (inklusive far- och morföräldrar), och både 1994 och 2013 fördelar sig de beläggen så att det finns fler än dubbelt så många efter *hennes*.

I kategorin övriga *Relationer* (2 Ö) framgår det att männen både 1994 och 2013 har fler kollegor och vänner. Se följande uppställning.

hans 1994 (19): flygbladskollega, irländske kollega, jordanske kollega (2), kollega, kollegor (2), kompisar (2), närmaste medarbetare, partikamrater (4), tidigare kompanjon, två kamrater (2), vänner (2)

hennes 1994 (9): 14 klasskompisar, klasskompisar, kollega och mentor, kompisar, manliga vänner, partikamrater, sex kompisar, tonåriga kompisar, träningskompisar

hans 2013 (17): 21-årig kamrat, anfallskollegor, egna partivänner, flera kompisar, kollegor (4), kompis Hannes Hedengren, kumpaner (3), manuskonsult och ovärderliga medarbetare, partivänner, väninna, vänner (2)

hennes 2013 (8): arbetskamrater, klasskompisar, kollegor vid Uppdrag granskning (2), kompisar, rumskompis Nova, studiekamrater, vänner

Vad gäller kategorin *Ställning och makt* (3) finns det 38 *hans*-belägg och 12 *hennes*-belägg 1994, dvs. 3,2 gånger så många *hans*, och 49 *hans*-belägg och 28 *hennes*-belägg 2013, dvs. 1,8 gånger så många *hans*. Nilsson (2005) hade i denna kategori 14 belägg efter *hans* och 4 efter *hennes*. År 2013 förekom alltså fortfarande betydligt fler män än kvinnor med höga positioner i samhället, men andelen kvinnor hade ökat jämfört med 1994 och Nilssons material från 1998. Exempel på ord som finns efter *hans* men inte efter *hennes* 2013 är *anhängare*, *egen politiska karriär*, *makt och styrka*, *order*, *regim*, *tid vid makten* och *underlydande chefs-tekniker*, ord som visar mannens överordnade ställning.

Det finns många fler belägg i kategorin *Kropp och utseende* (5) efter *hennes* än efter *hans*, både 1994 och 2013, och skillnaden har ökat så att det 2013 inte fanns ett enda belägg efter *hans*, men 15 efter *hennes*. I följande uppställning redovisar jag alla belägg som jag har kategoriserat som *Kropp och utseende*.

hans 1994 (3): axlar, händer, vänliga leende

hennes 1994 (11): ansikte (3), hand, hy, hår, knä, kropp, läppar, rynkor, tänder

hans 2013: –

hennes 2013 (15): ansikte (2), blanka ögon, bröst, hals, hand (2), huvud, händer, kropp, leende, mun, nyckelben, underliv

I studien av GP 13 följs *hennes* oftare än *hans* av ord som karakteriserar utseende och fysik, vilket även är ett mönster som Scheuer (1995) beskriver.

Några skillnader i kategorin *Hus, hem och ägodelar* (7) är också värda att påpeka. Det fanns ett par fler belägg efter *hennes* än efter *hans* 1994, 13 efter *hennes* och 11 efter *hans*. Skillnaden var större 2013, eftersom det fanns 23 belägg efter *hennes* och 14 efter *hans*. Nilsson (2005) fann betydligt fler belägg för *hennes* än för *hans* för de hus- och hemrelaterade substantiven, 12 *hennes* och 3 *hans*. Ett av beläggen efter *hans* i Nilssons studie var *vackra bostad*, medan ordet *hem* förekom två gånger efter *hennes*. I GP 1994 finns belägget *hans vackra och välordnade bibliotek*, medan tre belägg efter *hennes* beskriver inredning och möbler, nämligen *nattuksbord*, *stora tavla* och *mattor*. I GP 2013 finns ordet *hem* en gång efter *hans* och fyra gånger efter *hennes*. Efter *hans* finns också två belägg på *bostad*, ett *hus* och ett *hus på Fårö*. Två belägg i GP 2013 beskriver möbler efter *hennes*, nämligen *soffa* och *säng*, men det finns i GP 2013 inga belägg som beskriver inredning eller möbler efter *hans*. Andra ord som inte finns efter *hans* är *rum* (3 belägg efter *hennes* 2013), *barnvagn* och *väska*.

Sammanfattningsvis visar undersökningen av vilka nominalfraser som följer efter *hans* och *hennes* att det finns skillnader mellan hur kvinnor och män beskrivs och vad de får representera både i GP 1994 och i GP 2013. Både 1994 och 2013 finns många fler belägg som visar mannens makt och ställning, men det finns fler kvinnor med makt och ställning representerade i GP 2013 än 1994. Kvinnor presenteras mycket oftare än män utifrån sin familj, och skillnaden är ännu större i mitt material 2013 än 1994. Däremot finns det mer än dubbelt så många kollegor och vänner efter *hans* än efter *hennes* både 1994 och 2013. Det finns också en tendens att hennes *hem* beskrivs mer än hans. Tydligt är att kvinnor beskrivs mer efter utseende än män.

En stor del av skillnaderna mellan hur kvinnor och män skildras i medier grundar sig i föreställningar om kön och i sociala normer och kan ses som könsstereotyper.

Avslutning

I den kvantitativa delen av min undersökning jämför jag könsfördelningen i GP 1994 med könsfördelningen i GP 2013. Frågan är: Hur ofta omnämns kvinnor respektive män? I den kvalitativa delen var frågan *hur* kvinnor och män beskrivs i GP 1994 och 2013. Hur konstrueras kön? Skildras kvinnor och män på ett könsstereotypt sätt? Undersökningen visar eller bekräftar att män förekommer mer frekvent än kvinnor i svensk tidningstext och att det också finns könsstereotypa skillnader i hur en kvinna respektive en man presenteras. Representationen av kvinnor har emellertid ökat i GP mellan 1994 och 2013, och inom ett par områden beskrivs kvinnor respektive män mindre könsstereotypt 2013 jämfört med tidigare undersökningar.

Ann-Catrine Edlund, Eva Erson och Karin Milles (2007:143–147) diskuterar mediernas inflytande och refererar till Anja Hirdmans (2001) summering av mediernas inflytande på vår förståelse av vilka vi är och bör vara, hur samhällsskeenden bör förstås som ”kvinnligt” eller ”manligt”. De ställer frågan ”Vilka uttalade och outtalade ’rekommendationer’ ges till unga

kvinnor och män genom mediernas framställning av kön?" (Edlund, Erson & Milles 2007:147) och hävdar att det inom svensk journalistik saknas en könsmedveten policy. Sedan deras bok om språk och kön kom ut har könsmedvetenheten inom svensk journalistik ökat, även om det fortfarande finns mycket att förbättra. De senaste åren finns enligt Edström & Jacobsson (2015:52–68) flera positiva exempel på jämställdhetsarbete. SVT:s policy för Sverigespeglning och likabehandling gäller från och med 2016, och ett av målen är att "Sveriges befolkning ska avspeglas i såväl utbud som i sammansättning av vår personal". Sveriges Radio har jämn könsfördelning som mål, och exempelvis P1-morgon och Studio 1 har nått en jämnare könsfördelning. P4:s lokala kanaler har numera en kvinnorepresentation på 46 % av antalet medverkande. Ett annat positivt exempel är att TV4 sedan våren 2015 sänder alla matcher från damallsvenskan på TV4 Play; därmed blev kanalen först i världen med att visa samtliga matcher från en damliga i fotboll.

Med den utvecklingshastighet som har presenterats i den här artikeln verkar det emellertid vara långt kvar till ett jämställt samhälle där kvinnor och män representeras lika mycket i medier och inte beskrivs utifrån stereotyper. Med den här undersökningen vill jag bidra till att öka den språkliga medvetenheten. Många som läser dagstidningar uppfattar antagligen inte underrepresentationen av kvinnor, eftersom vi länge har varit vana vid att män dominerar i medier.

Referenser

- Byrman, Gunilla. 2001. Leif och Lena – divisiv pakethumor. I: Jönsson, Linda m.fl. (red.), *Förhandlingar vid Tjugofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning Linköping, 22–23 oktober 1999*. (Studies in Language and Culture, No. 2. Linköping Electronic Conference Proceedings, No. 6.) [Hämtat 2016-03-15: http://www.ep.liu.se/ecp/006/hela_G.pdf].
- Bussey, Kay & Bandura, Albert. 1999. Social cognitive theory of gender development and differentiation. I: *Psychological Review*, 106. S. 676–713.
- Desmond, Roger & Danilewicz, Anna. 2010. Women are on, but not in, the news: Gender roles in local television news. I: *Sex Roles*, 62. S. 822–829. [Hämtat 2017-02-22: <http://link.springer.com/article/10.1007/s11199-009-9686-5>].
- Edlund, Ann-Catrine, Erson, Eva & Milles, Karin. 2007. *Språk och kön*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Edström, Maria. 2006. *TV-rummets eliter. Föreställningar om kön och makt i fakta och fiktion*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Edström, Maria, Jacobson, Maria & Lindsten, Simone. 2012. *Räkna med kvinnor! Sverige. Global Media Monitoring Project 2010. Nationell rapport*.
- Edström, Maria & Jacobsson, Josefine. 2015. *Räkna med kvinnor. Global Media Monitoring Project 2015. Nationell rapport Sverige* [Hämtat 2016-03-08: http://www.alltarmojligt.se/images/aam/publikationer/raknamedkvinnor_2015.pdf].
- Gustafsson Sendén, Marie. 2015. "She" and "He" in news media messages. Pronoun use reflects gender stereotypes. I: Magnusson, J., Milles, K. & Nikolaidou, Z. (red.), *Könskonstruktioner och språkförändringar. Rapport från den åttonde nordiska konferensen om språk och kön*. S. 91–102.
- Hirdman, Anja. 2001. *Tilltalande bilder. Genus, sexualitet och publiksyn i Veckorevyn aktuellt*. Stockholm: Atlas.

- Holm, Lisa. 2015. *Män är viktigare än kvinnor i svenska romaner*. I: Svenska Dagbladet, Språkspalten 2015-01-11.
- Lygner, Joakim. 1997. *Hennes kropp i hans värld*. C-uppsats. Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet.
- MIK, 2016: *Kvinnor och män i medier*. [Hämtat: 2016-04-01: <http://statensmedierad.se/larom/medier/kallkritikvemvadvarfor/kvinnorochmanimedier.425.html>].
- Nilsson, Karolina. 2005. *Den obegåvade mätressen och den charmfulle fästmannen. Om stereotypa bilder av kvinnor och män i svenska kulturartiklar*. (D-uppsats.) Mälardals-svenska. Nr 2. Rapporter från svenska språket IHu, Mälardalens högskola.
- Ohlsson, Maria. 1999. Skämt, makt och myter – humor i genusperspektiv. I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1999 nr 2. S. 31–42.
- Scheuer, Jann. 1995. Hans hustru og hendes bryster. I: E. V. Larsen & M. Kunøe (red.), *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus universitet. S. 246–257.
- Språkbankens konkordanser* [<http://sprakbanken.gu.se>].
- Sundgren, Eva. 2002. *Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 56.) Uppsala.
- Sundgren, Eva. 2007. Stereotypa uppfattningar om kvinnor och män? Ingvar och Ingvor Lind i ny tappning. I: Gunnarsson, B.-L, Entzenberg, S. & Ohlsson, M. (red.), *Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv*. Studier presenterade vid Den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 71.) S. 253–263.
- Twenge, Jean M., Campbell, W. Keith & Gentile, Brittany, 2012: Male and Female Pronoun Use in U.S. Books Reflects Women's Status, 1900–2008. I: *Sex Roles*, 67. S. 488–493. [Hämtat 2017-02-22: <http://link.springer.com/article/10.1007/s11199-012-0194-7>].

Behov av språkkunskaper på exportföretag

Christina Rosén

Abstract

Hösten 2015 genomfördes marknadsstudier och datainsamling genom nätverksarbete och företagsbesök i Smålandsregionen, för att på så sätt få kunskap om det lokala näringslivet. Intervjuer genomfördes på exportföretag i regionen och en intervjuguide sammanställdes som omfattade frågor om bland annat språkbehov, integration och ledarskap. I denna artikel läggs främst fokus på de frågor och svar som berör språk och export. Tidigare undersökningar om de främmande språkens ställning i Sverige, språkekonomi och språkbehov på företag diskuteras inledningsvis, varpå resultaten av intervjuerna presenteras. I artikeln presenteras även en modell för att stärka de främmande språkens ställning i Sverige, ett pilotprojekt som startades 2016 i samarbete med Goethe-Institutet, Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering, skolor och företag.

Key words: exportföretag, främmande språk, språkbehov, språkekonomi, näringsliv, flerspråkig exportstrategi

1 Inledning

Inom svenskt näringsliv har man sedan länge förgäves varnat för den minskade språkkompetensen i Sverige. Före detta koncernchefen för Volvo, Olof Persson, menar att ”Svenska företag går miste om affärsmöjligheter om de inte har folk som kan språket” (Larsson, 2012). Om vi ska hävda oss på en internationell marknad har vi inte råd att förlora ännu mer av vår språkkompetens. Även tidigare utbildningsminister Tobias Krantz uttalar i Dagens Nyheter (Svensson 2016) sin oro över att allt färre elever i Sverige lär sig tyska. ”Små och medelstora företag behöver personer som kan tyska”. Detta uttalande gör han som nuvarande chef för utbildning, forskning och innovation vid Svenskt Näringsliv. Trots företagens skriande behov av personal med goda språkkunskaper och alla undersökningar och debattartiklar i pressen, som samtliga varnar för de negativa följderna av att allt färre svenskar lär sig främmande språk, så verkar trenden inte vända. Frågan som infinner sig är då varför prioriteringen av språkval i Sveriges utbildningsväsen inte motsvarar efterfrågan på arbetsmarknaden (jfr Lärarnas Riksförbund 2011, 2016). Antalet studenter som fortsätter med ett främmande språk på avancerad nivå och forskarnivå har dessutom minskat ytterligare (UHR 2016).

Efter en debattartikel publicerad i Göteborgsposten (Rosén et al. 2015) bjöd Goethe-Institutet i Stockholm in till samarbete och diskussion. Under detta första möte togs tillsammans med ytterligare samarbetspartner en plan fram för att stärka de främmande språkens ställning i Sverige (se modell nedan).

Linnéuniversitetet finns sedan en tid tillbaka Linnéus Technical Centre (LTC)¹ vid Fakulteten för teknik (FTK). LTC drivs som ett projekt där man genom samverkan med Linné-

---

¹ För mer information se <https://lnu.se/mot-linneuniversitetet/samarbeta-med-oss/Projekt-och-natverk/linnaeus-technical-centre/>

regionens små och medelstora teknikföretag vidareutvecklar företagens kompetenser inom prioriterade teknikområden. Målet är att stärka konkurrenskraft, lönsamhet, synlighet och attraktivitet för respektive verksamhet och i ett vidare perspektiv för Linnéregionen. En viktig uppgift för LTC är att med universitetets kunnande som bas intressera och motivera små och medelstora företag (SMF) för kompetensutveckling, affärsutveckling och växande satsningar på forskning. Drygt 30 procent av näringslivets omsättning och förädlingsvärde i Linnéregion skapas inom verkstadsindustrins små och medelstora teknikföretag, och inom de så kallade LTC-noderna har man sett ett ökat behov av samverkan även med andra fakulteter. Det visade sig att den plan vi skissat på för att stärka språkens ställning var utmärkt att utgå ifrån i detta första samarbete för att även skapa så kallade HumSam-noder. Mot denna bakgrund skickades en första projektansökan in om medel för samhällelig drivkraft både från Fakulteten för teknik (FTK), Fakulteten för konst och humaniora (FHK) och Fakulteten för samhällsvetenskap (FSV). De ämnen/områden som initialt sågs som mest aktuella var bl.a. integration, pedagogiskt ledarskap, språk och interkulturell kommunikation. I samråd med samverkanskoordinatorer vid respektive fakultet beslutades att man skulle starta med att kartlägga språkbehovet på exportföretag. Över 200 företag i regionen har redan uttryckt önskemål om samarbete med universitetet och ett utvidgat samarbete mellan fler institutioner och ämnen kan stärka företagens konkurrenskraft ytterligare.

Ansökan beviljades och hösten 2015 genomfördes marknadsstudier och datainsamling genom nätverksarbete och företagsbesök, för att på så sätt få kunskap om det lokala näringslivet. I denna första studie var uppdraget att genomföra intervjuer på exportföretag i regionen som redan tillhörde LTC-noderna. En intervjuguide (Bilaga 1) sammanställdes som omfattade frågor om bland annat språkbehov, integration och ledarskap. I denna artikel läggs främst fokus på de frågor och svar som berör språk och export. Några av intervju svaren löd ”Bristande språkkunskaper har hämmat oss”, ”Vi borde bli bättre på språk”, ”Det är absolut en konkurrens fördel med språk”.

Nedan presenteras först kortfattat bakgrunden till studien samt tidigare undersökningar om de främmande språkens ställning i Sverige, språkekonomi och språkbehov på företag. Därefter följer en redogörelse för hur undersökningen genomfördes, varefter resultaten av intervjuerna presenteras och diskuteras. Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion och förslag till framtida åtgärder.

2 Bakgrund

Som nämndes i inledningen har antalet elever som läser ett främmande språk minskat. Intressant är en jämförelse mellan åren 1996/1997 och 2015/2016 angående antalet elever som läste främmande språk i grundskolan åk 9. Siffrorna för 1996 visar att ca 40 procent av samtliga elever läste tyska, 18 procent franska och 5 procent spanska. Motsvarande siffror för 2015 var 17 procent tyska, 14 procent franska och 39 procent spanska (Skolverket 2016). Spanska fick alltså ett uppsving efter att det infördes som möjligt språkval 1994, medan franska och tyska minskade starkt. 2011 fattade regeringen beslutet att ”moderna språk” på gymnasiet skulle ges extra meritpoäng för att få fler elever att läsa ett främmande språk utöver engelska. Även Utbildningsutskottet uttalade sig 2012 om Sveriges behov av goda språkkunskaper:

Utbildningsutskottet menar att *kunskaper i moderna språk är avgörande för att ett litet land som Sverige ska kunna delta i europeiskt och globalt samarbete*. Det är också relevant för högskolestudier, till exempel för att kunna delta i mobilitet och kunna ta del av kurslitteratur på andra språk än svenska. (Min kursivering). (Sveriges Riksdag, Pressmeddelande 29.03.2012)

Året därpå fattade man dock ett beslut som gick stick i stäv med intentionerna ovan. Förändringen innebar att elever som läser franska, spanska eller tyska på gymnasiet får full meritpoäng i sitt främmande språk redan efter avslutad kurs i steg 4 till skillnad mot tidigare steg 5. Istället valde man att prioritera engelska och för att överhuvudtaget få någon meritpoäng i engelska behöver elever nu läsa kursen Engelska 7, liksom dess motsvarighet Engelska C. Beslutet fick omgående negativa konsekvenser för övriga främmande språk. Det visade sig direkt i valet inför höstterminen 2013 att ett klart färre antal gymnasieelever valde² att fortsätta med sitt moderna språk steg 5 (år 3), eftersom full meritpoäng redan uppnått i steg 4 (år 2) (jfr Skolverket 2015). Eleverna prioriterade istället engelska steg 7. Från Sveriges universitet och högskolor skickades då ett upprop till Utbildningsdepartementet med 54 lektors och professors namnunderskrifter med varning för framtida brist på språkkompetens, och som en följd av detta risken för förlorade exportintäkter samt internationella kontakter inom näringsliv och kultur. Krav ställdes på ett upphävande av beslutet, dock utan att detta fick något som helst gehör (Rosén et al. 2013).

2.1 Projektet Rikare med Språk

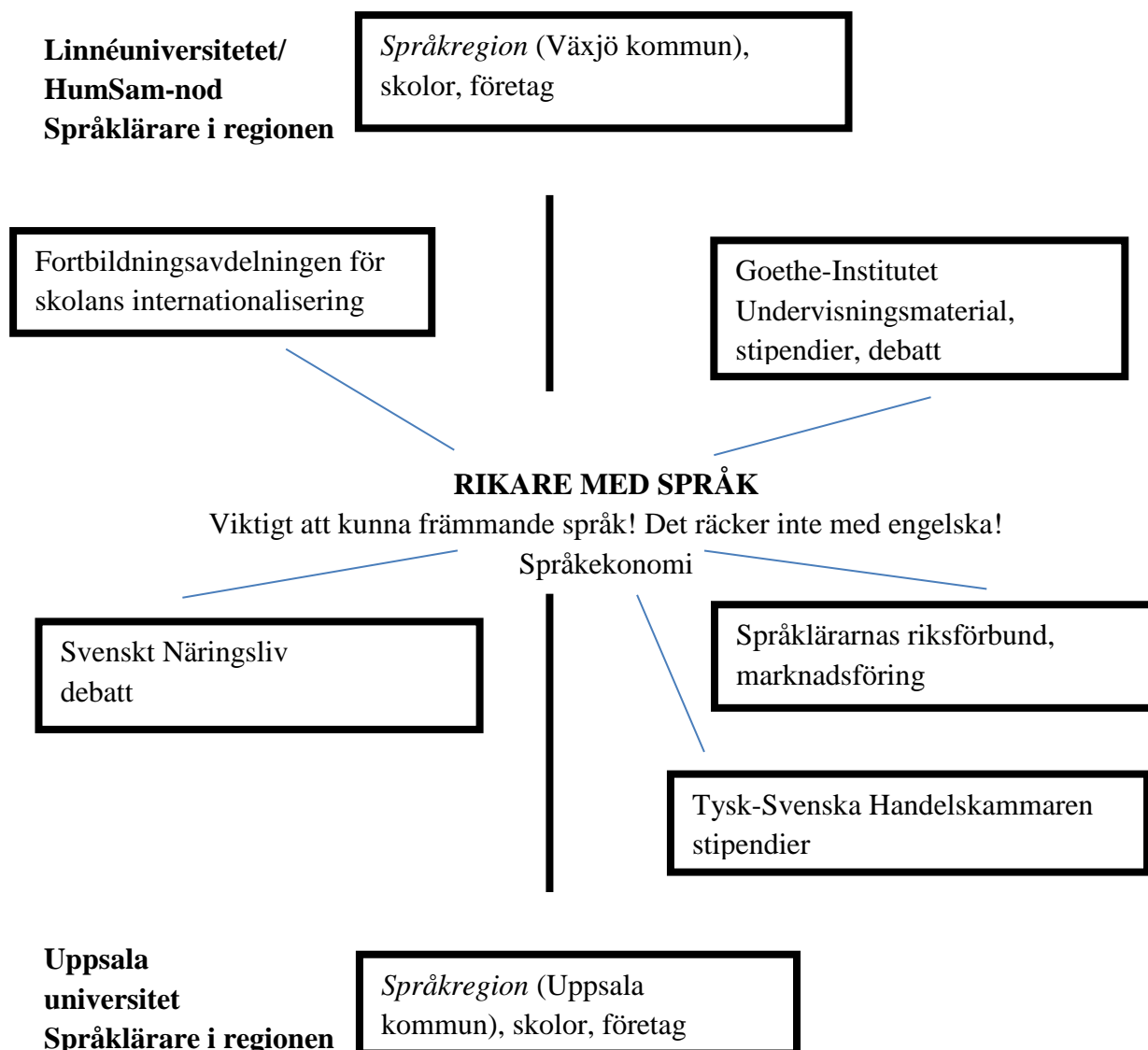
Projektet *Rikare med språk* som inleddes vid ett följande möte på Goethe-Institutet hösten 2015 har syftet att genom samverkan mellan företag, universitet och skolor vända den negativa trenden angående de främmande språkens ställning i Sverige. Vid detta möte deltog även Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering i Uppsala samt Utbildningsradion. Beslut togs att två parallella pilotprojekt skulle startas, *Språkregion Växjö* och *Språkregion Uppsala*, vilket framgår av skissen (1) nedan. Det hela resulterade i en uppstart av *Språk och språkbehov på företag*, som fick tjäna som ”ingångsmodell” i en första pilotstudie för upprättande av fakultetsöverskridande samarbete inom humaniora, samhällsvetenskap och teknik. I denna projektskiss utgör språket tyska ”pilotspråk”:

---

² I en undersökning av Tholin och Lindqvist (2009:68) presenterades en möjlig förklaring till det minskade antal elever som lär sig språk: ”Enligt språklärarna finns det en tendens att elever upplever språk som skolans minst viktiga ämne just för att det inte är obligatoriskt.”

Tabell1. Modellskiss för projektet Rikare med språk

Genom samarbete mellan ovanstående parter är målet att få fler elever att förstå vikten av språkkunskaper och därmed fortsätta med sitt språkval även på gymnasiet och i framtida studier. För att uppnå detta ska projektet först presenteras för följande målgrupper:

- politiker och rektorer: Diskutera betydelsen av kunskaper i främmande språk när det gäller EU, företagande, arbetsmarknad, export, turism ...
- årskurs fem: Motivera elever inför språkvalet i moderna språk, årskurs sex
- föräldrar: Informera om vikten av språkkunskaper i arbetslivet
- årskurs nio: Motivera elever inför språkvalet till gymnasieskolan
- gymnasieelever: Uppmuntra elever att fortsätta språkstudier på steg 5–7
- lärare: Informera om möjligheter till samarbete, fortbildning, stipendier, elevbesök på exportföretag, skolpartner utomlands.

För respektive region innebär projektet att vi blir förebild som *språkregion*, en region med goda språkkunskaper för att stärka företagens konkurrenskraft internationellt, vilket vi vill sprida till övriga regioner i Sverige. Ett mål i projektet är också en satsning på våra språklärare. Tyska blir ”pilotspråk” och fem tysklärare i Växjö respektive Uppsala är garanterade ett stipendium för fortbildningskurser i Tyskland, under förutsättning att de deltar i projektet. De kommer även att via Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering och Goethe-Institutet att erbjudas fortbildning i Sverige. Lärarna ska därefter i sin tur fortbilda samtliga språklärare på respektive skola (kollegialt lärande).

För att få studenter att välja en yrkeskarriär som språklärare och för att överhuvudtaget få språklärare att stanna kvar i yrket måste relevant och inspirerande fortbildning erbjudas.

2.2 Tidigare undersökningar om språkkompetens

Tidigare undersökningar visar att språklärare får alltför dålig eller ingen fortbildning alls (Lärarnas Riksförbund 2016). Fortbildning i målspråkslandet, vilket är av stor betydelse för språklärare, förekommer oerhört sällan idag. När språklärare i spanska, franska, tyska tillfrågades om fortbildning de senaste fem åren uppgav 2011 19 procent att de fått betald fortbildning i respektive målspråksland. 2013 var denna andel 12 procent och 2015 10 procent, alltså en betydande minskning.

Lärarnas Riksförbund och Svenskt Näringsliv gav 2011 Demoskop i uppdrag att intervjua 200 personalchefer eller personalansvariga i svenska företag om språkens betydelse Några konkreta resultat var:

42 procent av de medelstora företagen (50-199 anställda) ställer krav på ett tredje språk för anställning. Detsamma gäller 33 procent av storföretagen (fler än 200 anställda) och 6 procent av småföretagen (maximalt 49 anställda).

Av samtliga företag anser 66 procent att språkval bör uppmuntras genom så kallade meritpoäng vid godkända betyg.

Av det totala antalet företag som uppger att de sysslar med internationella affärer anger 37 procent att det tyska språket är viktigast för skolan att prioritera. Tyska är därmed det språk som flest antal företag vill lyfta fram som en prioritet.

Av de företag som anger att språkkunskaper är ett krav för anställning svarar vart tredje företag, 31 procent, att unga personer i ganska stor utsträckning överdriver sina språkkunskaper vid rekryteringen.

Storföretag uppger att de vill att skolan också prioriterar språken spanska och kinesiska för framtiden. Trots detta anser företagen att tyska är det viktigaste moderna språket.

Runt en tredjedel av företagen anser att förbättrade språkkunskaper skulle kunna stärka den egna verksamheten. (LR 2011:4)

I motsvarande undersökning genomförd av LR hösten 2015 intervjuades 200 företag (varav 40 procent var export-/ importriktade). 30 procent av de små och medelstora företagen uppgav att de har tjänster där språkkunskaper utöver engelska och svenska är ett krav vid rekrytering. I denna undersökning uppgav så många som 71 procent (jfr 66 procent 2011) att extra poäng bör ges vid språkstudier. En klar majoritet anser till och med att språkvalet bör bli obligatoriskt (LR 2016:23). Företagen lyfter åter fram tyskan som viktigaste språk, men en för-

ändring mot tidigare är att spanskans betydelse har ökat gentemot de övriga språken vid en jämförelse med motsvarande undersökning 2011. Det gäller dock främst större företag (2016:22).

Bel Habib (2014), som bland annat forskar i språkekonomi, presenterar en jämförelse mellan danska och svenska små och medelstora företag (SMF) beträffande exportstrategier och språkkompetens, som genomfördes av Dansk Industri (2007). Jämförelsen är intressant eftersom både svenska och danska är små språk. I undersökningen uppgav 68 procent av de danska företagen att de hade en *flerspråkig exportstrategi*, medan motsvarande siffra för de svenska företagen endast var 27 procent. Av de danska företagen angav endast 4 procent att de missat exportkontrakt på grund av bristande språkkompetens jämfört med 20 procent bland de svenska. Andelen missade kontrakt, som enligt företagen beror på bristande språkkompetens, samvarierar alltså med andelen företag som har en flerspråkig exportstrategi. Medan svenska företag använder sig av tre språk är motsvarande siffra i Danmark tolv, vilket framgår av tabellen nedan:

Tabell 2. Företag med flerspråkig exportstrategi

Använt språk	Danmark/Andel företag	Sverige/Andel företag
Engelska	95 %	86 %
Tyska	80 %	25 %
Nordiska språk	51 %	
Franska	32 %	14 %
Spanska	19 %	
Ryska	10 %	
Kinesiska	10 %	
Arabiska	4 %	
Polska	4 %	
Portugisiska	3 %	
Italienska	2 %	
Andel missade kontrakt p.g.a. bristande språkkompetens	4 %	20 %
Andel företag med flerspråkig exportstrategi	68 %	27 %

(Bel Habib 2014:71)

Undersökningen visar vilken betydande roll personal med god språkkompetens har för exportföretag. Trots EU-kommissionens mål, att alla medborgare förutom sitt modersmål ska få tillfälle att lära sig ytterligare två språk, ansåg enligt Eurobarometern³ (2006) så få som 27 procent av svenskarna att alla i EU borde kunna tala två språk utöver sitt modersmål, medan medeltalet för 25 andra medlemsstater var 50 procent. Den nackdel som denna inställning innebär för Sveriges del framgår tydligt av undersökningen ovan. I Sverige tar vi inte heller till vara den språkkompetens som faktiskt finns. Vi har ett flertal migranter med olika språkkompetens och hög utbildning som väntar på att komma ut på företagen, men denna process försvåras och fördröjs av svenskt regelverk. Därför är även migrationsfrågan intressant och vid intervjuerna i föreliggande studie var även detta en fråga som diskuterades (se s. 11 nedan). Av tabell (3) framgår att svenska företag har en betydligt sämre språkstrategi än motsvarande företag i till exempel Tyskland, Frankrike och Danmark:

Tabell 3. Språkkompetens i Frankrike, Tyskland, Sverige och Danmark

	Andel SMF med fler-språkig strategi	Andel två-språkiga i befolkning	Andel tre-språkiga i befolkning	Andel fyr-språkiga i befolkning	Andel som bara talar modersmål
Sverige	27 %	91 %	44 %	15 %	9 %
Tyskland	63 %	66 %	28 %	8 %	34 %
Frankrike	40 %	51 %	19 %	5 %	49 %
Danmark	68 %	89 %	58 %	23 %	11 %

(EU-kommissionen 2006 och 2012, i Bel Habib 2014:66)

Den allmänt rådande inställningen i Sverige att ”det räcker med engelska” innebär en klar nackdel. Bristande språkkompetens leder till förlorade affärer, vilket tydligt framgår av ovan presenterade undersökningar. Leffler och Lundberg (2012:21) ställer i sin artikel frågan om det skulle vara möjligt att öka samverkan med arbetslivet när det gäller gymnasieelevernas språkundervisning. För att motivera fler att lära sig främmande språk är denna samverkan nödvändig, vilket vi presenterar i vår modell (se ovan).

3 Metod och informanter

Nedan redogörs för hur urvalet av företagen i denna undersökning gick till, kort information om respektive företag, samt genomförandet av intervjuerna. Materialet består av kvalitativa intervjuer med sammanlagt tolv informanter. Undersökningen har följt Vetenskapsrådets (2011) krav på samtycke, information och konfidentialitet.

Uppdraget var att genomföra intervjuer på exporterande företag. Det visade sig vara svårt att snabbt få fram vilka företag som var exportföretag, eftersom denna information saknades i LTC-nodernas databaser. Vi beslutade därför att köpa in en databas från Statistiska centralbyrån med förteckning över dessa företag i Kronobergs och Kalmar län. Denna information är även värdefull för framtida samarbete med företagen. 15 företag som kunde vara lämpliga

³ Återkommande undersökningar som genomförs på uppdrag av den europeiska kommissionen.

för intervju valdes ut. Urvalet gjordes med tanke på storlek och export. En lista med förslag skickades till koordinators för respektive nod, då det bedömdes som lämpligast och effektivast att kontakten gick via dem. Eftersom det skulle ta för lång tid att ibland köra över 30 mil för ett enda företagsbesök per ort fick två företagare i Mönsterås respektive Västervik besvara intervjufrågorna skriftligt och via telefon. I Kalmar-, liksom i Ljungby-området, genomfördes intervjun på företagen. I Ljungby svarade fyra företag på förfrågan via LTC-noden, men för att snabbare få fram fler företag och på så sätt samla flera företagsbesök per dag kontaktades även näringslivschefen i Ljungby kommun, som bistod med direktkontakter till företagsledare.

En intervjuguide med 17 frågor (Bilaga 1) arbetades fram i samråd med projektledarna inom respektive fakultet samt expert inom språkekonomi. I studien låg fokus i första hand på språk, men även på migrationsfrågor och ledarskap.

Alla företag kontaktades först via telefon, ibland med uppföljning via mejl, och tid avtalades. Slutligen genomfördes 12 företagsintervjuer, en i Alvesta och övriga i Kalmar och Ljungby. Samtliga informanter hade någon form av chefsposition, eftersom dessa personer bedömdes ha bäst information om personal- och exportfrågor samt behovet av fortbildning. Eftersom projektet genomfördes i samarbete med LTC-noderna var samtliga företag teknikföretag. Samtliga företag gjorde också affärer internationellt i form av export/import av varor. Antalet anställda uppgick till 50 på två företag, mellan 50–249 på åtta av företagen, medan två företag hade över 250 anställda. Nedan presenteras en sammanställning av intervjusvaren och därpå följer en sammanfattande reflektion.

4 Resultat av intervju på företag

Intervjuerna tog i snitt 45 minuter och ett urval av svaren på frågorna och eventuella följdfrågor presenteras och diskuteras nedan i den ordning de ställdes vid intervjun.

Vilka länder exporterar ditt företag till eller importerar från?

Två företag exporterar mest till Norden, men även till det tyskspråkiga området, samt Tjeckien. Två företag hade nyligen startat upp export till Polen. I Kalmarregionen exporterar ett av företagen till 76 olika länder, ett annat till 90. De två största av de tolv intervjuade företagen exporterar till hela världen, liksom ett av de mindre. Endast ett av företagen exporterar enbart inom Norden, men planerar en utvidgning till de baltiska länderna.

Vilka export-/importspråk används i er internationella affärsverksamhet?

De två företagen med över 250 anställda har engelska inskrivet som koncernspråk. Vd:n på ett medelstort företag sa att engelska används ”istället för tyska”, eftersom det blivit ”en trendgrej” att svenskar talar engelska. I Polen hade man däremot anställt en polack som säljare, eftersom det inte skulle fungera annars. Marknadschefen på två av de större företagen angav att svenska används i första hand, därefter engelska. Ett av dem använde tyska i tredje hand. På fem företag angav man engelska. Platschefen på ett företag angav att flera i koncernledningen var ”icke-svenskar” och att man därför mest använde engelska, men att detta inte var ”inskrivet som koncernspråk”. Försäljningschefen på ett av företagen angav tyska i första hand och därefter engelska.

En försäljningschef menade att ”Kunskaper i spanska behövs för att kunna öka försäljningen i Spanien och Mexiko”. Detta företag har mer än 250 anställda och tendensen att efterfrågan på språkkompetens i spanska ökat just på större företag stämmer överens med resultaten i den senaste undersökningen genomförd av LR (2016:22). Ett annat företag som svarade att de hade ”behov av tyska och italienska i sociala sammanhang” gav sedan det något motsägelsefulla svaret att de ”nog inte skulle öka sin export med bättre språkkunskaper”.

I vilken situation har ni behov av annat språk än svenska eller engelska?

Support **mejl/telefonkontakt** **avtal** **förhandlingar** **försäljning** .....

Tre företag angav att annat språk än engelska behövdes vid försäljning. Ett företag tog upp att tyska behövdes vid supportfrågor. Övriga språk som nämndes var franska, spanska och finska. I övrigt gavs andra svar än de alternativ som fanns. En personalchef ansåg att det var viktigt att kunna det språk som affärspartnern talade i ”sociala sammanhang”, för att kunna göra affärer. Ett av de medelstora företagen hade en agent anställd i varje land som kunde tala affärspartners språk. Säljaren gjorde alltid kundbesök tillsammans med respektive agent, eftersom det inte skulle fungera annars. Vid tekniska installationer runt om i världen krävdes ibland hjälp av tolk.

Hur tillgodoser ditt företag språkbehov i era kontakter med utlandet?

Här är svaren tydliga och intressant är att sju av de tolv företagen har anställt personal som har språket som modersmål. De företag som har behov av andra språk än engelska har ofta en anställd som talar och skriver språket obehindrat. Beroende på företagets storlek får denna person, ofta säljansvarig, även översätta mejlkorrespondens, tolka vid supportfrågor samt översätta alla avtal och hemsidor till och från svenska. Endast tre tar hjälp utifrån och då gäller det främst tryckning av broschyrer och manualer på annat språk. Eftersom anlitan av översättningstjänst ofta är dyrt, en översättningsbyrå inte alltid är insatt i kundens specialområde, är personal med språkkompetens en fördel.

Tabell 4. Hur tillgodoser ni språkbehov på företaget?⁴

Anställd som lärt sig aktuellt språk	Anställd som har språket som modersmål	Tar hjälp utifrån (tolk, översättare)
4	7	4

Två företag angav att de tog hjälp av personal ”i verkstaden”, eftersom det fanns anställda från flera olika länder, som Ryssland, Lettland, Afghanistan (jfr med tabell 3 ovan, angående språkkompetens). Ofta behövdes språkhjälp vid lastbilstransporter. En personalansvarig menade att ”Vi har personal från många olika kulturer och de täcker ca 7–8 olika språk”. Ett av företagen som angav att de hade en anställd med goda språkkunskaper svarade följande: ”Vi har en säljare som kan olika språk. När han slutar blir det en utmaning”. De som saknade personal med kunskaper i främmande språk angav att ”Vi tar hjälp av tolk om kunden inte kan språket”. ”Kan de inte engelska gör vi inte affärer med dem”, svarade en vd halvt på

⁴ Här är fler än ett alternativ möjligt.

skämt, halvt på allvar. På ett annat företag svarade man att ”Vi anställer personal utomlands i första hand för att de har det aktuella språket som modersmål, i andra hand för att de kan engelska (viktigast i koncernledningen)”.

Finns det tjänster inom ert företag där språkkunskaper utöver svenska och engelska är ett krav vid rekrytering? Om ja, i så fall vilka språk i vilken typ av tjänster?

Här svarade sju företag nej och fem ja. Ett av företagen hade krav på andra språk på de kontor de hade i länder som Indien, Kina och Bulgarien. Det gällde då främst personal i ledande ställning. Ett företag planerade att etablera sig på den ryska marknaden och kommer då att behöva anställa rysktalande personal. Som tidigare nämnts hade ett företag tyska som krav vid anställning, eftersom man exporterar till tyskspråkiga länder. Här svarade ytterligare två företag att behov av tyska finns. Anledningen här uppgavs vara affärer med ”det gamla östblocket”, där fler har tyska som sitt första främmande språk.

Anser du att det är lätt att rekrytera personer med rätt språkkompetens?

Tabell 5. Uppfattning angående rekrytering av personal med rätt språkkompetens

Mycket lätt	Ganska lätt	Ganska svårt	Mycket svårt	Vet ej
1	0	4	3	4

Ett enda företag svarade ”mycket lätt” och de hade också angett att de endast använde sig av engelska i sin internationella affärsverksamhet.

Ett annat företag uppgav att det var ”mycket svårt” att hitta personal som var tillräckligt bra på engelska. ”Svenskar tror att de är bra på engelska”, men när det kommer till specifika förhandlingar och affärsavtal är engelskan inte tillräckligt bra. Även i LR:s undersökning 2011 framkom att svenskar överdriver sina kunskaper i engelska vid rekryteringen (se avsnitt 2).

Försäljningschefen på ett av företagen, som ansåg att det var ”mycket svårt” att rekrytera personer med rätt språkkompetens, angav störst språkhinder vid affärer med Frankrike. Deras främsta kund där kunde inte engelska och de hade då fått använda sig av tolk vid sina förhandlingar, vilket försäljningschefen upplevde som klart frustrerande. Samtalet tog tid, man visste inte vad som sades och fick på grund av detta inte heller någon riktigt ”nära kontakt”, eftersom allt gick via tolken. Beträffande affärer med Tyskland var situationen enklare, eftersom vd:n och marknadschefen kunde tyska. Utan kunskaper i tyska skulle man inte kunnat genomföra de affärer man gjorde (jfr tabell 2 ovan samt artikel av Larsson 2012).

Vd:n på det företag som planerar att utvidga sin export till Ryssland och de baltiska länderna menade att ”den personal vi har idag har bristande språkkunskaper”.

I vilken utsträckning tror du att ditt företag skulle kunna stärka sin verksamhet med hjälp av förbättrade språkkunskaper hos medarbetarna?

Majoriteten av de intervjuade ansåg att kunskaper i främmande språk ger en klar konkurrensfördel: ”Vi skulle absolut stärka vår verksamhet”. ”Det är absolut en konkurrensfördel med språk”. Ett antal angav också att de önskade köpa in språkutbildningar för att höja personalens kompetens, vilket framgår av följande svar: ”Vi uppmuntrar vår personal att läsa språk, främst produktionsledarna”, ”Vi önskar köpa in kurser i svenska för våra utländska chefer”,

”Jag tror att vi skulle stärkas genom att utbilda oss mer inom affärsengelska och engelska med teknisk inriktning”, ”Personal från golvet som blir arbetsledare behöver bli bättre på engelska”.

Beträffande kunskaper i främmande språk utöver engelska verkade en strategi även vara att anställa personer som har språket som modersmål: ”Vi anställde en tysk som löste problemen”, ”Tyskfödda finns”, ”Vi har redan anställda agenter som talar de språk vi behöver”. Detta kan också vara ett tecken på att flertalet av dem som söker jobb på företagen helt saknar kunskaper i språk utöver engelska och svenska. Det både kostar mer och tar längre tid att utbilda personal i språket som nybörjarspråk. På ett företag var svaret: ”Jag tror inte att vi får konkurrensfördelar av att kunna kinesiska”.

I vilka situationer har ditt företag upplevt problem till följd av bristande språkkunskaper i företaget?

På två företag togs problemet med kulturkrockar upp: ”Vi upplever kulturkrockar från och till”. En företagsledare menade att de stöter på språkproblem ”i alla situationer från order till leverans”. Inte minst i kontakter med Mellanöstern är kulturkrockar ett stort problem. Detta kan jämföras med tidigare fråga angående språkbehov utöver svenska och engelska, där en personalchef ansåg att det var viktigt att kunna det språk som affärspartnern talade i ”sociala sammanhang”. En annan situation där problem med språket uppstår var ”vid hantering av reklamationer eller tekniska problem”. På ett företag löste man problem vid leveranser på följande sätt: ”Vi har problem vid varuleveranser från olika länder, men då tar vi hjälp av personal från olika länder i fabriken”. Endast på ett företag svarade man: ”Inget vi kan komma på”.

Har ni förlorat någon affär till följd av bristande språkkunskaper?

Alla intervjuade utom två ansåg att bristande språkkunskaper var negativt för företaget. En svarade ”Tveksamt, men det har inte gagnat affärerna”. Störst problem enligt en företagare var affärer ”i de spansktalande länderna”. På ett företag berättade man att ”Vi var på väg att förlora en affär med Filippinerna, men då tog vi hjälp av en av våra anställda, som kan det språket. Vi har 17 nationaliteter att välja på på vårt företag”. Här använde man sig av en strategi beträffande språk. I diskussionerna angående ”språkpolicy” med en annan företagare menade denne att de inte hade förlorat någon affär på grund av bristande språkkunskaper, ”men vi ska införa ny rekryteringsstrategi, där vi tittar på språken”. Fler svar som gavs var ”Bristande språkkunskaper har hämmat oss”, ”Vi borde bli bättre på språk”.

Vilka språk anser du att det är viktigast att skolan prioriterar utifrån företagets behov?

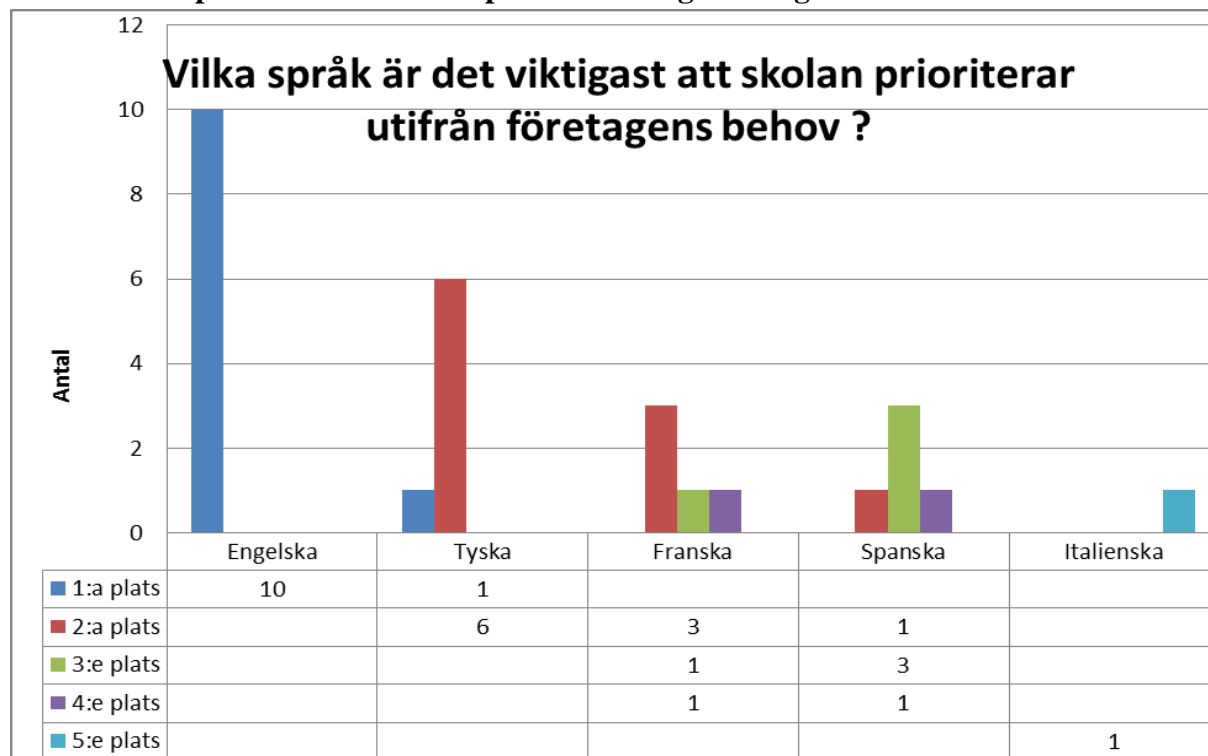
Endast ett företag svarade att de inte prioriterar något språk alls, medan ett annat företag ansåg att engelska och svenska är lika viktiga språk. Tio företag placerade engelska på första plats medan ett svarade tyska.

Sex företag placerade tyska på plats nummer två, efter engelska. Tre företag ansåg att franska kommer efter engelska, medan ett satte spanska på andra plats. Tre företag placerade spanska på plats tre och ett svarade franska, medan två företag placerade dessa språk på vardera fjärde plats.

Ett företag tog även upp italienska på plats fem, och det är det enda företag som har en ”språkpolicy” (jfr tabell 2 ovan). Prioriteringen nedan uppvisar samma mönster som fastställts i tidigare undersökningar (jfr Lärarnas Riksförbund 2011).

Tabell 6. De språk som skolan bör prioritera enligt företagen

Hur kan universitetet bidra med att höja språkkompetensen på ditt företag? Vilka språk och vilken typ av språkkunskap efterfrågar ni?

Tre av de större företagen angav direkt behov av kurser i engelsk konversation. Affärsengelska och engelska med teknisk inriktning skulle stärka verksamheten. ”Engelskan behöver kopplas till ditt yrkesområde”. Ett företag som angav att de använder engelska vid nationella affärer och samtidigt uppger ”att de inte skulle stärka sin verksamhet med förbättrade språkkunskaper” säger att de har ”behov av tyska och italienska i sociala sammanhang”. Ett företag uppgav behov av utbildning i engelska och svenska för utländska chefer.

Två företag uppgav behov av affärstyska och teknisk tyska. När dokumentation görs på tyska anlitar ett av företagen en översättningsbyrå.

Enligt marknadschefen på ett företag finns behov av kurser i tyska, franska och spanska. Behovet av franska är nytt, på grund av nya kundkontakter i Frankrike. En vd som bor i Frankrike ”hjälper till”. ”Han är dessutom gift med en kvinna från Polen” och vid behov får företaget på så sätt hjälp även med polska. Även svenska som andraspråk angavs.

Kan du tänka dig att samarbeta med skolor i regionen för att motivera fler elever att studera ytterligare språk utöver engelska?

Här svarade samtliga företag utom ett ja. Det svar detta företag gav var, ”Vet ej, troligen är det bättre att bli riktigt bra på engelska”. Än en gång var detta det företag som angett att de endast använder engelska. Ett av företagen som sa ja, tillade dock att de ansåg engelska vara viktigast.

Övriga ansåg att vi i Sverige bör satsa mer på att utbilda elever/studenter i främmande språk. Engelska är en självklarhet vid anställning, men även övriga främmande språk behövs för att vi ska kunna etablera oss på den internationella marknaden (jfr LR 2016). ”Vi måste satsa mer på språken”, svarade en vd. ”Ofta finns den utbildning vi kräver, men språket saknas”. Om man kunde rekrytera personal även med god språkkompetens ”skulle det innebära en ekonomisk lättnad för företaget”. Han ansåg även att ett samarbete mellan skolor och företag skulle vara bra.

”Elever får gärna göra studiebesök här” sade den personalansvariga på ett företag och tillade att hon även ansåg det viktigt att företagen besökte skolorna.

Anställer ni personal med utländsk bakgrund för deras yrkeskompetens/ språkkompetens?

Hur ser du på nyrekryteringar med tanke på migrationsfrågan just nu?

Det företag som angav tyska som viktigaste språk var också det enda företag som angav att de hade en ”språkpolicy” (jfr Tabell 2 ovan). Det innebär att de i första hand anställer personal utifrån språkkompetens och det finns även en ”språkmatrix” att tillgå. De tog också upp som exempel att de anställt en man just för hans kunskaper i arabiska och att de därför kunnat öppna ett säljkontor i Beirut. ”Anställer vi en säljare är språkkunskaper avgörande”. Efter diskussioner med en vd kom denne fram till att de ”nog ska kartlägga vilka nationaliteter som finns på företaget”, eftersom detta faktiskt är en viktig faktor.

I diskussionerna beträffande nyrekryteringar av personal med utländsk bakgrund påtalades många problem. Problemen har inte alltid med bristande kompetens att göra, utan snarare med svensk byråkrati. Många högutbildade kommer till Sverige som behöver ”snabbutbildning i svenska”. ”Svenskutbildning är otroligt viktig”. Försäljningschefen på företaget med ”språkpolicy” tog upp ett problemfall som konkret exempel: Han hade fått kontakt med en man från Syrien som kunde branschen och svenska språket mycket bra. Mannen har nu bott i Sverige i ett år, men kan inte anställas. Han hamnar i olika ”kategorier” beroende på hur mycket ”svenska han läst”, hur länge han ”vistats” i Sverige, hur länge han har varit ”arbetsökande” etc. Utifrån vilken ”kategori han tillhör” får han olika typ av ersättning, men att anställa honom var så problematiskt att företaget gav upp, trots mannens högst intressanta yrkeserfarenhet och språkkompetens.

En personalchef ansåg att universitetet istället för arbetsförmedlingen borde ha ett ”organ” som validerar migranternas kunskaper. ”Det är ju ni som har all utbildning och kan bedöma vad de kan.” Dessutom tog ett antal företagare upp att all utbildning måste ske genom en kombination av utbildning på universitetet och praktik på företagen. Att bara läsa svenska och sedan gå ut på företagen måste vara ineffektivt enligt flera. Att läsa svenska och att sedan direkt få tillämpa språket i en autentisk miljö måste vara mycket effektivare och mer motiverande. Det är ju i interaktion som man lär. Dessutom ger detta företagen möjlighet att snabbt bedöma både språkkunskaper och yrkeskompetens. I samarbete med universitetet kan man därför diskutera kompletterande kurser inte bara i språk utan även inom teknik m.m. ”Vi måste skapa fler stödmöjligheter för att få in fler migranter på arbetsmarknaden, för att kunna utnyttja de kompetenser som kommer.”

En vd svarade att de hittills inte rekryterat ”nyanlända svenskar”, men ”vi utesluter inte det i framtiden. Att förstå olika kulturer i olika länder kan vara minst lika viktigt i denna fråga”. En annan vd påpekade att utländsk arbetskraft ofta tar ”tunga jobb” för att snabbt få en inkomst. På ett företag där han jobbat tidigare, kombinerade man anställda i grupper utifrån vilket språk de talade. Det bidrog till bättre stämning och ökat självförtroende. Tillsammans med flertalet företagsledare betonade även han hur viktigt det är med praktik och språkinläring i kombination.

En sista fråga fick avsluta intervjun: ”Om du har två personer med samma yrkeskompetens och en av dem har kunskaper i fler språk, vilken anställer du då?” Samtliga svarade att de valde personen med bättre språkkunskaper, eftersom det ger större konkurrenskraft.

5 Avslutande diskussion och förslag till framtida åtgärder

Även om föreliggande studie enbart omfattade tolv företag framkom vid intervjuerna klart och tydligt vikten av språkkompetens för exporterande företag. Siffrorna i tabell (5) ovan bekräftar även tidigare rikstäckande studier om språkbehov på företag, där tyska prioriteras som andra främmande språk, följt av spanska/franska (jfr LR 2011, 2016). För att Sverige ska kunna utvecklas som exportnation måste vi satsa på kunskaper i ytterligare språk utöver engelska. Även om endast ett av de här intervjuade företagen hade ”språkpolicy” inskrivet, framkom att flera av företagen ändå har en slags strategi beträffande språkkompetens, vilket framgår av svar som ”Vi har problem vid varuleveranser från olika länder, men då tar vi hjälp av personal från olika länder i fabriken”, ”Vi har 17 nationaliteter att välja på på vårt företag”, ”vi ska införa ny rekryteringsstrategi, där vi tittar på språken”.

Viktigt är även ett samarbete i migrationsfrågan. Ett stort antal migranter har den utbildning som företagen söker, men kan trots detta inte anställas. Behovet av ett samarbete beträffande validering av kunskaper, utbildning i svenska och praktik på arbetsplatser är stort. Linnéuniversitetet har påbörjat ett första arbete med att validera nyanlända akademikers kunskaper, så att de snabbare kan komplettera tidigare utbildning och på så sätt få en kortare väg till den svenska arbetsmarknaden. Ett problem är dock att det för närvarande råder extrem brist på lärare i Svenska 2.

Som framgick av jämförelsen mellan Sverige och Danmark som presenterades ovan (se tabell 2), är vi i Sverige väldigt dåliga på att utnyttja den språkkompetens som faktiskt finns, ofta i form av invandrad arbetskraft. Medan danska företag uppger att de använder sig av tolv språk uppger svenska företag endast tre. Anmärkningsvärt i denna undersökning är företagens svar angående andelen missade kontrakt på grund av bristande språkkompetens. I Danmark uppgav 4 procent av företagen att de förlorat kontrakt på grund av bristande språkkompetens, medan motsvarande siffra för svenska företag var hela 20 procent. Dessa siffror samvarierar med andelen företag som har en *flerspråkig exportstrategi*, som ligger på 68 procent i Danmark och 27 procent i Sverige. Intressant är att det företag i denna studie som hade en inskriven ”språkpolicy” angav att de hade ökat sin omsättning så snabbt, att de nu var ”överbelastade”.

Ett företag svarade ”Vi tar hjälp av tolk om kunden inte kan språket” är intressant att reflektera över. Problemet då språkförbistring uppstår beror därmed inte på bristande språkkompetens på det svenska företaget utan språkproblemet ligger istället hos kunden. Samman-

taget var dock majoriteten av företagsledarna eniga om att personal med goda språkkunskaper är en förutsättning för att kunna göra affärer internationellt. Positivt var också att ett antal av företagsledarna under intervjun kom fram till att de tänker kartlägga den språkkompetens som finns på företaget för att bättre utnyttja denna resurs. Hänsyn tas dessutom till språkkunskaper vid nyrekrytering.

Med tanke på att samtliga undersökningar om språkbehov och språkekonomi tydligt visar vilken relevans kunskaper i främmande språk har för exportföretagen, är det är högst oro-väckande att antalet elever och studenter i Sverige som väljer att lära sig främmande språk har minskat så drastiskt. Språkbehovet på exportföretag avspeglar sig inte i elevers språkval. Trots detta vidtar inte ansvariga skolpolitiker åtgärder för att vända denna trend. Det som istället ytterligare förstärkt denna diskrepans är det mycket motsägelsefulla regeringsbeslutet som fattades 2013, då man genom ändring i systemet med meritpoäng valde att prioritera engelska.

Målet med vårt projekt är att vända denna negativa trend innan det är för sent. I ett givande och inspirerande samarbete mellan universitet, kommun, skolor och företag hoppas vi kunna etablera vår region även som en *Språkregion*, en region med språk- och exportstrategier där elever och studenter i utbildning inspireras av företagare och människor från olika kulturer. Genom att kombinera utbildningar i ämnen som ekonomi, teknik, juridik med språk ökar man sin konkurrenskraft på arbetsmarknaden. Denna information måste spridas till föräldrar och elever och här är även samarbete med företag viktigt. Vi förväntar oss också att politiker och skolledare stöttar genom

- (i) att argumentera för språkval,
- (ii) att timantalet i kurser i främmande språk inte sänks,
- (iii) att undervisning i främmande språk ges även för Steg 5–(iii) att undervisning i främmande språk ges även för Steg 5–7,
- (iv) att fortbildning för språklärare prioriteras.

För att vi i Sverige ska kunna etablera oss internationellt och öka vår export måste utbildningsansvariga inse vilken samhällsekonomisk betydelse språkkompetens har. Med vårt projekt hoppas vi också kunna gå i bräschen för övriga regioner i vårt land. Språkkompetens och interkulturell kommunikation är viktigare än någonsin för ett litet land som Sverige. Endast genom att satsa på detta kan vi etablera oss internationellt.

Referenser

- Bel Habib, Ingela. 2014. Språkets ekonomiska värde för individer, företag och nationer – En introduktion till språkekonomi, Kompendium 2014. Stockholms universitet.
- Dansk Industri. 2007. *Mere end sprog*.
- EU-kommissionen. 2012. Europeans and their Languages, Special Eurobarometer 386.
- Eurobarometer. 2006. Europeans and their Languages, European Commission. Fältarbete November–December 2005.
- Larsson, Therese. 2012. Svenska företag går miste om affärer när få kan tyska. (Svenska Dagbladet, 2012.10.08). <http://www.svd.se/svenska-foretag-gar-miste-om-affarer-nar-fa-kan-tyska> [hämtad 2016.08.15].

- Leffler, Eva & Gun Lundberg. 2012. Att vilja lära språk är entreprenöriellt lärande, I: LMS, Lingua, (2):15–21. [<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-54216>].
- Lärarnas Riksförbund. Svenskt Näringsliv. 2011. *Språk – en väg in i arbetslivet*. http://www.svensktnaringsliv.se/multimedia/archive/00028/Spr_k_en_v_g_in_i_ar_28332a.pdf [hämtad 2015.09.11].
- Lärarnas Riksförbund. 2013. *Språk är framtiden*. <http://www.lr.se/opinionpaverkan/undersokningar/arkiv/sprakarframtiden.5.57e260f51422dfbdf3f1578.html> [hämtad 2015.05.10].
- Lärarnas Riksförbund. 2016. *Språk – så mycket mer än engelska. En rapport om moderna språk*. <http://www.lr.se/opinionpaverkan/undersokningar/arkiv/spraksamycketmeranengelska.5.26ccf4bb1540bddde0bd6836.html> [hämtad 2016.08.05].
- Rosén, Christina et al. 2013. Angående meritpoängen i moderna språk. <http://www.spraklararna.se/wp-content/uploads/2013/05/Uppprop-Meritpoa%CC%88ngen-i-Mod.Spra%CC%8Ak2.pdf> [hämtad 2017.02.22].
- Rosén, Christina et al. 2015. Bristande kunskaper i tyska ett handikapp för Sverige. (Göteborgsposten, 2015.03.13) <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.2654733-bristande-kunskaper-i-tyska-ett-handikapp-for-sverige> [hämtad 2017.02.22].
- Skolverket. 2011. Redovisning av regeringsuppdrag angående utveckling av språkvalen moderna språk och svenska/engelska. http://www.skolverket.se/omskolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2500.pdf%3Fk%3D2500 [hämtad 2016.08.31].
- Skolverket. 2015. Spanska är störst i gymnasieskolan. <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/nyhetsarkiv/2015/nyheter-2015-1.229449/spanska-ar-storst-i-gymnasieskolan-1.230503> [hämtad 2016.09.02].
- Skolverket. 2016. Skolor och elever i grundskolan. <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/grundskola/skolor-och-elever> [hämtad 2016.09.01].
- Svensson, Adam. 2016. Krantz oroas över tyskans tillbakagång. (Dagens Nyheter, 2016.07.29). <http://www.dn.se/nyheter/sverige/krantz-oroas-over-tyskans-tillbakagang> [hämtad 2016.08.04].
- Sveriges Riksdag. 2012. Utbildningsutskottet vill att teckenspråk ska kunna ge meritpoäng. <http://www.riksdagen.se/sv/press/pressmeddelanden/2012/mar/29/utbildningsutskottet-vill-att-teckensprak-ska-kunna-ge-meritpoang/> [hämtad 2016.09.02].
- Tholin, Jörgen och Anna-Karin Lindqvist. 2009. *Språkval svenska /engelska på grundskolan – en genomlysning*. Rapport nr. 3:2009. Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
- UHR. 2016. UHR – Antagningsstatistik. <http://statistik.uhr.se/> [hämtad 2016.08.08].
- Vetenskapsrådet. 2011. *God forskningssed*. Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011.

Bilaga 1

Intervjuguide Projekt Samhällelig drivkraft LTC-nod/HumSam

Antal anställda i företaget:

250–

50–249

0–49

Bransch: _____

Din position på företaget: _____

1. Är ditt företag export- eller importinriktat alternativt gör andra typer av affärer internationellt?
2. Exporterar/ importerar ditt företag varor, tjänster eller både och?
3. Vilka länder exporterar ditt företag till eller importerar från?
4. Vilka export/importspråk används i er internationella affärsverksamhet?
5. I vilken situation har ni behov av annat språk än svenska eller engelska?
 Support mejl/telefonkontakt avtal förhandlingar försäljning .....
6. Hur tillgodoser ditt företag språkbehov i era kontakter med utlandet?
 Anställd som lärt sig aktuellt språk
 Anställd som har språket som modersmål.
 Tar hjälp utifrån (tolk, översättare)
7. Finns det tjänster inom ert företag där språkkunskaper utöver svenska och engelska är ett krav vid rekrytering?
 JA NEJ Om ja, i så fall vilka språk i vilken typ av tjänster?
8. Anser du att det är lätt att rekrytera personer med rätt språkkompetens?
 Mycket lätt Ganska lätt Ganska svårt Mycket svårt Vet ej
9. I vilken utsträckning tror du att ditt företag skulle kunna stärka sin verksamhet med hjälp av förbättrade språkkunskaper hos medarbetarna?
10. I vilka situationer har ditt företag upplevt problem till följd av bristande språkkunskaper i företaget?
11. Har ni förlorat någon affär till följd av bristande språkkunskaper?
12. Vilka språk anser du att det är viktigast att skolan prioriterar utifrån företagets behov?
13. Hur kan Linnéuniversitetet bidra med att höja språkkompetensen på ditt företag? Vilka språk och vilken typ av språkkunskap efterfrågar ni?
14. Kan du tänka dig att samarbeta med skolor i regionen för att motivera fler elever att studera ytterligare språk utöver engelska?
15. Kan du nämna några övriga områden där ni har behov av kompetensutveckling (ledarskap, jämställdhet etc.)?
16. Har ni olika behov av kompetensutveckling beroende på personalgrupp (tjänstemän/övriga)?
17. Anställer ni personal med utländsk bakgrund för deras yrkeskompetens/språkkompetens? Hur ser du på nyrekryteringar med tanke på migrationsfrågan just nu?

Medverkande

Maria Bylin är postdokstipendiat vid Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet.

Gunilla Byrman är professor i svenska språket vid Linnéuniversitetet.

Ulf Drugge är professor emeritus i sociologi vid Linnéuniversitetet.

Linus Ekman har en MSc i nationalekonomi och arbetar som handläggare på Migrationsverket.

Robin Engström är doktorand i engelska med språkvetenskaplig inriktning vid Linnéuniversitetet.

Finnur Friðriksson är docent i isländska vid Háskólinn á Akureyri, Island.

Kerstin Fugl-Meyer är professor i socialt arbete, inriktning klinisk sexologi, vid Karolinska Institutet.

Linnea Gustafsson är filosofie doktor och lektor i svenska språket vid Akademin för lärande, humaniora och samhälle, Högskolan i Halmstad.

Hanna Hallgren är poet och professor i litterär gestaltning vid Akademin Valand, Göteborgs universitet.

Lisa Hjortek är socionom, Familjeenheten, Huddinge kommun.

Jessica Holmdahl är adjunkt i svenska vid institutionen för kultur och lärande, Södertörns högskola.

Lena Lind Palicki är filosofie doktor och språkvårdare vid Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.

Ida Melander är adjunkt i svenska vid institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet.

Karin Milles är docent i svenska vid institutionen för kultur och lärande, Södertörns högskola.

Alexis Rancken är doktorand i svenska vid Åbo Akademi, Åbo, Finland.

Christina Rosén är lektor i tyska vid Institutionen för språk, Linnéuniversitetet.

Jonita Siivonen är universitetslektor i svenska, särskilt mediespråk vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Finland.

Astrid Skoglund är filosofie doktor och lektor i svenska språket vid Linnéuniversitetet.

Hans T. Sternudd är docent vid institutionen för musik och bild, Linnéuniversitetet.

Eva Sundgren är professor i svenska språket med inriktning mot sociolingvistik vid Mälardalens högskola.

Tidigare nummer av HumaNetten hittar du på <https://open.lnu.se/index.php/hn>

- Höstnumret 2016 diskuterar staters historiska utveckling i en rad länder från Afrika till Asien, lyssnar på röster från Umeå och kollar in läromedel
- Vårnumret 2016 tar oss från postkoloniala studier till litteratur och svenskt språkbruk
- Höstnumret 2015 befinner sig på resande fot, i Belarus (Vitryssland), i Indien och på Östtimor
- Vårnumret 2015 reflekterar över 2014 års valresultat, sakprosa som begrepp och språkets böjningar samt tänker på tankesmedjan Humtank
- Höstnumret 2014 firar förläggaren m.m. Peter Luthersons födelsedag, följer norrmannen Peter Hauffs äventyr i (förra) sekelskiftets Indokina samt tar en djupare titt på en serie kopparstick från 1700-talet
- Vårnumret 2014 är en festskrift till nordisten Per Stille som under året håller på att gå i pension, varför innehållet till stor del kretsar kring runor
- Höstnumret 2013 sysslar med makt, kritik och subjektivering i Foucaults anda, fortsätter att fundera över arbetets eventuella mening samt firar 100-årsminnet av Martha Sandwall-Bergströms födelse
- Vårnumret 2013 funderar över arbetets mening, bytandet av livsstil under stenåldern samt förekomsten av varumärken och andra tidsdetaljer i modern litteratur
- Höstnumret 2012 intresserar sig för det aldrig sinande intresset för Hitler, modernitet och genus hos Wägner och Nordström, undervisning i franska samt åldrandet och språket.
- Vårnumret 2012 är en festskrift till litteraturvetaren Ulf Carlsson, och innehåller texter om såväl verkliga författarskap som gojor och musicerande vildsvin.
- Höstnumret 2011 ser tillbaka på efterkrigsdeckaren, studerar våldets filmiska ansikten, fortsätter i spåren efter holländaren Van Galen samt betraktar en småländsk kulturrevolution
- Höst 2010 – Vår 2011 funderar över bibliotekets idé och Ryszard Kapuściński oafterhärmliga sätt att skriva reportage
- Vårnumret 2010 handlar bland annat om deckaren som spegling av verkligheten, individuella studieplaner och Van Galens memorandum
- Höstnumret 2009 behandlar bl a våra polisstudenters språkbehandling, Nina Södergrens poesi och berättelserna om den danska ockupationstiden
- Vårnumret 2009 minns särskilt en av ”de fyra stora” svenska deckarförfattarna, H. K. Rönblom, samt tar upp ”Kampen om historien”.
- Höstnumret 2008 ställer frågan om samerna tillhör den svenska historien samt försöker höra den Andres röst bakom kolonialismens slöjor.
- Vårnumret 2008 behandlar såväl dagens miljöaktivism som (förra) sekelskiftets intellektuella ideal och en ny läsning av Beckett’s Tystnaden.
- Vår och Höst 2007 är ett dubbelnummer som spänner mellan Carl von Linné och Vic Suneson, mellan intermedialitet och historiemedvetande
- Höstnumret 2006 handlar bl.a. om vägarna till ett akademiskt skriftspråk och om

- slavarna på Timor.
- Vårnumret 2006 tar upp den diskursiva konstruktionen av "folkbiblioteket", kvinnors deltidsarbete, Maria Langs författarskap samt funderar över muntlig historiskrivning.
- Höstnumret 2005 gör nedslag i vietnamesisk historia, i indisk och sydafrikansk litteratur samt ger en posthum hyllning till Jacques Derrida.
- Vårnumret 2005 behandlar bl.a. intertextualitet i poplyriken, Stieg Trenter och ett yrke i förändring.
- Höstnumret 2004 tar en titt på tidningarnas familjesidor, den kanske gamla texten Ynglingatal och den nya användningen av verbet äga.
- Vårnumret 2004 för oss på spännande litterära vägar.
- Höstnumret 2003 rör sig fritt över horisonten, från Färöarna till Lund, från tingsrätter till tautologier.
- Vårnumret 2003 är ett blandat nummer där vi bl.a. bevistar en internationell konferens om sexualitet som klassfråga och möter idrottshjälten Gunder Hägg.
- Höstnumret 2002 behandlar etniska relationer.
- Vårnumret 2002 ägnas helt och hållet åt temat genus.
- Höstnumret 2001 domineras av texter från årets Humanistdagar och från ett seminarium om historieämnets legitimitet.
- Vårnumret 2001 försöker svara på frågan: "Where did all the flowers go?"
- Höstnumret 2000 gör oss bekanta med en filosof, en överrabbin och en sagoberätterska.
- Vårnumret 2000 diskuterar frågor kring historiens slut, litteraturvetenskapens mening, översättningar och den moderna irländska romanen.
- Höstnumret 1999 speglar årets Humanistdagar vid Växjö universitet.
- Vårnumret 1999 rör sig såsom på vingar och berättar om nyss timade konferenser i Paris och Växjö.
- Höstnumret 1998 Här går det utför! Såväl med svenskan i Amerika och den tyska litteraturen i Sverige som med Vilhelm Mobergs sedebetyg.
- Vårnumret 1998 bjuder på en 'lycklig humanistisk röra' av europeiska författare, svenska lingon i fransk tappning och stavfel(!).
- Höstnumret 1997 speglar årets Humanistdagar som hade temat Möten Mellan Människor.